AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN TURİZM VƏ MENECMENT UNİVERSİTETİ

P.V.BOLŞANİK
TURİZMİN COĞRAFİYASI

Dərs vəsaiti

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

Elmi Şurasının 11.07.2024-cü il tarixli

iclasının qərarı ilə (pr. № 8) çapa tövsiyə edilmişdir

Bakı – 2024

Redaktorlar:

Filologiya elmləri doktoru, dosent ***Ağaverdi Sərxan oğlu Xəlilov,***

Müəllim ***Günel Nizami qızı Həbibova***

İxtisas redaktoru:

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent ***Bahadur Ənvər oğlu Bilalov***

P.V.Bolşanik. Turizmin coğrafiyası. Dərs vəsaiti. "BİROL GROUP" MMC, Bakı, 2024, – 174 s.

Təqdim edilən kitab Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin "Dillər" kafedrasının əməkdaşları tərəfindən tərcümə edilmişdir. Kitabın ayrı-ayrı hissələrini rus dilindən Ağaverdi Xəlilov, Xumar Vahabova, Ülviyyə Baxşəliyeva, Mehriban Allahquluyeva, Almaz Zöhrabova, Günel Həbibova, Xəyyam Abbasov tərcümə etmişdir.

İSBN - 9 7 8 - 9 9 5 2 - 5 7 9 - 2 0 - 8

© ATMU, 2024

I FƏSİL
"TURİZMİN COĞRAFİYASI" FƏNNİNİN MÖVZUSU VƏ MƏZMUNU

1.1. Kursun mövzusu, məqsədi və vəzifələri. Turizm coğrafiyasının digər elmlərlə əlaqəsi

Turizm coğrafiyası turist fəaliyyətinin coğrafi spesifikasını, onun ərazi aspektlərini və turist obyektlərinin yerləşdirilməsini öyrənməyi nəzərdə tutur.

Turizm coğrafiyası turist resurslarının məkanda yerləşdirilməsi, turizmin inkişafına təsir edən amilləri və turizmin ərazi vahidlərinin – zona, rayon, mərkəzlərin formalaşmasını öyrənir. Onun vəzifələrinə insanların istirahəti üçün istifadə olunan turizm ehtiyatlarının qiymətləndirilməsi, turizm regionlarının və mərkəzlərinin, turist axınının formalaşmasının iqtisadi-coğrafi ilkin şərtlərinin öyrənilməsi daxildir.

Turizm coğrafiyasının obyekti sosial-mədəni mühitdir.

Turizm coğrafiyası fənni turist obyektlərinin, mərkəzlərinin və zonalarının yerləşdirilməsinin, inkişafının və fəaliyyətinin məkan qanunauyğunluqlarını, turizm fəaliyyəti prosesində turist axınının istiqamətlərini öyrənir.

Turizm coğrafiyasının əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

– turizm mərkəzləri və zonalarının yaradılmasında qanunauyğunluqların müəyyən edilməsi;

– onların regional və beynəlxalq ixtisaslaşdırılmasının müəyyən edilməsi;

– onların inkişafının əsas faktorlarının müəyyən edilməsi;

– onların coğrafi mövqeyinin və bəzi rayon və ölkələrin konkret sosial-iqtisadi və təbii şəraitlərində fəaliyyət mexanizminin təsviri;

– turizm rayonlaşdırılmasının işlənib hazırlanması (rayonlaşdırmanın şərait və amillərinin qanunauyğunluq və prinsiplərinin tədqiq edilməsi);

– turist birləşmələrinin taksonomik strukturunun əsaslandırılması;

– ayrı-ayrı region və ölkələrin turizm ehtiyatlarının xarakteristikası;

– turizmin inkişafının milli və regional xüsusiyyətlərinin təhlili.

Coğrafiya – üç blokda – təbiət elmləri bloku, sosial-iqtisadi elmlər bloku və kompleks halında təbiət-sosial bloklarda qruplaşan sahə elmlərindən ibarət kompleks bir elmdir. Turizm coğrafiyası ikinci bloka aiddir.

Turizm coğrafiyasının digər coğrafi elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsi, eləcə də bu elmlərin tədqiqat obyektləri və mövzuları 1.1. nömrəli şəkildə göstərilib.

Coğrafiya elmi məkanın tədqiqi ilə məşğul olur. Bu məkanı tədqiq edən tək elm deyil, lakin məkanı kompleks şəkildə öyrənən və məkanı əsas tədqiqat obyekti hesab edən yeganə elmdir. Bir çox coğrafiya növləri mövcuddur – sənaye, əhali, xidmət sahəsi və s. Turizm coğrafiyası da coğrafi elmlərdən biridir.

Turizm coğrafiyası coğrafiyanın digər bölmələrinə əsaslanır:

– Demoqrafiyaya – əhalinin demoqrafik və iqtisadi-sosial statusunun təkamülü haqqında biliklər;

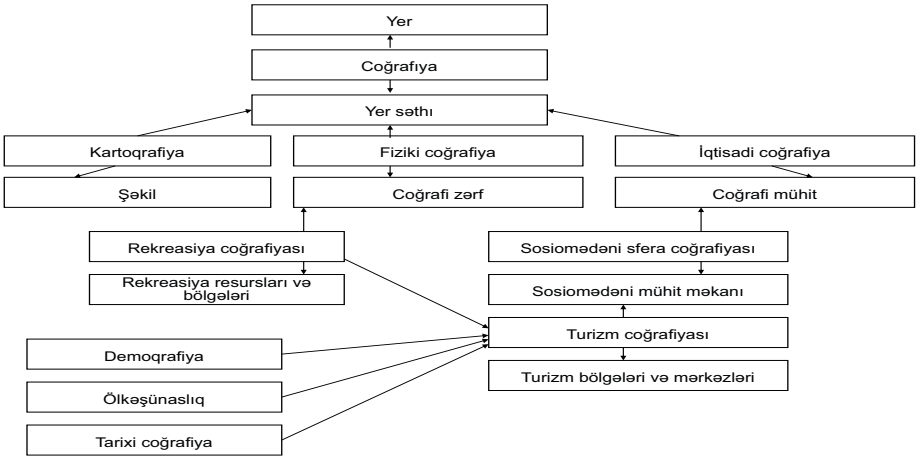
– İqtisadi coğrafiyaya – dünyanın müxtəlif regionlarında iqtisadi resurslar haqqında biliklər;

– Ölkəşünaslığa – Yer kürəsindəki qitələrin və regionların iqtisadiyyatı haqqında biliklər;

– Fiziki coğrafiyaya – turizmin iqlim turizmi, sağlamlıq turizmi və s. inkişafı üçün təbiətin xidmətləri olan təbii sərvətlər haqqında biliklər;

– Tarixi coğrafiyaya – mədəni-öyrədici turizmin vacib faktorlarından olan mədəniyyət, tarix haqqında biliklər;

– Rekreasiya coğrafiyasına – əhalinin istirahəti üçün istifadə oluna bilən təbii ehtiyatlar haqqında biliklər.

Şəkil 1.1. Turizm coğrafiyasının obyekti və onun digər coğrafi elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsi:

1 – elmin obyekti; 2 – tədqiqat fənni; 3 – fənnlərarası əlaqəsi

Turizm coğrafiyası coğrafi, sosial-iqtisadi və sosial elmlərlə – politologiya, sosiologiya, təbiətin idarə olunması, iqtisadiyyat, ekologiya, turizm, psixologiya, tibb və s. ilə sıx bağlıdır.

1.2. Kursun coğrafi və iqtisadi əsasları

Beynəlxalq və regional turizm coğrafiyasının inkişafının öyrənilməsi təcrübi tədqiqatlarla gücləndirilmiş nəzəri müddəalara əsaslanır. Xüsusən də coğrafiyanın iqtisadi konsepsiyalarla birlikdə dünya iqtisadi əlaqələrini izah edən konsepsiyaları, təlimləri və nəzəriyyələri effektivdir.

Ərazi rekreasiya sisteminin konsepsiyaları müasir turizm coğrafiyasının əsasını təşkil edir. O, 1960-cı illərin sonu – 1970-ci illərin birinci yarısında Y.A.Vedeninin, İ.V.Zorinanın, V.S.Preobrajenskinin və başqa sovet coğrafiyaçılarının rəhbərliyi ilə işlənib hazırlanmışdır.

Hal-hazırda ərazi rekreasiya sistemi, müəyyən bir coğrafi məkan daxilində funksional və ərazi bütövlüyü ilə xarakterizə olunan, bir-biri ilə əlaqəli alt sistemlərdən (istirahət, təbii-mədəni komplekslər, mühəndis strukturları) ibarət sosial-coğrafi sistem kimi şərh olunur.

Dövlətin sosial, iqtisadi və siyasi strategiyası, təbii və mədəni-tarixi ehtiyatlarının yerləşdirilməsi (paylanması, bölünməsi) əhalinin gəlirlərinin və asudə vaxtının dinamikası, əhalinin rekreasiya tələbatlarının strukturu və s. kimi faktorlar ərazi rekreasiya sistemlərinin formalaşmasına və inkişafına təsir göstərir.

Ərazi rekreasiya sistemləri üçün aşağıdakı xüsusiyyətlər xarakterikdir: rahatlıq, müxtəliflik, effektivlik, etibarlılıq, sabitlik, dinamiklik, iyerarxiya. İcra etdikləri funksiyalardan asılı olaraq bu sistemlər dörd növdə birləşir: rekreativ-öyrədici, rekreativ-sağlamlıq, rekreativ-müalicəvi, rekreativ-idman. Ərazi rekreasiya sistemləri ölkənin rekreativ iqtisadiyyatının təşkil edilməsinin əsas formasıdır.

Coğrafi mövqe haqqında təlim sosial-iqtisadi coğrafiyada ən çox tədqiq edilmiş sahəyə aid edilir. N.N.Baranskiy, N.N.Kolosovskiy, İ.M.Mayerqoyz onun formalaşmasında xüsusilə böyük töhfələr vermişlər. Coğrafi mövqe coğrafi mühitin bütün obyektlərinə xasdır – istehsal müəssisələrinə, şəhərlərə və digər yaşayış məntəqələrinə, turizm mərkəzlərinə, rekreasiya rayonlarına, ölkələrə.

İqtisadi-coğrafi mövqe – hər hansı bir yerin, rayonun və ya şəhərin onun hüdudlarından kənardakı bu və ya digər iqtisadi əhəmiyyət kəsb edən məlumatlara münasibətidir – bu məlumatların təbii nizamdan irəli gəlməsindən və ya tarixi proseslər zamanı ortaya çıxmasından asılı olmayaraq.

Coğrafi mövqeni mikro-, mezo- və makromövqelərə, məkan aspektində isə mərkəzi, periferik, qonşu və sahilboyu mövqelərə ayırırlar. Əhatə edən ölkələr üçün münasibətdə birinci növ qonşuları (ümumi sərhəd varsa) və ikinci növ qonşuları fərqləndirirlər. Komponent coğrafi mövqedə aşağıdakı mövqelər vurğulanır: sənaye-coğrafi, aqrocoğrafi, bazar, democoğrafi mövqe və rekreativ (rekreasiyanın əsas zonalarına aid olan turizm mərkəzlərinə münasibətdə).

Coğrafi əmək bölgüsü haqqında təlim, kitablarından birini bu anlayışa həsr etmiş N.N.Baranskiy tərəfindən tədqiq edilmişdir. Akademik O.T.Boqomolov beynəlxalq coğrafi əmək bölgüsünü ayrı-ayrı ölkələrdə daxili ehtiyaclardan artıq maddi nemətlər və xidmətlər istehsalının davamlı konsentrasiya prosesi kimi müəyyən edir, yəni xarici mübadilə üçün və xaricdən məhsulların alınması nəticəsində istehsal gücündən artıq istehlakın inkişaf etdirilməsi prosesi kimi.

Beynəlxalq coğrafi əmək bölgüsünün formalaşması üçün üç şərt vacibdir – istehsalçı ölkənin üstünlüyü, istehlakçı ölkələrin maraqları və məhsulların daşınması xərcləri. Coğrafi əmək bölgüsü yeni ərazilər cəlb edilməsi hesabına "eninə" və onun intensivliyinin artırılması yolu ilə "dərinə" inkişaf edə bilər.

Ərazi əmək bölgüsünü altı dərəcəyə ayırmaq olar: ümumdünya, hansı ki, dünyanın bütün ölkələrini əhatə edir; beynəlxalq – dövlətlərin bu və ya digər inteqrasiya birliyi çərçivəsində; rayonlararası, ölkənin rayonları arasında həyata keçirilən; rayondaxili – ölkənin iqtisadi rayonu daxilində; vilayətdaxili – vilayət hüdudlarında; lokal.

Coğrafi əmək bölgüsü təliminə əsasən dünya ölkələri beynəlxalq turizm sahəsindəki ixtisaslaşmalarına görə bölünürlər.

Beynəlxalq əmək bölgüsü sistemində ölkələrdə rekreasiya və turizm sahəsində aşağıdakı beynəlxalq ixtisaslaşmalar formalaşır: müalicəvi-sağlamlıq, idman-sağlamlıq, çimərlik, öyrədici, əyləncəli, hadisə turizmi, dini, ekoloji, gəmi (kruiznıy) turizmi, təhsil turizmi, işgüzar və intensiv turizm, alış-veriş turizmi.

Müasir mərhələdə turizm sahəsində beynəlxalq əmək bölgüsü bir tək transmilli strukturlarda – mehmanxana və restoran şəbəkələrində, tematik əyləncəli transmilli korporasiyalarda, beynəlxalq turoperator şəbəkələrində və s. daxili əlaqələrin dərinləşdirilməsi hesabına turist xidmətlərinin mübadiləsi yolu ilə deyil, həm də kapitalın idxalı və ixracı yolu ilə aparılır: belə ki, ölkələrin 83%-də turizm əsas valyuta mənbələrindən biridir.

Regional inkişaf nəzəriyyəsi. Regionalizm – rayonların yaranması, formalaşması, inkişafı, perspektivləri və praktik əhəmiyyəti haqqında təlimdir. Regionalizm nəzəriyyəsi coğrafiyaçılar tərəfindən işlənib hazırlanmışdır, lakin son illər fənlərarası nəzəriyyə kimi inkişaf etməyə başlamışdır. Bu əsasda istehsal qüvvələrinin yerləşdirilməsi və regional inkişafın qanunauyğunluqlarını öyrənən regional iqtisadiyyat elmi ortaya çıxdı. Hal-hazırda böhranlı rayonlar, lider rayonlar, autsayder rayonlar, depressiyaya məruz qalmış bölgələr, köhnə sənaye rayonları, qovşaq rayonlar, yeni inkişaf rayonları kimi regionalizm anlayışları inkişaf etdirilir. Regionalizm nəzəriyyəsi əsasında aşağıdakı elmlər yarandı: regional demoqrafiya, regional ekologiya, region turizmi.

Regional sorğu nəticələrinə əsasən federal regional proqramlar işlənib hazırlanır, məsələn, turizmin inkişafı proqramları. Hər bir belə proqram dövlətin fəal dəstəyi ilə həyata keçirilən resurslar, icraçılar və müddətlər baxımından razılaşdırılmış və əlaqələndirilmiş layihə, istehsal, təşkilatı, iqtisadi, sosial-iqtisadi və s. tədbirlər məcmusudur. Müddətlərinə görə bu proqramlar uzunmüddətli – 7-10 il, ortamüddətli – 5 il və qısamüddətli – 3-4 il olur.

Hər bir vilayətin spesifik təbii ehtiyatları, onun istehsal gücünün inkişaf səviyyəsi, mədəni-tarixi ilkin şərtləri, iqtisadi potensialı, fərdi iqtisadi inkişaf proqramlarının işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsini zəruri edir. Bir region çərçivəsində iqtisadi inkişafın planlaşdırılması hər bir inzibati vilayət üçün turizmin regional inkişaf modelinin işlənib hazırlanmasını tələb edir.

Coğrafi rayonlaşdırma nəzəriyyəsi. İqtisadi rayonlaşdırma mövcud ərazi əmək bölgüsünü obyektiv şəkildə əks etdirən bir ölkənin və ya böyük regionun iqtisadi rayonlar sisteminin ayırd edilməsidir. İqtisadi rayonlaşdırmanın əsas məqsədi – ərazinin planlaşdırılması və sosial-iqtisadi regional siyasətin həyata keçirilməsi üçün optimal şəraitin yaradılmasıdır. Məsələn, işçilər üçün şimal rayon əmsalı hesablanan rayonları, xarici sərmayələr üçün əlverişli şəraitin yaradılması tələb olunan köhnə sənaye rayonlarını seçirlər.

Rusiyanın iqtisadi rayonlaşdırması inzibati-ərazi mexanizminə əsaslanır. Rusiya Federasiyasının bütün subyektləri iqtisadi rayonlar üzrə birləşdirilib.

İqtisadi rayon – ölkənin xalq təsərrüfatının ərazi cəhətdən ayrılmaz hissəsidir və aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir: əsas iqtisadi funksiya kimi ixtisaslaşmaya, geniş mənada iqtisadi və ərazi strukturlarının vacib elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsi kimi başa düşülən mürəkkəbliyə, bölgəni xalq təsərrüfatının ərazi idarəçiliyinin özəyi kimi nəzərdən keçirməyə imkan verən idarəolunma qabiliyyətinə.

Rusiyanın ərazisi 11 iqtisadi rayona bölünür – Şimal, Şimal-Qərb, Mərkəzi, Mərkəzi-Qaratorpaq, Volqa-Vyatka, Volqaboyu, Şimali-Qafqaz, Ural, Qərbi-Sibir, Şərqi-Sibir, Uzaq Şərq. Bu rayonlaşdırma elmi müəssisələr və layihə təşkilatları tərəfindən istifadə olunur, bütün statistik məlumatlar onun üzərində ümumiləşdirilir və hətta hava proqnozları tərtib olunur.

Bundan əlavə, Rusiyanın ərazisi siyasi-inzibati prinsipə görə səkkiz federal dairəyə bölünür ki, onlar gedərək daha çox iqtisadi ərazi birləşmələrinə bənzəməyə başlayırlar – Mərkəzi, Şimal-Qərbi, Cənubi, Şimali-Qafqaz, Volqaboyu, Ural, Sibir, Uzaq Şərq.

Mütləq üstünlük nəzəriyyəsi. Mütləq üstünlük beynəlxalq turizmdə əsas rol oynayır. Bəzi regionlar və ölkələr zəngin turist-rekreasiya ehtiyatlarına – unikal təbiət obyektlərinə (Monblan dağı, Kilimancaro vulkanı və İquasu şəlaləsi), mədəniyyət abidələrinə, məsələn, Böyük Britaniyadakı Stounxenc, Almaniyadakı Noyşvanştayn qəsri, Fransadakı Luvr muzeyi malikdir. Sibirdəki unikal turizm ehtiyatları Baykal və Teletsk gölləri, Putoran yaylası gölləri, insan ayağı dəyməmiş Tayqa meşələri massivləri, dağlıq ərazilərlə, müxtəlif mineral mədənləri ilə əlaqələndirilir. Sibir ərazisinin zəif antropogen öyrənilməsi burada turizmin macəra, ekoloji, müalicə, ov və balıqçılıq növlərini inkişaf etdirmək üçün üstünlük yaradır. Unikal turizm və rekreasiya ehtiyatları ölkənin və ya regionun cəlbediciliyinin aparıcı amili kimi ortaya çıxır və turistləri bu əraziyə gəlməyə həvəsləndirir.

Amillərin nisbəti nəzəriyyəsi –regionlar arasında turist axınının formalaşmasını izah etməyə imkan verir.

Turist-rekreasiya ehtiyatları ilə zəngin olan regionlar milli turizm üzrə ixtisaslaşırlar və ölkənin hər yerindən istirahət edənləri cəlb edirlər. Öz növbəsində onlar, həmçinin turist yaradan bölgələr də ola bilərlər. Məsələn, Cənubi və Şimali Qafqaz federal dairələrinin sakinləri yay vaxtı həddən artıq ultrabənövşəyi şüalanmaya məruz qalırlar, buna görə daha uzaq şimal regionlara üz tutur və ya mədəni-öyrədici turizm üzrə ixtisaslaşmış regionlara yollanırlar.

Turizm sahəsində milli və beynəlxalq ixtisaslaşmanı formalaşdırmaq üçün regionun coğrafi mövqeyi, təbii rekreasiya ehtiyatlarının zənginliyi və müxtəlifliyi, mədəni-öyrədici obyektlərin olması kimi amillərin optimal nisbəti olmalıdır. Məsələn, unikal Baykal gölü inkişaf etmiş turizm bölgələrindən – Mərkəzi region, Şimal-Qərb regionu və s. regionlardan öz sahillərinə turist axını cəlb edir. Mərkəzi və Şimal-Qərbi iqtisadi rayonların sakinləri xizək idmanı növünə olan tələbatlarını Ural və Kareliyada ödəyirlər.

Digər regionlardan turistlərin gəlməsi üçün vacib faktorlardan biri regionun tarixi-mədəni zənginliyi hesab olunur. Sibirdə Tobolsk kremli, Srostki kəndi və başqaları belə məşhur yerlərdəndir.

Məhsulun həyat dövrü nəzəriyyəsi. Həyat dövriyyəsi nəzəriyyəsinə əsasən, məhsul və xidmət ardıcıllıqla növbəti mərhələləri keçərək, inkişaf edir: tətbiq etmə, inkişaf, yetkinlik və tənəzzül.

Turizmdə əsas konsepsiya, məhsulun həyat dövriyəsinə bənzər təkamülə malik olan turist mərkəzidir.

Ərazinin turist-rekreasiya öyrənilməsi təbii ərazini tədqiq edən, daha maraqlı olan təbiət və mədəniyyət obyektlərini üzə çıxaran, təsviri tərtib edən və səyahət üçün daha rahat olan marşrutlar çəkən tədqiqatçılar tərəfindən başlanır. Bu mərhələdə turizm ətraf mühitə ziyan vurmur, səyahətçilər isə yerli sakinlər üçün daha çox qonaq qismində qəbul olunurlar.

Növbəti mərhələdə turist axını artır, onlar turizm-rekreasiya məkanını fəal şəkildə araşdırmağa başlayırlar ki, bu da ödənişli (turistlərin yerləşdirilməsi, nəqliyyat, bələdçi xidməti) xidmət göstərən və yerli məhsulları satan yerli sakinlərin marağını artırır. Turistlərin sayının artması müvafiq infrastrukturun inkişafına öz töhfəsini verir. Hal-hazırda belə bir proses yeni turizm mərkəzinin formalaşdığı rayonda – Xantı-Mansiysk şəhərində, həmçinin Baykal və Altay regionlarında baş verir.

Artım mərhələsi turistlərin sayının sürətlə artması, onların təbii ehtiyatlara və yerli əhalinin mədəniyyətinə, adət-ənənələrinə və həyat tərzinə təsirinin artması ilə xarakterizə olunur. Turizm infrastrukturu sürətlə inkişaf edir ki, bu da formalaşan turizm mərkəzinin görünüşünü dəyişir.

Yetkinlik mərhələsində gələn turistlərin sayı artmağa davam edir və hətta yerli əhalinin sayını da üstələyə bilər. Turizm mərkəzinin inkişafı pik nöqtəsinə çatır. Turist axınını yüksək səviyyədə saxlaya bilmək üçün böyük səy göstərmək lazımdır. Turizm mərkəzində sosial və iqtisadi problemlər getdikcə artmağa başlayır. Qafqazın Qara dəniz sahilindəki turizm mərkəzləri hal-hazırda yetkinlik mərhələsini keçirlər.

Son mərhələdə turizm mərkəz cəlbediciliyini itirir, gələn turistlərin sayı azalır və mərkəz başqa bir istiqamətdə ixtisaslaşmaq üçün yenidən təşkil edilir. Buna misal olaraq, Mariansk-Lazne (Çexiya) kurortunu göstərmək olar.

Regionların oxşarlığı nəzəriyyəsi. Sosiomədəni sistemlər konsepsiyasına və tələbat nəzəriyyəsinə əsasən regionun ixtisaslaşması, ilk növbədə, daxili tələbatdan asılıdır. Belə regionların təcrübəsi əsasında yeni turizm məhsulu işlənib hazırlanır və onların analoji bazar şərtlərində marketinqi üçün şərait yaradılır.

Sibir bölgələri turizm təkliflərinin oxşar strukturuna malikdir: oxşar iqlim şəraiti, ekoloji təmiz və az öyrənilmiş təbiət guşələrinin olması. Sibir regionu daxilində hərəkətin yerli turistlər üçün öz üstünlükləri var, xüsusilə nəqliyyat xərclərinin az olması, zaman və iqlim narahatlığının olmaması. Şimallıların orqanizmi cənubun isti və aqressiv ultrabənövşəyi şəraitinə uyğunlaşmayıb, buna görə tətil edənlər üçün öz makroregionları hüdudlarında istirahət etmək daha rahat və faydalıdır. Belə ərazilərdə turist-rekreasiya ehtiyatlarının oxşarlığına baxmayaraq, turistlər fərqlilik, müxtəliflik istədikləri üçün başqa ərazidə istirahət etməyə meyllidirlər. Eyni zamanda da istirahət yerlərinin onların sosiomədəni sistem standartlarından çox da fərqlənməsini istəmirlər.

II FƏSİL

TURİZM COĞRAFİYASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

2.1. Turizm mərkəzlərinin və axınlarının konsepsiyası

Turizm mərkəzlərinin təsnifatı. *Turizm mərkəzi* – böyük turist kontingentinə xidmət göstərmək üçün turizm resurslarına və müvafiq infrastruktura (nəqliyyat marşrutları, mehmanxanalar, restoranlar, əyləncələr, urbanizasiya və s.) malik olan ərazidir.

Turizmdə fərqli şəkildə turizm fəaliyyətini təşkil edən iki növ coğrafi yer var – yola salan və qəbul edən mərkəzlər.

Yola salan mərkəz – turist axınını bir yerə cəmləyərək onları resursları və təklifləri olan digər turizm mərkəzinə yönləndirən coğrafi obyektidir. Belə bir mərkəz yüksək həyat səviyyəsi olan inkişaf etmiş sənaye və ya postsənaye cəmiyyətində formalaşmışdır, region iqtisadiyyatının böyük həcmdə müxtəlif istehlak malları istehsal etmək imkanı var, əhalisi asudə vaxta və öz tələbatlarını ödəmək imkanlarına malikdirlər.

Qəbul edən mərkəz – turist axınlarını qəbul edən və onlara xidmət edən coğrafi obyektdir. Belə mərkəz zəngin təbii ehtiyatları və inkişaf etmiş infrastruktura malik olan sənaye cəhətdən inkişaf etmiş cəmiyyətlərdə və ya rekreasiya resursları olan, gəlir mənbəyi və müvafiq olaraq iqtisadi inkişafı turizmdən asılı olan inkişaf etmiş ölkələrdə formalaşır.

Funksional strukturuna görə turizm mərkəzlərini aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

– günəş vannaları təqdim edən iqlim kurortları – soyuq çimərliklər (Şimal, Baltik dənizləri) və isti çimərliklər (Aralıq, Karib dənizləri);

– balneoloji mərkəzlər – mineral bulaqlarla;

– təbii mərkəzlər – milli parklarla, bakirə təbiətlə;

– idman mərkəzləri – ənənəvi idman növləri üçün (üzgüçülük, qış idman növləri, qolf) və idman və macəra mərkəzləri (safari, balıq ovu, Olimpiya oyunları);

– memarlıq abidələrinə malik olan tarixi mərkəzlər (Misir piramidaları, Luvr muzeyi, Ermitaj);

– müxtəlif dini hadisələri əks etdirən və etiqad simvolları olan (Yerusəlim, Məkkə, Lurd) dini mərkəzlər;

– milli incəsənətə, bayramlara, yarmarkalara və musiqiyə əsaslanan folklor mərkəzləri;

– sərgiləri, konsertləri, opera mövsümlərini, teatrı, kinonu, konfransları və qurultayları ziyarət etməyi təklif edən mədəni mərkəzlər;

– yarmarkaları, müxtəlif sərgiləri ziyarət etməyi, iş görüşlərinin təşkilini təklif edən işgüzar və ticari mərkəzlər;

– konqreslər, seminarlar, simpoziumlar kimi elmi və siyasi forumların keçirilməsini təklif edən mərkəzlər;

– əyləncə mərkəzləri – zoologiya parkları, kazino, attraksion parkları və s.

Turizm mərkəzləri və ərazilərin *təsnifatı* turistlərin ümumi səfərləri və pul vəsaitlərinin həcmi (bir gün üçün ABŞ dolları ilə) haqqında məlumatların əsasında həyata keçirilir:

– Birinci qrup ərazilər (20-50 mlyn. turist) – Qərbi və Cənubi Avropa (bir turist üçün gündəlik pul xərcləri 250-dən 500 dollaradək) və ABŞ (500-1000 dollar);

– İkinci qrup ərazilər (10-20 mlyn. turist) – Şərqi Avropa, Kanada (250-500 dollar);

– Üçüncü qrup ərazilər (5-10 mlyn. turist) – Meksika (500-1000 dollar), Yaxın Şərq (500-1000 dollar), Çin (100-250 dollar);

– Dördüncü qrup ərazilər (1-5 mlyn. turist) – Karib dənizi (500-1000 dollar), Hindistan (500-1000 dollar), Cənub-Şərqi Asiya (250-500 dollar).

Son on ildə Karib dənizində, Hind okeanındakı arxipelaqlarda, Çində və Cənub-Şərqi Asiyada yeni turizm mərkəzləri və əraziləri yaranıb.

Turist axınları coğrafiyası. Bir sıra təbiət (coğrafi mövqe, iqlim və s.) və humanitar (tarix, sosial davranış, vərdişlər və s.) faktorlardan asılı olan turist axınları turistləri qəbul edən mərkəzlərlə sıx əlaqəlidir (bağlıdır). Turist axınlarının müəyyən coğrafi ərazilərdə qovuşması, cəlbediciliyinə görə bu axınlara iqtisadi və sosial təsir göstərən turizm mərkəzləri əmələ gətirir.

Turist axınları – asudə vaxtlarını keçirmək, istirahət etmək, səyahət etmək məqsədilə xüsusi mərkəzlərə göndərilən turist qruplarının məcmusudur.

1980-ci illlərdə aşağıdakı turist axınları inkişaf etmişdi:

– Meridional (Şimal-Cənub) – Şimali və Mərkəzi Avropadan Aralıq dənizinə və Afrikaya:

– Şərqi – Qərbi Avropadan Yaxın Şərqə və Asiyaya;

– Atlantik – Qərbi Avropadan Şimali Amerikaya; Şimali Amerikadan Avropaya; Şimali Amerikadan Mərkəzi və Cənubi Amerikaya;

– Asiya – Yaponiyadan Avropaya və Amerikaya; Asiyanın digər ölkələrindən qonşu ölkələrə;

– Sakit okean – Avstraliyadan və Yeni Zelandiyadan Avropaya və Şimali Amerikaya; Yaponiyadan Sakit okean hövzəsi ölkələrinə.

İntensivlik dərəcəsinə görə turist axınları (D.V.Nikolayenkoya görə) aşağıdakı kimi bölüşdürülür: 1) özlərinin sosiomədəni sistemləri

(SMS) ölkələrinə səfərlər; 2) öz SMS-nə bitişik bufer zonası ölkələrinə səfərlər; 3) digər SMS ölkələrinə səfərlər; 4) öz SMS-nə bitişik olmayan bufer zonası ölkələrinə səfərlər.

Daha çox intensiv turist axınları öz SMS ərazisindən keçir; bu bütün SMS-lər üçün xarakterikdir.

Rusiyada, daxili turizmdə 1000 km-dən artıq məsafədə turist axını sabit əsasən (70%) qərb istiqamətinədir – Uralın, Sibirin, Uzaq Şimalın və Uzaq Şərqin regionlarından ölkənin əsas turist bölgələrinə və mərkəzlərinə – Moskvaya, Sankt-Peterburqa, Krasnodar bölgəsinə. 500 km-ə qədər məsafədə turist səfərləri ölkənin iri şəhərləri – Nijniy Novqorod, Samara, Yekaterinburq, Çelyabinsk, Omsk, Novosibirsk, İrkutsk, Krasnoyarsk, Xabarovsk, Vladivostok ətrafında sürətli turist axını ocaqları yaradır ki, bu da Rusiyanın sıx əhalisi olan sənaye mərkəzlərində regiondaxili turizmin yüksək nisbətini müəyyən edir.

Axınların müəyyən bir turizm mərkəzindən keçməsi üçün bu mərkəzdə və onu əhatə edən turizm məkanında cəlbedicilik amillərinin ərazi birləşmələrinin olması zəruridir.

Turizmin inkişafına təsir edən amillər. Əlverişli amillərin olması ayrı-ayrı regionların və ölkələrin dünya turizmində liderliyinə gətirib çıxarır, arzuolunmaz amillər isə turist axınını azaldır.

Turizmin inkişafına təsir edən əsas amillər iki qrupa bölünür:

– **statik amillər,** zamanla dəyişməyən bir dəyərə malikdir. Bu qrupa ilk növbədə ərazinin təbii, mədəni-tarixi sərvətlərinin kəmiyyət və keyfiyyətində ifadə olunan rekreasiya-resurs potensialı daxildir;

– **dinamik amillər** – siyasi, sosial-demoqrafik, maliyyə-iqtisad, maddi-texniki. İnsan həyatı stereotipinin statikdən dinamikə dəyişdiyini də qeyd etmək lazımdır, özü də ki, bu hal kütləvi xarakter daşıyır.

Təbii iqlim amilləri – zəngin və müxtəlif təbii rekreasiya ehtiyatları, sahil xəttinin girintili-çıxıntılı və çoxlu sayda buxtaların olması, körfəzlərin, daxili dənizlərin, kilometrlərlə uzanan çimərliklərin, sıx çay şəbəkəsinin olması, landşaft müxtəlifliyi və qonşu ərazilərdə sahil və dağ mənzərələrinin uyğunluğu turistləri cəlb edir.

Mədəni-tarixi amillər – müxtəlif tarix və memarlıq abidələrinin, yüksək mənəvi və maddi mədəniyyət səviyyəsinin, əhalinin qarışıq milli və konfessiya tərkibinin, yüksək təhsil səviyyəsinin, həm region daxilində, həm də dünyanın digər iri regionları ilə mədəni və başqa əlaqələrin çoxillik ənənələrinin olması.

İstirahət yerlərinin cəlbediciliyi ilk növbədə məhz bu amillərlə müəyyən edilir. Təsadüfi deyil ki, bütün şimal ölkələrində, hətta Skandinaviyanın zəngin ölkələrində belə mənfi balans olduğu halda, isti iqlimli cənub bölgələri “turizm\səyahət” maddəsi üzrə müsbət saldoya malikdir. İnsanların təhsil səviyyəsinin və idrak ehtiyaclarının artması ilə tarixi və mədəni resursların əhəmiyyəti artır.

Coğrafi mövqe amili müxtəlif formalarda özünü göstərir: təbii və rekreasiya ehtiyatları məcmusunun asılı olduğu fiziki və coğrafi mövqe amili; xüsusən əsas turizm bazarlarına münasibətdə iqtisadi və coğrafi mövqe amili; rahatlığı turistlər üçün son dərəcə cəlbedici olan nəqliyyat-coğrafi mövqe amili; beynəlxalq gərginlik, xüsusən də hərbi münaqişə zonalarına yaxın ərazilərin olduğu, turistlər üçün bəlkə də ən əsas "qorxuducu" səbəblərin olduğu geosiyasi mövqe amili.

Ölkədəki *siyasi* vəziyyət bütün digər dinamik amilləri müəyyən edir. Böhranlar, siyasi qeyri-sabitlik, iqtisadiyyatın militarizasiyası, turist formalılığının sərtləşdirilməsi, valyuta məzənnəsinin dəyişməsi və s. – bunlar dövlətin siyasətinin nəticələridir.

Turizm və digər beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sahəsində əməkdaşlığa dair dövlətlərarası və hökumətlərarası sazişlər sahəsində dövlətin həyata keçirdiyi siyasət mühüm siyasi amildir.

Dövlətin turizm haqqında *xüsusi siyasəti* turizm fəaliyyəti normalarının müəyyən edilməsində, planlaşdırmada, reklamda, inzibati orqanlar vasitəsilə turizmə nəzarətdə özünü göstərir.

Turizm sahəsindəki siyasət ölkənin siyasi rejimi ilə sıx bağlıdır və dövlət müdaxiləsinin üç səviyyəsini müəyyən edir:

– **tam müdaxilə** – totalitar tipli, demokratik azadlıqların olmadığı, özəl sektorun təşəbbüsünün üzə çıxarılmadığı dövlətlər tərəfindən təyin edilir. Dövlət turizm fəaliyyətinin bütün işini inhisara alır;

– **qismən müdaxilə** – aktiv iqtisadi fəaliyyətlə xarakterizə olunan əksər demokratik ölkələrdə müşahidə olunur. Dövlət təşkilati strukturlar vasitəsilə az və ya çox dərəcədə turizm fəaliyyətinin həyata keçirilməsi proseduruna müdaxilə edir və bazar iqtisadiyyatına əsaslanan xidmət müəssisələri yaratmaq üçün özəl sektora sərbəstlik verməklə onu nəzarətdə saxlayır;

– **kiçik müdaxilə** – praktiki olaraq turizm fəaliyyətinə müdaxilə etməyən, bu sahədə təşəbbüsü rəqabətli bazarda fəaliyyət göstərən özəl sektora verən siyasi rejimlər üçün xarakterikdir.

Sosial-demoqrafik amillər – yaş, məşğulluq kimi göstəricilər, tənha insanların, uşaqsız cütlüklərin olması, yaşla bağlı nigaha meyillər, pensiya yaşı, turistlərin sosial tərkibinin genişlənməsi, təhsilin, mədəniyyətin səviyyəsi, əhalinin estetik tələbləri, ödənişli məzuniyyət müddətinin artırılması, cəmiyyətdə maddi və mənəvi ehtiyacların nisbəti, urbanizasiya və s. kimi göstəricilərdir.

Maliyyə-iqtisad amilləri – ölkədəki iqtisadi vəziyyət, maliyyə sabitliyi, əhalinin gəlir səviyyəsi, cəmiyyətin turizm xərclərinə ayırdığı vəsaitin payı, malların qiyməti və s.

Maddi-texniki amillər – turizm sənayesi bazasının vəziyyətini və imkanlarını – yerləşdirmə, qidalandırma, nəqliyyat, istirahət, ticarət vasitələri və s. xarakterizə edir.

Nəqliyyat əlaqələrinin inteqrasiya xarakteri onların spesifik xüsusiyyətidir, çünki onlar dünyanı vahid məkana çevirir. Beynəlxalq turizmdə müxtəlif səviyyəli yerdəyişmə vasitələri arasında əlaqələri təmin etmək xüsusən vacibdir. Turist səfərlərində nəqliyyat rabitəsində dayanma və fasilələrin olmaması üçün hərəkətin sürəti, nəqliyyat vasitələrinin təhlükəsizlik səviyyəsi nəqliyyat infrastrukturunun ən mühüm xüsusiyyətləri kimi təşəkkül tapır.

Turizm sahəsində yerləşdirmə və qidalandırma müəssisələri xüsusi yer tutur. Bölgənin turistlər üçün cəlbediciliyi əsasən otel və restoran xidmətinin səviyyəsindən asılıdır. Lakin turizm sənayesi, xüsusən də yerləşdirmə və qidalandırma müəssisələri il ərzində turist xidmətlərinə tələbin dəyişməsinə (mövsümilik) məruz qalır ki, bu da yerləşdirmə və qidalandırma müəssisələrinin saxlanması üçün xərclərin artmasına və onların xidmətlərinin bahalaşmasına səbəb olur.

Bu amillərə əsaslanaraq və Ümumdünya Turizm Təşkilatının statistik məlumatlarını təhlil edərək, turizmin gələcək inkişafı ilə bağlı proqnoz vermək olar.

2.1. cədvəldəki məlumatlardan göründüyü kimi, 2020-ci ildə Çin ən çox ziyarət edilən ölkə olmalıdır. Çin həm də ölkədən gedən turistlərin sayına görə ilk üçlükdə olacaq. Yaradılan turistlərin sayına görə liderlər Yaponiya və ABŞ olacaq. Rusiya üçün də kifayət qədər əlverişli proqnoz verilir.

Cədvəl 2.1. 2020-ci il üçün dünya ölkələrinə səfər edən turistlərin gəlmə və getmə proqnozları (ÜTT-nın məlumatlarına əsasən)

Ölkə	Turistlərin sayı, milyon adam	
	Gəlmə	Getmə
Böyük Britaniya	52,8	96,1
Almaniya	*	163,5
İspaniya	71,0	*
İtaliya	52,9	29,7
Kanada	*	31,3
Çin	196,4	100,0
Meksika	48,9	*
Niderland	*	35,4
Rusiya	47,1	30,5
ABŞ	102,4	123,3
Fransa	93,3	37,6
Çexiya	44,1	*
Yaponiya	*	141,5
**** Ölkə lider dövlətlərin ilk onluğuna daxil deyil***		

Regionlar üzrə turizmin inkişafı qeyri-bərabər olacaq: ən yüksək artım templəri Asiya və Sakit okean ölkələrində gözlənilir, Avropa və Şimali Amerikada bu temp ümumi göstəricilərdən aşağı olacaq.

Beləliklə, turizm yaxın gələcəkdə də dünya iqtisadiyyatının ən gəlirli sahələrindən biri olaraq qalacaq.

2.2. Sosial-mədəni məkan anlayışı

Yer kürəsi ərazisinin turistik rayonlaşdırılması aparılarkən, ölkələrin iqtisadiyyatının strukturu və ya konkret siyasi sistemə mənsubiyyəti deyil, onların müəyyən sosial-mədəni formasiyalara mənsubluğunu xarakterizə edən göstəricilər vacibdir.

Məkanın rayonlaşdırılmasını (D.V.Nikolayenkoya görə) SMS məkanının sosial-mədəni növlərinin təhlili əsasında həyata keçirmək olar.

Əsas anlayışlar. Coğrafiya elminin və coğrafi biliklərin inkişafı sosial-mədəni sistemlərin (SMS) təkamülü ilə müəyyən edilir. Turizm coğrafiyası – müəyyən sosial-mədəni formasiya çərçivəsində turistlər tərəfindən məkanın istifadə edilməsi prosesini nəzərdən keçirən coğrafi elmlər sisteminin bir hissəsidir.

Konsepsiya ərazilərin sosiomədəni inkişafı prosesini təsvir edən və aşağıdakı anlayışlardan istifadə edən SMS nəzəriyyəsinə əsaslanır.

Vətən – müəyyən bir sosiomədəni formasiya nümayəndələrinin uzun tarixi müddət ərzində yaşadıqları, bu ərazini birmənalı şəkildə mənimsədikləri, köklü surətdə sosiomədəni transformasiyaya uğramışdır.

Sosiomədəni sistem – sosiomədəni təkamüldə üstünlük təşkil edən sosiomədəni formasiya növüdür. SMS böyük ərazilərlə, əhəmiyyətli əhali sayı ilə xarakterizə olunur, məkan, cəmiyyət və dövlət təşkilinin orijinallığına malikdir, çox sayda unikal özəllikləri vardır ki, bunların sayəsində digər sosiomədəni formasiyalardan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. SMS-in əsas xassələri:

– yeni əraziləri sosiomədəni dəyişdirmə yolu ilə öz vətənini genişləndirmək bacarığı;

– digər SMS-lərdən qorunmaq üçün daxili bufer zonaları olan öz məkanının mürəkkəb strukturunu yaratmaq bacarığı;

– ərazilərin tam sosiomədəni transformasiya dövrünün olması;

– daxili qanunauyğunluqların, həmişə sosiomədəni sistemin daxili inkişaf qanunauyğunluğu ilə ciddi uyğunluqla istifadə olunan xarici amillər üzərində üstünlük təşkil etməsi;

– ərazilərin sosiomədəni dəyişməsi prosesində təbii asılı vassallar formalaşdırmaq bacarığı;

– dünya dininə və ya onun yerli variantına bağlılıq;

– öz dilini vətən xaricində yaymaq bacarığı, ilk növbədə daxili bufer zonada və təbii asılı vassallar arasında;

– öz iqtisadiyyatının möhkəmliyi və zənginliyi;

– bu SMS-dən kənarda analoqu olmayan, davamlı orijinal iqtisadi standartlar və formalar yaratmaq və həyata keçirmək bacarığı.

Sosial-mədəni mühit – sabit və uzunmüddətli mövcud olan, xüsusi iqtisadi, sosial və mədəni formalar olan, yeni əraziləri cəlb edərək məkanını genişləndirə bilməyən və təbii asılı vassallar formalaşdırmağı bacarmayan sosiomədəni formasiya növüdür. Sosial-mədəni mühit öz məkanını dəyişmir və uzun müddət ərzində təkamül etmir ki, bunun nəticəsi olaraq onun əraziləri kiçik olur.

Qarışıq sosial-mədəni istifadə regionu – müxtəlif sosial-mədəni formasiyaların (SMS, mühit və bufer zonalar) daxil olduğu, dəqiq daxili sosial-mədəni dominantı olmayan bir məkan, sosial-mədəni formasiya növüdür.

Bir qayda olaraq, bunlar gələcəkdə sosiomədəni müəyyənlik qazanan, lakin, eyni zamanda öz hüdudlarında bir neçə sosiomədəni formasiyanın mövcudluğunu saxlaya bilən qarışıq və çoxmərhələli inkişaf rayonlarıdır.

Sosial-mədəni bufer zonası – iki və ya daha çox SMS-i ayırmaq üçün yaranan sosial-mədəni formasiya növüdür. Xarici bufer zona xüsusi sosiomədəni formasiya kimi, son dərəcə qeyri-sabitliyi, ayırdığı sosial-mədəni sistemlərin dinamikasından asılı olması ilə səciyyələnir.

Dünya ölkələrinin təsnifatı. Ölkə və ərazilər mənsub olduqları müəyyən sosiomədəni formasiya meyarlarına görə 17 növə bölünür:

1. *Rusiya SMS*: Ermənistan, Belarus, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan, Ukrayna.

Rusiya SMS SSRİ-nin dağılması nəticəsində yaranmış dövlətlərlə müasir formada meydana çıxıb. Bu dövlətlərin mühüm siyasi, iqtisadi və bir çox başqa fərqləri var. Onların ortaq cəhəti ümumilikdə rusdilli əhalinin çox olmasıdır, rus dilindən geniş istifadə olunur, pravoslav və ateistlər üstünlük təşkil edir.

2. *Qərbi SMS*-nə aidir:

– Qərbi Avropa (Avstriya, Andorra, Belçika, Bolqariya, Vatikan, Böyük Britaniya, Macarıstan, Almaniya, Yunanıstan, Danimarka, İrlandiya, İslandiya, İspaniya, İtaliya, Lixtenşteyn, Lyuksemburq, Kipr, Malta, Monako, Niderland, Norveç, Polşa, Portuqaliya, Rumıniya, San-Marino, Slovakiya, Sloveniya, Finlandiya, Fransa, Çexiya, İsveçrə, İsveç);

– Şimali Amerika (Kanada, ABŞ);

– Avstraliya (Avstraliya, Yeni Zelandiya).

Qərbi SMS dövlətçiliyinin yarandığı andan bir çox dövlətlərdən ibarət olmuşdur. Gələcəkdə Qərbi SMS-də indi mövcud olanların dağılması nəticəsində (nəticəsində) dövlətlərin sayı artacaq, eyni zamanda Avropa İttifaqı daxilində sərhədlərin yox olması səbəbindən SMS-in birliyi qorunub saxlanılacaq.

3. *Müsəlman SMS*-nə daxildir:

– Asiya (Əfqanıstan, Banqladeş, Bəhreyn, İordaniya, İrak, İran, Yəmən, Qətər, Livan, BƏƏ, Oman, Pakistan, Səudiyyə Ərəbistanı, Siriya, Çad);

– Afrika (Əlcəzair, Cibuti, Misir, Liviya, Mavritaniya, Mali, Marokko, Nigeriya, Sudan, Somali, Tunis).

Müsəlman SMS-nə ilk növbədə dini mənsubiyyətinə görə birləşən onlarla dövlət daxildir. Onların bəzilərinin, xüsusən də Müsəlman və Afrika SMS-ləri arasında bufer zonası olan dövlətlərin daxil olması müəyyən şübhələr doğurur. Müasir dövlət sərhədləri ərazilərin sosiomədəni istifadəsinə uyğun gəlmir. Gələcəkdə bir çox dövlətlərin sərhədləri dəyişəcək.

4. *Çin SMS-i* (Syanqan, Honqkonq), Çin, Aomın (Makao), Tayvan).

Çin SMS çin dili və konfutsiçiliyin üstünlük təşkil etdiyi dövlətləri birləşdirir.

5. *Hind SMS* (Butan, Hindistan, Nepal, Şri-Lanka).

Hindistanın şimalında hindu SMS-nin əsas düşməni olan müsəlman SMS ilə mübarizəsinin nəticəsində yaranan bufer zonası mövcuddur.

6. *Cənubi Afrika SMS*-nə daxildir:

– Karib hövzəsi adaları (Aruba, Antiqua və Barbuda, Barbados, Baham adaları, Qrenada, Haiti, Dominikan Respublikası, Dominika, Kuba, Martinika, Sent-Kitts və Nevis, Sent-Vinsent və Qrenadinlər, Sent-Lusiya, Trinidad və Tobaqo, Yamayka);

– Latın Amerikası (Beliz, Qvatemala, Honduras, Kosta-Rika, Meksika, Nikaraqua, Panama, Salvador);

– Cənubi Amerika (Argentina, Boliviya, Braziliya, Venesuela, Qayana, Kolumbiya, Paraqvay, Peru, Surinam, Uruqvay, Çili, Ekvador).

Sosiomədəni baxımdan bu bölgə daha az inkişaf etmişdir. Burada Braziliya kimi çox qüdrətli və sabit dövlətlər və hələ öz dövlət statusunu müəyyən etməyən və əvvəlki kimi müstəmləkə olaraq qalan ərazilər var. Dövlətlər arasında sərhədlərin dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı çoxlu problemlər var.

7. *Afrika SMS* (Anqola, Benin, Kot-d'İvuar, Botsvana, Burundi, Burkina Faso, Qabon, Qambiya, Qana, Qvineya, Qvineya-Bisau, Zambiya, Zimbabve, Kamerun, Keniya, Konqo, Konqo Respublikası, Lesoto, Liberiya, Malavi, Mozambik, Namibiya, Nigeriya, Kabo Verde,

Ruanda, San-Tome və Prinsipi, Svazilend, Seneqal, Syerra-Leone, Tanzaniya, Toqo, Uqanda, Mərkəzi Afrika Respublikası, Ekvatorial Qvineya, Efiopiya, Eritreya, Cənubi Afrika Respublikası).

Hal-hazırda Afrika SMS-i məkanın davamlı öyrənilməsi prosesi ilə xarakterizə olunur.

8. Baltik bufer zonası (Latviya, Litva, Estoniya). Rusiya və Qərbi SMS rəqabəti nəticəsində yaranıb.

9. Monqolustan bufer zonası (Monqolustan). Bufer zonası Rusiya və Çin sosiomədəniyyətinin qarşıdurması nəticəsində yaranıb.

10. Balkan bufer zonası (Albaniya, Bosniya və Herseqovina, Makedoniya, Serbiya, Xorvatiya, Çernoqoriya).

Zona Rusiya, Qərb və Müsəlman SMS-nin maraq dairəsinə daxildir. Onların müasir sərhədlərini stabil hesab etmək olmaz.

11. Kiçik Asiya bufer zonası (Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə).

Region qeyri-sabitliyi ilə seçilir və vaxtaşırı nəzarət məkanında dramatik dalğalanmalara meylli dövlətlər yaradır. Eyni zamanda xarici ekspansiya daxili uyğunsuzluq və zəiflik ilə birləşir. Bu zonada Qərb, Müsəlman və Rusiya SMS-nin təsiri çox böyükdür.

12. Yəhudi sosiomədəni mühiti (İsrail).

13. Yapon sosiomədəni mühiti (Yaponiya).

14. Koreya sosiomədəni mühiti (Şimali Koreya, Cənubi Koreya)

15. Cənub-Şərqi Asiya qarışıq sosial-mədəni inkişaf regionu kimi (Myanma, Bruney, Şərqi Timor, Vyetnam, İndoneziya, Kamboca, Laos, Malayziya, Sinqapur, Tayland, Filippin).

Regionda bütün dünya dinləri – buddizm, islam, xristianlıq üstünlük təşkil edir.

16. Okeaniya qarışıq sosial-mədəni inkişaf regionu kimi (Vanuatu, Samoa, Kiribati, Marşal adaları, Mikroneziya, Nauru, Papua-Yeni Qvineya, Palau, Solomon adaları, Tonqa, Tuvalu, Fici).

Dünyanın bu bölgəsinin bir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, sahəsi əhəmiyyətsiz olan quru kiçik adalar şəklində ən böyük okean üzərinə səpələnmişdir. Adalarda, uzun müddət dünyanın qalan hissəsi ilə əlaqəni kəsən azsaylı aborigen əhali yaşayır.

17. Hind okeanı adaları qarışıq sosial-mədəni inkişaf regionu kimi (Komor adaları, Mavrikiy, Madaqaskar, Maldiv adaları, Seyşel adaları).

Region siyasi cəhətdən çox qeyri-sabitdir və gələcəkdə də belə olacaq. Dövlətlərin oriyentasiyası, onların sosial və digər standartları dəyişə bilər.

Ölkələrin göstərilən tipologiyası turizm coğrafiyasının bir sıra məsələlərinin həllinə, xüsusən də seçilmiş regionların sosial-mədəni xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsinə, beynəlxalq turizm standartlarının formalaşmasına kömək edir.

2.3. Turizm fəaliyyətinin gəlirlərinin və xərclərinin göstəriciləri

Turizm fəaliyyətinin əsas göstəriciləri. Ümumdünya Turizm Təşkilatı (ÜTT) ölkələri onların ödəniş balansında turizmin payına, yəni kapital axını ilə əlaqəli gəlir və məsrəflər, turistlərin istehlakı üçün nəzərdə tutulmuş mal və xidmətlərin idxal xərcləri, sərmayə və ölkə hüdudlarından kənar işlərdən ödənişlər istisna olmaqla, beynəlxalq turizmdən əldə olunan vəsaitlərə və səyahətlər üçün ölkə rezidentlərinin ödənişlərinə görə təsnif etdi. Cari turist sayı konkret bu və ya digər ölkədəki iqtisadi vəziyyəti əks etdirir və onu həm müsbət, həm də mənfi balans ilə xarakterizə edə bilər.

Müsbət olan cari turist balansı Aralıq dənizi ölkələri (Fransa, İtaliya, İspaniya, Kipr, Malta), Avstriya və İsveçrə, eləcə də bəzi inkişaf etməkdə olan ölkələr – Tunis, Tayland, Meksika, Karib hövzəsi ölkələri üçün xarakterikdir.

Mənfi cari turist balansı, əsasən yüksək həyat səviyyəsinə malik sənaye ölkələrinə, məsələn, Skandinaviya ölkələri, Almaniya, Kanada, Fars körfəzinin neft hasil edən ölkələrinə, eləcə də turizmin çox zəif inkişaf etdiyi əksər inkişafda olan ölkələrə xasdır. Bu ölkələr başqa ölkələrdən turist cəlb etmək üçün lazımi infrastruktura malik deyillər və çoxlu məhsullar, istehlak malları və avadanlıqlar idxal etməli, turizmdən əldə olunan gəlirlərindən xaricdən götürdükləri kreditlərin faizini və turizm şirkətlərini idarə etməyə kömək edən əcnəbi kadrların əmək haqqını ödəməli olurlar.

Beynəlxalq turizm statistikasına turist axınının statistikası və turizm gəlir və xərclərinin statistikası daxildir. Onların hər biri üçün göstəricilər sistemi hazırlanmışdır.

Gələnlərin (gedənlərin) sayı və qalma müddəti turist axınlarının ən mühüm göstəriciləridir.

Gələnlərin (gedənlərin) sayı dedikdə, müəyyən bir müddət ərzində, adətən təqvim ili ərzində müəyyən bir ölkəyə gələn (oradan gedən) qeydiyyatdan keçmiş turistlərin sayı başa düşülür. Bu, turist hərəkatını xarakterizə edən əsas göstəricidir. Amma turist il ərzində bir neçə ölkəyə səfər edə və bir səfər zamanı müxtəlif ölkələrə baş çəkə bilər, ona görə də turistlərin (gedənlərin) faktiki sayı gələnlərin sayından azdır.

2006-cı ildə turistlərin gəlişinə görə lider ölkələr – Fransa (76,0 milyon gələn), İspaniya (55,6 milyon) və ABŞ (hər biri 49,5 milyon), İtaliya (36,5 milyon), Çin (33,2 milyon), Böyük Britaniya (30,0 milyon) olub.

Dünya liderləri qrupuna İsveçrə, Meksika, Avstriya və Almaniya da daxildir. Son zamanlar Avropa reytinqində 8-ci yerə qalxan Rusiyaya gələnlərin sayı artıb. Rusiya ilə turist mübadiləsində ənənəvi tərəfdaşlar Çin, Finlyandiya, Türkiyə, Misir, Tayland, Almaniya, Ukrayna, Polşa, İtaliya, ABŞ, Fransadır.

Turizmin inkişafında davamlı yüksəliş tendensiyası müşahidə olunur.

Bununla belə, turist axınlarının mütləq göstəriciləri ayrı ölkənin və regionların turist aktivliyini mühakimə etməyə imkan vermir, çünki bu göstəricilər ölkənin ümumi sahəsindən və əhalinin sayından asılı olur. Buna görə də gəlişlərin (gedişlərin) intensivliyini qiymətləndirmək üçün nisbi göstəricilərdən istifadə olunur.

Gəlişlərin *nisbi intensivliyi* ölkənin (regionun) hər bir sakininə düşən turistlərin sayı və ya faizlə müəyyən edilir, yəni qəbul edən ölkənin hər 100 nəfərinə nisbətdə. Qlobal miqyasda bu rəqəm 0,11 (11%) təşkil edir. Ayrı-ayrı regionlar və ölkə qrupları üçün gələnlərin intensivliyi qlobal orta göstəricidən əhəmiyyətli dərəcədə kənara çıxır. Əgər Mərkəzi Afrika və Cənubi Asiyada intensivlik 0,005-dirsə, Karib hövzəsində və Okeaniyada 0,4-dən aşağı deyil. Ən yüksək turist aktivliyi Avropadadır – 0,6-dan yuxarıdır. Ayrı-ayrı ölkələr üçün dəyərlərin yayılması daha da böyükdür: Çində – 0,02, Fransada – 1,3, Andorrada – 26.

Gedişlərin intensivliyi də oxşar şəkildə müəyyən edilir. Əhalinin hansı hissəsinin getdiyini başa düşmək üçün gediş adətən faizlə (gediş ölkəsinin 100 sakininə) hesablanır. Xaricə səfərlər göstəricisinin maksimum dəyərləri Şimali Amerika və Qərbi Avropa üçün xarakterikdir – 70%-dən çox. Bəzi ölkələrdə (Almaniya, Hollandiya) gedişlərin intensivliyi 100%-i keçir, çünki bəzi turistlər ildə 2 və ya daha çox dəfə ölkəni tərk edirlər.

Qalma müddəti – turistin etdiyi gecələmələrin sayı ilə ölçülür. Turistlərin ölkədə göstərilən müvəqqəti müddət ərzində qalma ardıcıllığı, bütün turistlərin etdiyi gecələmələrin sayının cəmi kimi müəyyən olunur. Bu göstərici gələn turistlərin sayından daha çevikdir. Məsələn, Fransa gələnlərin sayına görə İspaniyanı çox qabaqlayır, lakin turistlərin Fransada qalma müddəti xeyli azdır. Nəticədə İspaniya həm gecələmələrin sayına, həm də turizm gəlirlərinin sayına görə Fransanı qabaqlayır. Buna görə də səfərlərin müddətini bir turistin ölkədə qalma müddəti ilə xarakterizə edirlər. Bu göstərici əsas turizm bazarlarından uzaq ölkələr üçün daha əhəmiyyətlidir: Avstraliya – 24 gecələmə, Yeni Zelandiya – 19. Ərazisi kiçik olan ölkələr, eləcə də işgüzar turizmə yönəlmiş ölkələr üçün orta qalma müddəti minimaldır: Sinqapur – 3 gün, Syanqan (Honq Konq) – 3,9 gün.

Turistlərin gəlir və xərclərinin statistikası turistlərin xaricə turizm məqsədi ilə səyahət edərkən gətirdikləri (apardıqları) pul vəsaitlərinin miqdarı nəzərdə tutulur. Turizmdə gəlir və xərclər arasındakı fərq – *turist balansıdır*. Xarici valyuta gəlirlərinin beynəlxalq turizm xərclərini üstələyən ölkələrdə (ABŞ, Fransa, Çin) turist balansı müsbətdir. Mənfi turist saldosu – beynəlxalq turizm bazarına çox sayda səyahət edənləri (Almaniya, Yaponiya və Böyük Britaniya) təmin edən donor-ölkələr üçün xarakterikdir. Turistlərin gəlirləri və xərcləri eyni olduğu üçün dünyanın turist balansı sıfra bərabərdir.

Turizm gəlirlərinin və xərclərinin coğrafiyası. XXI əsrin əvvəllərində *beynəlxalq turist gəlirləri* 462,2 milyard ABŞ dolları təşkil edib. Avropalılar səyahətə, digər regionlardan olan bütün turistlər qədər, ümumilikdə 230 milyard dollar xərcləyirlər. İkinci yerdə – Amerikadı (122,4 milyard); Asiya-Sakit okean regionunda beynəlxalq turizmdən əldə edilən gəlirlər – 82 milyard, Afrikada – 11,7 milyard, Yaxın Şərq regionunda – 11,2 milyard, Cənubi Asiyada – 4,7 milyard dollardır.

Beynəlxalq turizmdən və turistlərin gəlişlərindən əldə olunan gəlirlərin regional bölgüsü təxminən eynidir. Avropa ən gəlirli regiondur, lakin orta hesabla adambaşına düşən xərclərin az olduğu davamlı olmayan səfərlərin sayı artdığı üçün, onun payı azalır.

Ümumilikdə, beynəlxalq turizmdən daxilolmalar Şimali Amerikanın (ABŞ, Kanada) və Qərbi Avropanın (Fransa, Böyük Britaniya, Almaniya) inkişaf etmiş ölkələrində cəmlənmişdir. Aralıq dənizi və Alp ölkələri ən gəlirli istiqamətlər sırasındadır: bütün beynəlxalq turizm daxilolmalarının 60%-dən çoxu onların (reytinqin ilk 16 ölkəsi) payına düşür.

Beynəlxalq turizmdən əldə edilən gəlirlərin məbləği turizm istiqamətinin rentabelliyini qitymətləndirmək üçün istifadə olunur ki, o da turistlərin gəlişindən və bir turistin xərclədiyi pulun məbləğindən asılıdır. Turizmin iqtisadi səmərəliliyinin daha dəqiq göstəricisi bir (turistin) gəlişdən əldə olunan gəlir və adambaşına düşən turizm gəlirləridir.

Əsas turist gəlişini təmin edən ölkələrlə ümumi quru sərhədləri olan ölkələrdə turist axınından əldə olunan gəlir aşağıdır. Misal üçün, ABŞ-ın qonşu ölkələri: Kanada (527 dollar) və Meksika (302 dollar), Şərqi Avropa ölkələri. Gəliş başına yüksək gəlir əsas çıxış bazarlarından uzaq ölkələrdə və bahalı turizm istiqamətləri olan, yaşayış dəyəri yüksək olan ölkələrdə (Avstraliya – 1617 dollar) ABŞ – 1611 dollar) müşahidə olunur. Bahalı istiqamətlər arasında diqqəti kütləvi turizmə deyil, elit turizmə yönəldən ölkələr var (Danimarka – 1928 dollar, İsveç – 1496 dollar).

Turizm gəlirinə bərabər *beynəlxalq turizm xərcləri* 2000-ci ildə təxminən 476 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Ümumdünya Turizm Təşkilatının (ÜTT) məlumatlarına əsasən, beynəlxalq turizmə əsas xərci inkişaf etmiş ölkələrin əhalisi çəkir, xüsusən də ABŞ, AFR, Böyük Britaniya və Yaponiya. Bütün xərclərin 38%-i onların payına düşür. Beynəlxalq turizm xərclərinin formalaşmasında əhəmiyyətli rolu "böyük yeddili"yin digər ölkələri – Fransa, İtaliya, Kanada oynayır. Turist xərcləri Çində sürətlə artır.

Dünya regionlarına bir dəfə səyahət etmək üçün xərclər əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir (100-ə qədər). Avstraliya və Yeni Zelandiya xaricə bir dəfə səyahət etmək üçün əhalinin turizm xərcləri baxımından şəksiz liderdir. 1990-cı illərin ortalarında, avstraliyalılar və yeni zelandiyalılar üçün xaricə səyahət orta hesabla 2500 dollara başa gəlirdi ki, (səfər qiymətinin 30%-ni təşkil edən nəqliyyat xərcləri daxil olmaqla), bu da dünya üzrə orta qiymətdən üç dəfə çoxdur. Səyahət xərclərinin yüksək olması regionun əsas turizm mərkəzlərindən uzaq olması ilə izah olunur.

İspaniya (24,1 milyard dollar), ABŞ (13,4 milyard dollar), Fransa (12,1 milyard dollar), İtaliya (11,7 milyard dollar) maksimum müsbət turist balansına malikdir.

Ən böyük mənfi balansı Almaniya (28,7 milyard dollar) və Yaponiya (-28,5 milyard dollar), Böyük Britaniya (-21,0 milyard dollar), Hollandiya (-5,1 milyard dollar) saxlayır. Mənfi balans Avropanın bütün şimal ölkələri, Belçika və Lüksemburq, Kanada, Tayvan üçün xarakterikdir. Yalnız yüksək şəxsi gəlirləri və müsbət xarici ticarət balansı olan zəngin ölkələr mənfi saldoya şərait yarada bilər.

2.4. ÜTT-nın təsnifatına görə turizm regionlarının xüsusiyyətləri

Ümumdünya Turizm Təşkilatı dünyada altı turizm makroregionunu müəyyən edir (onlar tərkibinə görə ölkə coğrafiyasında müəyyən edilənlərdən bir qədər fərqlənirlər).

1. Avropa makroregionu – keçmiş SSRİ-nin bütün respublikaları daxil olmaqla Qərbi, Şimali, Cənubi və Şərqi Avropa ölkələri, həmçinin Şərqi Aralıq dənizi ölkələri – İsrail, Kipr, Türkiyə.

Dünya üzrə səyahətçilərin 60%-ə yaxını bu regiona üz tuturlar ki, onlardan gələn gəlir turizmdən əldə olunan bütün gəlirlərin 50%-nə yaxındır.

Bu makroregionun beynəlxalq turizmdə əsas liderlik amilləri aşağıdakılardır:

– burada müxtəlif rekreasiya resurslarının – təbii və mədəni-tarixi olması;

– yüksək orta həyat səviyyəsi, urbanizasiya, nəqliyyat hərəkətliliyi kimi sosial-iqtisadi və infrastruktur amillərinin olması;

– əhalinin öz ölkəsinin hüdudlarından kənarda, lakin öz SMS daxilində istirahətə üstünlük verməsi;

– yüksək səviyyəli xidmət təklif edən inkişaf etmiş turizm sənayesinin mövcudluğu.

Demək olar ki, bütün məlum səyahət növlərinin təmsil olunduğu şaxələnmiş turizm bazarı, həmçinin turizm mübadiləsinin yüksək intensivliyi Avropa makroregionu ölkələri üçün xarakterikdir. Bu ölkələr turizm sahəsində yeniliklər yaradır və sonradan bu yeniliklər bütün dünyada yayılır.

Qərbi Avropa həm gələn turistlərin sayına, həm də turizmdən gələn pul daxilolmalarına görə birinci yerdədir.

Cənubi, Aralıq dənizi Avropası Qərbi Avropadan bir qədər geridədir. Bu iki altregiona birlikdə Avropaya gələn bütün turistlərin 2/3-si düşür.

Şərqi Avropa üçüncü yerdə gəlir: gələnlərin payı 1/5-dən çoxdur, lakin qiymətlərin aşağı olması və turist xidmətlərinin keyfiyyətinin pis olması səbəbindən turizm daxilolmalarında payı 2 dəfə aşağıdır.

Şimali Avropa daha da az turist cəlb edir, lakin buna baxmayaraq, turizm gəlirlərinə görə Şərqi Avropa ölkələrini qabaqlayır. Bu siyahını, Şərqi Aralıq dənizi ölkələri bağlayır ki, burada İsrail ziyarət və balneoloji turizm üzrə ixtisaslaşıb.

2. Amerika makroregionu – Cənubi və Mərkəzi Amerika, ada dövlətləri və Karib hövzəsinin əraziləri gəlmə turistlərin sayına görə dünyada 2-ci yeri tutur. Dünya göstəricisinin 20%-ni təşkil edir. Turizm sahəsindən əldə olunan gəlir regionun həyatında əhəmiyyətli dərəcədə böyük rol oynayır. O dünya mədaxilinin 25%-ni təşkil edir.

Turizm sayına və gələn gəlirə görə ABŞ mütləq lider hesab olunur. Turizmdən gələn gəlir ümumi gəlirin 44%-ni, mədaxilin 64%-ni təşkil edir.

Ölkə mehmanxana strukturuna və zəngin təbiət ehtiyatlarına görə dünyada ən önəmli yerlərdən birini tutur. Beynəlxalq turizmdə ABŞ-da turizmin dərketmə, çimərlik, ekoloji və əyləncə turizmi kimi növləri daha çox inkişaf etmişdir.

Kanada və Meksika turizmin inkişafına görə 2-ci və 3-cü yerləri tutur.

Amerkanın turistik subregionları arasında bəzən "Karib aralığı" adlanan Karib hövzəsi əsas yer tutur. Burada turizmin inkişafına bir tərəfdən tropik iqlimli mülayim qış, zəngin flora, rahat çimərliklərin çoxluğu, mədəni – tarixi görməli yerlər, digər tərəfdən turizm xidmətlərinin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi Amerika ilə olan qonşuluq təkan verir. Bundan başqa, Karib hövzəsindəki bir çox ölkələrdə biznesin bu sahəsinin inkişafına xüsusi dövlət qayğısı göstərirlər. Nəticədə Karib adaları dünyanın ixtisaslaşmış turizm

məkanlarına çevrilib. Xarici turizmdən gələn gəlir ölkənin bir çox sosial iqtisadi problemlərinin həllində əsas yer tutur. Hər il bu region təxminən 15 milyona yaxın turist qəbul edir. Xarici turizmdən əldə olunan gəlir əsas gəlirin 1/3-nü təşkil edir. Karib hövzəsi daha çox amerikalı turistlər üçün nəzərdə tutulmuş dəniz kruizləri ilə fərqlənir. Hal-hazırda hövzədə bütün dünyadakı dəniz kruizlərinin ¾-ü həyata keçirilir.

Cənubi Amerika ölkələrinə turist axını zəifdir. Cənubi Amerika ölkələrində turizmin ekoloji, ekzotik, çimərlik və əyləncə növləri inkişaf etmişdir. Amerika makroregionunda ümumi xarici gəlirin 11,5%-ni beynəlxalq turizmdən gələn vəsait təşkil edir.

3. Asiya – Sakit Okean makroregionu – Asiyanın şərq və cənub-şərq ölkələri, Avstraliya, Okeaniya turizmin inkişafına görə dünyada 3-cü yeri tutur. Asiya – Sakit Okean bölgəsindən Avropaya, xüsusilə Qərbə olan turist axını dünyadakı turistlərin regionlararası ən böyük miqrasiyası hesab olunur. (15 milyona yaxın) Həmin makroregiona gələn gəlir ümumi dünya gəlirinin 15,2%-ni təşkil edir.

Bu makroregion böyük əraziyə malikdir, çoxlu əhalisi var, unikal təbii resurslara, əlverişli iqlimə malikdir. Ancaq turizm sənayesi son illərdə inkişaf etməyə başlayıb. Coğrafi xüsusiyyətlərinə görə makroregionu Şərqi Asiya, Cənub-Şərqi Asiya, Avstraliya, Yeni Zelandiya və Okeaniya ölkələrinə bölürlər.

Regionun müxtəlif ölkələri beynəlxalq turizmin müxtəlif növləri üzrə ixtisaslaşmışdır. Malaziya, Koreya, Tayvan, Sinqapur kimi yeni sənaye ölkələri işgüzar turizm üzrə ixtisaslaşmışdır. Çin və Sinqapurda ticarət turizmi, Yaponiya, Koreya və Taylandda müxtəlif əyləncələr üçün şərait yaradılmışdır. Mədəni dərketmə turizmi Çində, Taylandda, Yaponiyada inkişaf edir. Çimərlik turizmi İndoneziya və Tayland üçün xarakterikdir. Avstraliya və Yeni Zelandiyada mədəni dərketmə və ekoloji, Okeaniya bölgələrində (Melaneziya, Mikroneziya və Polineziya) isə çimərlik turizmi inkişaf edir.

Makroregionun əsas turistik ölkəsi Yaponiya hesab olunur. Əldə olunan yüksək gəlir və yapon hakimiyyətinin proqramı yaponlara öz məzuniyyətlərini vətəndən xaricdə keçirməyə şərait yaradır.

4. Yaxın Şərq makroregionu – Yaxın Şərq makroregionuna Asiyanın qərb və cənub-qərb ölkələri (Türkiyə və İsrail istisna olmaqla) və iki Afrika ölkəsi daxildir. Bu bölgəni Orta Şərq də adlandırırlar.

Makroregionda İraq və Əfqanıstan arasındakı müharibə, həmçinin artmaqda olan terror hərəkatları turizmin inkişafına əngəl törədir. Gözəl təbiət, əlverişli iqlim, ekzotika, xalqların mədəniyyəti, coğrafi mövqe, əsas dəniz marşrutları, Avstraliya və Okeaniyada istirahət etmək istəyənlər üçün əlverişli nəqliyyat yolu turizmin inkişafına kömək edən əsas amillərdir.

Makroregionun sakinləri əsas turistlər hesab olunur. Turist axını əsasən Səudiyyə Ərəbistanı, Həbəşistan, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri ölkələrinədir. Səudiyyə Ərəbistanı qismən Həbəşistan, İordaniya zəvvarlıq üzrə ixtisaslaşmışdır. Həbəşistan və Birləşmiş Ərəb əmirlikləri çimərlik turizminin inkişaf etdiyi əsas ölkələrdir. Küveyt və BƏƏ üçün işgüzar, Həbəşistan, İordaniya üçün mədəni, dərketmə, BƏƏ üçün isə ticarət turizmi xarakterikdir.

5. Afrika makroregionuna – Həbəşistan və Liviyadan başqa digər Afrika ölkələri daxildir. Endemik xəstəliklərin yüksək səviyyəsi, xidmətin zəif olması, siyasi sabitliyin olmaması, turizm infrastrukturunun zəif olması və turizm məhsulunun yüksək qiyməti burada xarici turizmin zəif inkişaf etməsinə səbəb olub. Makroregionun əsas turistləri isə Afrika ölkələrinin öz sakinləridir. Turistlər Avropadan, əsasən, üç turistik bölgəyə – Şimali, Şərqi və Cənubi Afrikaya səyahət edirlər. Cənubi Afrikadan qonaqların çoxu çimərlik turizminin inkişaf etdiyi Marokko, Tunis, Mavritaniyaya yollanırlar.

Şərqi Afrikada ekoloji turizmin inkişaf etdiyi Keniya və Tanzaniyadır. Burada Afrika düzənliklərinə safarilər təşkil olunur.

Cənubi Afrika Respublikası əsas ölkə hesab olunur. Başqa Afrika ölkələrindən fərqli olaraq burada nəqliyyat sistemi və geniş mehmanxana şəbəkəsi inkişaf edib. Turizmin inkişafı burada bir sıra cinayətlərin həyata baş verməsinin qarşısını alır. Turizmin dərketmə, işgüzar, çimərlik, ekoloji növləri daha çox inkişaf etmişdir.

6. Şərqi Asiya makroregionuna – Əfqanıstan, Banqladeş, Butan, Hindistan, İran, Maldiv Respublikası, Myanma, Nepal, Pakistan və Şirilanka daxildir. Əhalinin sayına görə ən böyük region hesab olunsa da, beynəlxalq turizmdən əldə etdiyi gəlir çox azdır. Bunun əsas səbəbləri tez-tez baş verən hərbi, siyasi, iqtisadi böhranlar, terrarizmin yüksək səviyyəsi, turizm infrastrukturunun zəif inkişafı, xidmətin yüksək olmayan səviyyəsidir. Cənubi Asiyaya gələn turistlərin çoxu Avropa makroregionundandırlar. Bu yeganə makroregiondur ki, daxildəki turist müəssisələri digər bölgələrdən gəlmiş turistlər üçün nisbətən əlverişli şəraitə malikdir. Şərqi Asiya ölkələri beynəlxalq turizmin müxtəlif növləri üzrə ixtisaslaşmışdır. Hindistan xüsusilə mədəni, dərketmə, dini və çimərlik turizminin inkişafı ilə seçilir. Şrilanka və Maldiv Respublikası çimərlik, Pakistan mədəni, dərketmə, Nepal qonaqpərvərlik, alpinizm və dağ xizəyi turizmi üzrə ixtisaslaşmışdır. Beynəlxalq turizmdən gələn gəlir Nepal, Maldiv Respublikası və qismən Şrilankada ölkə büdcəsinin əsas hissəsini təşkil edir.

III FƏSİL
TURİZM REGİONŞÜNASLIĞI

3.1. Rusiya Mərkəzi Federal Dairənin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri

Mərkəzi Federal Dairənin ərazisi 652,8 min km², əhalisi 37,121 min nəfərdən ibarətdir və iki iqtisadi rayondan ibarətdir:

1) Aşağıdakı inzibati vahidləri özündə birləşdirən mərkəzi: Moskva şəhəri, Moskova vilayəti, Tver, Yaroslavl, Vladimir, Ryazan, Tula, Kaluqa, Smolensk, Bryansk, Oryol, İvanovsk, Kostroma bölgələri;

2) Tambov, Lipetsk, Voronej. Kursk, Belqorod bölgələrinin daxil olduğu Mərkəzi Çernozemiya. Coğrafi şəraiti. Ölkənin ən sıx məskunlaşdığı rayonlarından biri Şərqi Avropa düzənliyinin mərkəzində, əsasən, Volqa çayının hövzəsində yerləşir. Rayonun ərazisi, əsasən, düzənlikdir. Şimalda və qərbdə – Smolensk, Valdaysk, Moskva və Klinsko-Dmitrovskayada alçaq təpələr uzanır, cənub-şərqdə Mərkəzi Rus, Kalacsk yerləşir. Şərqdə Meşersk ovalığı yerləşir.

Rayonun iqlimi mülayim kontinentaldır.

Yanvarda orta temperatur -11°C, iyulda 20°C olur; il ərzində yağıntılar 450-650 mm-ə çatır.

Mərkəzi rayonda isti dövr uzun müddət, təxminən, 90-100 gün davam edir. Yay aylarında isti diskomfort günlər, demək olar ki, olmur. Üzgüçülük mövsümünün müddəti 80-90 gündür. Ancaq yayda hava çox vaxt qeyri-sabit olur.

Qış istirahət növləri üçün rahat dövrün müddəti 2 aydan 4 aya qədərdir. Qış fəslində yerdəki qar örtüyü 4 aydan 4 ay yarıma qədər qalır, ultrabənövşəyi şüaların çatışmazlığı müşahidə olunur.

Qış istirahətinin əlverişli təşkilinə küləkli dövr bir qədər mane olur: temperaturun -5 ilə -15°C arasında olduğu dövrdə küləyin sürəti 3-5 m/s olan günlərin sayı ümumi havanın 40%-dən çoxunu keçir.

Oka, Unjoy, Vetluqa qolları ilə, Volqa, Dnepr, Desna ilə, Don, Xoper, Voronej Moskva çayları bölgənin əsas daxili suları hesab olunur. Moskvada İstrinsk və Klyazminsk, Mojaysk, Ruzsk, Volqada isə İvankovsk, Uqlask, Vışnevolotsk, Vatuzsk, Rıbinsk, Qorki su anbarları tikilib. Çoxsaylı göllərdən ən böyüyü Seliger, Nero, Qviç, Pleşeyevo gölüdür. Pleşeyevo gölünün şimal-şərq sahilində VIII-IX əsrlərdəki meryan və slayvan ayinlərinin göstəricisi olan – Kriviç Yarila və "Mavi Daş" məbədləri yerləşir.

Rayonun su şəbəkəsi ümumilikdə istirahət üçün əlverişlidir.

İstirahət zamanı Moskva dənizi (sahəsi 32,7 min h.), Seliger (23 min h.), Siq (3,2 min h.) və başqa sulardan səmərəli istifadə olunur. Kostroma vilayətində Çuxlomsk və Qalitsk, Yaroslavl vilayətində Nero və Pleşeyevo, Moskva vilayətində Dolqos, Kruqloye, Trostyansk istirahət tədbirlərinin təşkili üçün çox perspektivlidir. Lakin indi onlardan, əsasən, balıq ovu və çimərlik turizmi üçün istifadə olunur. Moskvalıların şəhərətrafı istirahətinin təşkili üçün çox mühüm rolu Moskva vilayətinin ərazisində yerləşən su anbarları şəbəkəsi oynayır, burada pansionatlar və istirahət evləri şəbəkəsi, müxtəlif istirahət zonaları yaradılmışdır.

Çoxsaylı çaylar müxtəlif növ qayıq səfərləri üçün əlverişlidir. Motorlu gəmilərdən üzgüçülük və balıq ovu üçün istifadə olunur. Mərkəzi Federal Dairədən 1200 km axan Volqada, Oka çayında; Moskva və digər çaylarda gəmiçiliyin inkişaf etməsi nəticəsində rahat sərnişin gəmilərindən turizm və ekskursiyalar üçün geniş istifadə olunur.

Ölkənin ən böyük şəhəri – 10 milyondan çox əhalisi olan Moskva, Tula, eləcə də sürətlə inkişaf edən Yaroslavl şəhər aqlomerasiyası üçün şəhərətrafı istirahətin təşkili problemləri xüsusilə aktualdır.

Tibbi resurslar. Mərkəzi rayon azot, azot-metan və metan suları, artezian hövzələri ilə zəngindir. Bu suları bir qayda olaraq qazma yolu ilə səthə çıxarmaq olar. Hazırda artıq İvanovo, Kalinin, Kostroma, Moskva, Smolensk və Tula vilayətlərində mineral sular əsasında sanatoriya və kurortlar təşkil olunub.

"Doroxovo", "Tişkovo", "Kaşino", "Krainka", "Green Gorodok", "Obolsunopo" kurortlarında müalicə məqsədi ilə sulfat, xlorid, natrium mineral suları, lil və torf palçıqlarından istifadə olunur. Müalicə və sanatoriya-kurort müəssisələrində Miçurinski, İnjavinski, Morşanski yataqlarının mineral sularından, həmçinin sapropel gölünün palçığından istifadə olunur.

Bitki örtüyü. Ərazinin şimalının təxminən 40%-ni iynəyarpaqlı və qarışıq meşələr əhatə edir, cənubda isə meşəliklər 10%-ə qədər azalır. Rayon ərazisində çayın hündür sahillərində enliyarpaqlı meşələr (palıd, ağcaqayın, cökə), qumlu terraslarda isə şam meşələri geniş yayılmışdır. Forb-çəmən çölləri əsasən qoruq və yasaqlıqların ərazilərində qorunub saxlanılmışdır.

Mərkəzi Çernozemnı, Qaliçya Qorada buzlaqdan əvvəlki dövrlərdəki relikt bitkilər qorunub saxlanılmışdır. Həmin bitki növlərinə Qafqaz dağlarında, Krımda, Karpatlarda rast gəlinir.

Usmanskybor, Voronej, Xoperski, Prioksko-Terrasnı, Mərkəzi Meşə, Okski, Darvinski və Zavidovski, həmçinin Losiny Ostrovo milli parkı, Bryanskyles qoruğu, "Divnoqorie" Voronej vilayətindəki təbii tarixi-arxeoloji muzey-qoruq bu ərazinin əsas abidələrindəndir.

Sakit Sosna və Don çaylarının sağ sahilinə qalxan şaquli təbaşir sütunlarına görə yerli əhali buranı “diva” adlandırır.

Ən əhəmiyyətli turizm mərkəzləri və obyektləri. Bölgədə rekreasiya sistemi ölkədə ən güclü və inkişaf etmiş sistemlərdən biridir: sanatoriyalarda, istirahət evlərində, təbiət və uşaq düşərgələrində yerlərin ümumi sayı təqribən 700 minə yaxındır. Rayondakı bütün istirahət obyektlərinin 28%-i, müəssisələrin əksəriyyəti yerli əhaliyə xidmət göstərməyə yönəldilib. Bunu konkret olaraq şəhərətrafı istirahət müəssisələrinin – bağçılıq birliklərinin, uşaq-gənclər düşərgələrinin yüksək səviyyədə inkişafı da sübut edir.

Dairə daxilində "Kənardakı səfir", "Böyük Vətən müharibəsinin döyüş sahələri", həvəskar turist səfərləri mümkündür. (yürüş 1-2-ci çətinlik kateqoriyası (1-2 KS), xizək sürmə, su 1 KS, velosiped sürmə 1-2 KS, avtomobil, 1-3 KS motosiklet (5 elementləri ilə). KS). Həvəskar turizmin əsas sahələri Don vadiləri, Xopra, Seversky Donets, Seimas, Oskol, Beloqorye rayonu, Kulikovopole, Şipovlesdir.

Qısamüddətli sağlamlaşdırıcı istirahət, ilk növbədə, meşə parklarına və su anbarlarına, bağçılıq birliklərinə və istirahət mərkəzlərinə əsaslanır.

Uzunmüddətli istirahətdən (185 istirahət evi və pansionat, 379 istirahət bazası) 30 şəhərətrafı ərazidə geniş istifadə olunur. Uşaqların istirahətinin təşkilinə xüsusi diqqət yetirilir.

Rusiyanın digər rayonlarının əhalisi, xarici turistlər üçün ekskursiyalar təşkil edilir. Rayon ərazisindən 6 federal və 11 yerli turizm marşrutu keçir. Digər turizm obyektlərinin, xüsusilə “Qızıl üzüy”ə daxil olan Vladimir, Suzdal, Rostov, Yaroslavlın şöhrəti sürətlə artır.

Yerli əhaliyə xidmət göstərmək üçün 300 sanatoriya – kurort fəaliyyət göstərir, burada qan dövranı, həzm, sinir sistemi və s. xəstəliklər müalicə olunur. Sanatoriya şəbəkəsində iqlim müalicəsi (65%), balneoterapiya (20%) və palçıq terapiyasından (15%) istifadə olunur.

Dairədə 12 federal və 16 yerli idman və turizm marşrutu mövcuddur. O cümlədən gəzinti, avarçəkmə qayıqları ilə istirahət, balıq ovu istirahəti, xizək sürmək kimi istirahət növlərindən də geniş inkişaf etmişdir.

Moskva bu bölgənin əsasını təşkil edir. Həmçinin Vladimir, Yaroslavl, Kostroma vilayətinin müəyyən hissələri, Suzdal, Rostov, Pereyaslavl – Zalessk, Vladimir kimi şəhərlər şimal-qərbdə Seliqer və onun yaxınlığındakı göldə ekskursiyalar üçün əlverişli məkanlardır. İstirahət edən turistləri üç qrupa bölmək olar:

1) Qısamüddətli istirahətdə iştirak edən ətraf ərazinin əhalisi. Belə istirahətin təşkilinin aktuallığı rayonun şəhər yaşayış məntəqəsinin böyük xüsusi çəkisi (74%) ilə müəyyən edilir. Moskva 28 vilayətinin şəhər və kəndlərinin sakinlərinin əhəmiyyətli bir hissəsi şənbə və bazar günləri Moskvaya gəlirlər.

2) İstirahətlərini istirahət müəssisələrində, icarəyə götürülmüş istirahət evlərində keçirən əhali;

3) Ekskursiya məqsədi ilə Moskvaya və bölgənin digər rayonlarına gələnlər.

İstirahət edənlərin rayon ərazisində qeyri-bərabər paylanması, ilk növbədə, ərazinin təbii şəraiti və nəqliyyat əlçatanlığı ilə müəyyən edilir. Ən yüksək rekreasiya inkişafı (46 nəfər/km²) Smolensk-Moskva dağlıq ərazisinin yaxşı qurudulmuş və meşələrlə zəngin landşaftları üçün xarakterikdir. Moskva çayı, Osk düzənliyi, Zaoks yaylası, həmçinin Meşersk dağətəyi düzənliyinə ekskursiyalar az olur.

Smolensk – Moskva boyunca və Moskvanın bir sıra kiçik şəhərlərində uşaq düşərgələri yerləşir. İstirahət kooperativləri, əsasən, Moskvadan 30-40 km radiusda dəmiryolu boyunca yerləşir. Bağçılıq birlikləri, ən gənc birləşmələr olaraq, Moskvanın 90-100 km-lik istirahət mərkəzinin kənarında yerləşir. İstirahət zonalarının əksəriyyəti leoparklarda və su anbarlarının yanında yerləşir. Onlar həftə sonları daha çox yüklənirlər.

Moskvanın əsas qısamüddətli istirahət yerləri ilə nəqliyyat əlaqələri geniş inkişaf etmişdir.

Moskvalılar ekskursiya səfərlərini təkcə şəhərətrafı ərazilərdə deyil, həm də bölgə sərhədlərindən kənarda da edirlər. Moskva aqlomerasiyasının daxilində ən çox ekskursiya edən yerli sakinlərdir.

Radial nəqliyyat magistrallarının sıx şəbəkəsi onları şəhərətrafı qəsəbələrin əksəriyyətinə əlçatan edir.

Bunun sayəsində Moskva ətrafında dayanıqlı şəkildə istifadə olunan istirahət zonalarının monosentrik sahəsi formalaşdı, sərhədi artıq iki saatlıq əlçatanlıq zonasından kənara çıxdı. Nəqliyyat marşrutlarının mövcudluğu, cəlbedici istirahət yerləri (Seliger gölü, Moskva dənizi və s.) və turizm obyektləri (Vladimir vilayətinin şəhərləri) ərazinin konfiqurasiyasını deformasiya edir.

Şəxsi nəqliyyat vasitələrinin inkişafı qısamüddətli gündəlik istirahət zonasının genişlənməsinə kömək edir. İndi də bazar və adi günlərdə ənənəvi istirahət yerlərində axşamlar su anbarlarında Moskvadan və yaxınlıqdakı şəhərlərdən gələn turistləri görmək olar.

Moskva şəhər aqlomerasiyasında güclü maddi-texniki bazaya malik yüzlərlə uzunmüddətli mütəşəkkil istirahət müəssisələri var. Onlar bir tərəfdən rekreasiya funksiyalarının qorunub saxlanmasına, dayanıqlığının artırılmasına töhfə verir (şəhərə daxil olduqdan sonra da təyinatlarını dəyişmirlər), digər tərəfdən isə yeni istirahət formalarının inkişafına çalışır.

Beləliklə, Moskvada su anbarlarının yaxınlığında pansionatların tikintisi tələbi çox sürətlə artan qısamüddətli istirahətin (o cümlədən təkcə bazar günü deyil, həm də axşamlar) təşkili imkan-larını azaldır. Bağçılıq tərəfdaşlığı üçün ərazilərə böyük ehtiyaclar müəyyən edilmiş torpaqdan istifadə formaları ilə ziddiyyət təşkil edir.

İstirahət zonalarında, ilk növbədə sahilyanı meşələrdə yüksək yüklənmələr ətraf mühitin mühafizəsi tədbirlərini, istirahət edənlərin axınının tənzimlənməsini və idarə olunmasını tələb edir.

Ekskursiya mərkəzi kimi Moskvada 60-dan çox muzey, 110-a yaxın kinoteatr, 110 teatr və konsert salonu, 100-ə yaxın park var. Qədim monastırlar, kafedralları olan Kreml və eyni zamanda universitetin hündürmərtəbəli binası, olimpiya idman qurğuları, Ümumrusiya Sərgi Mərkəzi həm keçmiş, həm də müasir dövrü özündə ehtiva edir. Moskvanın demək olar ki, bütün qonaqları bu sərgini ziyarət edirlər. Yayda hər gün 50 min, həftə sonları və bayramlarda isə 120 minə qədər insan buranı ziyarət edir. Sərgi hər il 11 milyona qədər ziyarətçini qəbul edir.

Turistlərin 80%-dən çoxu şəhərdə ekskursiyalar zamanı avtobus və piyada turlarından daha çox istifadə edirlər. Son zamanlar motorlu gəmi ilə ekskursiyalar edən turistlərin sayı təxminən 2 dəfə azalıb, eyni zamanda Moskva ətrafına, Moskva vilayətinin şəhərlərinə və on-dan kənara bir günlük ekskursiyaların sayı isə artıb.

Ekskursiya xidmətləri mövsümi xarakter daşımaqla iki formada mövcuddur – yay (may-avqust) və qış (dekabr-yanvar). İyulda 1 milyondan çox adam, fevralda isə təxminən 600 min nəfər bu xidmətlərdən istifadə edir.

Qış mövsümündə daha çox muzey, teatr və konsert turları təşkil edilir. Avtobus turlarından hər iki mövsümdə istifadə olunur, digər ekskursiya növləri isə yay mövsümündə həyata keçirilir. Yerli yetkin əhali turistlərin 37%, kənd və xarici turistlər 29%, məktəblilər isə 34%-ni təşkil edir. Gəlmə ziyarətçilərin təxminən 40%-i daha çox Moskvanın görməli yerlərinə ekskursiya edirlər. Hərbi-tarixi və tarixi ekskursiyalar əhalinin bütün qrupları üçün demək olar ki, eyni dərəcədə maraqlıdır.

Yetkin moskvalılar təbiət, tarixi və memarlıq, şəhərsalma ekskursiyalarına, eləcə də ədəbi, muzey və incəsənət tarixi ekskursiyalarına üstünlük verirlər. Ziyarətçilər görməli yerləri gəzməklə yanaşı, muzeylərlə də tanış olurlar. Məktəblilər üçün muzey ekskursiyaları və istehsalat ekskursiyaları təşkil edilir. Kurortlarda istirahət edənlər xüsusi ekskursiyalara – memarlıq, şəhərsalma, ədəbiyyat və incəsənət tarixinə daha çox maraq göstərirlər.

Moskva üzrə ekskursiyalar çoxlu sayda bələdçilər tərəfindən həyata keçirilir (muzeylərdəki bələdçilər istisna olmaqla 2 mindən çox).

Moskva ölkənin əsas xarici turizm mərkəzidir. Hər gün müxtəlif yerlərə, o cümlədən Moskvadan kənarda – Arxangelsk, Troiça – Sergiev məbədi, Suzdal, Böyük Rostova da ekskursiyalar təşkil edilir. Teatr festivalları və bayramlar ("Rus qışı" Çexov Teatr Festivalı), müxtəlif müsabiqələr xüsusi maraq doğurur. Hər il Moskvada onlarla beynəlxalq konqres keçirilir.

Rusiyanın digər bölgələrinin əhalisi, xarici turistlər üçün maarifləndirici istirahət ekskursiyaları təşkil edilir, bununla da rayonun federal ixtisaslaşması müəyyən edilir.

Moskva bölgəsi Rusiya turizm sənayesinin ən inkişaf etmiş bölgələrindən biridir. Yerli kurort komplekslərinin sayı 1000-dən artıqdır və istənilən xidmət səviyyəsində yerləşdirmə obyektlərini təmin edə bilir. Paytaxtın ətrafı təbii gözəllikləri, nadir mədəniyyət və tarixi abidələri ilə məşhurdur. Moskva bölgəsində – Sergiev Posad, Zvenigorod, Volokolamsk, Mojaysk, Ruza şəhərlərində məşhur memarlıq və tarixi abidələr, eləcə də çoxsaylı muzey malikanələr yerləşir. Bunlara nümunə olaraq, Abramtsevo, Ostafyevonu göstərmək olar.

Sergiev Posad (Rus Pravoslavlığının paytaxtı) Troiça Sergievski məbədi ilə məşhurdur. Burada kişi monastırı, Moskva İlahiyyat Akademiyası və İlahiyyat seminariyası var. Ən maraqlı tikililər bunlardır: Müqəddəs Məryəmin kilsəsi (XVI əsr), Müqəddəs Pyotr kilsəsi, Troiçki məbədi (XV əsr), Nikonovsk kilsəsi (XVI əsr), Metropoliten otaqları (XVII əsr), Yemək otağı (XVII əsr), Radonej Müqəddəs Serqius kilsəsi, Mübarəkin görünüşü şərəfinə kilsə, "Kral sarayları" (XVII əsr), Smolensk kilsəsi (XVIII əsr). Şəhərdə Bədii-Pedaqoji Oyuncaqlar Muzeyi fəaliyyət göstərir.

Məşhur Borodino kəndi - Moskva vilayətində (Ruzski rayonu), Moskvadan 124 km qərbdə, Smolensk yolu boyunca yerləşir. Burada Borodino Hərbi Tarix Muzeyi-Qoruğu və Spassko-Deviç monastırı yerləşir və fəaliyyət göstərir.

Kolomnada (Moskvadan 115 km cənubda, Oka çayı üzərində) qorunub saxlanılan Kreml, Assosiasiya kafedralı, Spasski monastırının Dirilmə kilsəsi böyük maraq doğurur.

"Arxangelskoye" malikanə ansamblı Moskvadan 20 km qərbdə yerləşir. Arxangelskdəki Mixail kilsəsi, Knyaz sarayı, Yusupov və digər qədim tikililər, həmçinin XVIII əsr parkı yaxşı qorunub saxlanılmışdır.

Rus mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrinin həyat və yaradıcılığı tarixi, ədəbi və təbiət muzey-qoruqlarının A.P. Çexov Melixovoda, F.I. Tyutçev "Muranovo", Pasternak B.L. Peredelkinoda, P.I. Çaykovski Klində, A.A. Blok Şahmatda kimi ekspozisiyalarında öz əksini tapmışdır.

Moskva vilayətində bir neçə iri hərbi muzeylər, o cümlədən Moninoda Aviasiya və Kosmonavtika Muzeyi, Kubinkada isə Tank Qüvvələri Muzeyi var.

“Rusiyanın qızıl üzüyü” adlı turist marşrutu Moskva, Vladimir, İvanovo, Kostroma və Yaroslavl vilayətlərinin, o cümlədən Vladimir, Murom, Suzdal, Pereslavl-Zalesski, Böyük Rostov, Mışkin, Tutaev, Rıbinsk, Uqliç, Yaroslavl, Kostroma, Sergiev Posad və başqa ərazilərdən keçir. Marşrutun uzunluğu 1000 km-dən çoxdur.

"Qərb" (Sergiev Posad - Pereslavl-Zalesski - Rostov Veliky), "Voljski" (Uqliç - Rıbinsk - Yaroslavl - Kostroma), "Şərq" (İvanovo - Şuya - Palex), "Mərkəzi" (Vladimir - Suzdal). "Klassik" (Sergiev Posad - Pereslavl-Zalessky - Böyük Rostov - Kostroma - Suzdal - Vladimir) kimi ayrı-ayrı marşrutlar üzrə səyahət etmək olar.

Səyahətlər, adətən, Qızıl üzüyün bütün əsas nöqtələrinə dəmir və avtomobil yolu ilə bağlanan Moskvadan başlayır. Çox vaxt marşrutlara 4-7 şəhər daxil olur. Səyahət proqramları həm 2-3 gün, həm də tam 9-10 gün üçün tərtib edilə bilər.

Turistlər "Rusiyanın qızıl üzüyü" nün əsas şəhərlərindən radial turist marşrutları üzrə Yaroslavldan - Tuqaevə, Rostovdan - Borisoqlebski monastırına, İvanovodan - Şuyaya və xalq sənətkarlıq yerləri Palex, Xoluy, Mstera, Kostromadan - Plyos və Selikova və başqa yerlərə ekskursiyalar edə bilərlər.

Bu turizm marşrutunun bütün şəhərləri turizm mərkəzləri kimi inkişaf edir. Burada mehmanxanalar, motellər, düşərgələr, Suzdal və Rostovda böyük turizm kompleksləri yaradılıb.

Marşrutda Rusiya tarixi və mədəniyyətinin dünya əhəmiyyətli çoxsaylı abidələri var. Tarixi şəhərlərin memarlıq abidələrində milli memarlıq xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır. Kidekşadakı Boris və Qleb, Uspenski (Rusda əsas) və Vladimirdəki Dmitriyevski kafedralları, Suzdaldakı Məryəm Ananın Doğuş Kafedralı, Transfiqurasiya Pereslavl-Zalesski kilsəsi, Yuriev-Poldakı Georgiyevski kafedralı, Nerldəki Şəfaət kilsəsi, Şahzadə Andrey Boqolyubskinin Boqolyubovodakı iqamətgahının qalıqları olan ilk daş binalar 12-13-cü əsrlərə aid məbədlərdir. XV-XVI əsrlərə aid olan Yepiskoplar palatası (Suzdal), Knyaz sarayının taxt palatası (Uğuç), Uspenski kafedralı və Yüksəliş kilsəsi (Rostov), Transfiqurasiya kafedralı (Yaroslavl) sp. İpatiev (Kostroma), Spasski (Yaroslavl), Pokrovski və Spaso Evfimova (Suzdal) monastırlarının ansamblları bütün dünyada məşhurdur.

Moskva vilayətində xalq sənətkarlığının müxtəlif sahələri inkişaf etdirilib. Jostovo kəndində metal məcməiləri üzərində dekorativ rəsm, Qjeldə ağ fonda mavi çalarlı bədii keramika, Xotkovo şəhərində - ağac üzərində relyef oyma, Pavlovski Posad şəhərində - yun və yarı yun naxışlı yaylıqlar və şallar, Sergiev Posad şəhərində - uşaq oyuncaqlarının istehsalı, Fedoskinoda yağlı və lak məmulatları ilə miniatür yaradıcılıq nümunələri buna misaldır.

Suzdal, Pereslavl-Zalski, Vladimir, Boqolyubovda hərb tarixi abidələri - torpaq istehkam qalıqları (XII əsrin torpaq səngərləri) qorunub saxlanılmışdır. XVI-XVII əsrə aid olan ən maraqlı istehkam Troiça-Serqievski məbədinin qala divarlarıdır. Suzdal və Kostromada XVII-XIX əsrlərə aid rus taxta memarlığının abidələri açıq səma altındakı muzeylərdə toplanıb. Rostov, Yaroslavl, Vladimir və Suzdal şəhərlərinin tarix, memarlıq və incəsənət muzey-qoruqlarında çoxsaylı memarlıq, tarix, mədəniyyət abidələri (rəssamlıq, qiymətli daşlardan, metallardan məmulatlar, sümük və ağac üzərində oyma, qızıl tikmə nümunələri və s. daxil olmaqla) toplanmışdır.

Turistlər Mışkin şəhərində – Siçan Muzeyi, "Rus keçə çəkmələri" Muzeyi, Kətan Muzeyi, Pyotr Smirnov Muzeyi; Uqliçdə - Rus Xalqının Mifləri və Xurafatları Muzeyi, Şəhər Həyatı Muzeyi, Kuklalar Muzeyi, "Rus Sənətkarlıqları" Muzeyi, Həbsxana Sənəti Muzeyi; Pereslavl-Zalesskidə - Dəmir Muzeyi, "Botik Pyotr" muzey-mülkiyyəti, Parovozlar Muzeyi; Tutaevdə - Bank Muzeyi, Folklor Muzeyi; Kostromada - İvan Susaninin Şücaət Muzeyi, Plyosda - I.I. Levitan, "Rus daxması" Muzeyi; İvanovoda - İvanovo Muzeyi, Qus-Xrustalnıda – Büllur Muzeyi kimi unikal muzeyləri ziyarət edirlər. Maltsov adına Mərkəzi Federal Dairədə turistlər, adətən, Gjel keramika, Fedoskino lak miniatürü, Jostovo metal rəsmləri, Zveniqorod oyuncaqları və musiqi alətləri, Boqorodsk ayıları, Axtır-Kudrin oymaları ilə bəzədilmiş ağac məmulatları, əl ilə boyanmış laklı metal qablar kimi suvenirlərə, milli geyimli kuklalara, matryoşkalara, sandıqçalara, tozağacı qabığından hazırlanmış əşyalara, parçalara, daş və minadan hazırlanmış zərgərlik məmulatlarına, büllur qablara, Suzdal bal arağına xüsusi maraq göstərirlər.

3.2. Rusiya Şimal-Qərb Federal Dairəsinin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri

Şimal-Qərb Federal Dairəsinin ümumi sahəsi 1677,9 min kvadrat klometrdir. Ümumi hesablamaya görə 13,462 min nəfər əhalisi var. Ərazisinə iki iqtisadi bölgə – Arxangelsk, Voloqda, Murmansk bölgələri, Komi və Kareliya Respublikaları, Nenets Muxtar Dairəsinin şimal hissəsi, Lelinqradın şimal-qərb bölgəsi, Sankt-Peterburq, Novqorod, Pskov və Kalininqrad şəhəri daxildir.

Şimal-Qərb Federal Dairəsinin coğrafi mövqeyi turizm baxımından çox əlverişlidir. Dairə Finlandiya, Norveç, Polşa, Estoniya, Latviya, Litva və Belarusiya ilə həmsərhəddir, Baltik, Ağ və Barents dənizlərinə geniş çıxışı var.

Rayonun relyefi olduqca müxtəlifdir: sahilyanı alçaq ərazilər, meşələrlə örtülü çox hündür olmayan çox saylı təpələr (200-300 m), su anbarları.

Baltik ərazisində müxtəlif minerallarla zəngin bərk kristal süxurlar yerləşir. Bu ərazidən keçən marşrutlarda turistlər tez-tez mineral kolleksiyalar toplayırlar.

Buzlaşma dövründə Kola yarımadası, Kareliya kontinental buzlaşmanın mərkəzləri idi və mineral maddələrin çıxarılması sahəsini təmsil edirdi. Rusiya düzənliyinin şimal-qərb hissəsində tapılan böyük daş materialı Kola yarımadası və Kareliya ərazisindən gətirilmişdir.

Bir çox irili-xırdalı tektonik və buzlaq çökəkliklərini göllər tutur. Bu, Rusiyanın ən çox göllər olan ərazisidir.

Rayonun cənub-qərbində dəniz iqlimindən mülayim kontinental iqlimə keçid xarakterikdir. Qış nisbətən yumşaq keçir, mülayim və tutqun havalarla müşayiət olunur, yay isə qısa davam edir. Yanvarda orta temperatur -3 ilə -7 °C arasında, iyulda 15 ilə 17 °C arasında, yağıntının miqdarı ildə 650-850 mm olur. Yay istirahəti və turizm üçün rahat dövrün orta müddəti bir ay, əlverişli dövr isə üç aydır. İsti dövrdə adətən çiskinli yağışlar üstünlük təşkil edir, leysan yağışları nadirdir və bütün rayon yüksək hava rütubəti ilə xarakterizə olunur. Qar örtüyü orta hesabla təxminən 120 gündür, qalınlığı 40-70 sm-dir və yalnız ən qərbdə (Pskov bölgəsi) 40 sm və ya daha az azalır, Rayonun şimal, şimal-şərq və mərkəzi hissələrində iqlim daha sərtdir. Şaxtalar yayın istənilən ayında baş verir. Qış bölgənin şimal-şərqində, Rusiyanın Avropa hissəsində daha çox davam edir (250 günə qədər qar və ildə 100 günə qədər qasırğa və çovğun olur), lakin nisbətən isti və küləklidir. Yanvarda sahildə temperatur -7 ° C, daxili rayonlarda isə -12 ... -15 ° C olur. Tez-tez havanın temperaturunun 0 °C ətrafında dəyişməsi müşahidə olunur. İsti havanın daxil olması mülayimliyi və temperaturu 2 °C-ə qədər gətirir. Bəzən, Kola yarımadasında Arktika antisiklonlarının daxil olması nəticəsində temperatur -30 ° C-ə düşür. İllik yağıntının miqdarı 300-700 mm, dağlarda isə 1000 mm təşkil edir. Siklonların keçməsi ilə əlaqədar olaraq, qışda yağan qar uzun müddət davam edir, payızda isə narın yağışlar yağır. Qar örtüyü 5 ay davam edir, qalınlığı 60-70 sm-ə çatır, dağlarda isə 1 m-dən çox olur. Ona görə də qar uçqunlarının əmələ gəlməsi və qar axınları suyun qəfil və sürətlə axması təhlükəsini yaradır. Onlar uçqunlardan yüksək miqdarda su, daş material və bir az yamaclı kanallardan aşağı axmaq qabiliyyəti ilə fərqlənir.

Su axınının şahidi yazırdı ki, əvvəlcə mən torpağın titrədiyini hiss etdim, gurultu eşitdim, sonra 4 m hündürlüyündə tünd boz dalğanın vadinin dibini necə doldurduğunu gördüm. Dalğanın ardınca palçıqla qarışan su hərəkət etdi. Axının sürəti o qədər böyük idi ki, 80 yaşdan yuxarı ağaclar məhv oldu.

Kola yarımadası və Kareliya üçün tez-tez baş verən sərt şaxta və buzlaşma xarakterikdir. Onlar konstruksiyaların kütləsini, küləklərin səviyyəsini artırır və onların məhvinə səbəb ola bilir. Beləliklə, 1966-cı ildə yüksək gərginlikli elektrik ötürücü xəttində şaxta yataqlarının kütləsi 30 kq/m-ə, ümumi kütləsi isə 34 tona çatdı, bu da dayaqların dağılmasına səbəb oldu.

May ayının ikinci yarısından etibarən Kola yarımadasının şimalında qütb günü başlayır, lakin qar mayın sonuna, iyunun əvvəlinə qədər uzanır. Qarın əriməsi və Barents dənizindən dəniz so-yuq havasının daxil olması səbəbindən yaz payızdan daha soyuq keçir.

Yayda ümumi günəş radiasiyasının miqdarı çox əhəmiyyətlidir (Moskva enində olduğu kimi). Bununla belə, tez-tez buludlu havaların olması gün vurmanın qarşısını alır.

Yay temperaturu sahillərdə o qədər də yüksək deyil. Murmansk sahilləri boyunca ən isti ayın orta temperaturu 10°C, daxili ray-onlarda isə 14-16°C-dir. Yağıntılar uzun müddət davam edir və yayda ayda 60-70 mm düşür.

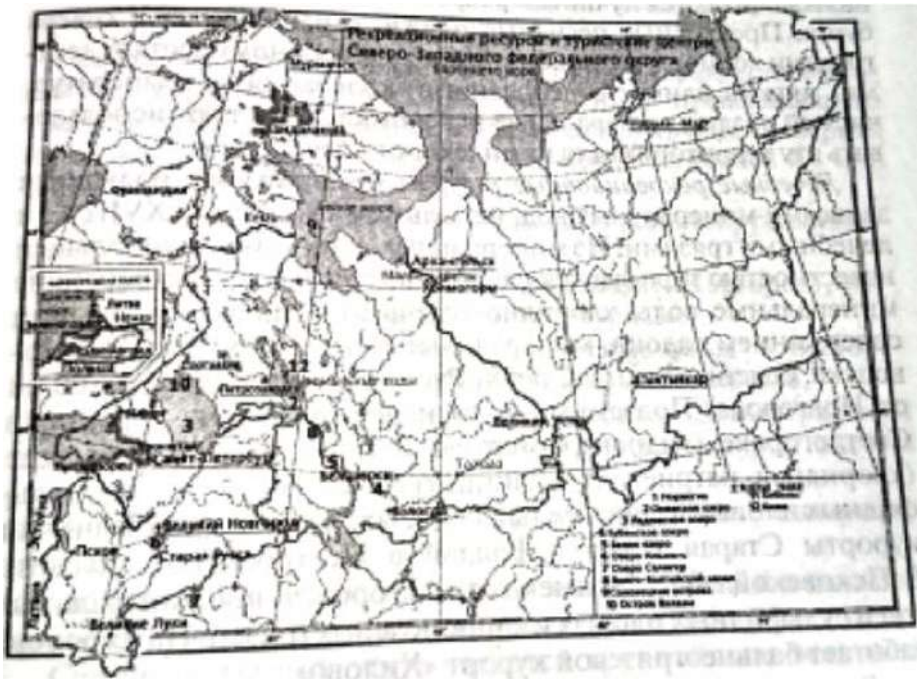
Rayonun şimalında iqlim Atlantik təsir nəticəsində subarktikdir. Yay qısa və soyuqdur (orta temperatur 12 °C-dən yüksək deyil). Qış soyuq və uzun, az yağışlıdır. Qar örtüyünün qalınlığı 50-60 sm-ə çatır. Qütb dairəsinin şimal - cənubunda iqlim mülayim soyuq, həddindən artıq rütubətli, qışı uzun şaxtalı, yayı qısa, sərindir.

Rayon ərazisi hava kütlələrinin tez-tez dəyişməsi ilə xarakterizə olunur ki, bu da hava şəraitinin çox dəyişkən olmasına səbəb olur. Yazda və ya yayda arktik hava kütlələrinin axını şaxtaya səbəb olur. Şimal-qərb və şimal-şərq külәkləri ən böyük gücə çatır.

Daxili sular Neman, Neva, Volxov, Svir, Vuoksa, Narva, Luqa, Velikaya çayları, həmçinin kanallar sistemi ilə birləşən Ladoga, Onega, İlmen göllәridir. Yalnız Kareliya və Kola yarımadasının əra-zisində 27 minə qədər çay və kiçik çaylar, 150 min göl, 29 su anbarı var. Çaylar gölləri vahid göl-çay sisteminə birləşdirir.

Çaylar şəlalələrlə (Kıvaç, Suna, Girvas) və sürətli çaylarla dolu diz formalı döngələri olan düzxətli vadilərlə xarakterizə olunur. Kola çaylarının axarları və şəlalələri üzərində 15-dən çox SES tikilmişdir.

Rayonun cənub-qərbindəki çaylar adətən qısadır, lakin idman balıq ovu üçün olduqca cəlbedicidir.

Çaylar noyabrın ortalarında donur. Rayonun gölləri su səyahətləri, idman və balıqçılıq üçün əlverişli yerdir. Ölkənin ən böyük göllərindən sayılan və Avropanın ən böyük göllərindən biri olan Ladoqa gölü xüsusi maraq doğurur. Gölün gözəl sahilləri, körfəzləri, 500-ə yaxın adaları var. Yaz aylarında gölün cənub hissəsində suyun səth təbəqəsi 25 ° C-ə qədər, şimal hissəsində – 15-17 ° C-ə qədər istiləşə bilər.

Digər su əraziləri arasında Finlandiya körfəzi xüsusi olaraq fərqlənir. Onun duzluluğu çox yüksək deyil, orta hesabla 6% təşkil edir. Avqustda suyun temperaturu 15-17 °C, dayaz sularda bəzən 20 °C və daha yüksək olur. Körfəz su idmanı, əsasən, yelkənli idman növləri üçün qiymətli ərazidir. Girintili sahillər, xüsusən də şimal sahilləri, çoxsaylı adalar (skerrilər) öz orijinallığı və gözəlliyi ilə turistləri cəlb edir. Kareliya boyunca yerləşən Finlandiya körfəzinin şimal və şimal-şərq sahilləri Sankt-Peterburqda ən yaxşı istirahət zonaları hesab olunur.

Şimaldan dağ silsilələri və müxtəlif növ meşələrlə əhatə olunmuş gözəl qumlu çimərliklər, mülayim iqlim, təmiz hava, mineral bulaqlar bu ərazidən kompleks müalicə üçün istifadə etməyə imkan verir.

Müalicəvi rekreasiya ehtiyatları XVIII əsrin əvvəllərindən istifadə edilən böyük mineral su ehtiyatları və müalicəvi palçıqla təmsil

olunur. Mineral bulaqlardan ən məşhurları tərkibində az miqdarda radon olan natrium xlorid tipli, zəif radioaktiv Sestroretsk mineral suları, Petrozavodskdan 50 km məsafədə mineral sular, Novqoroddan 100 km məsafədə yerləşən Staraya Russadakı duzlu sulardır.

Qrunt sularından Kalininqrad vilayətinin Svetloqorsk (natrium bikarbonat), Zelenoqrad şəhərlərindəki (natrium xlorid) kurortlarda istifadə olunur. Novqorod vilayətində təzə göllərin sulfidli lil və sapropel palçıqlar olan ərazisində Staraya Russa və Valday kurortları yarandı. Pskov bölgəsində mineral sular və sulfidli lil və sapropel palçığı yataqları var. Onların əsasında Xilovo balneo-palçıq kurortu fəaliyyət göstərir.

Bitki örtüyü. Şam meşələri bölgədə üstünlük təşkil edir. Onlar Leninqrad vilayətinin demək olar ki, bütün ərazisini əhatə edir və rayonun cənubunda qismən yayılmışdır. Ərazinin 15-50%-ni qarışıq meşələr (küknar, şam, palıd, ağcaqayın, cökə, vələs, qızılağac) tutur. Rayonun cənub-qərb ərazisi əvvəllər meşəlik idisə, indi daha çox "meşə sahəsinə" bənzəyir. Rayonun şərq hissəsində küknar meşələri üstünlük təşkil edir.

Ən çox məskunlaşmış və uzun müddət inkişaf etmiş ərazilər (Pskov və Novqorod vilayətləri) üçün ağcaqayın və ağcaqovaq meşələri tipikdir. Burada çəmənliklər, kollar və kənd təsərrüfatı torpaqları bir-birini əvəz edir. Yerlərdə enliyarpaqlı meşələr, xüsusən də cənubda palıd meşələri qorunub saxlanılmışdır. Rayon giləmeyvə ehtiyatları ilə zəngindir. İyunun sonunda çiyələk, iyulda – bulud, qaragilə, moruq, avqustun sonunda isə mərsin yetişir.

Kareliyada ərazinin təxminən 50% -i meşə ilə örtülüdür, dörddə biri isə su səthidir.

Qara Burun meşəsi (qaraağac bağı). Veksa, kənddəki sidr bağı. Çaqrino Voloqda bölgəsindəki əsas təbiət abidələridir.

Məşhur turizm mərkəzləri. Bölgə üçün şəhər əhalisinin yüksək konsentrasiyası xarakterikdir. Əhalinin sayı 8 milyon nəfərdən çoxdur. Dünyanın ən böyük şimal şəhər aqlomerasiyası olan Leninqradskaya burada (4,8 milyon nəfərdən çox) formalaşmışdır.

Rayon daxilində funksional cəhətdən fərqlənən bir neçə rayon var:

– Dərketmə turizmi üzrə ixtisaslaşmış Sankt-Peterburq (Pskov və Novqorod daxil olmaqla);

– Finlandiya körfəzi sahillərindəki iki kurort zonasını Vıborqskaya və Leninqradskayanı əhatə edən Primorsk;

– Leninqrad vilayətinin şimal-şərqini əhatə edən, idman, turizm, balıqçılıq və ovçuluq üzrə ixtisaslaşmış Priladojsk;

– Kareliya boyunca yerləşən müalicə-sağlamlıq istirahət mərkəzi;

– Sapropel gillərindən balneoloji vasitə kimi istifadə edən Sestroretsk iqlim kurortu.

Şimal-Qərb bölgəsi ölkənin ən böyük ekskursiya mərkəzidir. Onun ixtisaslaşması şimal paytaxtı tərəfindən müəyyən edilir.

Sankt-Peterburq dünya mədəniyyətinin və ictimai həyatın mərkəzlərindən biridir. Şəhər Paris, Roma və Venesiya ilə birlikdə UNESCO-nun siyahılarına daxil edilmişdir. Buna görə şəhərin bütün tarixi mərkəzi himayə altına alınmışdır. Sankt-Peterburqun şöhrət qazanması Böyük Vətən müharibəsi illərində, 1941-1943-cü illərdə, 29 ay ərzində şəhəri qəhrəmancasına müdafiə edən leninqradlıların şücaəti ilə bağlıdır. Onun turizm məkanı kimi dünya şöhrəti qazanması tarixi və memarlıq ansambllarının yüksək dəyəri ilə bağlıdır. XVIII-XIX əsrlərin Sankt-Peterburq memarlıq ansambları olmadan dünya memarlıq tarixini təsəvvür etmək mümkün deyil. Ermitajda, Yusupov evində, Rus Muzeyində və 50 digər muzeydə dünya və rus incəsənətinin ən zəngin kolleksiyaları toplanmışdır.

Sankt-Peterburqda bütün dinlərin məbədləri, o cümlədən çini günbəzli məscid, Avropada nadir rast gəlinən Buddist monastırı və Malta ordeninin ən gözəl kapellalarından biri var. Bundan əlavə, onu "körpülər şəhəri" adlandırırlar: 42 adanın müxtəlif istiqamətlərindən axan 68 çay, kanal və qollar var. Hal-hazırda Sankt-Peterburqda və onun ətrafında 580 körpü, o cümlədən 20 açılan körpü var. Bütün bunlar ona dünyanın digər şəhərləri ilə müqayisədə unikal və təkrarolunmaz görünüş verir.

Bölgənin əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqeyi, Moskvaya yaxınlığı, tələbatın ən böyük aqlomerasiyası, Finlandiya ilə rahat nəqliyyat əlaqələri, Skandinaviyadan gələn turist axını ilə bağlı tranzit mövqeyi, sərhəd turizminin inkişafı, xarici turizm üçün xidmət sektorunun inkişafının genişləndirilməsi Sankt-Peterburqdan ekskursiyalar üçün intensiv istifadəyə şərait yaradır.

Sankt-Peterburq Rusiyada ikinci ən böyük şəhər aqlomerasiyasıdır. Buna görə də şəhərətrafı və qısamüddətli istirahətin təşkili problemləri, Mərkəzi dairədə olduğu kimi, burada da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ancaq burada qısamüddətli istirahət yerləri dəniz sahillərinə və göllərə doğru çəkilir, çimmək mövsümü bir qədər qısa olsa da, su turizminin təşkili üçün daha çox imkanlar var. İstirahət üçün peterburqlular kiçik bir donanmadan geniş istifadə edirlər.

Qısamüddətli istirahət zamanı ekskursiya xidmətlərinin genişləndirilməsi üçün ilkin şərtlər ölkədəki saray və park ansambllarının böyük populyarlığı ilə yaradılır. Onlardan aşağıdakıları xüsusilə qeyd etmək olar:

◊ Parklar, saraylar və fəvvarələr şəhəri, dünyaca məşhur olan rus çarlarının ölkə iqamətgahlarından biri olan Peterqof;

- ◊ Pavlovsk - İmperator I Pavelin yay iqamətgahı ilə birlikdə Avropanın ən böyük landşaft parklarından birinin (600 hektar) yerləşdiyi eyni adlı dövlət muzey-qoruğu;
- ◊ Üç parkı olan muzey-qoruğun yerləşdiyi Puşkin (Tsarskoye Selo); Sankt-Peterburqun 300 illik yubileyi günlərində burada yenidən yaradılmış "Kəhrəba otağı";
- ◊ Kotlin ətrafında yerləşən çoxlu tarixi binaları olan qala şəhəri Kronştadt;
- ◊ Rusiyada ilk landşaft parkda yerləşən Qatçina Dövlət Muzey Qoruğu.

Şəhərdənkənar və xarici turistlərin intensiv şəkildə ziyarət etdiyi saray və park ansamblları (Petrodvorets, Lomonosov, Puşkin, Pavlovsk) (iş günləri 50-70%, həftə sonları 35-50%) böyük yüklənmə yaşayır. Beləliklə, Petrodvorets, Pavlovsk və Tsarskoye Selo parklarında ziyarətlərin sıxlığı mərkəzi zonanın hər hektarına 1000-1500 nəfərə çatır.

Ovçuluq və balıqçılıq istirahət mərkəzləri şimal-qərb bölgəsində daha çox cəmləşmişdir ki, bunun sayəsində, ilk növbədə, təbii landşaftlara – meşələrə, göllərə və bataqlıqlara diqqət yetirilir.

Sankt-Peterburqun şəhərətrafı istirahət zonası Moskva aqlomerasiyasına nisbətən daha az bərabər paylanmışdır. Finlandiya körfəzinin şimal sahilinin ən böyük dəyərə malik olduğu şimal və şimal-qərb əraziləri daha fəal inkişaf edir. Sankt-Peterburqun şimalına və şimal-qərbinə şimal paytaxtının stansiyalarından bütün gedişlərin 40% -ə qədəri dəmir yolu ilə həyata keçirilir. İstirahət evləri sektorundan geniş istifadə olunur. Dövlət istirahət evləri, istirahət kooperativləri və fərdi istirahət evləri istirahət edənlərin 15%-dən çoxunu təmin edir.

Həftə sonları və bayram günlərində Sankt-Peterburq turistlərinin 90%-i Leninqrad vilayətinin ətrafında səyahət edir.

Şəhərdən 100 km aralıda olsa da, bəzi turistlər, xüsusən də balıqçılar Çudskoye və Oneqa göllərinə səfərlər edirlər. Gəzinti radiusunun daha da artması, əsasən, şəxsi nəqliyyat vasitələrinin inkişafı ilə bağlıdır.

Bölgədə xarici turizm müstəsna yer tutur. Rusiyaya gələn əcnəbi turistlərin əksəriyyəti Sankt-Peterburqa, eləcə də Novqorod və Pskova getməyə can atırlar.

Xüsusilə Finlandiyadan çoxlu turist Sankt-Peterburqa qısamüddətli səfərə gəlir. Sankt-Peterburqda beynəlxalq konqreslər keçirilir. Xarici turizmin inkişafı hazırda mehmanxana nömrələrinin məhdudluğu ilə ləngiyir.

İlboyu ən rahat istirahət obyektləri Sankt-Peterburqun kurort zonasında, Finlandiya körfəzinin şimal sahilində yerləşir. Yay dövründə pansionatlarda və istirahət evlərində yerlərin sayı xeyli artır (çox vaxt iki dəfə). Ərazidə turizm obyektləri azdır. Beləliklə,

Leninqrad vilayətində 14 turizm bazası var, onların əksəriyyəti Kareliya Lujda boyunca cəmləşmişdir. Pskov vilayəti üzrə cəmi 45 16 min nəfərlik turist bazası var ki, onların 3/4-ü yalnız yayda işləyir. Dairədə 177 ovçu və balıqçı evi (ildə 5,8 min nəfərlik) və 237 idmansağlamlıq obyekti (tutum 23,6 min nəfər) var. Təbii şəraitin xüsusiyyətləri interyerin rahatlığının artırılmasını tələb etsə də, bu istirahət obyektləri müasir rahatlıq səviyyəsinə cavab vermir. Dairə hotellərlə zəif təmin olunub. Belə ki, Sankt-Peterburqda ziyarətçilərin təxminən 10%-nə xidmət göstərir. Turistlərin əksəriyyəti gecələmək üçün turist qatarlarından və qayıqlardan istifadə edirlər.

Rayonda nəqliyyat rabitəsi nisbətən yaxşı inkişaf etmişdir. Geniş dəmir yolu şəbəkəsi vasitəsilə istənilən istirahət obyektinə getmək olar. Sankt-Peterburq 46 yaşayış məntəqəsi ilə müntəzəm avtobus reysi və Rusiyanın bütün əsas şəhərləri ilə hava yolu ilə bağlıdır. Şəhərətrafı səyahətlər üçün əsas nəqliyyat növü elektrikləşdirilmiş dəmir yoludur. Yayda dəmir yolu şəhərdən kənara çıxanların 80%-ni, qışda isə 90%-ə qədərini daşıyır. Avtomobil nəqliyyatı, əsasən, dəmir yolundan uzaq ərazilərə xidmət edir, su nəqliyyatı isə ekskursiyalar üçün istifadə olunur. Əsas su yolları Volqa-Baltik su sistemi, Ağ dəniz-Baltik kanalı, Ladoqa və Oneqa gölləridir. Məsələn, Peterburq-Yaroslavl xətti Neva boyunca, sonra Ladoqa gölü, Svir, Oneqa gölü, Volqa-Baltik kanalı, Şeksna, Rıbinsk su anbarı və Volqa boyunca keçir.

Rayonun turizm mərkəzlərindən ümumilikdə 19 Rusiya və 50-dən çox yerli turizm marşrutu keçir."Kareliya boyunca" (gəzinti, xizək sürmə və velosiped sürmə), "Luqa müdafiə xətti boyunca" (su, xizək sürmə, velosiped sürmə), "Mavi göllər diyarına" (velosiped sürmə), “Naximov gölünün sahilində” (su), “Losevski astanasında” (piyada), “Vuoksada bəyaz gecələr”, “Vuoksada sallarda”, “Vuoksa sahilində Finlandiya körfəzi” Lelinqrad vilayətinin ərazisindəki ən məşhur planlı turizm marşrutlarıdır. Peypus gölü, Pskov, Novqorod, Sankt-Peterburq şəhərləri, Kareliya və Kola yarımadası boyunca və Sankt-Peterburq şəhərlərindən keçən "Turizmin gümüş üzüyü", "Şimal-qərbi meridian" birləşmiş turizm marşrutlarından da geniş istifadə olunur. Sankt-Peterburq, Pskov, Novqorod, Voloqda, Velikiy Ustyuq, Arxangelsk, Petrozavodsk bölgəsində xizək sürmə, velosiped sürmə 1-2 KS, avtomobil və motosiklet 1-3 KS kimi həvəskar turist səfərləri mümkündür. Çayda rafting su turistləri arasında populyardır. Həvəskar turizmin əsas sahələri Vuoksa su sistemi ilə Kareliya boyunca, Finlandiya gölünün sahilləri və Ladoqa, Luqa bölgəsidir.

Dəniz Muzeyi, Kunstkamera – ölkənin ilk təbiətşünaslıq muzeyi, Mədən Muzeyi, Şeremetev sarayı, I Pyotrun yay sarayı, Tavrid sarayı, Pyotr və Paul qalası, Menşikov sarayı, Kazan kafedrali ilə Nevski prospektinin mərasim ansamblları, Qış sarayı (Ermitaj),

Baş qərargah, Qvardiya korpusunun qərargahı və mərkəzdə İsgəndər sütunu, Senat və Sinod binaları, I Pyotrun abidəsi ("Tunc atlı") Sankt-Peterburqda ən diqqətəlayiq turistik yerlərdir. İsaakiyevskaya Müqəddəs İsaak Kafedrali ilə, Qriboedov kanalı üzərindəki Bankovski və Lvini körpüləri, aslan ramçılarının bürünc qrupları ilə, Fontanka üzərindən Aniçkov körpüsü, Moika üzərindən Yaşıl, Qırmızı və Kisses körpüləri ilə diqqəti cəlb edir. Şəhərin ən böyük memarlıq ansam-bllarından biri, üç əsrə aid tikililəri, o cümlədən Mərmər Sarayı, Pav-lovski alayının kazarmaları, Mars sahəsi, Yay Bağı və Mühəndislik Qalası, Mixaylovski Sarayının (indiki Rus Muzeyi) binası ilə İncəsənət Meydanı ansamblı maraqlı abidələrdəndir. Ostrovski meydanı İsgəndəriyyə Teatrı (A.S. Puşkin adına teatr), M.E. Saltıkov-Şedrin. adına xalq kitabxanası ilə əhatə olunmuşdur. Mərkəzdə II Yekateri-nanın abidəsi var. Ma raqlı ansamblar Alexander Nevsky Lavra, Smolnı Monastırı, Elagin Sarayı ilə Elaqin adasının memarlıq və parad kompleksi və landşaft parkını təşkil edir. Piskarevski və Ser-afimovski qəbiristanlıqlarında xatirə ansamblları yaradılmışdır. Sankt-Peterburqda çoxlu klublar, restoranlar, kafelər var.

Leninqrad vilayətinin ərazisində Tver şəhərciyi (XIV-XV əsrlər), Pyarnski istehkamı (XVII əsr), taxta kilsələr, poçt stansiyaları (Vyra kəndi yaxınlığında Stansiya rəisinin muzeyi), taxta evlər monas-tırların oymalarla zəngin şəkildə bəzədilmiş memarlıq ansamblları – Staraya Sloboda, Aleksandr-Svirski, malikanələri: "Penates" (Hannibal), "Kobrinskoye" (Puşkinıx) və s., "Şöhrətin yaşıl qurşağı" memorial strukturlar kompleksi, Lomonosov, Pavlovsk, Petrodvorets, Puşkində saray və park ansamblları, "Blokadanın sıçrayışı" diorama muzeyi qorunub saxlanılmışdır.

Novqorod vilayətində "Valday göllərində", "İlmen gölünə", "Mavi göllər ölkəsinə" (piyada), "Volxov" (velosiped), "Volxov mənbəyi" (su), "Şimali Priilmenye boyunca" (su) planlaşdırılan turizm marşrutları var.

Valday dağları Rusiya düzənliyinə xüsusi yaraşıq verir. Valdayın incisi Valday gölüdür.

Volqa, Qərbi Dvina, Dnepr mənbələri Valday dağından ayrılır. Vaxtilə su hövzələri arasında mövcud olan limanlar indi kanallarla əvəz edilmişdir.

Novqorod vilayətində yürüş, xizək sürmə, su 1-2 KS, velosiped, avtomobil və motosiklet 1-3 KS, mağara 1 KS həvəskar turist səfərləri mümkündür. Həvəskar turizmin əsas rayonları Valday, Ujinski, Seliger gölləri ilə Valday dağı, meşəliklər, İlmen gölünün cənub sahili, İlmen, Meta, Volxov çaylarının vadiləridir. Lovat, Luqa, Moloqa, Meta çaylarında su turistləri arasında rafting populyardır. Rayon əra-zisində Lipnadakı Müqəddəs Nikolay kilsəsi (XIII əsr), XIV-XV əsrlərə aid kilsə, Cosimo, monastır ansamblları və başqa qədim tikililər qorunub saxlanılmışdır.

Velikiy Novqorod 1980-ci illərin sonundan turizmin məqsədyönlü inkişafı ilə xüsusi iqtisadi zonaya daxil olmuşdur. 1932-ci ildən Avropanın ən böyük arxeoloji ekspedisiyası burada işləyir. Ən qədim taxta səki aşkar edilmişdir (953). Şəhərdə arxeoloji və tarixi-bədii muzey-qoruq fəaliyyət göstərir. Ən əhəmiyyətli obyektlər XI-XII əsrlərə aid freskaların, tarixi və bədii ekspozisiyaların qorunub saxlanıldığı Müqəddəs Sofiya məbədi ilə Kreml "Detinets"dir.

XI-XIX əsrlərə aid dekorativ-tətbiqi sənət sərgisi, "Rusiyanın minilliyi" abidəsi, "Vitoslavitsı" rus taxta memarlığı muzey-qoruğu ilə "Üzlü palata" da maraqlı abidələrdəndir (1433).

"Kəhrəba Sahili", "Baltik Dunes", "Primorye", "Kuronian Spit" populyar turizm marşrutları Kalininqrad vilayətinin ərazisindən keçir. Kalininqradda böyük filosof İ.Kantın məzarı olan kafedral (XIV-XVI əsrlər), Juditta kilsəsi (XIV əsr), şəhər darvazalarının qalıqları, qüllələr, qalalar, bastionlar, istehkamlar qorunub saxlanılmışdır.

Kalininqrad vilayətinin sahili "Kəhrəba sahili" adlanır, çünki burada dünyanın ən böyük kəhrəba yataqlarından biri istismar olunur.

Kalininqrad vilayətinin sahilləri laqun tiplidir. Dune relyefi Curonian və Baltik Spit üzərində işlənmişdir, təpələrin hündürlüyü 60 m-ə qədərdir. Dəniz sahili çox mənzərəlidir. Bir tərəfdən qum təpələri ilə əhatə olunan çoxkilometrli çimərliklər, şam və tünd iynəyarpaqlı meşələr, dəniz göz oxşayır. Bölgə ürək-damar xəstəliklərinin müalicəsi üçün əlverişli iqlim şəraitinə malikdir (kəskin temperatur dalğalanmaları olmayan orta dərəcədə isti iqlim). Bölgədə müxtəlif palçıqlar və mineral bulaqlar var və talasso terapiyasından geniş istifadə etmək olar. Pskov vilayətinin ərazisindən "Alolski" (ailə), "Puşkin qoruğu", "Pskov vilayəti boyunca" (gəzinti və velosiped sürmə), "Kanoe ilə Velikaya çayı boyunca" planlaşdırılan turizm marşrutları keçir. Pskov vilayətindən “Riqa – Puşkinski qoruğu”, “Köhnə Rusiya şəhərləri və Sankt-Peterburq vasitəsilə” beynəlxalq və regionlararası marşrutlar keçir.

Pskov bölgəsində yürüş və su 1-2 KS, xizək sürmə 1 KS, velosiped sürmə 1-3 KS, avtomobil və motosiklet 1-2 KS həvəskar turist səfərləri mümkündür. Luqa, Sudom və Bezhan dağlarının meşələri, göllər və çaylar (Velikaya, Lovat, Plyussa, Şelon), Puşkinskiye Qorı kəndinin ətrafı, Sebej, Peçora, Nevel şəhərləri həvəskar turizmin əsas sahələridir.

Su üzərində yerləşən, ərazisində 359 göl olan Sebej şəhəri maraqlı bir turizm mərkəzi hesab olunur.

Pskov vilayətinin ərazisində VI-XVI əsrlərə aid qədim yaşayış məskənləri, qala qalıqları (XIV-XVI əsrlər), monastra ansamblları (XV-XIX əsrlər), Ostrov şəhərindəki zəncirvari daş körpü (XIX əsr), Pskov, İzborsk, Velikiy Luki, Sebej, Ostrov şəhərlərində çoxsaylı muzeylər, Puşkin Dövlət Muzey-Qoruğu və onun Peçora və Porxovadakı filialları yerləşir.

Pskovda yüzə yaxın memarlıq abidəsi, o cümlədən uzunluğu 9,5 km olan Kuromun (Kreml) müdafiə strukturları sistemi (divarları və qüllələri) XIV-XVII əsrlərə aid çoxsaylı kilsələr, monastr ansamblları, 1156-cı ilə qədər tikilmiş, 12-ci əsrə aid freskaları olan Sinetoqorski, İvanovski, Mirojski, Spaso-Preobrojenski məbədələri qorunub saxlanılmışdır.

Turist marşrutları Arxangelsk vilayətinin ərazisindən keçir: "Dvinadan Solovkaya doğru", "Şimal enliklərinə", "Pineqa boyunca", "Vaymuqa boyunca", "Şimali Dvina boyunca", "Şimali tayqa boyunca" (xizək), "Dvina genişlikləri boyunca" (qayıqla).

Arxangelsk bölgəsində həvəskar turist səfərləri mümkündür: piyada 1-3 günlük, xizək və qayıqla 4 günlük, velosiped, avtomobil, motosiklet 1-5 günlük, mağara gəzintiləri 1-3 günlük. Həvəskar turizmin əsas marşrutları Şimali Dvina bölgəsinin tayqa massivlərindən, Vetreni Qurşağı silsiləsi və Oneqa gölü bölgəsindən keçir. Su turistləri arasında Şimali Dvina boyunca Pinega və Vıçegda ilə, Onega və Me-zen boyunca marşrutlar məşhurdur. Bölgədə təxminən 350 göl var, ən məşhurları Konstantinovski və "Golubinski proval"dır.

Arxangelsk vilayətində rus Şimalına xas olan qədim yaşayış binaları və taxta memarlıq abidələri qorunub saxlanılmışdır: 16-cı əsrə aid taxta kilsələr, nəhəng təkərşəkilli qapıları olan taxta quyular, yel dəyirmanları, uzunluğu 126 m, olan taxta körpülər (XVIII əsr), bəzən küçə şəklində cərgə ilə tikilmiş ambarlar.

"Malıe Kareli" kəndində 1973-cü ildən şimal taxta memarlığının muzey-qoruğu fəaliyyət göstərir ki, burada rayonun müxtəlif yerlərindən 100-ə yaxın tikili – ibadətgahlar, xaçlar, evlər, yel dəyirmanları, anbarlar, hamamlar, xırmanlar, anbarlar, buzlaqlar, quyular, körpülər vardır. Bir sıra interyerlərdə etnoqrafik sərgilər var.

1974-cü ildə tarixi-memarlıq və təbiət muzey-qoruğunun açıldığı Solovetski adalarında 70-ə yaxın arxeologiya, tarix və memarlıq abidəsi var. Bunların içərisində ən məşhurları Neolit dövrü ziyarətgahları, qədim balıqçılar və ovçuların yerləri, orta əsr saam qəbiristanlıqları, eramızdan əvvəlki minilliyə aid daş labirintlər, güclü divarları olan məşhur Solovetsky Spaso-Preobrajenski monastırı (hündürlüyü 8-11 m, qalınlığı 4-6 m, 7 qapılı) və əsasən 5 m-ə qədər daş və qayalardan ibarət 8 qülləli (1584-1594), Solovetsky Kremli, botanika bağı, su elektrik stansiyası, kanallar, delfinariyadır.

Solovetsky adalarına çatmağın ən əlverişli yolu Kareliyanın Kem və Belomorsk şəhərlərindəndir.

Arxangelskdə üç teatr və təsviri incəsənət muzeyi var.

Karqopol şəhərində Xristorojdestvennskiy katedrali və Blaqoveşanskiy kilsəsi var.

Voloqda vilayətində Vologda, Veliky Ustyuq, Belozersk, Totma, Kirillov, Ferapontov şəhərlərində tarix-diyarşünaslıq muzeyləri məşhurdur. Şaxta babanın iqamətgahı Veliky Ustyugda yerləşir. Burada ənənəvi sənət və sənətkarlıq geniş yayılmışdır: krujeva toxuculuğu (mənşəyi 16-17-ci əsrlərdə, mərkəzlər - Voloqda, Boqorodski kəndi, Qryazovets, Kubenski ilə , Nikolsk və s.), gümüş düzəltmə, emal etmə, döymə (Veliky Ustyug).

Həvəskar turizmin əsas sahələri Voloqda, Totma, Velikiy Ustyuq, Belozersk, Kirillov ətrafları, Suxona hövzəsi və onun qolları, Volqa-Baltik kanalı boyunca yerlərdir. Burada həvəskar turist səfərləri keçirilir: yürüş və qayıqla üzmə, xizək və velosiped, avtomobil və motosiklet sürmə 1-5 günlük. Vologda bölgəsində Moloqa çayı boyunca üzgüçülük məşhurdur.

Kareliya Respublikası Rusiyanın ən böyük turizm bölgəsidir. Bölgədə istirahətin əsas növləri: ekskursiya turları (Kiji-Valaam-Solovki), aktiv istirahət (velosiped səfəriləri, çaylarda və göllərdə ov və balıqçılıq, at sürmə və gəzinti), düşərgələrdə uşaq və gənclərin istirahəti, tədbir və tətil turları.

Ölkədə sanatoriya-kurort müəssisələri şəbəkəsinin formalaşmasının başlanğıcı Kareliya ilə bağlıdır. Rayon ərazisində Böyük Pyotrun fərmanı ilə Rusiyada ilk kurort “Döyüş suları” (mineral dəmir-hidrokarbonat sulfat suları, müalicəvi palçıq) yaradılmışdır.

Kareliyada demək olar ki, bütün ekskursiyalara Kivaç təbiət qoruğuna baş çəkmək daxildir - Rusiyanın ən qədimlərindən biri, onun əsas cazibəsi olan eyni adlı şəlalə ətrafında formalaşmışdır. Respublika ərazisində həmçinin iki milli park - Paanajärvi və Voilozerski və Kostomuknski təbiət qoruğu var.

Kareliya daxilində çoxsaylı qayıq marşrutları var: “Kareliya torpağına”, “Boz Ladoqaya”, “Oneqadan Ladoqaya”, “Mavi boyunbağı boyunca”, qış marşrutları "Qar Kareliya", "Qış Kizhi".

Ekskursiyaçıların böyük axını (ildə təxminən 90 min nəfər) Transfiqurasiya Monastırının yerləşdiyi Ladoqa gölündəki Valaam adasına axın edir. Burada unikal landşaft və memarlıq kompleksi yaradılıb, parkın sahəsi 24,7 min hektardır ki, bunun da yalnız 3,6 min hektarı adaların payına düşür. Onların arasında Valaam adası seçilir.

Rus taxta memarlığının şah əsərləri Onega gölündəki Kizhidə geniş şəkildə təmsil olunur. Kizhi, Zaonej yarımadasının cənub hissəsindəki kiçik adalar qrupudur. Adalardan birində YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmiş və dünyaca məşhur memarlıq muzey-qoruğunun əsasına çevrilmiş Kizhi Pogost yerləşir. Burada son 30 ildə yaxınlıqdakı kəndlərdə yaradılmış memarlıq abidələri, məişət əşyaları və ikonalar toplanmışdır. Muzeyin sahəsi 10min hektara yaxındır.

Əsas attraksionlar: Xalq taxta memarlığının zirvəsi hesab edilən Transfiqurasiya kilsəsi, qış Şəfaət kilsəsi, zəng qülləsi və Lazarın dirilməsi kilsəsi (15-ci əsr) – muzeyin ən qədim abidəsi. Petrozavodsk və Sankt-Peterburqdan Kizhiyə qayıq ekskursiyaları təşkil edilir.

Petrozavodsk Kareliyanın paytaxtıdır. Burada Kareliya Respublikasının Təsviri İncəsənət Muzeyi, Kareliya Dövlət Diyarşünaslıq Muzeyi, Kukla evi muzeyi fəaliyyət göstərir.

Belomorskda Ağ dəniz petroqliflərinə, neolit və tunc dövrlərinə aid qayaüstü rəsmlərə (petroqliflərə), Ağ dəniz sahilinə, Ağ dəniz kanalının 19-cu qapısına ekskursiyalar, şəhərə gəzinti və ekskursiya təklif olunur. 18-ci əsrə aid Pyotr və Pavel kilsəsinin yerləşdiyi qədim Pomeraniya kəndi Virmaya Kareliya daxilində həvəskarlar üçün gəzintilər mümkündür: piyada 1-2 günlük, xizək sürmək, velosiped sürmək və suda gəzinti, avtomobil və motosikletlə 1-5 günlük. Aktiv istirahətin çox geniş seçimi var: qayaya dırmanma, qayıqlarda rafting, şişmə qayıqlarda, taxta qayıqlarda, katamaranlarda, motorlu qayıqlarda, yaxtalarda və Nonqma, İleksa, Volla, Kem, Vuoksa, Şuya çaylarında digər su gəmilərində.

Komi Respublikasında Usa və Şuger çaylarında rafting ən çox maraq doğurur. Respublika daxilində həvəskar turist səfərləri mümkündür: yürüyüş 1-4 günlük, xizək sürmə 1-6 günlük, su 1-4 günlük, velosiped, avtomobil, motosiklet 1-5 günlük.

Respublika Vorkuta və Sıktıvkardakı muzeyləri, arxeoloji yerləri ilə məşhurdur; Uralın qərb yamaclarında qədim insanın mağara yerləri var.

Komi Respublikasının Troitsko-Peçora bölgəsindəki Man-Pupu-Ner yaylası Rusiyanın yeddi möcüzəsindən birinə çevrilib. Mansi dilindən tərcümədə yayla “Kiçik bütlər dağı” deməkdir. Yaylada sərt serit-kvarsit şistlərinin nəhəng aşınma sütunları üstünlük təşkil edir.

Murmansk vilayətinin ərazisindən aşağıdakı marşrutlar keçir: Belomorski gəzinti marşrutu, Kandalayuiski və Murmanski xizək marşrutları. Kandalakşa körfəzinin sahilində Neolit dövrünə aid daş labirintlər qorunub saxlanılmışdır.

Murmansk vilayəti daxilində həvəskar turist səfərləri mümkündür: yürüyüş 1-3 günlük, xizək sürmə, avtomobil, motosiklet, velosiped sürmə 1-5 günlük, su və dağ 1-4 günlük. Həvəskar turizmin əsas sahələri Xibini, Monçetundra, Salnıye tundraları və Qurd tundraları, Kandalakşa ətrafı, İmandra və Umbozero göllərinin sahilləridir.

Turistlər muzeyləri ziyarət edirlər: kənddəki tarix-diyarşünaslıq muzeyi, Monçeqorskda Lovozero və rəngli şüşə, Murmanskda Böyük Vətən Müharibəsi illərində Murmansk müdafiəçilərinin xatirəsinə bir

xatirə abidəsi. Murmanskdan yeraltı Tuloma su elektrik stansiyasına maraqlı ekskursiya var. Kisloshubskaya gelgit elektrik stansiyası buzsuz Murmansk gyurt ilə Rıbaçi yarımadası arasında tikilmişdir. Taryan-Marsdakı Nenets Muxtar Dairəsində tarix-diyarşünaslıq muzeyi fəaliyyət göstərir. Tarixi və arxeoloji abidələrdən ən məşhuru XV-XVlll əsrlərə aid Pustozerskdir. Həvəskar turist gəzintiləri çay boyunca keçirilir: Kara, Silovayaxa, Sibirçatəpə, B.Roqovaya və başqaları; o cümlədən, buraya Pai Khoi silsiləsində xizək sürməyi də daxil etmək olar.

Turistlər arasında xüsusilə məşhur olan suvenirlər Kareliya ağcaqayın ağacından hazırlanmış məhsullar, şungit, dəri və ağcaqayın qabığından hazırlanmış məhsullar, ənənəvi Zaonejski tikmələri ilə süfrə və salfetlər və dizayner kuklalarıdır.

3.3. Volqa Federal Dairəsinin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri

Volqa Federal Dairəsi 1,038 min km^2 əraziyə malikdir, 30,157 min nəfər əhalisi var və bura daxildir: Perm diyarı, Tatarıstan, Başqırdıstan, Udmurtiya, Mari, Mordoviya, Çuvaşiya, bölgələr: Nijni Novqorod, Kirov, Penza, Saratov, Ulyanovsk, Samara, Orenburq.

Federal rayonun coğrafi mövqeyi Volqa çayının orta axarları və onun qolları ilə əhatələnir.

Ərazi ümumiyyətlə monotondur, lakin nəzərə çarpacaq dərəcədə parçalanmış və nisbətən çox cəlbedici olan ərazilər var. Bunlara ilk növbədə Volqa ətrafı daxildir. Volqa vadisinin özündə dəniz səviyyəsindən 100 m hündürlüyə çatan bir sıra terraslar var. Volqa ərazisini yüksək sağ sahilə və alçaq Trans-Volqa bölgəsinə ayırır. Rayonun şimalında Vyatskie Uvalı təpəsi, şimal-şərqdə Verx-nekamsk təpəsi, şərqdə rayonun təbii sərhədi Uralın qərb makro yamacıdır. Uralsda karst relyefi speleoturizmin geniş inkişafına kömək edir. Təkcə Perm bölgəsində 15 mindən çox karst çuxurları ətraflı təsvir edilmişdir; turistlər Divyo mağarasına, çoxsaylı mağaraları olan Kunqursk buz mağarasına gəzintilərə gəlirlər. Burada yeraltı göllər, Başqırdıstan mağarası, Sumqan, Kapova, As-Kino buz mağarası maraq doğurur.

Ulyanovsk şəhəri yaxınlığındakı təpə Undorovskie dağları adlanır. Volqa çayının yuyub apardığı bu dağların geoloji çıxıntıları müalicəvi məqsədlər üçün istifadə edilən mavi Neogen gilinin qatlarından ibarətdir. Bundan əlavə, ərazidə çoxsaylı paleontoloji və geoloji tapıntılar – dinozavr sümükləri, belemnit və ammonit qabıqları, gips düyünləri, qabıqlarda çökdürülmüş kəhrəba rəngli mineral simbirsit

kalsit tapılıb, onlardan yerli suvenirlər hazırlanır. Kəndin tarix-diyarşünaslıq muzeyinin sərgilərində Undora bölgənin paleontoloji tarixi təqdim edilir.

Rayonun iqlim şəraiti təzadlılıqla xarakterizə olunur: kontinental iqlim şimaldan cənuba doğru artır. Rayonun şimal hissələrində qışı qarlı, yayı sərin, yağışlı, cənubda isə az qarlı və yayı quraq keçir. Rayonun cənubunda iyun, iyul və avqust aylarında orta aylıq temperatur 19-20 dərəcə, şimalda 16-18 dərəcədir. Rayonun şimal-qərb hissəsində 650-700 mm, şərq hissəsində 400-500 mm, cənubda 350 mm-ə qədər yağıntı düşür.

Rayonun şimalında qar örtüyünün sabitliyi 154 gün, cənubda 101 gün davam edir. Müvafiq olaraq qışda qar örtüyünün orta ongünlük hündürlüyü azalır – şimalda 60-70 sm-dən cənubda 30 sm-ə qədər.

Daxili sular. Rayon su istirahətinin təşkili üçün yüksək rahat şəraitlə səciyyələnir. İlk növbədə, uzunluğu təxminən 2400 km olan Volqa və onun böyük qolları – Oka, Sura, Vetluqa, Vyatka, Kama, Belaya, Çusovaya diqqət çəkir. Rayonun cənubunda Ural çayı axır. Çay vadiləri sakitliyi, müxtəlifliyi və landşaftların əlçatanlığı, balıq ovu, ovçuluq, giləmeyvə və göbələk yığmaq imkanı ilə tətilçiləri cəlb edir.

Volqada su idmanı turizmi, balıqçılıq və üzgüçülük üçün əsas hesab olunan böyük su anbarları yaradılmışdır. Yaz aylarında, dayaz sularda su 20 ° C-ə qədər istiləşir və böyük şəhərlərin yaxınlığında yaxşı hava şəraitində su anbarlarının çimərlikləri həddindən artıq yüklənir. Beləliklə, Perm bölgəsində, Kama və Votkinsk su anbarlarında, gözəl günlərdə hər kvadrat metrə 1,5 nəfər düşür.

Rayonda kifayət qədər göllər var, məsələn, Şıxazinskoye, Syutkul. Kitezh şəhəri əfsanəsi ilə əlaqəli olan Svetloyar gölü karst mənşəli bir göldür (Şeytan gölü). Bir qayda olaraq, yayda göllərin suyu yüksək temperatura malikdir (təxminən 20 ° C, bəzən 30 ° C-yə qədər). Göllərdən istirahət məqsədilə və balıq ovu üçün istifadə olunur, bəzi göllərin suyu, əsasən, rayonun cənubunda minerallaşmışdır (belə göllər müalicəvi məqsədli hesab edilə bilər).

Terapevtik rekreasiya resursları. Müxtəlif mineral suların və palçığın olması rayonda tibb müəssisələrinin daha geniş inkişafı məsələsini qaldırmağa imkan verir. Suların tərkibində hidrogen sulfid, sulfat-kalsium-natrium, xlorid-natrium, qara xlorid-natrium üstünlük təşkil edir. Palçıq yataqları hidrogen sulfidli suyun buraxılması ilə əlaqələndirilir. Böyük lil palçıq ehtiyatları var. Rayonun şimal hissəsi torf palçığı ilə zəngindir. Kumenski yatağının mineral su bulaqları, lil və torf palçığı dərman məqsədli, o cümlədən Nijneivkino kurortunda istifadə olunur. Udmurtiyada Varzi-Yatçi kurortunda lil palçığı müalicəvi məqsədlər üçün istifadə olunur.

Undorov dağlarının yarğanlarında uroloji və mədə xəstəliklərinin balneoterapiyasında istifadə olunan 30-a yaxın mineral su bulaqları var. Böyrəklərin, qaraciyərin, mədə-bağırsaq traktının, öd kisəsinin, sidik-cinsiyyət sisteminin xroniki xəstəliklərini müalicə etmək üçün istifadə olunan balneoloji mənbəyi Voljanka suyu olan bir neçə istirahət mərkəzi və iki sanatoriya var.

Təbii komplekslər. Volqa hövzəsi uzun müddət intensiv şəkildə inkişaf etdirilmişdir. Ona görə də buradakı təbiət kompleksləri çox dəyişdirilmişdir, bir çox yerlərdə süni landşaftlar üstünlük təşkil edir, şəhər memarlığı ilə bağlı çoxlu mədəniyyət kompleksləri var. Rayonda xüsusilə güclü dəyişikliklər Volqa su elektrik stansiyalarının tikintisi nəticəsində baş verdi. Su anbarları nəinki Volqanın görkəmini dəyişdirdi, həm də ətraf ərazilərə (mikroiqlim xüsusiyyətləri, yeraltı və s.) öz təsirini göstərdi.

Volqanın sağ və sol sahillərinin mənzərələri çox təzadlıdır. Sağ sahil boyunca çox mənzərəli Volqa yaylası uzanırsa, mağaralar, çay dərələri, meşələrlə örtülmüş yamacları və geniş tarlaları olan yarğanlar sahildən müşahidə olunur, sol sahildə düz, bir qədər təpəli düzənliklər sonsuz tarlalar, göllər, bataqlıqlar və bəzi yerlərdə qumlu çimərliklər və şam meşəlikləri çaya yaxınlaşır.

Jiquli təpəsinin nadir təbiət kompleksi təbiət abidəsi kimi dövlət tərəfindən qorunur.

Rayonda təhsil turizmi obyektləri olan təbiət qoruqları (Orenburqski), milli parklar (Bankirski), təbiət abidələri (Kunqurskaya və Divya mağaraları, Kunur şəhərinin yaxınlığında Spasskaya dağı, Kiasa çayı üzərində relikt meşə) var.

Volqa-Kama qoruğu Volqa su anbarının yaradılması ilə əlaqədar yaranıb və iki ayrı hissədən ibarətdir – Kazandan 25 km məsafədə yerləşən Raifski, 300-dən çox ağac və kol növlərinin yetişdirlidiyi dendrari və Saralovski (meşə), su anbarının sahil zolağının təbiətinə təsirini öyrənmək məqsədi ilə yaradılmışdır.

Mordoviya Təbiət Qoruğu və Mari (Vodra) Milli Parkı ekoloji turizmin in kişafında mühüm rol oynayır.

Jigulevski Təbiət Qoruğu Samarskaya Lukanın ən yüksək hissəsini tutur. Bir vaxtlar burada geniş şam və palıd traktları var idi, lakin uzun müddət qorunma rejimi olmadığı üçün bu növlər kəsildi və bərpa zamanı aşağı qiymətli növlərlə (aspen, ağcaqayın və s.) əvəzləndi. Ən cəlbedicisi hissəsi parçalanmış relyefdir.

Ekskursiya proqramları Strelnaya dağına (Jiquli dağlarının ən yüksək nöqtəsi) qalxmaqla Samarskaya Luka Milli Parkına səfər, kənddəki etnoqrafik muzeyə baş çəkməyi təklif edir. Bolşoy Ryazana, Stepan Razinin peşterasına baxış turistlərdə maraq doğurur.

Balakovo rayonunda Volqanın sağ sahilində Xvalınski Milli Parkı yerləşir. Bütün ən dik torola rayonları (Kazan, Nijni Novqorod, Samara, Saratov) Volqa və onun əsas qollarının sahillərində yerləşir. Su şəlaləsi olan belə böyük çayın olması, iqlim şəraiti hər yerdə müxtəlif idman və istirahət növlərinin, su idmanı və balıq ovu növlərinin inkişafına imkan verir. Uzun üzgüçülük mövsümü, qumlu çimərliklər, meşələr və s. rekreasiya və ekoloji komplekslər vardır. Mineral su yataqları əsasında kurortlar yaradılmışdır.

Bir tərəfdən cəlbedici elementlərin olması, yerli əhalinin ərazi və akvatoriyalara böyük tələbatı, qısamüddətli və uzunmüddətli istirahətin təşkili, digər tərəfdən rayonun xarakterik xüsusiyyətini əvvəlcədən müəyyən edir. Çay gəmilərində istirahət, Volqa sahillərində yerləşən böyük sənaye aqlomerasiyalarının əhalisi üçün sağlamlıq (uzun və qısamüddətli) və istirahəti turizmi üçün əlverişli şarait yaradır.

İstirahət edənlər. İstirahətçilərin birinci, ən böyük qrupu həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli tətil üçün Volqa sahillərindən isti-fadə edən Volqa şəhərlərinin əhalisidir. Üzgüçülük, balıqçılıq, avar-çəkmə, motorlu qayıqla üzgüçülük kimi su ilə bağlı fəaliyyətlər geniş yayılmışdır.

Kazan şəhər aqlomerasiyasında əhalinin 40%-i 6 min km ərazini əhatə edən şəhərətrafı ərazidən istirahət üçün istifadə edir. Onun ərazisində birdəfəlik tutumu 160 min nəfər olan 700 istirahət müəssisəsi var.

İstirahətçilərin ikinci əhəmiyyətli qrupu öz istəyi ilə səyahət edən və ekskursiya yerlərini ziyarət edən turistlərdən ibarətdir. Su turizminin əhatə dairəsinə, marşrutların sayına, xidmət göstərilən insanların sayına görə ra yonun tayı-bərabəri yoxdur. Volqa və onun qollarında su yollarından bir çoxu var. Belə ki, onlar Moskva, Həştərxan, Moskva və Rostov-na-Donu marşrutu üzrə səfərlər təşkil edirlər. Bütün marşrutlar turistik ekskursiya marşrutlarıdır. Kruiz marşrutları həm rayon daxilində (Samara – Nijni Novqorod), həm də onun hüdudlarından kənarda (Samara – Sankt-Peterburq – Samara) keçir. Ona görə də ekskursiyaların geniş inkişafı, əsasən, bu kateqoriya üzrə istirahət edənlərlə bağlıdır.

Üçüncü hissəyə istirahət və ya müalicə məqsədi ilə xüsusi olaraq Volqa bölgəsinə səyahət edən tətilçilər daxildir.

Mədəniyyət kompleksləri. Ulyanovsk əvvəllər ticarət şəhəri olub, əsasən, əvvəlki görkəmini saxlayıb. Maraqlı memarlığa malik köhnə evlər, dəmir barmaqlıqlı darvazalar var. Şəhərin mərkəzində Lenin Memorialının yerləşdiyi meydan, antivandal barmaqlığı olan musiqili fəvvarə, Beslan uşaqlarını xilas edərkən həlak olmuş əsgərin abidəsi və ən böyük 4 ulduzlu otel var.

"Venets" şəhəri. Şəhərdə çoxlu orijinal fəvvarələr var. Belə ki, çayın suyundan fışqıran fəvvarələr maraqlıdır. Sviyağa. Şəhəri Karamzinin abidəsi bəzəyir. Klassik üslubda hazırlanmış Karamzin, "Y" hərfinin abidəsi, Kukla Teatrı ilə üzbəüz parkda teleaparıcı Valen-tina Leontyevanın bürünc abidəsi, rəssam A.A. Plastov, Yazıçı Muzeyi, İ.A. Qonçarovun şəhər parkında heykəli.

Nijni Novqorodda çoxlu nadir tarixi, memarlıq və mədəniyyət abidələri qorunub saxlanılmışdır. Şəhər YUNESKO-nun dünya tarixi və mədəni dəyərini təmsil edən dünyanın 100 şəhəri siyahısına daxil edilmişdir. Burada Rusiya Fotoqrafiya Muzeyi, Çay Donanması Muzeyi, İncəsənət Muzeyi fəaliyyət göstərir. Köhnə Yarmarka Katedrali və Alexandr Nevski Katedrali vardır.

Nijni Novqorodun əsas cazibəsi Kremldir, onun ərazisində "Dmitrievskaya qalası" sərgi mərkəzi və beynəlxalq festivalların keçirildiyi Nijni Novqorod Filarmoniyası yerləşir. Nijni Novqorodda ən qədim daş kilsə K.Minin və knyaz D.Pojarskinin rəhbərliyi ilə Polşa müdaxiləsinə qarşı xalq milislərinin qələbəsini (1612) qeyd etmək üçün tikilmiş Arxangel Mixail Katedralidir. K.Minin külü kafedralda basdırılır.

Kazanı bəzəyən Kazan Kremli, məscidləri və bunların ən böyüyü Qul Şərif məscididir. Şəhərdə pravoslav kilsələri də çoxdur 2013-cü ildə Kazanda XXVII Ümumdünya Yay Universiadası üçün güclü turist axını olmuşdur. Yarış üçün 64 obyektdən istifadə olunacağı bildirilib: "Olimp" idman kompleksi, otüstü xokkey mərkəzi, su idmanı sarayı, tennis akademiyası, şahmat sarayı, "Ak Bars" döyüş sənəti sarayı, məşq kanalı və s.

Permdə turistləri maraqlandıran obyektlər rəsm qalereyası, tarix-diyarşünaslıq muzeyi və Xoxlovka memarlıq-etnoqrafik muzey-qoruqdur.

Perm vilayətindəki qədim Kunqur şəhəri 70-ə yaxın memarlıq abidəsi olan, dəyərli memarlıq irsinə malik tarixi şəhər kimi təsnif edilir.

Samarada maraqlı memarlıq obyektlərinə Kiril və Methodius kilsələri, St. Müqəddəs Georgi Qalib, İverski monastırı, Müqəddəs Məryəmin Şəfaət Katedralləri, Spaso-Voznesenski. Şəhər heykəltəraşlığının qeyri-adi nümunəsi istilik batareyasının ixtirasının 150 illiyinə həsr olunmuş abidədir. Federal əhəmiyyətli "Sergievskie Mineral Suları" kurortu Samaradan 120 km məsafədə yerləşir. Kurortda hidrogen sulfid gölünün suyu və palçığı dayaq-hərəkət sistemi, qan dövranı və sinir sistemi xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur.

Saratovda məşhur turistik yerlər bunlardır: Çernışevski, Tanrı Anasının İkonu Kilsəsi, Müqəddəs Ruhun Enişi Katedrali, Həyat verən Üçlük, Müqəddəs Məryəmin Şəfaət Kilsəsi və Tanrı Anasının Smo-lensk İkonu.

Rayon ərazisində çoxlu xalqlar yaşayır və buna görə də rayon zəngin etnoqrafik ehtiyatlara malikdir. Turistlərin diqqətini çoxsaylı xalq sənətləri cəlb edir: gil Dımkovo oyuncağı (Kirov), Kukarkin krujeva toxuması (Balahna), Qorodets ağac üzərində oyma və rəngkarlıq (Qorodets), Xoxloma (Semyonov) ağac rəngkarlığı, hörmə toxuması (Voskresenskoye kəndi), bədii metal emalı, o cümlədən sandıq (Lıskovo) və mis qıfıllar (Paştovo), ağcaqayın qabığı toxuculuğu.

Volqa bulqarlarının qədim yaşayış məskənləri (X-XI əsrlər) (Tiqatnevo kəndindəki qala) qorunub saxlanılmışdır. Udmurtiyada siz 10-cu əsrin əvvəllərinə aid edilmiş 1-2 mərtəbəli taxta evləri və daş binaları, neo-barokko və Art Nouveau üslubunda memarlıq üslubu ilə birlikdə klassisizm ruhunda tikilmiş binaları, həmçinin kəndli daxmalarını (korki) və ikimərtəbəli anbarları (kenos), zəngin bəzəkli taxta oymaları görə bilərsiniz.

Turistlər arasında ən populyar planlaşdırılan ekskursiyalar və marşrutlar bunlardır: “Vişkil çayı üzərində”, “Mari Volqa bölgəsi”, “Vasilsurski palıd bağları”, “Puqaçovun yerləri boyunca”, “Sursky palıd bağları boyunca”, “Marillərin əfsanələrində” (at belində), "Çeboksarı su anbarına", "Sursky dağlıq", "Volqa gölləri boyunca" (xizək), "Surski suları yavrularda", "Sursky atlı", "Sursky velosipedi", "Volqa boyunca" -Sursky dağlıq palıd meşələri", Beloretsk şəhəri yaxınlığında atlı marşrutlar. Qışda Buran qar arabalarında marşrutlar Başqırdıstandan keçir. Çay boyu su yolları məşhurdur: Samara- Ufa- Belaya.

Rayon daxilində həvəskar turist səfərləri mümkündür: yürüyüş 1-2 günlük, xizək sürmə, su 1-2 günlük, velosiped sürmə 1-3 günlük, avtomobil, motosiklet 1-5 günlük, mağara gəzintiləri 1 günlük. Həvəskar turizmin əsas rayonları Ural, Trans-Volqa və Sağ Sahil bölgələrinin meşələri, Volqa, Oka və onların qollarının daşqın sahələri, Vyatka, Belaya, Vetluqa, Kama vadilərindəki meşələrdir.

3.4. Rusiya Cənub Federal Dairəsinin turizm resursları, zonaları və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Cənub Federal Dairəsi Rusiyanın cənub-qərbində yerləşir, sahəsi 416,84 min km^2 və əhalisi 14,686 min nəfərdir. Qərbdə rayon Qara və Azov dənizlərinin suları ilə, cənubda Abxaziya ilə, qərbdə Ukrayna ilə, şərqdə Qazaxıstanla sərhədi ilə məhdudlaşır. İnzibati cəhətdən rayona Krasnodar diyarı, Rostov, Volqaqrad və Həştərxan vilayətləri, Adıgey və Kalmıkiya respublikaları daxildir. Turizm və rekreasiya baxımından Mərkəzi rayona Qafqazın iki turizm-rekreasiya rayonu-Qara dəniz və Azov sahilyanı rayonları daxildir. Cənub Federal Dairəsi sanatoriya-kurort müalicəsinin təşkili üzrə ixtisaslaşmışdır; dənizkənarı istirahət, dağ idmanı və görməli yerlərə səyahət.

Relyefinə görə rayonun ərazisi şimalda düzənlik, cənubda yüksək dağ, dağətəyi və şərqdə yüksəklik, qərbdə isə dənizkənarı ərazilərə bölünür.

Federal dairədə ən yüksək aktiv palçıq vulkanı Karabetova Qora (1-52 m) Taman kəndi yaxınlığında yerləşir.

Krasnodar diyarında çoxlu mağaralar var. Ən uzun Voron-tsovskaya Rusiyanın ən uzun mağaraları siyahısında 6-cı yeri tutur.

Qara dəniz və Azov sahillərinin dəniz çimərlikləri təxminən 900 km-ə qədər uzanır. Qara dəniz sahillərinin çimərlikləri əsasən çınqıl tiplidir (Anapanın qumlu çimərlikləri istisna olmaqla). Çimərliklərin olmaması səbəbindən təbii çimərliklərin mühafizəsi və süni çimərliklərin salınmasına imkan verən hidrotexniki qurğular sistemi yaradılmış, süni üzgüçülük hovuzları yaradılmışdır.

İqlim şəraiti. Ümumilikdə, rayonun iqlimi isti, mülayim kontinentaldır. Yanvarın orta temperaturu -4 ° C, iyulun orta temperaturu 22 ° C-dir. Orta gündəlik hava temperaturunun 5 ° C-dən yuxarı olduğu dövr 220 gün davam edir. Güclü küləklərin (15 m/s-dən çox) olduğu günlərin sayı 50. Yağıntılar ildə 450–600 mm, o cümlədən yayda 250–350 mm-dir. Bunun sayəsində burada effektiv iqlim terapiyası aparılır. Qara dəniz subtropiklərində rekreasiya istirahətinin ən uzun komfort dövrü belədir ki, bu dövrdə dəniz suyunun temperaturu, bir qayda olaraq, 18-19 ° C-dən aşağı düşmür. İqlim kurort zonası Taqanroq körfəzinin sahilində yerləşir.

Yay fəslində əhali bioloji aktiv ultrabənövşəyi şüaların həddindən artıq artması ilə yanaşı, narahat isti havaların təsirini də yaşayır. Ona görə də rayon özü rekreasiya ehtiyaclarının formalaşması üçün güclü mərkəz kimi çıxış edir.

Rayonun daxili suları son dərəcə zəngindir: onun ərazisindən Urup, Laba, Belaya qolları ilə Eya və Kuban çayları keçir; Axtuba qolu ilə Volqa, qolları Medveditsa, Xoper, Severski Donets ilə Don birləşir. Volqa-Don kanalı və Tsimlyanskoye su anbarı iki böyük çayı birləşdirir. Əhəmiyyətli istirahət rolunu aşağıdakı su anbarları oynayır: Krasnodar, Şapsuqskoye və Tshchikskoye, həmçinin Kardyvach və Abrau dağ gölləri. Manyç kurortu Manyç-Qudilo duz gölündə yerləşir. Azov dənizi və Taman yarımadasının sahillərində göllər var.

Sanatoriya-kurort müalicə və istirahət mərkəzlərində bitki örtüyü əsasən süni əkinlərdir ki, onların arasında çoxlu ekzotik bitkilər də var. Kurort parkları çoxfunksiyalı istifadəyə malik süni landşaftların nümunəsidir: ölçülmüş gəzintilər, əsas ümumi kurort müəssisələrinin (mineral vannalar, nasos otaqları, muzeylər və s.) imkanlarını artırır. Ərazinin 7%-ni meşələr və parklar tutur, mineral bulaqların əmələ gəlməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir və istirahət zonası kimi geniş istifadə olunur. Rayonun şimal ərazisində çöl sahəsinin şumlanmış sahələri üstünlük təşkil edir.

Terapevtik rekreasiya resursları. Soçi bölgəsində 50-yə yaxın mineral su mənbəyi və lil palçıq yataqları aşkar edilib. Qoryaçiy Klyuç, Xadıjensk, Krasnodar və Maykopda balneoloji kurortlar fəaliyyət göstərir. Çayın yuxarı axınında Mzımtı Narzan vadisi yerləşir.

İstirahətçilərin kontingenti məqsədə görə dəyişir. Məşhur Anapa uşaq kurortunda aparıcı qrup 30-39 yaşlı tətilçilərdir (60-45%), onların arasında uşaqlı valideynlər üstünlük təşkil edir. 25-39 yaşlı bir qrup tətilçi ailəvi tətilləri ilə də seçilən Soçiyə üstünlük verir.

Müxtəlif funksional sahələrdə istirahət edənlərin qalma müddəti eyni deyil. Ən tipik qruplar tətili 12 gündən 30 günə qədər davam edənlərdir ki, bu da istirahət evlərində, düşərgələrdə və sanatoriyalarda qalma müddətinə uyğundur. Rekreasiya üstünlük təşkil etdiyi şəhərlər istirahət edənlərin yüksək nisbəti ilə xarakterizə olunur.

20 gündən az qalma müddəti olanlar (Soçidə 53%, Tuapsedə 54%).

Sağlamlaşdırıcı tətillər pansionatlarda, istirahət evlərində və mərkəzlərində təşkil olunur. Onların əsasında Qara dəniz sahillərində iki ən böyük istirahət birliyi yaradıldı – Böyük Soçi və Gəlincik-Tuapse.

Ekskursiya və maarifləndirici istirahət Qafqazın mədəni, tarixi və sənaye mərkəzlərində yerləşən turizm mərkəzlərindən istifadə etməklə turizm marşrutları üzrə həyata keçirilir.

Mədəni və tarixi obyektlər müxtəlif dövrlərə aiddir və müxtəlif üslublarla xarakterizə olunur.

Volqaqradda Mamayev Kurqan üzərində "Stalinqrad döyüşünün qəhrəmanlarına" abidə-ansamblı Böyük Vətən Müharibəsi illərində rus xalqının qəhrəmanlıqlarını əks etdirir. Dünyanın ən böyük belə quruluşlu abidəsidir (heykəlin ümumi hündürlüyü 85 m-dir).

Rostov vilayəti tarixi və mədəni yerlərlə zəngindir. Bu, yazıçıların doğulduğu yerdir: A.P.Çexov (Taqanroqdakı ədəbi muzey-qoruq) və M.A.Şoloxov (Veşenskaya kəndində dövlət muzey-qoruq). Starocherkasskaya kəndində kazaklarla əlaqəli Tarix-Memarlıq Muzeyi-Qoruğu, Novoçerkasskda Don kazaklarının Tarixi Muzeyi, Razdorskaya kəndində etnotrafik muzey-qoruq fəaliyyət göstərir. "Tanais" tarixi-memarlıq muzey-qoruğu yunanların ən şimaldakı qədim koloniyasından bəhs edir.

Həştərxan vilayətində İtil şəhərinin yerində - Xəzər Kaqanlığının qədim paytaxtı, kəndin yaxınlığında istehkamlı yaşayış məntəqəsi qorunub saxlanılmışdır. Ordanın keçmiş paytaxtı Saray-Batu şəhərinin yerində Selitrennoe, Kalmık daş monastır-xurul, Çurkinskoye gölündəki Nikolaev-Vysokoshrsky monastırı.

Həştərxanda turistlər Kremli (1580-1620-ci illərdə tikilmiş divarlar və qüllələr), Üçlük və Fərziyyə Katedrallərini, Artilleriya Məhkəməsini, Kiril Kapellasını, Yepiskop Evini və s. rekonstruksiya edilmiş formalarını görə bilərlər. Şəhər tarixən abidələrlə zəngin olmuşdur.

Rusiyanın şəhərləri. Beloto şəhərinin ərazisində Spaso-Preobrajensk monastırının qülləsi və həyəti var. Şəhərin adına İncəsənət Qalereyası var. B.Kustodiev və V.Xlebnikov ev-muzeyi, gölün cənub sahilində yerləşir. Baskunçak buddistlərin ziyarət yeri olan 150 metrlik Böyük Boqdo dağı vardır.

Kalmıkiya Respublikası dini və etnoqrafik resurslara malikdir. Avropanın ən böyük Buddist məbədi burada yerləşir, paytaxt Elistada böyük şahmat mərkəzi tikilib.

Qafqaz-Qara dəniz turizm və rekreasiya bölgəsi Anapadan Abxaziya ilə sərhədə qədər Şimali Qafqazın Qara dəniz sahillərini əhatə edir. Bölgənin ümumrusiya ixtisası Taylandın tibbi və sağlamlığı yaxşılaşdıran sahəsi ilə müqayisə edilə bilər. Bu, ölkənin ən inkişaf etmiş istirahət zonalarından biridir: burada ölkənin digər rayonların-dan, o cümlədən ən uzaq Sibirdən və Uzaq Şərqdən olan əhaliyə xidmət göstərməyə yönəlmiş ölkədəki istirahət müəssisələrinin ən yüksək ümumi tutumu var.

Region sahil boyu uzanır və elektrikləşdirilmiş dəmir yolu, magistral yollar və əyləncə qayıqları və motorlu gəmilərin kruizləri ilə birləşdirilən kurort şəhərləri və kurort kəndlərinin (Anapa, Tuapse, Soçi və s.) demək olar ki, davamlı zolağıdır. Bölgə hər il təxminən 7 milyon insan qəbul edir və hər il artır.

Qara dəniz sahilinin iqlimi iki növə bölünür – "şimal" (Anapadan Tuapseyə qədər) aydın, quru, isti yay və yağışlı, nisbətən soyuq qışlar ilə güclü küləklər (Bora) və cənub (Tuapsedən Adlerə qədər) rütubətli yayı və isti qışı olan subtropik (yanvarın orta temperaturu: -4 ilə 5 ° C arasında, iyul: 22-24 ° C.) ərazidir.

Rayonda mikrorayonlar səviyyəsində böyük kurort birləşmələri mövcuddur. Onların arasında aparıcı mövqeləri Böyük Soçi, Anapa və Gəlincik tutur.

Anapa Qafqaz, düzənlik və Qara dəniz sahillərinin qovşağında yerləşir. Anapanın əsas kurort küçəsi dəniz boyu 5 km uzanan Pionersky Prospektidir. Bütün əsas kurortlar hər iki tərəfdə yerləşir. Çimərliklər əsasən qumlu, 20%-i çınqıldır. Dənizin dərinliyi getdikcə artır, amma dəniz çirklənmişdir. Üzgüçülük mövsümü maydan sentyabr-oktyabr aylarına qədər davam edir.

Turistlərin ziyarət yerləri: dağ gölü və Rusiyada ilk köpüklü şərab zavodu olan Abrau-Dyurso, delfinlər və xəz suitiləri ilə tamaşalar verən Bolşoy Utriş kəndindəki Anapa Delfinariyası, Anapa şərab zavodunun şərabları (dequstasiya ilə), müalicəvi " palçıq vulkanları" Taman yarımadasında, Anapadan 75 km məsafədə, qədim Fanaqoriya (Taman) yaşayış məntəqəsi, Qorqippiya arxeoloji muzeyi, "Rus qapısı" – 1783-cü ildə tikilmiş türk qalasının qalıqları, tarix-di-yarşünaslıq muzeyi, Qələbənin 30 illiyi parkı, "Heyvanlar aləmi" sərgisi, dalğıc – "Aqua-Globus" Mərkəzi.

Gelincik kurort zonası 102 km uzanır və dənizkənarı iqlim kurortlarını əhatə edir: Kabardinka, Gelincik, Divnomorskoye, Jankoy, Praskoveevka, Arxipo-Osipovka.

Turistik yerlərə aşağıdakılar daxildir: Jane çayı və Mixaylovski aşırımındakı dolmenlər, Parus qayası, Jane çayındakı Zümrüd şəlaləsi, Bigius şəlalələri, Tsarsky kurqanları, Kapitan Vrungel əyləncə parkı, Qızıl Bay su parkı – Rusiyada ən böyük Pitsunda meşəsi, şam ağacları.

Qafqazın Qara dəniz sahillərinin rekreasiya inkişafı məsələləri çox vaxt kurort komplekslərinin mühəndis-texniki strukturlarla (nəqliyyat şəbəkəsi, kommunal xidmətlər, su təchizatı, sutəmizləyici qurğular) kifayət qədər təchiz olunmaması, sahilbərkitmə işlərinə ehtiyac və qeyri-kafi əmək resursları.

Bölgənin ərazisində ən təsirli olanları il ərzində istirahət edənlərin bərabər paylanması ilə xarakterizə olunan müalicəvi istirahət fəaliyyəti və üzgüçülük dövründə (suyun temperaturu 18 ° C və daha çox) açıq şəkildə mövsümiliyə malik olan sağlamlaşdırıcı fəaliyyətlərdir. İstirahət dövrü adətən mayın ortalarından oktyabrın sonuna qədər davam edir. Bununla yanaşı yağış mövsümündə suyun temperaturunda kəskin enişlər müşahidə oluna bilər (15°C-ə qədər)

Bütün sahil boyu qış çox mülayim keçir və bu baxımdan, bölgənin Rusiyada analoqu yoxdur. Qafqaz-Qara dəniz regionu digər cənub sahil rayonlarına nisbətən əhəmiyyətli dərəcədə daha çox yağıntı ilə xarakterizə olunur.

Bölgənin əsas rekreasiya ehtiyatları dəniz və çimərliklərdir. Ancaq hazırda onlar yalnız Soçi, Anapa, Tuapse kurort şəhərləri və onlara bitişik kəndlərin ərazisində inkişaf etdirilir. Qara dəniz sahillərinin əhəmiyyətli bir hissəsi hələ də işlənməmişdir.

Rayonda müalicəvi turizm üçün böyük ehtiyatları aşkar edilmişdir. Mi neral bulaqlar arasında Matsesta suları daha çox istifadə olunur – hidrogen sulfid, müxtəlif minerallaşmalı natrium xlorid suları və tərkibində litium, azot və çoxlu karbon qazı olan müxtəlif kon-sentrasiyalı hidrogen sulfidli sular vardır.

Müalicəvi palçıq ehtiyatları rayonun şimal hissəsində cəmləşmişdir. Anapa və Gelincikdə kurort müalicəsi üçün gölün lil və lil-gil müalicəvi palçığı istifadə olunur. Çemburgsky və göldən gətirilən palçıq müalicəvi əhəmiyyətə malikdir.

Böyük Soçi Rusiyanın ən böyük rekreasiya mərkəzlərindən bi-ridir – in kişaf səviyyəsinə və yerinə yetirilən rekreasiya funksiyalarına görə fərqlənən altı böyük istirahət kompleksindən – Lazarevskoye, Daqomys, Soçi, Matsesta, Xosta, Adlerdən ibarətdir. Adler, Bolşoy Soçinin bütün kurortlarına xidmət göstərən Rusiyanın ən böyük hava limanlarından birinə ev sahibliyi edir.

Hazırda Böyük Soçi sahil xətti boyunca 140 km-dən çox uzanır. Onun ərazisində 50-dən çox sanatoriya, 40-a yaxın pansionat və istirahət evləri, çoxsaylı istirahət mərkəzləri və uşaq düşərgələri var.

Ölkənin bu ən böyük sağlamlıq kompleksi hər il 3 milyona yaxın istirahət edəni və müalicə üçün gələn 300 mindən çox insanı, əlavə olaraq 2,5 milyondan çox ekskursantı və 100 mindən çox idman turistini qəbul edir. Mövsüm öncəsi məşqlər burada keçirilir. İdman komandaları (futbolçular, velosipedçilər, yüngül atletlər və s.), Ki-notavr film festivalı hər il Soçidə keçirilir. Eyni zamanda, Böyük Soçi Krasnodar bölgəsinin sakinləri üçün, xüsusən qısamüddətli istirahət yeridir. dənizdən uzaqda yerləşən şəhərlər – Krasnodar, Maykop, Armavir, Kropotkin və s.

Burada böyük rekreasiya və təsərrüfat kompleksi inkişaf etməkdə davam edir və burada işləyən əhalinin 90%-dən çoxu artıq məşğuldur. Belə ki, təkcə Böyük Soçidə 28 mindən çox tibb işçisi var. Müvəqqəti əhalinin əsas hissəsini göndərişsiz gələn tətilçilər təşkil edir (təxminən 70%). İstirahət edənlərin ümumi sayının təxminən 60%-nin təyyarə, 38%-nin isə dəmir yolu ilə gəlməsi xarakterikdir. Avtomobil nəqliyyatının rolu cüzidir (2%).

Böyük Soçidə istifadə edilən ən mühüm təbii ehtiyatlar iqlim, çimərlikləri olan dəniz və mineral sulardır. Hazırda Soçidə eyni vaxtda 4,4 min nəfərin yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş 22 şəhər çimərliyi var. Lakin faktiki olaraq onların birdəfəlik iş yükü 9,5 min nəfərə çatır. Son illərdə süni çimərliklərin yaradılması istiqamətində işlər aparılır; Beləliklə, Tuapse və Adler arasındakı ərazidə, onlardan 60-ı 6 km-dən çox yaradılmışdır. Ayrı-ayrı ərazilər daxilində çimərlik sahəsi qeyri-bərabər paylanır: Lazarevskoe 20%, Dagomys - 2,2%, Mərkəzi Soçi - 32,3%, Xosta - 1,5%, Adler - 44%

Soçinin Adler rayonunda Krasnaya Polyana xizək kurortu müxtəlif çətinlik dərəcələrində yamaclar təklif edir – ən asandan ("yaşıl") ən çətinə ("qara"). Burada kreslolar tikilib.

2014-cü ildə Soçidə Qış Olimpiya Oyunları keçirilib və bu, regiona çoxlu sayda turist cəlb edib. Yaradılan infrastruktur hətta olimpi-yanın 1-ci ilindən sonra da Soçi bölgəsinin turizm və rekreasiya üçün fəal istifadəsinə imkan verməkdədir.

Soçi Olimpiya Parkı Qara dəniz sahilində İmereti ovalığında yerləşir. Əsas idman qurğuları: böyük buz arenası, kiçik buz arenası, konkisürmə mərkəzi, buz idman sarayı, kerlinq arenası, Olimpiya stadionu, əsas Olimpiya kəndi.

Krasnaya Polyanadakı əsas idman obyektləri: Rjanaya Polyana bobsley və luge trek, Laura kompleksi, Rosa Xutor kompleksi, Alpika-Servis kurortu, xizək mərkəzi, dağ Olimpiya kəndi, Qazprom ASC-nin dağ turizm mərkəzi.

İxtisaslaşdırılmış dəmir yolu xətti Olimpiya parkını, hava limanını və Krasnaya Polyanadakı obyektləri birləşdirəcək. Mövcud Tuapse-Adler dəmir yolu xəttinin yenidən qurulması bütün uzunluğu boyunca ikixətli olacaq ki, bu da normal regional daşımaların təşkilinə və xəttin ötürmə qabiliyyətinin artırılmasına imkan verəcək. Soçi hava limanında yeni aerovağzal binası tikilib, uçuş-enmə zolağı uzadılıb, Gelincik, Mineralnıye Vodı və Krasnodarda ehtiyat aerodromlar yaradılıb. Soçi dəniz limanında 3 min nəfər tutumlu kruiz gəmilərini qəbul etməyə imkan verəcək uzaq terminal quraşdırılacaq.

Federasiya mehmanxanası adası da daxil olmaqla ondan çox süni adanın tikintisi planlaşdırılır.

Tuapse bölgəsində "Delfin" su parkı, "Orlyonok" federal uşaq mərkəzi, çoxsaylı dolmenlər (Tunc dövrünün dəfn tikililəri) və bütpərəst tanrıya həsr olunmuş Psinako kurqan meqalit kompleksi kimi turizm obyektləri var. Turistlərin çox ziyarət etdiyi yerlər: Riviera və Dendrari parkları, Zmeykovski şəlalələri, Prometey qayası, Vorontsov mağaraları, alabalıq ferması, tizosamit bağı, Axun dağı və delfinarium. Mzımta çayı boyunca turist marşrutu məşhurdur.

Azov dənizkənarı turizm və rekreasiya sağlamlıq regionu Azov dənizinin şimal-şərq və şərq sahillərini tutur. Böyük sənaye mərkəzlərinə yaxınlıq bölgənin yerli əhalinin müalicəvi və rekreasiya istirahətinin təşkilinə istiqamətini əvvəlcədən müəyyən edirdi. Bölgənin gəncləri və ölkənin ənənəvi müalicəvi rayonlarına yaxınlığı sanatoriyaların, evlərin (Uqdıxa) və turizm müəssisələrinin nisbətən az olmasına səbəb olmuşdur. Respublika əhəmiyyətli kurortların sayı məhduddur, Təkcə rayonda mindən çox insan istirahət edir.

Azov bölgəsinin cənub sahilyanı rayonlarında ən az inkişaf etmiş bölgə olacaqdır. O, təkcə ona bitişik sənaye ərazilərində deyil, həm də Rusiyanın Avropa ərazisinin bir sıra daxili rayonlarında istirahət üçün “ehtiyat” zona kimi təyin edilmişdir. Burada böyük palçıq və duzlu su ehtiyatları var. Geoloji ehtiyatlar bir neçə on mindən yüz min kubmetrə qədərdir, lakin bir neçə dəfə az istifadə olunur. kurortlar lil suları (xlorid-natrium, hidrokarbonat və s.) və bu kimi ehtiyatlar hesabına inkişaf etmişdir. Palçığın bir hissəsi tullantıların təmizlənməsi üçün ölkənin digər bölgələrinə daşınır. Zolse rayonunda 15 mineral su yatağı, o cümlədən termal sular və natrium xlorid tərkibli minerallar üstünlük təşkil edir.

Sahil Torola əhalisi üçün əsas qısamüddətli tətil yeridir. Beləli-klə, Taqanroq körfəzinin sahili Taqanroq, Azov Yeisk, Temryuk körfəzi və şərq sahili - Krasnodar üçün şəhərətrafı ərazi rolunu oynayır.

Bölgədə bir neçə kurort inkişaf etmişdir – Yeisk, Primorsko-Akhtarsk və digərləri tibbi və sağlamlıq profilinə malikdir, lakin onlar hələ də zəif inkişaf etmişdir. Kurortlarda qan dövranı sistemi, tənəffüs orqanları, sinir sistemi və s. xəstəliklər müalicə olunur. Ola bilsin ki, sahilin daha da inkişafı ilə ayrı-ayrı kurort zonaları birləşərək vahid kurort zolağına çevrilsin.

Rusiyanın Krasnodar vilayətinin Azov sahilləri boyunca kurort zonalarının tutumu 550 min yerdir. Müalicə və sağlamlıq məqsədləri üçün əlverişsiz ərazilər qoruqlar və yasaqlıqlar üçün ayrılmışdır (Kuban Azov bölgəsinin sel-bataqlıq ovalığı).

Bir qrup həvəskar tətilçiləri yaxşı çimərliklər, isti dəniz, erkən tərəvəz və meyvələr cəlb edir. Onların maksimum istirahəti üçün gəlişi 350 minə qədərdir. Bu da əəsasən iyul-avqust aylarına təsadüf etməkdədir.

Orta gündəlik temperaturun 15°C-dən yuxarı olduğu dövrün müddəti beş aydır. Üzgüçülük mövsümü dörd aydan çox davam edir.

Yaxşı çimərlikləri olan çoxsaylı sahillər çox kiçik eni (0,5 ilə 1,5-2 km arasında) ilə bir neçə on kilometr uzunluğundadır. Ümumiyyətlə, Azov sahilinin uzunluğu təxminən 1500 km-dir.

Rayonun rekreasiyasının daha da inkişafına mühüm maneə su təchizatı problemidir. Rayon xüsusilə içməli su mənbələri çatışmazlığı olan quraq zonaya aiddir. Rekreasiya şəbəkəsinin genişləndirilməsi yalnız mühəndis-texniki tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə mümkündür. Belə ki, çimərliklərin keyfiyyətinin pisləşməsi və ərazilərinin kiçilməsi nəticəsində yaranan aşınma-sürüşmə prosesləri ilə mübarizə aparmaq üçün sahilbərkitmə işlərinin aparılması, çimərlik anbar strukturlarının tikintisi zəruridir. Texniki strukturların yaradılması ilə yanaşı, sürüşmə və sürüşmə sahələrində çimərliklərdən kütləvi şəkildə qum qəbulunun qadağan edilməsi kimi tədbirlərin görülməsi məqsədəuyğundur.

Volqoqrad və Həştərxan vilayətləri böyük sağlamlıq turizmi ehtiyatlara malikdir. Volqoqrad bölgəsində lil palçığı və gölün duzlu yatağı məşhurdur.

Həştərxan vilayətində Solenoye, Tinaki və Baskunçak gölləri oxşar ehtiyatlara malikdir, onların ətrafında Boqdinsko-Baskunçakski Təbiət Qoruğu yaradılmışdır. Tinaki kurortu Həştərxan vilayətində fəaliyyət göstərir.

Geniş Volqa vadisi və deltası ekoturizm, ovçuluq və balıqçılıqda geniş istifadə olunur. Unikal obyekt Volqa deltasındakı ən nadir fauna və bitki örtüyünü qorumaq üçün yaradılmış Həştərxan Təbiət Qoruğudur.

İldə təqribən 30 min nəfər ehtiyatı olan rayondan səkkiz federal və altı əsas yerli marşrut keçir. Ekskursiya iştirakçılarının sayı təxminən 2 milyon nəfərə qədər arta bilər Ekskursiyaların mövzuları mədəniyyət tarixi, xalqın keçmişi, Böyük Vətən Müharibəsi, arxeoloji abidələr və təbiətin görməli yerləri ilə bağlıdır.

Son illərdə kurort rayonlarında və turizm obyektlərində suvenir sənayesi inkişaf etmiş, sənətkarlıq bərpa olunur; Turist avadanlıqları və istirahət müəssisələri üçün avadanlıqlar istehsal edən müəssisələr tikildi. Öz tikinti bazamız və tikinti materialları sənayesi bizə kurortları inkişaf etdirməyə imkan verir.

3.5. Şimali Qafqaz Federal Dairəsinin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Şimali Qafqaz Federal Dairəsi 159,86 min km^2 əraziyə malikdir, 8215 min nəfər yaşayır və Qara, Azov və Xəzər dənizləri arasında yerləşir. Şərqdə rayon Xəzər dənizi, cənubda Gürcüstan, Azərbaycan və iki özünü elan etmiş Abxaziya və Cənubi Osetiya respublikaları ilə həmsərhəddir. Qazaxıstanla sərhəd dənizdən keçir.

İnzibati cəhətdən rayona Stavropol diyarı və bu respublikalar daxildir: Kabardin-Balkar, Qaraçay-Çərkəz, Şimali Osetiya-Alaniya, İnquşetiya, Çeçenistan, Dağıstan.

Turizm və rekreasiya baxımından rayon Dağlıq Qafqaz, Şimali Qafqaz və Xəzəryanı turizm-rekreasiya rayonlarına bölünür.

Şimali Qafqaz regionunun relyefi dərin dərələr və dərələrlə kəsilmiş təpədir. Sonuncular qismən meşələrlə örtülüdür və qısamüddətli turizm marşrutlarının təşkili üçün yaxşı təbii baza rolunu oynayır.

Dağlıq Qafqaz regionunun relyefi turist marşrutları və bütün çətinlik kateqoriyalı alpinizm dırmaşmaları üçün əlverişlidir. Qafqazda yoxuşun texniki mürəkkəbliyi və dağ keçidi kimi meyarlarla müəyyən edilən müxtəlif çətinlik kateqoriyası mövcuddur. 4000 m-dən artıq 30-a qədər dırmaşma sahəsi vardır. Bu, regionda ilkin assosiasiyalardan başlayaraq müxtəlif yüksəlişlərə dırmanmağa imkan verir. Gənc alpinistlərin ən yüksək standartlara uyğun kompleksə təmin edilməsi burada mümkün olacaqdır. Qafqazın Yan silsiləsində Rusiyanın yeddi möcüzəsi siyahısına daxil edilmiş ən yüksək massiv, iki zirvəli Elbrus dağı (5642 m) var. Elbrus rayonu alpinizm və xizək idmanının mərkəzidir.

Qışda dağlıq rayonların iqlimi dağ xizəkçiliyinin təşkili üçün əlverişlidir: qar örtüyünün qalma müddəti (4-5 ay, yüksək dağlıq ərazilərdə - 7 aya qədər) və onun hündürlüyü (50-100 sm), eləcə də sakit havada günəşli günlərin bolluğu. Lakin bu cür ərazilər aydın şəkildə lokallaşdırılmışdır ki, bu da xizək kurortunun kütləvi inkişafı imkanlarını məhdudlaşdırır. Uçqun təhlükəsi olan ərazilərin geniş yayılması böyük problemlər yaradır.

Daxili sular əsasən tipik dağ çaylarıdır. Burada Kuban çayı vardır. Podkumok qolu ilə birləşən Kuma və s. Göllər əsasən duzludur – Dovsun, Dodynskoye, Sergievskoye. Kurort şəhərlərinin yaxınlığında ümumi sahəsi 105 hektar olan rekreasiya su anbarları (üzgüçülük, qayıqla üzgüçülük) şəbəkəsi yaradılmışdır. İki kanat yolu var.

Müalicəvi rekreasiya ehtiyatları, mineral bulaqlar rayonun əsas təbii sərvətidir. Onlar uzun müddət dərman məqsədləri üçün istifadə edilmişdir. Qafqaz Mineral Sularının kurortlarında 130 mənbə müəyyən edilmişdir ki, onlardan 90-dan çoxu işlənməkdədir. Ümumi axın sürəti sutkada 1 milyon litr su təşkil edir. Qafqazın mineral suları aşağıdakı əsas növlərlə təmsil olunur: karbonlu; müxtəlif ion tərkibli, azotlu qələvi termal birləşmələr (əsasən natrium); azot, azot-metan və metan.

Pyatiqorsk mineral su mənbələrinin sayına və müxtəlif növlərinə görə rayonun kurortları arasında birinci yerdədir. Pyatiqorskda kimyəvi tərkibinə görə, mineral suların beş növü var: karbonlu hidrogen sulfid, hidrokarbonat-sulfat-xlorid-kalsium-natriumlu isti, isti və soyuq sular, istifadə olunan vannalar və içməli sular; qazlı hidrogen sulfid içməli soyuq su; karbon qazı və su; həm hamam üçün, həm də yuyulma üçün istifadə olunan radon suları; karbonlu hidrokarbonat -xlorid-natrium və içməli sular.

Kislovodskın daşları soyuq, karbonlu, hidrokarbonat-sulfat-kalsiumlu tərkibdədir. Tərkibində nisbətən homojendir, sulfat tərkibi ilə fərqlənir və vanna qəbul etmək və içməli müalicə üçün istifadə olunur.

Yesentukidə bütün bulaqlar soyuqdur, lakin tərkibinə görə fərqlənir: karbon qazı, hidrokarbonat-xlorid-natriumlu içməli su (M 4 və 17); hamam üçün istifadə olunan karbon dioksid-sulfid bikarbonat-natrium xlorid, hidrogen sulfid və hidrokarbonat-sulfat-natrium-kalium vannaları; sulfat-hidrokarbonat-kalsium-natrium içməli və hamam məhsulları.

Jeleznovodsk suları kimyəvi tərkibində az fərqlənir, lakin onların temperaturu 16 ilə 55 o C arasında dəyişir. Onlar hidrokarbonat-sulfat-natrium-kalsiumlu sular tipinə aiddir və içmək və çimmək üçün istifadə olunur.

Qafqaz Mineral Sularının kurortlarında Tambukan gölünün müalicəvi lil palçığından geniş istifadə olunur. Göl Pyatiqorskdan 1 km məsafədə yerləşir, suyu natrium duzları, kalium, maqnezium ilə çoxlu doymuşdur və tərkibində pərdələrin, kükürdün və digər elementlərin birləşmələri var.

İdman istirahəti üçün turist bazaları və alpinizm düşərgələrindən istifadə olunur. 125 turizm marşrutundan 88-i idman (78 dağ turizm marşrutu və 10 xizək marşrutu) kimi müəyyən edilə bilər. Dağlı Qafqaz regionu ən böyük idman və rekreasiya ixtisası ilə seçilir.

İstirahətçilərin ən böyük qrupu 16-24 yaşlı gənclərdir (təxminən 51%). Kislovodsk müalicə və sanatoriya tipli istirahət sistemində 40 yaşdan yuxarı olanlar təxminən 50 nəfərdir. 30 gündən çox qalmalar uşaq kurortlarında və Kislovodsk və Yesentuki kurortlarında qeydə alınıb.

Şimali Qafqaz regionu rahat, isti orta dağ iqlimi ilə birləşən mineral su yataqları əsasında yaranmışdır. İstirahət müəssisələrində sanatoriyalar və (yerlərin 84%-i) üstünlük təşkil edir. Bölgənin əsasını böyük nəqliyyat qovşağı olan Kavkazskis Mineralnıye Vodı olan kurort şəhəri təşkil edir. Bu, Kislovodsk, Pyatiqorsk, Yesentuki, Jelezno-vodsk kurort şəhərləri və Mineralnıe Vodı şəhəri də daxil olmaqla, Rusiyanın ən böyük müalicə tipli rekreasiya ərazilərindən biridir.

Qafqaz Mineral Suları kurortu çoxsaylı funksiyaları yerinə yetirir. Bu, yüksək müalicə effektivliyinə malik ən böyük tibb kompleksidir (sanatoriyalarda müalicə alanların 99%-dən çoxu sağlamlıqları yaxşılaşaraq evə buraxılıb); 21 federal marşrutun keçdiyi ekskursiya turizm mərkəzidir. Qısamüddətli istirahət zonası və Rusiyanın cənubundakı mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Qafqaz Mineral Sularının hər bir kurortunda əlamətdar ekskursiya yerləri var. Şəhər kurortları arasında intensiv ekskursiya mübadiləsi aparılır. Ekskursiya baxımından ən cəlbediciləri Kislovodsk və Pyatiqorskdur.

Müalicənin təşkili şəhərlərin əmək qabiliyyətli əhalisinin 60 faizindən çoxunun işlədiyi rayon iqtisadiyyatının əsas sahəsidir.

Pyatiqorsk kurortu həzm sistemi, dayaq-hərəkət sistemi xəstəliklərinin, həmçinin sinir, ginekoloji və dəri xəstəliklərinin müalicəsində ixtisaslaşmışdır. Kislovodskda ixtisaslaşma ürək-damar xəstəliklərinin müalicəsidir. Essentuki və Jeleznovodskda, əsasən, həzm sistemi xəstəliklərini müalicə edirlər.

Hər il bu rayona bir milyondan çox insan gəlir. Onlardan 400 mindən çoxu göndərişlər vasitəsilə tam çeşiddə xidmətlər alır, 200 mindən çoxu kurs paketləri ilə müalicə olunur, daha 500 min nəfər otellərdə qalır, yerli əhalidən otaqlar icarəyə götürür, yeməkxanalarda yemək yeyir və içki içmək imkanı əldə edirlər. Mineral su, iqlim müalicəsi almaq, sağlamlıq yolundan istifadə etmək üçün gələnlər vardır. Bundan əlavə, hər il 45 mindən çox turist kurort şəhərlərində 2-3 gün qalır, kurortlarda müalicə olanların isə orta qalma müddəti 20 günü keçir.

Kurortları mineral su ilə təmin etmək üçün qazma suyu ilə yanaşı, kurort şəhərlərini uzaq mənbələrdən su ilə təmin edən mineral su kəmərləri sistemi yaradılır. 1974-cü ildən ümumi uzunluğu 100 km olan dörd əsas mineral su kəməri fəaliyyət göstərir.

Dağlıq Qafqaz regionu Böyük Qafqaz silsiləsinin yüksək dağ rayonlarında yerləşir. Əsas müəssisə növü bir-biri ilə və qonşu Qafqaz regionları ilə birləşdirilən turizm bazalarıdır (regionun otaq fondunun 65%-i).

Ölkənin əsas xizək mərkəzləri bölgədə cəmləşmişdir (kanatlı yedəklərin, sarkaçların və kresloların 25%-i), alpinizm düşərgələrinin əsas hissəsi (federal yerlərin 70%-i). Deyə bilərik ki, dağ xizəyi və dağ turizmi bu istirahət zonasının əsas ixtisasını müəyyən edir.

Dombay-Arxız mikrorayonundan əlavə daha beş dağ turizmi mikrorayonunun yaradılması nəzərdə tutulur: Elbrus rayonu, Kabardin-Balkariyanın yüksək dağlıq hissəsi, Şimali Osetiya və Dağıstanda iki kompleks.

Qafqaz dağlarını həm də mədəni turizm məkanı hesab etmək olar. Rayon ərazisində nadir memarlıq və mədəniyyət abidələri vardır. Onların arasında 10-11-ci əsrlərə aid Bizans məbədləri var. Teberdi rayonunda, Dağıstanda xalq memarlığı abidələri və s.

Dombayskaya Polyana dağ-turist tipli ərazi-rekreasiya sistem-idir. Yanvar-aprel aylarında fəaliyyət göstərən dağ idman turizmi və xizək idmanı üzrə federal mərkəz, federal alpinizm mərkəzi və Şimali Qafqaz əhalisi və Qafqaz mineral sularının kurortlarında müalicə olunanlar üçün ekskursiya mərkəzi kimi istifadə olunur (maksimum məsafə 6-7 saat), Kabardin-Balkar, Stavropol və Krasnodar ərazilərinin sakinləri üçün bazar günü istirahət yeri kimi (maksimum məsafə 4-5 saat).

Tranzit marşrutları zamanı Dombayskaya Polyanada qalma müddəti adətən 4-6 gündür. Dombay qısa marşrutları üçün mərkəz kimi istifadə olunur: Çuxurski və Sofrudjinski şəlalələrinə, Xlibek buzlaqına və s. (ümumilikdə, təxminən 15 dairəvi marşrut).

Dombayda bütün çətinlik kateqoriyalı dağ turizm marşrutlarının təşkili üçün şərait var, xüsusən də beşinci çətinlik kateqoriyasına qalxmağa imkan verən 10-dan çox zirvə və təxminən 3000 min m yüksəklikdə yerləşən dağ keçidləri mövcuddur. Dombayda otellər, turizm mərkəzi və xidmət personalı üçün düşərgə var. Yaxşı baxımlı avtomobil yolu Dombayı Teberda kurortu və Şimal Sığınacağı ilə birləşdirir. Təxminən 1,7 km uzunluğunda lift var.

Arxız dağ turizmi tipli yaranmaqda olan ərazi-rekreasiya sisteminə da xildir. Bu federal turizm mərkəzidir (3 ümumrusiya, 4 regional və həvəskar turistlər üçün 10 kateqoriyalı marşrut oradan keçir), ümumrusiya dağ xizək idmanı mərkəzi, Şimali Qafqaz əhalisi və kurortlarda istirahət edənlər üçün ekskursiya mərkəzidir. Stavropol diyarının və yaxınlıqdakı rayonların sakinləri üçün həftəsonu istirahət zonası olan Qafqaz Mineral Suları xüsusi yer tutur.

Planlaşdırılmış marşrutlar üzrə turistlərin Arxızda qalma müddəti 6-7 gündən çox deyil. Marşrutların bəziləri elə qurulub ki, Arxız Kızqıç vadisinə, Baritnaya Balkaya, Sofiya göllərinə, Sofiya buzlaqına və başqa yerlərə radial çıxışın mərkəzidir. Maddi-texniki ba-zanın inkişaf etməməsi, Nevinnomıssk-Teberda əsas yol qovşağının uzaqlığı və yolun 20 km-lik hissəsində asfalt örtüyünün olmaması səbəbindən burada istirahət edənlərin axını Dombaydakından 4 dəfə azdır.

Arxızda 80-ə yaxın yüksək dağ gölləri turistləri cəlb edir. Arxız ərazisinin dörddə birini yarpaqlı meşələr (25%) küknar və (30%) şam tutur.

Bir çox görməli yerlər, məsələn, Aşağı Arxızdakı Alan qəsəbəsi və Krivoi dərəsinin yuxarı hissəsindəki məzarlıqlar, X-XI əsrlərə aid Şimal məbədi, Qızqız vadisində 800 illik küknar bənzərsizlər arasındadır.

İndi Arxızda turistləri beş əsas bina və çadır şəhərciyi, taxta və şifer evlər, düşərgə yerləri qəbul edir. Bundan əlavə, yalnız yayda işləyən bir neçə istirahət departament bazası var. Aşağı Arxızda uşaq turizm bazası keçmiş monastrın əsas daş binalarında yerləşir. Arxızdakı turist bazalarının öz maye yanacaq elektrik stansiyaları və ictimai xidmət sistemi var.

Xəzər regionu təbii şəraitinə və əlverişli ərazi mövqeyinə görə dağ-idman və müalicə zonaları ilə birlikdə üzgüçülük və çimərlik istirahətinin inkişafı üçün ən perspektivli regionlardan biridir. Bununla belə, Xəzər sahilinin istirahət üçün inkişafı böyük zəhmət tələb edir. Bu ərazinin inkişafında əsas problemlər terrorizm və qeyri-sabit siyasi vəziyyətlə bağlıdır.

Əsas turizm obyektləri Mahaçqala, Buynaksk, Dərbənd, İzberbaş şəhərlərində; Talqa, Manas, Kayakent kurortlarında yerləşir. Dərbənddəki Narın-Qala qalası YUNESKO tərəfindən dünya əhəmiyyətli tarixi abidə kimi tanınıb. Dağlıq bəzi kəndlərdə xalq sənətkarlığı: metal emalı (Kubaçi), mis sikkələr (Gotsatl), keramika hazırlanması (Balxar), gümüşdən hazırlananlar (Avariya), zərgərlik işləri (Kumux) geniş yayılmışdır.

3.6. Rusiya Ural Federal Dairənin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Ural Federal Dairəsi 1788,9 min km² əraziyə malikdir və 12254 min nəfər əhalisi var. Bura Çelyabinsk, Kurqan, Sverdlovsk, Xantı-Mansiysk Muxtar dairəsi ilə Tümen, Yuqra və Yamalo-Nenets Muxtar Dairəsi bölgələri daxildir.

Coğrafi mövqe. Dairə əsasən Qərbi Sibir düzənliyinin, o cümlədən Şimal, Orta və Cənubi Uralın ərazisində yerləşir. Şimalda ərazi Qara dənizin suları ilə yuyulur, cənubda Qazaxıstan Respublikası ilə həmsərhəddir.

Relyef. Ural silsiləsi dağlarının ümumi uzunluğu şimaldan cənuba təqribən 2000 km, silsilənin eni isə 40-60 km-dir. Ən yüksək hündürlüklər Subpolar Uralda – Narodnaya şəhərində (1895 m), Şimali Uralda, Telposiz şəhəri (Küləklərin Daşı) və Cənubi Uralda – Yamantau (hündürlüyü 1640 m olan zirvə) qeyd olunur.

Turistləri bu rayona Ural dağlarının aşağı mütləq qiymətləri, ölkənin mərkəzində enlik magistralları kəsişməsindəki mövqeyi cəlb edir. Cənubi Uralın ərazisində bu zirvələr alpinistlər üçün xüsusilə məşhurdur: Taqanay (Ayın dərəcəsi), Yurma (Getmə), Şeytan kreslosu. Şimali Uralda turistlər alçaq, yastı zirvəli sıra dağları – parma və dalğalı təpələr – çuqraları ziyarət edirlər. Şimali Uralın yaylaları sementlənmiş konqlomeratlardan ibarət qəribə sütunlarla (bloklarla) və onlarla metr hündürlüyündə digər davamlı süxurlardan bəzədilmişdir.

Uralda karst relyef formaları geniş yayılmışdır. Ən böyükləri Cənubi Uraldakı Sumqan mağarası və Çelyabinsk bölgəsindəki İqnatyevskaya mağarasıdır.

Uralın qranit intruziyalarında yerli qızıl və qiymətli daşlar, yataqlar cəmləşmişdir, onların arasında Ural zümrüdü dünya şöhrəti qazanıb. Xüsusilə dekorativ minerallarla zəngin İlmenski silsiləsi (748 m), o cümlədən 200 müxtəlif mineralın toplanması ilə məşhurdur, onların arasında unikalları da var. 1920-ci ildə burada mineraloji qoruq yaradılıb.

İqlim. Ərazisinin əksər hissəsinin iqlimi adətən kontinentaldır, rayonun şimalında arktik və subarktikdir; yanvarın orta temperaturu -14°C-dən -28°C-yə qədər, iyulun 6-dan 22°C-dək, yağıntı ildə 300-500 mm, dağlarda 800 mm-ə qədərdir. Şimal hissəsində yay istirahəti və turizm üçün rahat dövr yoxdur, orta hissədə belə bir dövrün orta müddəti 30-40 gün, Maqnitoqorsk bölgəsində 50 günə qədərdir. Yay istirahəti və turizm üçün əlverişli dövrün müddəti şimalda bir neçə gün, cənubda 120 gün ərzində dəyişir. Çimərlik mövsümü müvafiq olaraq 3-90 günlə məhdudlaşır. Qar örtüyünün hündürlüyü cənuba doğru 800 ilə 500 mm arasında dəyişir və onun baş vermə müddəti

205 gündən 170 günə qədərdir. Ən soyuq dövrdə (dekabr-fevral) burada orta şaxtalı və xeyli şaxtalı hava (75%) üstünlük təşkil edir. Qışda1000 m-dən yuxarı hündürlükdə dağlıq ərazilərin rekreasiya məqsədləri üçün istifadəsi küləyin sürəti 40 m/s-ə çatdıqda qışda güclü qar fırtınaları ilə çətinləşir. Dairənin cənub hissəsində Uraldan kənar ərazilər qışda az qarlı qışlar (140- 160 gün davam edən 300-400 mm) və güclü qar fırtınası ilə xarakterizə olunur. Daha şimal və dağlıq hissələrdən fərqli olaraq burada yay isti və quru keçir.

Daxili sular. Dairə, əsasən, bir sıra yerlərdə intensiv əkinçilik və ya qollarında ağacların tıxanması səbəbindən istifadəsi çətin olan Ob çay hövzəsinə aid geniş çay şəbəkəsinə malikdir. Dairənin bəzi yerlərində karst prosesləri səbəbindən su şəbəkəsi seyrəkdir. Əsas çayları: Ob, İrtış, Ural, Belaya, Sakmara, Miass, Tobol, İset, Tavda, Tura, Kama, Vişera. Ərazidəki göllər çox deyil – Uvildı, İrtış, Turqoyak, Çebaçye. Onların böyük hissəsi Uralın şərq yamacında, Çelyabinsk vilayətində yerləşir. Bölgənin ən böyük gölü – su sahəsi 68,1 km² olan Uvildı da burada yerləşir. İsset çayı hövzəsində göllər təxminən 800 km² ərazini tutur. Onlar çox mənzərəlidirlər, sıldırım, meşəlik sahilləri var, bəziləri istirahət məqsədləri üçün istifadə olunur. Bir çox göllər balıqla (ağ balıq, sazan) zəngindir. Ətrafda kifayət qədər süni – Çusovaya, Ural, Uje su anbarları var. Çoxlu sayda süni gölməçələr var, onlardan ən böyükləri – Yuxarı İset və Aşağı Taqildir. Kurqan bölgəsində göllərin 25-30% -i duzludur. Bəzi duzlu göllərin duzlu su və lil palçığından, o cümlədən Medvejye kurortunda müalicə məqsədilə istifadə olunur. Tümen bölgəsində ən məşhur Azmanka gölünün sapropelləri (palçıq ehtiyatı 10 milyon tondan çox) və İşim rayonunun gilli sapropelləridir (palçıq ehtiyatları 8 milyon tona qədər).

Rayonun ***müalicəvi resursları*** unikaldır – bunlar təbii isti buxarlar (40-50°) və karbon-oksigen, azot-oksigen tərkibli quru qazlardır (50-70°C). Qaz temperaturu çat səthi üçün 37-160°C, 80-90 m dərinlikdə 300°C-dir. Rayonda balneoloji və iqlim kurortları: "Kurya" kurortları,"Aşağı Sırğalar", "Samotsvet" (Sverdlovsk rayonu), "Medvejye gölü", "Qorkoye gölü" (Kurqan bölgəsi) fəaliyyət göstərir.

Təbii obyektlər. Meşələr rayonun cənubunda 4%-dən çox, tayqa zonasında 80%-ə qədər tutur. Meşələrin növ tərkibi şimaldan cənuba küknardan qarışıq, meşə-çölə (əsasən, ağcaqayın) və bakirə çöl sahələrinə qədər dəyişir. Dairə idman və kommersiya ovçuluğu üçün əlverişlidir, obyekti dovşan, sansar, tülkü, dələ ola bilər. Bölgədə bir neçə – İlmenski, (32,1 min ha), Yuqanski, Severo-Sosvinski qoruqları var.

İvdel və Şimali Toşemka çayları, palıd meşələri, Sverdlovsk vilayətində Tanqjuy və başqaları, göllər, Çelyabinsk bölgəsindəki qaranlıq iynəyarpaqlı tayqa sahələri ərazinin diqqətəlayiq təbiət obyektləri arasındadır.

İstirahət edənlər. Federal dairə urbanizasiyanın yüksək səviyyəsi ilə xarakterizə olunur. Bu, əsasən dairənin rekreasiya təsərrüfatının əsas vəzifəsini – yerli əhalinin istirahətini təmin etməyi əvvəlcədən müəyyənləşdirir. Rayonun müalicə-sağlamlaşdırma müəssisələrinin strukturunda yerlərin sayına görə birinci yerdə istirahət mərkəzləri (42,2%), ikinci yerdə sanatoriyalar və müalicəvi pansionatlar (30,6%), istirahət evləri (18,4%), turizm müəssisələri (8,8%) gəlir. Ural rayonu bağçılıq birliklərinin, ovçuluq və balıqçılıq təsərrüfatlarının ölkə fondunun 16,5%-i – ölkədə birinci yer) və əhalinin uşaq düşərgələri ilə yüksək səviyyədə təmin edilməsi ilə fərqlənir.

Hazırda istirahət edənlərin əsas kontingentini rayon əhalisi – əsasən, Uralın sənaye müəssisələrinin fəhlə və qulluqçuları təşkil edirlər. Rayondan istirahət edənlərin nisbətən böyük axını Cənubi və Şimali Qafqaz federal dairələrinə, əhəmiyyətli axın isə Mərkəzi və Şimal-Qərb bölgələrinə yönəlir. Digər rayonlardan gələn tətilçilərin sayı hələ də azdır. Əsasən, bunlar həvəskar turistlərdir.

Dairə ərazisində dörd Rusiya və 25 yerli marşrut xətti fəaliyyət göstərir. Ərazi daxilində həvəskar turist səfərləri mümkündür: gəzinti (bajov nağıllarının olduğu yerlərə) 1-4 KS, xizək və xizək sürmə 1-2 KS, su 1-2 KS, velosiped sürmə 1-5 KS, avtomobil 1-5 KS, mağara 1-3 KS. "Trans-Ural boyunca atlı marşrutu" Kurqan bölgəsindən keçir. Yuryuzan, Sosva, Pışma, Silva, Tura çaylarında raftinq su turistləri arasında məşhurdur. Avropa-Asiya sərhəddində turistlərin məşhur yığıncaqları keçirilir.

Bir çox digər dairələrdən fərqli olaraq, əksər yerli turizm marşrutları aktiv nəqliyyat üçün nəzərdə tutulub ki, bu da yaşlı turistlərin onlarda iştirakını müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırır. Dairə daxilində əhalinin nisbətən az hərəkətliliyini qeyd etmək lazımdır ki, bu da ilk növbədə yaşayış məntəqələrinin yaxınlığında istirahət obyektlərinin çox olması ilə əlaqədardır. Ekskursiyaların strukturunda şəhərdən kənar ekskursiyalar böyük paya malikdir.

Dairə funksional olaraq aşağıdakı hissələrə bölünür: şimal – ekoturizm, ovçuluq və balıqçılıq, qərb sağlamlıq, şəhərətrafı istirahət, təhsil və su turizmi; cənub – dağ turizmi, sağlamlaşdırıcı.

Mədəniyyət və təhsil obyektləri rayon üzrə nisbətən bərabər paylansa da, onların əksəriyyəti böyük şəhərlərdə mərkəzləşmişdir.

Yekaterinburqda diyarşünaslıq, mineralogiya muzeyləri, Kasli dəmir tökmə kolleksiyası olan təsviri incəsənət muzeyi, D.N.Mamin-Sibiryak, P.P.Bajovun adı ilə bağlı şəxsi muzeylər, teatrlar, memarlıq abidələri fəaliyyət göstərir. Kral ailəsinin edam yerində məbəd tikilib. D.N. Mamin-Sibiryak muzeyi yazıçının vətəni – köhnə mədən – Visim kəndində yaradılmışdır.

Çelyabinskdə bir neçə teatr: N.Orlov adına Dram Teatrı, Gənc Tamaşaçılar Teatrı, Kamera Teatrı, M.İ.Qlinka adına Opera və Balet Teatrı, Kukla Teatrı, Manken Teatr, o cümlədən Dekorativ-Tətbiqi Sənət Muzeyi və Kasli tökmə ekspozisiyası olan Diyarşünaslıq Muzeyi, Miass çayının sahilindəki Geoloji Açıq Səma Muzeyi var.

Çelyabinsk sakinləri gündəlik istirahət üçün şəhər mərkəzindən, Çelyabinsk meşəsindən və Şerşnevskoye su anbarından istifadə edirlər. Hər gün meşəyə 20-30, istirahət günlərində isə 100 minə qədər insan gəlir. Gündəlik və həftəlik istirahət yeri Çelyabinskin 6 km genişliyə qədər olan "yaşıl kəməri"dir. Şəhərətrafı çimərlik istirahəti üçün su anbarlarından geniş istifadə olunur.

Maraqlı arxeoloji, entoqrafiya, mədəni və tarixi obyekt – "Ərkaim" muzey-qoruqdur (e.ə. II minillik).

Xantı-Mansiysk idman, tədbir, ekoloji, etnoqrafik, mədəni və təhsil turizmi üçün regional mərkəz kimi fəaliyyət göstərir. Şəhərdə biatlon üzrə beynəlxalq yarışlar, Şahmat üzrə Dünya Kuboku və Ümumdünya Şahmat Olimpiadası, "Od Ruhu" Beynəlxalq film Debütlər Festivalı keçirilir. Şəhərdə İncəsənət Qalereyası, Təbiət və İnsan Muzeyi, Neft və Qazın Geologiyası Muzeyi, "Klassik-Yuqra" Konsert kompleksi açılıb.

Tümendə (şəhərin əsası 1586-cı ildə qoyulub) 18 və 19-cu əsrlərə aid tikililər – Troiçskiy Manastrı, Znamenski Katedralı, Bütün müqəddəslər, Pokrovskaya, Mixailo-Arxangelskaya, Xilaskar kilsələri; muzeylər – Regional Diyarşünaslıq Muzeyi, "Şəhər Duması" Muzeyi, Geologiya, Neft və Qazın Geologiyası Muzeyi, Kolokolnikovun əmlak muzeyi, "Maşarovun ev muzeyi", Andreevski gölündəki Arxeoloji Muzey-Qoruğu, Regional İncəsənət Muzeyi fəaliyyət göstərir. Tümendə şəhərin tarixi görkəminin bərpasına yönəlmiş – "Tümenin Tarixi Məhəlləsi", "İmperator köşkü" adlı turizm layihələri həyata keçirilir.

Tümen yaxınlığında bir neçə balneoloji mərkəzlər – "Böyük Taraskul" Rayon Reabilitasiya Mərkəzi, "Geoloq", "Aqrarnik", "Axmanka" sanatoriyaları təşkil edilmişdir.

Sibirin qədim paytaxtı – Tobolsk (1587-ci ildə yaradılmışdır) Sibirdəki yeganə Kremli ilə məşhurdur. Özünəməxsus təbii landşaftlar şəhərin iki hissəsinin – yuxarı və aşağı (dağətəyi) hissəsinin meydana gəlməsinə səbəb olub. Üçlük burnunun yuxarı hissəsində Tobolsk Kremli-Sibirin mirvarisidir ki, bu ansambla müqəddəsliyi olan Sofiya Fərziyyə Katedralı, Zəng Qülləsi, Yepiskop Evi, kirayəlik – keçmiş canişin sarayının binası, qonaq həyəti (S.U.Remezovun layihəsi), Həbsxana qalası və XVIII əsr tikilisi Pryamsi binasının dağətəyi divarları daxildir. Sadalanan bütün bina və tikililər federal əhəmiyyətli tarix və mədəniyyət abidələridir və

Dövlət-Tarix-Memarlıq Muzeyi-Qoruğunun kompleksinə daxildir; burada bərpa, yenidənqurma və mənəvi mədəniyyət ocaqlarına uyğunlaşma işləri aparılır.

Tobolskda turistlər həmçinin möhtəşəm Znamenski Abalakski Monastrını, Şəfaət Katedralını, Müqəddəs Üçlüyün Roma Katolik Polşa Kilsəsini ziyarət edirlər.

D.İ.Mendeleyev, A.A.Alyabyeva, V.G.Perova, P.P.Yerşovun adları şəhərlə bağlıdır. Şəhərin yaxınlığında Yermakın yürüşləri ilə bağlı çoxlu xatirə yerləri var.

Mühəndislik və texniki imkanlar. Dairənin bir çox istirahət müəssisələri yaxşı təchiz olunub və ilboyu fəaliyyət göstərir. Əvvəla bunlar ən böyük sənaye aqlomerasiyalarının, istirahət evlərinin, turist düşərgələrinin yanında yerləşən sanatoriyalardır (26-dan 15-i ilboyu fəaliyyət göstərir, lakin qışda yerlərin sayının əhəmiyyətli dərəcədə azalması ilə), burada stasionar binalar var ki, iki və ya üç nəfərlik otaqlar, kotteclər, yayda turistlərin bir qismi çadırlarda yerləşdirilir.

Dairə geniş elektrikləşdirilmiş dəmir yolları şəbəkəsinə (silsiləsi beş dəmir yolu xətti keçir, onlardan dördü dairə daxilindədir) və ümumi uzunluğu 112 min km olan çoxlu sayda avtomobil yollarına malikdir. Hava xətləri dairənin ən böyük şəhərlərini Moskva, Peterburq, Qafqazın kurortları ilə birləşdirir. Çay nəqliyyatı əsasən rayonun qərb hissəsində zəif inkişaf etmişdir. Kama və Belaya boyunca müntəzəm naviqasiya həyata keçirilir.

Dairədə istirahət müəssisələrinin təşkili və tikintisi üçün əlverişli şərait var. Bir maneə kimi karst proseslərinin yalnız geniş inkişafını nəzərdən keçirmək olar, lakin onlar kifayət qədər aydın şəkildə lokallaşdırılmış və yaxşı öyrənilmişdir.

3.7. Rusiya Sibir Federal Dairənin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Sibir Federal Dairəsi 5114,8 min km² əraziyə malikdir və burada 19545 min nəfər çalışır. Buraya – Tomsk, Omsk, Novosibirsk, Kemerovsk, İrkutsk vilayətləri, Altay respublikaları, Xakassiya, Tuva, Buryatiya, Krasnoyarsk, Transbaykal və Altay əraziləri inzibati vahidləri daxildir.

Coğrafi mövqe. Dairə Rusiyanın mərkəzində yerləşir (burada ölkənin coğrafi mərkəzi yerləşir), şimalda Qara dəniz və Laptev dənizinin suları ilə yuyulur, cənubda Qazaxıstan, Monqolustan və Çinlə həmsərhəddir.

Relyef. Mütləq hündürlüyü 2500 m-dən yuxarı olan Altayın, Qərbi və Şərqi Sayan dağlarının, Kodar, Stanovoy dağının və Barquzinski silsiləsinin ən yüksək silsilələrində alp yüksək dağ relyefi əmələ gəlir. Bu silsilələrdə qarlı sahələri və buzlaqları görmək olar.

Rayonun cənubunda yerləşən dağlar – Salair silsiləsi, Kuznetsk Alatau, Şoriya dağı, Altay xüsusi turizm dəyərinə malikdir. Bu ərazilərin dağətəyi və alçaq dağ hissələri xizək sürmək, dağ-tayqa bölgələri isə gəzinti, giləmeyvə və göbələk yığmaq və digər fəaliyyətlər üçün əlverişlidir. Dəniz səviyyəsindən 2500-dən 4500 m-ə qədər 11 zirvəsi, uzunluğu təxminən 10 km olan bir sıra buzlaqları olan Altay xüsusi yer tutur. Lakin dairənin cənubu seysmik zonada (6-9 bal) yerləşir, bir çox yerlərdə sel və uçqunlar ola bilər. Belə ki, 1862-ci ildə çayın deltasında 9 bal gücündə zəlzələ zamanı Selenqa, indi Baykal gölünün bir hissəsi olan Proval körfəzi meydana gəldi.

Nadir təbiət hadisəsi olan Çarskaya çuxuru xüsusi maraq doğurur. Ölü göllər dibi orqanizmlər üçün sonsuz olan daimi donmuş yataqlarla doldurulur. Uzun soyuq hava ilə iqlimin kəskin kontinentallığı təkcə ağacsızlığa deyil, qumların sovrulmasına səbəb olur: Orta Asiya görünüşünə malik tukulan təpələri və qumlu silsilələr zolağı onlarla kilometrlərə qədər uzanır. Çara vadisinin əsas xəzinəsi dünyada yeganə xaroit mineral yatağıdır.

Dairənin cənubunda, xüsusən də Şərqi Sayanlarda və Kuznetsk Alatauda çoxlu mağaralar var. Beləliklə, Krasnoyarsk diyarının cənubunda 200-dən çox karst mağarası var; onların arasında dərinliyi 10 m-ə qədər olan kiçik uzunluqda (hər biri 20-50 m) mağaralar üstünlük təşkil edir; keçidləri 1 km-dən uzun, dərinliyi 150-200 m-ə qədər olan bir neçə mağara aşkar edilmişdir. Mağaraların əksəriyyəti alçaq dağlıq, asanlıqla əldə edilə bilən ərazilərdə yerləşir.

Krasnoyarsk yaxınlığında (Stolbı qoruğu) qayayadırmanmanın inkişafı üçün müstəsna imkanlar mövcuddur: tayqaların arasında qəribə formalı unikal qayalıqlardan biri nəhəng quşu (Berkut), digəri isə quşun uzanmış qanadını (Lələklər), üçüncüsü qocanı (“Baba”) və s. xatırladır.

Putorana yaylası özünəməxsus mənzərələri, dağ, yürüyüş, xizək sürmə və su turizm imkanları ilə turistləri cəlb edir. Bu, dünyanın ən böyük qütb şəhəri Norilskidən şərqdə, Mərkəzi Sibir yaylasının ən yüksək və güclü kəsilmiş massividir. Yayla 1701 m yüksəkliyə qalxır, zirvələri, dərin uçurumları, və kanyonları ilə aydın şəkildə müəyyən edilmiş dağlıq relyefə malikdir. Yaylada çoxlu göllər var, ən böyüyü ümumi sahəsi 2,5 km² olan 20-dən çox buzlaq sahəsi olan Xantaydır. Qısa sürətli çaylarda çoxlu astana və şəlalələr var. Kanda çayında hündürlüyü 108 m olan şəlalə var. Yaylanın çox hissəsini Putoranski qoruğu tutur.

İqlim düzənliklərdə və dağlarda fərqlidir. Dağlarda, dağarası hövzələrdə və silsilələrdə əhəmiyyətli iqlim fərqləri var.

Ən böyük şəhərlərin yerləşdiyi düz meşə-çöl və çöl zonalarında kifayət qədər günəşli günlər, nisbətən az miqdarda yağıntı var. Günəşli saatların sayı ildə qərbdən şərqə doğru 1400-1700-dən 1500-2000 saata qədər artır. Orta sutkalıq temperatur 10 °C və daha yüksək olan meşə-çöl zonasında 4 aydan, çöl zonasında 4,5 dərəcəyə qədər (may-sentyabr) dəyişir. Çox şaxtalı hava nadir hallarda olur, soyuq dövrdə şaxtalı küləksiz hava açıq günlər və atmosfer təzyiqində cüzi dalğalanmalarla hökm sürür. 30-60 sm hündürlüyündə sabit qar örtüyü noyabrın əvvəlindən aprelin ortalarına qədər təxminən 5,5 ay davam edir. Lain Aginskaya çölündə onun hündürlüyü cəmi 20 mm-dir; bəzən qar örtüyü yoxdur.

Maksimun yağıntı yay aylarında düşür (iyul-avqust, lakin bu dövrdə orta aylıq temperatur kifayət qədər yüksəkdir (17-19 ° C), bu da su obyektlərinin, xüsusən də su anbarlarının istiləşməsinə kömək edir.

Dağlıq ərazilər mülayim isti yay və günəşli küləksiz, şaxtalı qış ilə xarakterizə olunur. Dağlararası hövzələrdə qışlar adətən çox soyuq, yayı isə nisbətən isti olur. Rayonun dağlıq ərazilərində – fövqəladə təmiz hava və yüksək ionlaşma var. Altayın geniş dağlararası vadilərində günəşli saatların orta illik sayı 2634-ə çatır. Hava və iqlim şəraitinə görə Altay ilkin kurort inkişafı ərazisi kimi təsnif edilə bilər. Dağlıq ərazilərin ayrı-ayrı hissələrində iqlim terapiyası üçün şərait xüsusilə əlverişlidir. Belə ki, “Çemal” kurortunda qadınların 92,7%-i, kişilərin isə 82,2%-i sağlamlıq vəziyyətində nəzərəçarpacaq yaxşılaşma qeyd olunur.

Hövzələrdə iqlimin kontinentallığı daha qabarıq şəkildə özünü göstərir –Dünyanın heç bir yerində Tuva hövzəsinin enində belə illik temperatur amplitudası -96°C yoxdur.

Rayonun ən böyük hövzəsində – Minusinskdə isti dövr havanın orta temperaturu -17-20 °C ilə üç ay davam edir. Yay üçün yağıntı 170 mm, il üçün isə təxminən 300 mm. düşür. Günəşli saatların orta illik sayı1693-dür. Bəzi göllərdə suyun temperaturu 24-26°C-ə qədər yüksəlir. Qış dövrü altı aydan çox davam edir, dövrün əvvəlində (oktyabr, noyabr) və sonunda (mart) isə iqlim terapiyası və xizək sürmək üçün olduqca əlverişli olan mülayim şaxtalı günəşli hava müşahidə olunur. Lakin bəzi hövzələrdə qışda çox aşağı temperatur müşahidə olunur.

Havanın böyük quruluğu, bol aydın günəşli günlər və havanın sabitliyi sayəsində aşağı qış temperaturlarına dözmək nisbətən asandır. Bununla belə, qışın şiddəti və müddəti yaşayış yerlərində istiliyi saxlamaq üçün yüksək xərclər tələb edir və əsaslı tikinti xərclərini artırır.

Qış istirahətinin inkişafı üçün müstəsna geniş imkanlar var. Krasnoyarsk yaxınlığındakı Sayan dağlarının təpələri xizək sürmək

üçün istifadə olunur. Xakasiyada "Qladenkaya" xizək kurortu kotteclər və mənzərəli yamaclarla fəal şəkildə inkişaf edir. "Sibir alüminium" korporasiyanın vəsaiti hesabına kanat yolu yenidən qurulmuş, çay yatağı lifti, hovuzlu otel tikilmişdir.

Amma dairənin idman və təhsil turizmi üçün istifadəsi bir sıra iqlim məhdudiyyətləri ilə bağlıdır. Aprel-may və oktyabr-noyabr ayları turizmin təşkili üçün xüsusilə əlverişsizdir. Yazda dağlarda hava çox qeyri-sabitdir, apreldə tez-tez uçqunlar olur, daha sonra suda böyük bir artım müşahidə olunur, bu da keçidlərə və raftinqlərə imkan vermir. May və iyun aylarında ensefalit daşıyıcıları gənələrə hər yerdə rast gəlinir, daha sonra (sentyabr da daxil olmaqla) çoxlu midges xarakterikdir. Yay maksimum yağıntısı (iyul-avqust), heç bir xüsusi çətinlik yaratmasa da, (yağışlar, bir qayda olaraq, uzun sürmür, 2-3 gündən çox deyil), lakin turist düşərgələrini seçərkən, təşkili zamanı bir sıra ehtiyat tədbirlərini, raftinqin təşkili və s. tələb edir. Dağlarda oktyabr və noyabr qışın başlanğıcıdır, tez-tez əlverişsiz hava şəraiti, böyük gündəlik temperatur dəyişmələri, xüsusilə payızda dağlarda uyğun geyim tələb edir.

Daxili sular. Rusiyanın ən böyük çayları dairənin ərazisindən keçir. İrtiş mənbələrindən olan Ob ən böyük drenaj hövzəsinə malik olan ölkənin ən uzun çayıdır, Yenisey isə Rusiyada ən bol çaydır. Motor gəmi marşrutları Ob və İrtış boyunca- Novosibirsk, Tomsk və Omskdan Tobolsk, Xantı-Mansiysk və Salexarda qədər təşkil edilir. Krasnoyarskdan Dudinka və Diksona gedən motorlu gəmi marşrutları məşhurdur.

Dairənin cənubunda iri çayların vadiləri cavandır, sıldırım qayalı yamaclara, çoxsaylı şəlalələrə və sürətli çaylara malikdir. Baykal və Transbaikaliya çayları Baykal omulunun, nərə, ağ balıq, boz balıqların təbii çoxalması və süni yetişdirilməsi yerləridir. Burada yeni balıq növlərinin iqlimləşdirilməsi və məskunlaşdırılması aparılır. Beləliklə, Amur sazan Selenqaya, Amur yayın balığı isə Xilona gətirilib.

Dairənin gölləri, əsasən, təzədir, lakin ərazinin cənubunda çoxlu duzlu göllər var. Meşə zonasında minerallaşma təxminən 1 q/l, çöl zonasında isə 35-300 q/l arasında dəyişir.

Yayda göllərdə suyun temperaturu üç ay (iyun-avqust) ərzində 20-25°C arasında saxlanılır. Tuva gölləri, Minusinsk, qismən Todja hövzələri çimərlik üçün ən uyğundur. Üzgüçülük mövsümü yay maksimum yağıntıları və havanın kifayət qədər tez-tez dəyişməsi – rahatdan narahatlığa doğru, qansoran həşəratların (ağcaqanadlar, midges) geniş yayılması ilə məhdudlaşır.

Yeni su anbarlarının yaradılması ilə əlaqədar çimərlik istirahətinin inkişafı üçün böyük perspektivlər açılır. Beləliklə, yuxarı hissəsi Tuva hövzəsinin quru çöl hissəsindən çıxan və suyun yüksək

temperaturu olan Sayan su anbarı yayda Tuvanın bütün böyük şəhər və sənaye yaşayış məntəqələrinin əhalisi üçün əlçatandır.

Bir çox Krasnoyarsk, Abakan, Minusinsk sakinləri tərəfindən istirahət məqsədləri üçün istifadə olunur; bu qısamüddətli istirahət üçün ən məşhur yerlərdən biridir.

Dairə idman turizminin və balıqçılığın təşkili üçün perspektivlidir. Altay çayları artıq su idmanı (raftinq və digər su gəmiləri) üçün istifadə olunur. Su marşrutları orta hesabla beş ay (may-sentyabr) işləyə bilər. Dağlıq Altay çaylarında sallar və katamaranlar üzərində idman raftinqi aparılır (6 KS-ə qədər). Düz hissənin bir çox gölləri su quşlarının ovçuluğunun inkişafı üçün maraq doğurur.

Teletskoye gölü Altayın incisidir. O, Biya çay vadisinin dağlıq genişlənməsində yerləşir, Korbu və Altıntu silsilələri ilə sıxılmış çəkmə formasına malikdir. Teletskoye gölü suların heyrətamiz şəffaflığı, qayalı sahillərin gözəlliyi, dəniz səviyyəsindən yüksək hündürlüyə görə (436 m) Altayın Baykalı adlanır. Teletskoye gölünə Baykal kimi bir çox çaylar (71) tökülür və yeganə Biya axır. Göl bir çox məşhur xarici göllərdən (325 m) daha dərindir. Kobru və Kişte şəlalələri və hündür, dar dərələr xüsusilə gözəldir. Gölün suları sərindir (17 °C-dən yüksək deyil), taymen, lenok, boz və burbotla zəngindir.

Teletskoye gölünün şərq hissəsi Teletskoye bölgəsinin təbiətini öyrənmək üçün əsas elm mərkəzi olan Altay Dövlət Qoruğunun sərhədləri daxilində yerləşir. Gölün turizm komplekslərinin yerləşdiyi şimal hissəsindən çoxsaylı gəzinti, su və at yolları başlayır.

Baykal dünyanın unikal su hövzəsidir. Dərinliyi 1620 m, uzunluğu 636 km, maksimum eni 79,4 km, sahəsi 32,500 km²-dir. Baykaldakı suyun həcmi 23,600 km³ – Azovdan 92 dəfə çoxdur, Baltik dənizi də eyni miqdarda su tutur. Baykal planetdəki bütün şirin suyun 20%-ni və MDB-nin səthi şirin suyunun 80%-ni ehtiva edir. Baykal gölünün dibi Dünya okeanının səviyyəsindən 1164 m aşağıdadır.

Mavi-yaşıl gölün suyu son dərəcə şəffafdır: suya endirilmiş ağ cisim 40-42 m dərinlikdə görünür. Baykal çox yavaş istiləşir. Gölün şimal sahillərində artıq iyunun əvvəlindən iri buzlaqlara rast gəlinir. Hətta avqust ayında yerüstü su qatının orta temperaturu10°C-dən yuxarı qalxmır, yalnız dayaz sularda, körfəzlərdə su 15-20°C-yə qədər istiləşə bilər. Ancaq Baykal yavaş-yavaş soyuyur. Dekabrın sonu və yanvarın əvvəllərində göl buzla örtülür. 300 m-dən aşağı su temperaturu, təxminən 3,5°C sabitdir. Baykalda suyun dəyişməsi çox yavaş gedir, su 400 il ərzində tamamilə yenilənir, buna görə də, gölə daxil olan çirklənmə əsrlər boyu orada qala bilər.

Ərazidə bütün istirahət növləri üçün zəngin ehtiyatar var: burada yelkənli idman növləri, müxtəlif avarçəkmə idmanları, balıq ovu üçün əlverişli su zonaları var.

Baykal flora və faunası ilə diqqəti çəkir: göldə 1300-dən çox heyvan növü var (82% endemikdir, yəni yalnız Baykal üçün xasdır) və təxminən 600 növ bitki tapıla bilər. Baykalın faunasının özünəməxsusluğu ilk növbədə gölün qədim yaşı ilə izah olunur.

Baykal molyuskalarının 154 növü arasında 99%-i endemikdir; 52 balıq növündən 27-si endemikdir. Planktonun tipik endemik forması amfiod, uzunluğu cəmi 1 mm olan epişura xərçəngkimisidir. Xərçəngkimilərə 1400 m dərinlikdə rast gəlinir. Sıxlığı 1 m^3 üçün 30 milyona çatan Epişura Baykal suyunu bədənindən keçirir və onu daim süzərək suyun yüksək keyfiyyətinin qorunmasına töhfə verir.

Baykalın ən çoxsaylı balığı olan Qolomyanka 750-1000 m dərinliklərdə 8°C-dən çox olmayan temperaturda yaşayır, ümumi bədən çəkisinin 85% -ni yağ təşkil edir və sahilə düşəndə günəşin şüaları altında o, sözün əsl mənasında, zamanla əriyir, özündən sonra yalnız yağlı ləkə buraxır. Yumurta qoymur, amma diri sürfələr doğur (3 minə qədər), sonra ölür.

Sənaye baxımından ən qiymətli – sya omul, ağ balıq və boz balıq hesab olunur.

Nerpa - Baykal suitisi (şirin suya uyğunlaşdırılmışdır). Onun sayı 60-80 mindir, lakin son illərdə suitilər arasında xəstəliklər qeyd olunur.

Baykala 336 qol axıb, lakin son 25-30 il ərzində insan fəaliyyəti nəticəsində təxminən 157 çay yox olub və ya yox olmaq ərəfəsindədir.

Anqarada hidrotexniki qurğular Baykalda suyun səviyyəsini 1 metr qaldırıb. Bu, sahil sularının bulanmasına, kürü tökmə yerlərinin su altında qalmasına, omul üçün əsas qida olan planktonun ölümünə səbəb olub ki, bunun nəticəsində balıqların sayı xeyli azalıb. Bundan əlavə, suya ən kiçik çirkləndiricilər də təbii bioloji filtr olan epişuranın ölümünə səbəb olur.

Baykal kimi unikal bir obyekt turizmin, o cümlədən xarici turizmin inkişafına kömək edir.

Bu gün təxminən 180 min mütəşəkkil turist və 370 min qeyri-mütəşəkkil turist hər il Baykala gəlir ki, bu da təbiətə çoxlu rekreasiya təzyiqinə səbəb olur.

Tibbi istirahət resursları. Mineral bulaqlar ərazinin bir çox yerində mövcuddur. Mövcud mineral bulaqların çoxu keyfiyyət və həcm baxımından unikaldır. Belə ki, dairənin düz hissəsində Qərbi Sibir artezian hövzəsinin suları yüksək yod konsentrasiyası ilə seçilir, tərkibində brom, hidrogen sulfid və digər komponentləri ehtiva edir. Ayrı-ayrı quyuların debiti sutkada 3000 m^3-ə çatır. Tanınmış kurort "Belokurixa"da temperaturu təxminən 40°C olan zəif minerallaşmış radonlu suların, sulfat-hidrokarbonat-natriumlu suların bir neçə quyusu var. Tomsk vilayətinin Kolpaşovski rayonu yod və bromun əhəmiyyətli bir miqdarda tərkibi ilə fərqlənən yüksək minerallaşmış

natrium xlorid sulu Çajemtovski mineral bulağı ilə məşhurdur. Bu mənbənin suyunun tərkibi Matsesta suyuna yaxındır. Bulaq ərazisində iqlim nisbətən sərtdir və "bərkləşmə" ("təlim") kimi qiymətləndirilir. Novosibirsk vilayətindəki Karaçi gölü kurortunda xassələrinə görə 4 saylı Essentuki suyuna bənzər mineral natrium-xlorid suyu olan quyular var.

Tuva və Minusinsk hövzəsində xüsusilə çoxlu miqdarda bulaqlar var. Suların tərkibi olduqca müxtəlifdir; karbonlu, azotlu-qələvi silisli, sulfat-natrium istismar olunur. Radon sularının mənbələri Tuvanın qərb hissəsində Respublikanın əsas sənaye mərkəzlərindən uzaq olmayan, əlçatan bir ərazidə yerləşir.

Krasnoyarskdan 120 km. məsafədə yerləşən Kojanovskovo yatağının karbonlu suları Narzan tipli sulara yaxındır.

Dairənin şərq hissəsində Arşan kurortunun az minerallaşmış hirokarbonatlı-sulfatlı-maqneziumlu suları, Qoryaçinsk kurortunun az minerallaşmış silisli sulfat-natrium azotlu-termal suları, Usolye və Ust-Kut kurortlarının natrium xlorid duzlu suları, soyuq karbonlu bikarbonat-kalsium-maqnezium, tərkibində dəmir olanlar da daxil olmaqla Darsun kurortunun suları istifadə olunur.

Müalicəvi palçıqlar əsasən Tuva və Minusinsk hövzələrində yerləşən duzlu göllərdə hasil edilir. Müalicəvi palçığın ehtiyatları nisbətən böyükdür. Duzlu suda olan mikroelementlərdən yod və brom tez-tez olur.

Omsk vilayətində hal-hazırda Ulcay və Ebeyti göllərinin palçıqları praktiki olaraq tükənməkdə olan ehtiyatları (on milyonlarla ton) ilə birlikdə təhlil edilir, Qorki və Kureynoye göllərindən (ehtiyatları 3 milyon tondan çox) və bir sıra başqa göllərdən palçıqların öyrənilməsi üçün perspektivlidir. Novosibirsk vilayəti ("Karaçi gölü" kurortu) müalicəvi palçıq ehtiyatları ilə zəngindir. Altay diyarında Slavqorod yaxınlığındakı göllərdən istifadə etmək olar. Krasnoyarsk diyarında ən məşhur palçıqlar Şira gölünün (Krasnoyarskdan təxminən 455 km), Uçum gölünün (Krasnoyarskdan 380 km) və Taqar gölünün (Minusinskdən 30 km) yaxınlığındadır. Adətən bura su və palçıq terapiyasını birləşdirir.

İrkutsk vilayətində (Malta və digər göllərin lil palçıqları) və Trans-Baykal ərazisində (Uqdan gölünün palçığı və duzlu suyu) müalicəvi palçıqlar var.

Rayonun *bioloji ehtiyatları* Sibir və Orta Asiya landşaftlarının qovşağında yerləşməsinə görə unikaldır. Burada daimi don və dünyanın ən şimal quru səhraları var, tundranın nümayəndələri – şimal maralları və isti səhralar nümayəndələri – dəvələr, dovdaqlar və şimal kəklikləri birlikdə yaşayırlar. Dairə çoxdan öz faunasının müxtəlifliyi ilə məşhur olmuşdur. Tuva ovçuluq və balıqçılıq torpaqlarının bolluğu ilə seçilir, xüsusən Yeniseyin yuxarı axarında

40 min km² ərazini tutan Todjinski rayonu fərqlənir. Tuvada 72 növ məməlilər, 240 növ quş (tağan, qara tağ, kəklik və s.) və 20-dən çox balıq növü (taymen, lenok, qreyling, peled və s) yaşayır. Todjinski rayonu ayı, uzunqulaq, maral və keçi sayına görə ölkədə ilk yerlərdən birini tutur, həmçinin çoxlu xəzli heyvanlar (dələ, samur) var. Bütün bunlar kütləvi idman və ov turizminin inkişafına kömək edir.

Dairənin düzənlik hissəsində həvəskar tülkü, ağ dovşan ovu təşkil edilə bilər, iynəyarpaqlı meşədə qənimətləri (maral, ayı, Sibir xoruzu, sığın) özünlə aparmaqla quş ovu təşkil olunur.

Dairənin şərqində altı qoruq təşkil edilmişdir: Bərquzinski, Baykal, Soxondinski, Vitimski, Olyokminski, Baykal-Lenski.

Turizmin inkişafı. Məlumatlandırıcı turizm, ilk növbədə, ekzotik təbiətə maraqla əlaqələndirilir.

Turistlərin əsas kontingenti Novosibirsk, Omsk, Krasnoyarsk (Krasnoyarsk, Açinsk, Kansk və s.), Abakano-Minusinsk və Tuva şəhər-aqlomerasiyalarından formalaşır. Hazırda əhalinin böyük hissəsi tətilini dairə daxilində xüsusi istirahət müəssisələri xaricində keçirir.

Turist axınının bu strukturu ilk növbədə əhalinin aşağı gəlirləri və rayonun Qafqazın dənizkənarı kurortlarından əhəmiyyətli dərəcədə uzaq olması ilə əlaqədardır. 10 yaşdan yuxarı uşaqları olan ailə üçün dənizə səyahət əhəmiyyətli xərclər tələb edir. Bundan əlavə, bir çox yerli sakinlər tətillərində ovlamağa, balıq tutmağa, giləmeyvə, göbələk və qoz-fındıq yığmağa vərdiş ediblər. Onların xidmətində idarəvi istirahət mərkəzləri, bağçılıq birlikləri, ovçular və balıqçılar üçün bazaların geniş şəbəkəsi yaradılmışdır.

Digər dairələrdən istirahət edənlərin axını hələ ki azdır, əsasən dağlıq ərazilərə gedilir.

Şəxsi nəqliyyatın inkişafı ilə (avtomobil və su) dağlıq bölgələrə (Novosibirsk, Novokuznetsk, Tomsk rayonunun cənub-şərq hissələrinin sakinləri) avtomobillə gələn tətilçilərin axınının artması müşahidə olunur. Çoxsaylı göllər və su anbarlarının yaxın gələcəkdə daha geniş şəkildə işlənəcəyini güman etmək olar.

Şəhərətrafı istirahət üçün çaylar, göllər və su anbarlarından geniş istifadə olunur, məsələn, yay kottecləri və idarə pansionatlarının cəmləşdiyi İrkutsk.

Gəzinti üçün ən məşhurları Şərqi Sayanlar və Tunkinskaya çuxurudur. Burada hər il ümumi sayı 800-1000 nəfər olan 80-dən 100-ə qədər qrup qeydiyyata alınır.

Baykal bölgəsi xarici turistlərin gəlişinə görə Sibirdə birinci yerdədir və onların axını daim artır. Avropa ölkələrindən gələn turistlər üstünlük təşkil edir (52-75%). Son illər Yaponiyadan gələn turist axını artmaqdadır.

Əsas turizm mərkəzləri. Dairədə mədəni-tarixi obyektlər, hərbi-tarixi, memarlıq və arxeoloji abidələr, memorial muzeylər, istehsalat, elm və mədəniyyət kompleksləri geniş şəkildə təmsil olunur. Şimal ərazisində unikal arxeoloji obyektlər – Çulışman hövzəsindəki Pazırski kurqanları (2,5 min il əvvəl) və Altayın mərkəzi hissəsində "Daş qadınlar" (VIII əsr) saxlanılırdı. Bir çox memarlıq və tarixi abidələr Sibirin ruslar tərəfindən inkişafının başlanğıcı ilə əlaqələndirilir – qədim Tomsk şəhərləri (1604), Kuznetsk (1617) və s. Memarlıq abidələrindən Yeniseyskdə Spasski monastırının ansamblı ən maraqlıdır.

Məşhur planlaşdırılan marşrutlar Krasnoyarsk diyarından keçir. "Sayan dağlarından Baykala" (birləşdirilmiş: motorlu gəmi, ayaq, atla), "Manadan Baykala", at sürmə "Sayanın daş möcüzəsi", "Krasnoyarsk diyarı boyunca" (Krasnoyarsk-Abakan), "Krasnoyarsk-Şuşenskoye", Krasnoyarskdan Dudinka və Dixona qayıq yolu. Krasnoyarsk bölgəsində həvəskar turist marşrutları mümkündür: yürüyüş, xizək sürmə (1-6 KS), su 1-4 KS, dağ, velosiped, avtomobil, motosiklet 1-5 KS, mağara1-3 KS. Həvəskar turizmin əsas sahələri Şərqi və Qərbi Sayan dağları, Putorana yaylasıdır. Su turistləri Kazır, Kureyka, Çuna, Kizir, Mana çayları ilə aşağı salınırlar. Mağaraçılar arasında ən məşhur mağaralar Oreşnaya, Kubinskaya, "Pandora qutusu"dur.

Krasnoyarsk – bölgənin əhəmiyyətli sənaye, mədəniyyət və tədqiqat mərkəzidir. Şəhərdə şəkil qalereyası, tarix-diyarşünaslıq muzeyi və Surikov xatirə muzeyi var.

Novosibirskdə Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı, "Köhnə ev" Dövlət Dram Teatrı, "Qırmızı məşəl" Dövlət Akademik Dram Teatrı, Akademik Gənclər "Qlobus" teatrı və başqaları, muzeylər: diyarşünaslıq, Sibir hərbi dairəsi qoşunlarının tarixi, zooloji, geoloji, Sibir xalqlarının tarixi və mədəniyyəti muzeyi, rəsm qalereyası fəaliyyət göstərir. Təhsil turizminin obyekti kimi böyük əhəmiyyət kəsb edən Akademqorodok – nadir elmi müəssisələr kompleksidir.

*Omskda t*əsviri incəsənət muzeyi, incəsənət qalereyası, diyarşünaslıq muzeyi, dram teatrı mühüm mədəniyyət obyektləridir.

Omsk yaxınlığında yerli əhali arasında ən məşhurları Krasnoyarsk-Çernoluçensk istirahət zonası, Omsk meşə təsərrüfatı müəssisəsinin Urmannı meşə bağçası və Podqorodnaya meşə bağçasıdır. Aşağı Tara bölgəsində yaradılmış təbii-milli park xüsusilə cəlbedici turistik yer hesab edilir. Orada dini obyektlər və göllər Linevo, Şuçye, Şaytan, Danilovo diqqət çəkir. Tatar təpəsi pravoslav kilsə və babajist hinduların müqəddəs yeri ilə birlikdə baxış obyektləri kimi istifadə olunur. Bu təlimin ardıcılları tərəfindən Okunevo ev məbədi ucaldılmışdır.

"Firuzəyi Katun" – turizm və rekreasiya tipli xüsusi iqtisadi zona (Altay ərazisi). Bu zonanın əsasını radon termal azotlu silisli sulfat-hidrokarbonat natrium mineral sularından istifadə edən Belokurix kurortu təşkil edir. Bu istirahət kompleksinə aşağıdakı əsas obyektlər daxildir: mehmanxana kompleksi, sərgi və konfrans zalları olan biznes mərkəzi, ticarət mərkəzi, idman və istirahət mərkəzi, süni göllü park, əyləncə kompleksi. Rayon idman, istirahət və turizm üçün qabaqcadan geniş proqramlar təklif edir: avtomobil, at, gəzinti, su, biznes, kənd, speleoturizm, ov turları.

Kemerovo bölgəsində Kuznetsk Alatau və “Salair silsiləsi boyunca” “Göy dişləri”nə xizək sürmək və yürüyüş etmək mümkündür.

Xakasiyada 1897-ci ildən fəaliyyət göstərən Şira kurortu çox məşhurdur. Şira gölünün suyu şəfalıdır. Buraya ağır psoriaz, mədə-bağırsaq və ginekoloji xəstəlikləri olan xəstələr gəlir. Amma Xakasiyanın paytaxtı Abakanda yalnız "iki ulduzlu" otellər var, baxmayaraq ki, buraya ildə 25 minə yaxın turist gəlir. Onlardan 650-si Almaniya, ABŞ, İtaliya, Belçikadandır.

V.İ.Leninin Sibir sürgününün Şuşenskoye yeri Xakasiya ərzisində yerləşir. Burada əvvəllər hər il 200 mindən çox insanın ziyarət etdiyi xatirə kompleksi yaradılıb. İndi bu turizm sahəsi "XVIII-XIX əsrlərin qovşağında Şuşenskoye kəndi" etnoqrafik muzey adlanır. Xakasiya Milli Muzey-Qoruğunda Kazanovkada turistləri teatr tamaşası gözləyir: avtobusda qonaqları milli geyimli atlılar və xakasların toyuna dəvətnamə ilə şaman ritual təbrikləri ilə qarşılayırlar. Bundan əlavə, Xakasiyada turistlər Salbıq kurqan kimi tanınan memarlıq abidələri kompleksini ziyarət edə bilərlər

Unikal turistik yerlərə Krasnoyarsk SES-in nəhəng kompleksləri (stansiya, bənd, gəmi lifti, su anbarı) və Sayano-Şuşenskaya SES daxildir

Tuva Respublikasında Çeder, Uş-Beldir kurortları var. Qızılda Asiyanın coğrafi mərkəzini simvolizə edən obelisk var. Tuva arxeoloji abidələrlə xüsusilə zəngindir. Respublika qədim türk heykəllərinin və qayaüstü rəsmlərinin sayına görə Mərkəzi Asiyada birinci yerdədir. Turistlərə tuvalılar və xakasların orijinal sənəti (daş üzərində oyma, boğaz oxuma və s.) xüsusilə maraqlıdır.

Dairədə "Sayan halqası" Abakan-Qızıl-Ak-Dovurak-Abaza-Abakan boyunca velosiped, motosiklet və avtoturizm marşrutu ən məşhurudur.

İrkutsk böyük mədəniyyət, təhsil və elmi mərkəzdir. Sibirdə ikinci ən böyük və ən vacib olan Akademqorodok burada yaradılmışdır.

İrkutsk vilayətinin ərazisində "Baykal sahilləri boyunca","Sayan dağlarından Baykala” planlaşdırılmış marşrutlar var. Ust-Kutada, Vitim çayı boyunca Sibirin Bodaibo şəhərinin qızıl sənayesinin paytaxtına yaxınlaşaraq Lena boyunca Yakutska qədər bir gəmi marşrutu başlayır. İrkut, Kitoy, Oka, Uda, Çars, Vitim

çaylarında sallarda, katamaranlarda, şişmə qayıqlarda idman raftinq aparılır. Regionda unikal olanlar da daxil olmaqla 18 muzey var: Listvyankada Baykal Muzeyi və Slyudyankada özəl mineraloji muzey.

Zabaykalye diyarında "Dekabrist yerləri" planlı turist marşrutları, "Mineralnaya" çita-turbazası – Petrovsk-Zabaykalye-Ulan-ude- "Maksimixa" turbazası, Çita – "Mineralnaya" turbaza velosiped turbazası keçir.

Ulan-Ude – Rusiyada buddizmin mərkəzi olan Buryatiyanın paytaxtıdır. Burada "Transbaykalya xalqlarının mədəniyyəti və həyat tərzi"etnoqrafiya muzey-qoruğu fəaliyyət göstərir. Arşan və Qoryaçinsk kurortları mineral bulaqlar əsasında fəaliyyət göstərir.

Bölgə daxilində həvəskar turizm fəaliyyətləri mümkündür. Səfərlər: gəzinti 1-3 KS, xizək sürmə 1-6 KS, su 1-3 KS, velosiped 1-5 KS,avtomobil, motosiklet 1-4 KS. Altay dağlarında 1-3 KS mağara yürüşləri təşkil olunur.

Mühəndislik-texniki imkanlar. Dairədə bir federal əhəmiyyətli kurort (Altay diyarında "Belokurixa") və Karaçi (Novosibirsk rayonu) gölünün yaxınlığında yerləşən regional əhəmiyyətli bir kurort var. Bir qayda olaraq, sanatoriyalar və istirahət evləri böyük şəhərlərdən iki saatdan çox olmayan yerdə yerləşir və bir çoxu şəhərdən 20 km-dən çox uzaqda deyil. İstirahət evlərinin əksəriyyəti ilboyu fəaliyyət göstərir, lakin qışda yerlərin sayı müəyyən qədər azalır.

Ob dənizi su anbarının sahilləri geniş istifadə olunur, burada 2,5-3 min nəfərlik sanatoriyalar yerləşir.

Dairədə müasir nəqliyyatın bütün növlərindən istifadə olunur. Bütün ərazi qərbdən şərqə Trans-Sibir dəmir yolu (Transsib) ilə keçir; bundan əlavə, ətrafdan Açinsk-Abakan, Açins-Abalakovo, Novokuznetsk-Abakan-Tayşet dəmir yolları keçir. Trans-Sibir dəmir yolu ilə parallel olaraq rayonun cənub-şərq hissəsini Novosibirskdən Barnaul-Biysk-Qorno-Altayskdan Monqolustan Xalq Respublikası ilə sərhədə qədər keçən federal avtomobil yolu çəkilib. Dəmir yolları və avtomobil yolları ilə zənginlik baxımından dairənin cənub-şərq hissəsi fərqlənir – Altay Respublikası, Kemerova bölgəsi, sonra Omsk və Tomsk bölgələri gəlir. Dairə geniş naviqasiya çayları şəbəkəsinə malikdir, Novosibirsk-Surqut, Tomsk-Karqasok, Omsk-Salexard müntəzəm xətləri var. Dairənin bütün iri şəhərləri ölkənin ən böyük şəhərləri və kurortları ilə hava yolu ilə bağlıdır. Beləliklə, Novosibirsk ölkənin 69 şəhəri ilə hava yolları ilə bağlıdır, lakin quru əlaqəsi çətindir: şəhər ölkənin mərkəzi rayonları ilə bir magistral və Trans-Sibir dəmir yolu xətti ilə birləşir.

Krasnoyarsk ölkənin 44 ən böyük şəhəri ilə müntəzəm reyslərlə bağlıdır. Qızıl, Abakan, Açinsk şəhərlərinin Moskva ilə birbaşa əlaqəsi var. Dairənin bir çox əraziləri üçün hava nəqliyyatı

əsas rabitə növüdür. Uzunluğu 400 km olan Krasnoyarsk – Abakan avtomobil yolu tikilmişdir. Sayanları iki yol keçir – Abakan Qızıl Usinski traktları və Ak-Dovurak-Abaza. Minusinsk və Tıva hövzələri avtomobil nəqliyyatı üçün əlçatandır; burada həmçinin Krasnoyarsk-Minusinsk, Minusinsk-Abakan-Şuşenskoye SES, Qızıldan Ka-Xem və Biy-Xem boyunca çay marşrutları geniş inkişaf etmişdir.

İxtisaslaşdırılmış istirahət müəssisələri şəbəkəsi zəif inkişaf etmişdir. Burada ikisi Krasnoyarskda, ikisi Tuvada olmaqla cəmi dörd kurort var. Şira kurortuna (rayon əhəmiyyətli) ilboyu fəaliyyət göstərən sanatoriya (yayda 610 çarpayılıq, qışda 430 çarpayı), palçıq vannaları daxildir. "Uçum gölü" kurortunda ilboyu fəaliyyət göstərən sanatoriya (yayda 370 yerlik, qışda 290 yerlik), su və palçlq hamamı fəaliyyət göstərir. Tuva kurortları – "Çedır" və "Uş-Beldir" yalnız yayda 2,5 ay fəaliyyət göstərir və taxta binalara malikdir. Yeddi turizm təsərrüfatından (5-i Krasnoyarsk diyarında, ikisi Tuvada) ikisi ilboyu fəaliyyət göstərir.

Ən böyük uşaq düşərgələri "Tayejnıy" rayonun şimalında yerləşir və Norilsk uşaqlarına xidmət göstərir.

3.8. Rusiya Uzaq Şərq Federal Dairəsinin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Uzaq Şərq Federal Dairəsi 6215,9 min km² əraziyə malikdir və burada 6460 min nəfər işləyir. Buraya Xabarovsk diyarı, Primorsk diyarı, Kamçatka diyarı, Amur vilayəti, Saxalin vilayəti, Maqadan vilayəti, Yakutiya, Çukotka Muxtar Dairəsi və Yəhudi Muxtar Vilayəti daxildir.

Coğrafi mövqe. Dairənin xüsusiyyəti onun dənizkənarı coğrafi mövqeyi, şimal-şərqdən cənub-qərbə uzanan əhəmiyyətli dağ uzunluğu, bu da öz növbəsində iqlim, torpaq və bitki örtüyünün müxtəlifliyini əvvəlcədən müəyyən etmişdir. Uzaq Şərq Asiya qitəsinin şərqində yerləşir, Sakit Okean və Yapon dənizi, Berinq və Oxot dənizlərinin suları ilə yuyulur.

Relyef. Kurilo-Kamçatka bölgəsi Sakit okean vulkanik qurşağının bir hissəsidir və Kamçatka yarımadası ərazisinin 40%-ni qədim və bu yaxınlarda püskürən lavalar, şlaklar, küllər tutur. 180 vulkandan 29-u aktivdir. Ərazi seysmik cəhətdən təhlükəlidir, zəlzələlərin gücü Rixter şkalası üzrə 9-a çatır.

Ərazisinin tektonik fəaliyyəti nəticəsində çoxsaylı termal və mineral suların çıxışı formalaşmışdır. Termal bulaqlardan balneoloji məqsədlər üçün, yaşayış binalarının və istixanaların qızdırılması, geotermal elektrik stansiyalarının istismarı üçün istifadə olunur.

Kuril adalarında vulkanizm daha da aktivdir. 160 vulkandan 40-ı fəaliyyətdədir. İkimərtəbəli vulkanlar var, məsələn, aşağı hissədə, Kunaşir gölündə Tatya vulkanı var ki, qədim, kəsilmiş konus üzərində daha gec iti zirvəli mərkəzi vulkan keçir.

"Lena sütunları" – Yakutskdan 200 km məsafədə, Lenanın sağ sahilində yerləşən təbii parkdır. Təbiət parkının ərazisində qəribə konturların müxtəlif relyef formaları: tağlar, sütunlar, döyüş divarları, qüllələr geniş şəkildə təmsil olunur. Park Yuneskonun Ümumdünya Mədəni və Təbii İrs siyahısına daxil edilib.

İqlim. Qışda ərazidə quru və soyuq kontinental hava üstünlük təşkil edir, Primoryenin cənubunda isə günəş radiasiyasının böyük axını var. Burada ultrabənövşəyi aclıq dövrü yoxdur. Günəş işığının müddəti mümkün olanın 50-70%-ni təşkil edir (dekabrda 170 saatdan yanvarda 210 saata qədər). Buna görə də, soyuq mövsüm (noyabrın birinci yarısından martın sonuna qədər) qış aerosolyariyasında və ya cənuba baxan pəncərələri olan xüsusi uyğunlaşdırılmış otaqlarda aeroterapiya və helioterapiya qış növləri üçün olduqca əlverişlidir. Dairədə qış turizminin, ilk növbədə, xizək idmanının inkişafı üçün çoxlu sahələr var. Sabit qar örtüyü 1,5 aydan 3-4 aya qədər və ya daha çox davam edir. Mənfi amil kimi güclü küləklərin olması qeyd edilməlidir.

Primoryedə yaz Baykal bölgəsinə nisbətən daha isti və daha rütubətlidir: buludlu və yağışlı havaların sayı ayda 40-50%-ni təşkil edir. Yay yağıntılarla zəngindir. İyulda günəşli saatların sayı 125-i keçmir. Payız Baykal bölgəsinə nisbətən gec gəlir və sentyabr aylarında temperatur iyuldan daha yüksək olur. Dondurucu hava oktyabr ayından əvvəl baş vermir.

Payızda günəş işığının müddəti ayda 205-210 saat təşkil edir. Mənfi amil atmosfer təzyiqinin böyük dalğalanmaları ilə havanın kəskin pisləşməsinə səbəb olan tayfunların olmasıdır. Saxalin üzərindən ildə orta hesabla yeddi tayfun keçir. Onların əksəriyyəti yayda və payızın əvvəlində geniş olardı.

Uzaq Şərq bölgəsini əhatə edən dənizlər yay suyunun aşağı temperaturu ilə xarakterizə olunur. İstisna Yaponiya dənizinin cənub hissəsidir, burada Vladivostok bölgəsində, körfəzlərin dayaz körfəzlərində yayda su iyul-avqust aylarında 28°C-ə qədər, sentyabrda isə 24°C-ə qədər istiləşə bilər. Saxalinin cənub ucunda Oxot dənizində ən yüksək temperatur 17 °C avqustda müşahidə olunur. Cənubi Kuril adaları buraya nüfuz edən isti Soya cərəyanının qolları ilə qismən isinir, buna görə də yayda burada çoxlu duman olur və bəzi günlərdə üzmək olar.

Daxili sular. Dairə ərazisindən Rusiyanın ən iri çayları: Lena və Amur, həmçinin Ussuri, Bikiy, Armu, Kolıma, İndiqirka və başqaları axır. Dairədən çox uzaqlarda məşhur şəlalə "İlya Muromets" (140 m), böyük bir göl Xanka, Labınkır gölü (dərinliyi 50 m) var. Onların

turizmdə istifadəsi hələ böyük deyil. Ust-Kut şəhərindən Yakutskdakı Lena sütunundan keçən Lena boyunca çay kruizində üç çay marşrutu var.

Tibbi istirahət resursları. Hazırda Vladivostokdan 26 km məsafədə, Amur körfəzinin Uqlovaya körfəzində aşkar edilmiş lil palçıq yatağı istismar olunur. Saxalin sanatoriyalarında Oxot dənizinin sahillərində yerləşən Starodubskoye yatağından dəniz lil palçığı istifadə olunur. Müalicəvi torf Tatar boğazının sahillərində aşkar edilib ki, onun ehtiyatları milyonlarla tonlarla ölçülür.

Suların kimyəvi tərkibinə görə 85-dən çox isti mineral bulaqlar qrupu fərqlənir. Tərkibində sink, sürmə, arsen olan sular balneoloji əhəmiyyətə malikdir. Uzaq Şərqin cənubunda karbonlu sular və silisli suların termal bulaqları (Kuldur kurortları və Annensk mineral suları) geniş tanınır, sulfatlı və dəmirli mineral bulaqlar az tədqiq olunur. Əsas karbon qazı ehtiyatları "Şmakovka", "Lastoçka" və "Qonja" kurortlarında cəmləşmişdir. "Talaya" kurortu azotlu termal sularda fəaliyyət göstərir. Digər mənbələri tapmaq çətindir. Kamçatkada 4 sanatoriya var: "Kamçatka mirvarisi", "Paratunka", "Naçiki" və hərbi sanatoriya.

Bioloji resurslar. Balıqçılığın ehtiyatları olduqca zəngindir. Uzaq Şərq meşələri ekzotik bitkiləri və heyvanları ilə maraqlı bir turizm obyektidir.

Cənubi Kuril adalarında, dağların ətəyində tünd iynəyarpaqlı və enliyarpaqlı meşələr bitir; sonuncular 3 m-ə çatan palıd, albalı, ağcaqayın, aralia, küknar, qarağacyarpaqlı ağcaqayın, bambuk ağacından ibarətdir.

Amur bölgəsinin florasına Amur məxmər ağacının relikt növləri, limon otu, aktinidiya daxildir. Endemiklər floranın 11%-ni təşkil edir.

Primoryenin cənubundakı sidr-enliyarpaqlı meşələrdə çox böyük konusları olan Koreya sidri (bir növ şam ağacı), Amur cökə və Mançuriya qozu (qozla müqayisədə çox qalın qabığa malikdir), sarı ağcaqayın geniş yayılmışdır. Amur yasəmən, jasmin, fındıq, zirinc ağacları bitir. Üzümlərdən turş amur üzümləri, limon otu, aktinidiya üstünlük təşkil edir. Meşələrdə bəzən bir relikt-jenşen tapa bilərsiniz.

Alçaq düzənliklərdə bitki örtüyü Şimali Amerika çöllərinə bənzəyən meşə-çöl meydanı, yazda parlaq bir xalça kimi görünən gözoxşayan otlu çəmənlik formlaşıb. Atlını başı ilə birlikdə gizlədən otlar nəhəng bir hündürlüyə çatır.

Xanka gölündə yabanı halda böyüyən lotus və tropik su tısbağası görə bilərsiniz.

Saxalində musson nəmləndirilməsi və bəzi hələ aydınlaşdırılmamış biogeokimyəvi səbəblər otların böyüməsinə kömək edir: bir çox gövdələrin hündürlüyü 2-3 m, bəziləri isə 4 m-dən çoxdur.

Dairə ərazisində aşağıdakı təbiət qoruqları yaradılmışdır: Kedrovaya Pad, Lazovski, Ussuriyski, Xankayski, Sixote-Alinski, Uzaq Şərq Dənizi, Poronayski, Kurilski, "Moneron Adası" təbii parkı.

Mühəndislik və texniki imkanlar. Dairədə federal əhəmiyyətli Şmakovka kurortu var. Kurort eyni vaxtda yaxşı qurulmuş binalarda yerləşdirilən 650 nəfəri qəbul edir. Tibb, hamam binaları, aerarium var.

Dairənin bir çox istirahət obyektləri yaşıllıq zolaqlarında geniş ərazilər tutur. Vladivostokun kurort zonasında birləşmiş bütün istirahət obyektləri kompleksi Amur körfəzinin sahilində 16 km məsafədə yerləşir.

Kurortlar arasında Kuldur fərqlənir – ən böyüklərindən biridir. Yayda bir dəfəyə 940, qışda isə 800 nəfəri qəbul edir.

540 nəfərlik "Ussuri" sanatoriyası Xabarovskdan 45 km məsafədə fəaliyyət göstərir. Sanatoriyanın yaxınlığında yayda 500, qışda 330 yerlik istirahət evi var. Dairədə altı düşərgə var ki, onların yarısı ilboyu fəaliyyət göstərir.

Hazırda dairənin rekreasiya təsərrüfatı əsasən yerli əhaliyə və Şimal bölgələrindən gələn axınlara yönəlib ki, bu da özünü istirahət müəssisələrində göstərir ki, burada birinci yeri müalicə ilə xəstəxana və pansionat tutur (yerlərin təxminən 40%), məişət və həmkarlar ittifaqı istirahət mərkəzləri üçün (17%). Turizm müəssisələrinin tutumu da nisbətən böyükdür (təxminən 27%), əsasən, yerli marşrutlarda hesablanır.

Dairə uşaq düşərgələri ilə yüksək səviyyədə təmin olması ilə seçilir. Uşaq düşərgələrində əhalinin hər 1000 nəfərinə düşən yerlərin sayına görə dairə ölkədə birinci yerdədir.

İstirahət edənlər. Dairənin Sakit Okeanın yaxınlığında yerləşməsi, Rusiyanın Avropa hissəsindən uzaqlığı, yerli əhalinin əmək fəaliyyətinin xüsusiyyətləri onun istirahətində iz buraxır. Dənizdə və ağac sənayesində işləyən bir çox rayon sakinləri üçün tətil mövsümü aydın şəkildə müəyyən edilmişdir. Əhalinin əsas hissəsi istirahət müəssisələrinin xidmətlərindən istifadə etmədən rayon daxilində istirahət edir, giləmeyvə, göbələk və qoz-fındıq yığır, ov və balıqçılqla məşğul olur.

Bəzi tətilçilər istirahətlərini çaylarda səyahət etməklə keçirirlər, lakin bu tip turizm hələ də zəif inkişaf etmişdir. Ərazidən Sakit Okeana dəniz kruizləri başlayır. Turizm qonşu ölkələr – Çində, Yaponiyada intensiv inkişaf edir, Koreya, Tayland, Sinqapur, Malayziya və İndoneziyada bir qədər azdır.

Dairə ərazisində iyun-sentyabr aylarında Cənubi Saxalindəki iki düşərgədə 14 günlük qalmaq və 5 günlük gəzinti səfərini əhatə

edən bir federal marşrut var. Yerli turizm agentlikləri 17 marşrut təşkil edib, burada düşərgələrdə qalma çox günlük səfərlərlə birləşdirilir. Vladivostok-Saxalin-Kamçatka-Vladivostok dəniz marşrutu təşkil edilib.

Uzaq Şərqin mədəniyyət mərkəzləri.

Vladivostok. Rusiyada yeganə dəniz qoruğu Böyük Pyotr körfəzində yerləşir. Şəhərdə dram, gənc tamaşaçı və kukla teatrları, muzeylər var: tarix, hərbi tarix, Sakit okean Donanması iki filialı olan "Qırmızı Vimpel" gəmi-muzeyi və S-56 sualtı qayığı, rəsm qalereyası, V.K.Arsenyevin ev-muzeyi, Rusiya Elmlər Akademiyasının Nəbatat bağı. Dəniz qəbiristanlığında əfsanəvi "Varyaq" kreyserinin matroslarına abidə ucaldılıb. Şəhərin əsas tarixi abidəsi Vladivostok qalasıdır. Şəhərin yaxınlığında Sadqorod kurortu, bir sıra iqlim kurort yerləri və "Okean" federal uşaq düşərgəsini əhatə edən Vladivostok kurort zonası (Sakit okean sahili) var.

Russki adasında böyük beynəlxalq turizm mərkəzinə çevrilməsi üçün genişmiqyaslı işlər aparılır. Mərkəzin açılışı Asiya-Sakit okean regionu ölkələrinin sammitindən sonra planlaşdırılır.

Amur Diyarşünaslıq Muzeyi Blaqoveşenskdə yerləşir. Amur çayı boyunca: Blaqoveşenskdən Xabarovska, Komsomolsk-na-Amur, Nikolaevsk-Amura bələdçilik turları keçirilir, Çinə alış-veriş turları təşkil edilir.

Xabarovskda üç teatr, tarix və incəsənt muzeyləri, dendrarilər, planetariumlar var.

Yakutiyada, "Dirinq-Yuryax" yerində Rusiyanın ən qədim insan məskəni tapılıb. Yakutskda turistləri Şimal xalqlarının Dövlət Birləşmiş Tarix və Mədəniyyət Muzeyi, Saxa Respublikası (Yakutiya) xalqlarının Musiqi və Folklor Muzeyi və Mamont Muzeyi cəlb edir.

Saxalində Cənubi-Saxalinsk şəhərində "A.P.Çexov və Saxalin" Tarix- Ədəbiyyat xatirə ev muzeyi, Regional İncəsənət Muzeyi, pioner çapçı İvan Fedorovun "Ostrojskoy İncil"i regional kitabxanası, aktiv Tyatya vulkanının kraterinə ekoloji ekskursiyalar, Şikotan, İturup, Kunaşir adalarına ekoloji turlar təşkil edilir.

Kamçatka yarımadasında "Kamçatka vulkanları" adlandırılan beş vacib qorunan təbii ərazilər YUNESKO irsinin Dünya mədəni və təbiət obyektləri siyahısına daxil edilmişdir.

Petropavlovsk-Kamçatkası Rusiyada ən böyük dəniz körfəzilə məşhurdur. Kronotski qoruğunun tədqiqatçısı T.İ.Ustinova tərəfindən 1941-ci ildə Kronotski körfəzindən 20 km aralıda kəşf edilmiş Qeyzerlər vadisinə şəhərdən ekskursiyalar göndərilir.

Vadidəki ən böyük qeyzerlərdən biri Velikandır. O, dərinliyi 3m, eni 2,5m olan daş çuxurdan güclü qaynar su və buxar atır. Spreylər 30 m hündürlükdən uçur. İsti su sütunu havada 55 saniyə qalır, buxar 300 m-ə qədər qalxır. "İnci" qeyzerinin yaxınlığında

daşların üzərində mirvari muncuqlarına bənzəyən qeyzer duzlarının (qeyzerit) yataqları var. Vadinin ən qədim qeyzerlərindən biri olan "Troynoy" qeyzeridir ki, bu da qalınlığı 3 sm təşkil edən çoxrəngli qeyzerit təbəqəsi ilə sübut olunur. Üç kraterdən eyni vaxtda fəvvarə vurduğu üçün "Troynoy" ("Üçlü") adlanır.

Cənubi Kamçatka Dövlət Qoruğu. Qoruğun ərazisi şərqdən Sakit okean, qərbdən Oxot dənizi ilə yuyulur. Qoruğun incisi Kuril gölüdür, onun yaxınlığında Kamçatkanın məşhur olduğu hər şeyi – müxtəlif növ və formada vulkanlar, lava sahələrini, çoxsaylı geotermal təzahürləri və müalicəvi mineral bulaqları görə bilərsiniz. Ancaq Kuril gölünün ətrafı çox nadir hallarda turistlər tərəfindən ziyarət edilir.

Petropavlovsk-Kamçatskidən Kuril gölünə helikopter uçuşu təxminən 1,5 saat çəkir; marşrut cənub qrupunun vulkanları silsiləsi – Vilyuçinski, Qorelım, Mutnovskim, Opaloy, Asaçey, Xodutkoy və Keudaçem üzərindən keçir.

Dağ silsilələri ilə əhatə olunmuş nəhəng Kuril gölü var. Yaxınlıqda İlyinski vulkanının (1578 m) konusu yüksəlir, bir az uzaqda isə Jeltovski (1953 m), Koşelev (1812 m) və Kambalnı (2156 m) vulkanlarının qayalı konusları yığılır. Qərbdə Oxot dənizi var və Alaid vulkanının tək konusları yüksəlir.

İlyinski vulkanının cənub-qərbində Teplaya körfəzi var, onun suyu mineral isti suların buraxılması ilə qızır. Göldə ürək maketini xatırladan çəhrayı rəngli daşdan ibarət Alaid ürəkadası və qayalı Samanq adası var.

Kuril gölü Asiya qitəsində qızıl balıqların ən böyük kürü tökən yeridir. Hər il 2 milyondan 5 milyona qədər fərd kürü tökmək üçün Ozernaya çayı boyunca buraya gəlir.

Çoxsaylı buxar və hidrotermlərin buraxıldığı yerdə, ən böyük yerli balıq zavodlarını, kənddəki evləri və istixanaları elektrik enerjisi ilə təmin edən Rusiyanın ilk geotermal elektrik stansiyasının (GeoTES) tikildiyi Paujetka kəndi yerləşir. Bir çox ailələrin öz termal hovuzları var.

Yerli isti bulaqların təsir etdiyi xəstəliklərin əhatəsi çox genişdir – sinir və ürək-damar sistemlərinin funksional pozğunluqları, əzələlərin, sümüklərin və oynaqların xəstəlikləri, nevraloji, ginekoloji və dəri xəstəlikləri.

Paujetkadan Kamçatkanın ən cənub aktiv vulkanlarına – Koşelev və Kambalnıya bir neçə radial çıxış var. Hazırda bu vulkanlar zahirən sakitdir və onların daxili istiliyi dinc şəkildə saysız-hesabsız fumarollara (çox yüksək temperatura malik qaz reaktivləri – 300-500 °C və hətta 800 °C) və müxtəlif termal bulaqlara sərf olunur.

Koşelevski vulkanının ərazisində Yuxarı və Aşağı Koşelevski buxar hidrotermləri – temperaturu 150 ° C-ə qədər və sürəti 100 m/s-dən çox olan buxar axınının güclü çıxışları var.

Burada görüntü bəzən bir neçə metrlə məhdudlaşır. Aydın havada istilik zonalarının üstündəki buxar sütunu onlarla kilometr məsafədə görünür.

Təbii cazibə "ağ" şəlalədir: südlü ağ su şehi təxminən 21 m hündürlükdən qara sıldırım qayadan düşür və bu, fövqəladə saflıqda mavi suyu olan bir çaya səbəb olur. Suyun südlü rəngini yeraltı sularda həll olunmuş halda olan alüminium oksidləri verir və səthə gəldikdə, atmosfer təzyiqi dəyişdikdə çöküntü şəklində tökülür.

Piyada keçidlərinin uzunluğu qısadır, lakin relyefi sərt olduğundan çox vaxt aparır; bu halda ayı cığırlarından istifadə etmək lazımdır. Hər iki-üç günlük radial ekskursiyadan sonra turistlər kəndə qayıdır.

Kamçatkanın cənubunun təbiəti son dərəcə həssasdır, ona görə də ekoturizm onun sirləri ilə tanış olmaq istəyənlər üçün ən uyğun səyahət növüdür.

3.9. Avropanın Yaxın Xaricdəki turizm resursları, zonaları və mərkəzləri

Yaxın xaricə birinci dərəcəli qonşu olan ölkələr daxildir. Rusiya SKS-yə daxil olan Avropa dövlətlərindən bunlara Ukrayna Respublikası və Belarus Respublikası daxildir. Bu paraqrafa Moldovanı da daxil edəcəyik,ikinci dərəcəli qonşulara aid olsa da, sosial-mədəni xüsusiyyətlərinə görə Rusiya SKS-ya yaxındır.

Coğrafi mövqe. Region Şərqi Avropa düzənliyinin qərbində və cənub-qərbində yerləşir və cənubdan Qara və Azov dənizləri ilə yuyulur. Qərbi SKS ölkələri ilə həmsərhəddir – Rumıniya, Macarıstan, Slovakiya, Polşa, şimal-qərbdə Litva və Latviya, şərqdə Rusiya ilə sərhəd keçir.Bölgənin sahəsi 845 min km^2, əhalisi 59,668 min nəfərdir.

Belarusda dövlət dili, Ukrayna və Moldovada isə beynəlxalq ünsiyyət dili statusuna malik olan regionda rus dili geniş yayılmışdır. Regionun bütün ölkələrində əhalinin əhəmiyyətli bir hissəsini ruslar təşkil edir. Əhali əsasən pravoslavdır, katoliklər isə az bir hissəni təşkil edir.

Ukrayna əsas turizm mərkəzi. Kiyev Ukraynanın paytaxtı və MDB-də üçüncü ən böyük şəhər, əla turizm mərkəzidir.

Şəhərin mərkəzindəki Petzer monastırı – ilkin pravoslav kilsəsinin qalası, rus pravoslav kilsəsinin mərkəzidir. Ziyarətçilər petzeranın labirintlərində quraşdırılmış kilsə qalıqlarını görmək üçün yanan şamlarla katakombaları gəzirlər. Müqəddəs Sofiya Katedralı – gözəl ikona və freskalar. Kiyevin Qızıl Qapısı şəhəri qorumaq üçün 10-cu əsr tikilmiş divarından qalan yeganə şeydir.

Digər görməli yerlər: Müqəddəs Vladimir Katedrali (rəqib Ukraynayönlü kilsənin mərkəzi), Opera Teatrı, Ukrayna İncəsənət Muzeyi (XVI əsrdən indiyə qədər ukraynalı rəssamların əsərləri toplusu ilə) və Ukrayna Tarix Muzeyi. Kiyevin mərkəzində – piyada zonası – Andrevski Xolm – bərpa edilmiş daş döşənmiş küçə var. Burada əsərlərini satan rəssamlar ilə dolu çoxlu kafe və restoranlar var. Xreşatik küçəsi və şabalıd ağacları və fəvvarələri olan Müstəqillik Meydanı şəhərin əsas magistrallarıdır.

Martin Sarayı Ukrayna Prezidentinin rəsmi iqamətgahıdır. Yaxınlıqdakı Şöhrət Parkında Dnepr üzərində ucalan, qılınc tutan qadın nəhəng bir müharibə abidəsidir. Yerli sakinlər yayda çayda çimirlər, qışda isə buzda balıq ovuna çıxırlar. Dnepr boyunca qayıqla ekskursiyalar təşkil olunur. Truxaniv adasında park və çimərlik var.

Lvov İntibah və Barokko şəhəri və Ukrayna milli mədəniyyətinin mərkəzi, Avropanın ən qədim və unikal şəhərlərindən biridir. Sovet dövrünün əvvəllərində Lvov Ukrayna millətçi ambisiyalarını diqqət mərkəzində saxlamışdır. Şəhər qalası üzərində mavi və sarı Ukrayna bayrağının dalğalandığı ilk bina idi. Lvov hazırda Yunan Pravoslav Ukrayna Kilsəsinin qərargahıdır.

Şəhərdə çoxlu muzeylər var: Milli, Tarix, İncəsənət Qalereyası, Qədim Silahlar Anbarı (şəhər arsenalı), Etnoqrafiya və Sənətkarlıq Muzeyi, Əczaçılıq Muzeyi – Lvovda fəaliyyət göstərən ən qədim aptek (1735-ci ildə yaradılmışdır) və s. kolleksiyalar. Şəhərin özü çox vaxt "açıq səma altında muzey" adlanır. Bazar meydanı bir çox memarlıq üslublarını – Qotika, Barokko, Rokoko və s.-ni əks etdirən 45 binadan ibarət şəhərin tarixi və memarlıq özəyidir.

İvan Franko adına Opera evi şəhərlilərin əsas fəxridir. Ekstravaqant üslub, zəngin şəkildə bəzədilmiş fasadı və interyeri Lvov opera teatrını Avropanın ən yaxşı teatrları sırasına daxil edir.

Odessa – dəniz limanıdır. Rusiya və Ukrayna mədəniyyətinin bir çox məşhur xadimləri burada fəaliyyətə başlamışlar. Odessa Opera Evi dünyanın ən böyüklərindən biridir; tavanı Şekspirin əsərlərindən səhnələrlə bəzədilib. Turistlərin görməli obyektləri Hersoq Rişelye heykəli, Vorontsov Sarayı və unikal eksponat kolleksiyası olan Arxeologiya Muzeyidir. 1 Aprel Odessada nəşəli bir gün kimi geyimlər və küçə rəqsləri ilə qeyd olunur.

Krım yarımadası MDB-də ən məşhur turizm bölgəsidir. Krım yarımadasının nisbətən kiçik ərazisi relyef, landşaft və təbii şəraiti müxtəlifdir. Ərazisinin çox hissəsi düzənlikdir. Şimali Krım kanalının istifadəyə verilməsi ilə Dnepr çayının suları bir vaxtlar quraqlıq olan Krım torpaqlarının minlərlə hektarını suvarmış, günəşin qızdırdığı çöllər bağlara, üzümlüklərə, tərəvəz bağlarına çevrilmişdir.

Dağlıq Krım yarımadanın cənub və qismən şərq ərazisini tutur. Krım dağları cənub-qərbdən şimal-şərqə – Sevastopoldan Feodosiyaya qədər, təxminən 150 km uzanır və üç paralel silsilədən ibarətdir. Onlardan ən hündürü və ya əsası – cənub Roman-Koş zirvəsi (1545 m) sahil boyu uzanır, bəzi yerlərdə demək olar ki, dənizə yaxınlaşır, digərlərində isə ondan 3-8 km geri çəkilir. Bu silsilə ilə dəniz arasında yerləşən dar bir torpaq zolağında Krım yarımadasının əsas kurortları yerləşir: Yalta, Aluşta, Evpatoriya, Saki. Onlardan ən yaxşısı 150 min nəfərdən çox əhalisi olan Yalta bölgəsidir, o cümlədən Yalta şəhəri (bu kurort zonasının inzibati mərkəzi) və Alupka, həmçinin Gurzuf, Massandra, Livadiya, Qaspra, Koreiz, Mişhor, Simeiz, Foros kəndləridir.

Məhz burada, sanatoriya, pansionat, mehmanxana binaları isti Qara dənizin sahili boyu – Ayudağ (Ayı dağı) yaxınlığında yerləşən Gürzufdan Ləspi buxtasına qədər on kilometrlərlə düzülmüşdür.

Krımın cənub sahilinin iqlimi subtropik Aralıq dənizi tipidir. Qışda şaxtalı hava nadir hallarda ardıcıl beş gündən çox davam edir və "şaxtalı" anlayışı çox nisbidir. Bu "şaxtalı" günlərdə termometr nadir hallarda 0°C -dən aşağı düşür.

Yazda yağıntının miqdarı nəzərəçarpacaq dərəcədə azalır və günəş işığı saatlarının sayı – martda 138-dən may ayında 239-a qədər hər ay kəskin şəkildə artır. Bahar Krımın cənub sahillərinin təbiəti ilə tanış olmaq üçün ən yaxşı vaxtdır: bütün sahil nəhəng çiçək bağını xatırladır.

Yay quru və isti keçir, lakin eyni enliyin digər nöqtələrinə nisbətən daha mülayimdir. İyul və avqust aylarında orta aylıq temperatur təxminən 24°C-dir. Yay qızılgüllərin, maqnoliyanın, narın, oleanderin, visteriyanın sürətlə çiçəklənməsi və ətirli Krım meyvələrinin yetişməsi vaxtıdır. Gilas yığımı iyun ayında, üzüm yığımı isə avqustun sonunda başlayır.

Sentyabr və oktyabrın birinci yarısı Krımın cənub sahilində tətil üçün ən yaxşı dövrdür. Sentyabrda havanın orta temperaturu 19,1 °C, dəniz suyu isə 21,6 °C-dir. Temperaturun azalması tədricən baş verir. Oktyabrın ikinci yarısından etibarən aydın günəşli günlər tez-tez yerini yağışlı günlərə verir, lakin dəniz havadan daha parlaqdır.

Yalta kurortu ilk növbədə tənəffüs sistemi xəstəliklərindən (bronxit, yuxarı tənəffüs yollarının və farenksin katarası, pnevmoniya, plevrit və s.), ürək-damar sistemi, sinir sistemi, metabolik pozğunluqlar və böyrək xəstəliklərindən əziyyət çəkənlərə tövsiyə edilə bilər.

Qara dəniz suyunda duzların tərkibi okeanın tərkibinə yaxındır, lakin onların səth qatında konsentrasiyası okeandakından 2 dəfə azdır. Yaltada may ayının sonundan oktyabrın əvvəlinə kimi üzmək olar. Üzgüçülük mövsümü adətən dəniz suyunun 18°C-ə qədər qızması ilə başlayır. Üzgüçülük mövsümünün yüksəkliyində sa-hil zolağında suyun temperaturu 26°C-ə çatır.

Böyük Yalta təkcə iqlim kurortu kimi deyil, həm də zəngin tarix, mədəniyyət və memarlıq abidələrinə malik böyük açıq səma altında muzey kimi geniş tanınır. Bir çox turizm marşrutları burada cəmləşib.

Saki ölkənin ən qədim balneoloji kurortudur. Burada onurğa beyni, dayaq-hərəkət sistemi, əzələ, vətər və periferik sinir sistemi xəstəlikləri, ginekoloji və bəzi digər xəstəliklər uğurla müalicə olunur. Kurortun əsas dərmanı Sakskoş gölünün müalicəvi palçığı və duzlu suyudur. Sakidə bir neçə sanatoriya var ki, onların arasında nadir ixtisaslaşdırılmış sanatoriya da var. Akademik N.N. Burdenkonun onurğa xəstələrinin müalicəsi üçün olan Poltava sanatoriyası, pansionatlar və istirahət mərkəzləri dəniz kənarında yerləşir.

Qaspra. Onun ərazisində “Parus”, “Marat”, “Dnepr”, “Jemçujina”, “Sosnovaya Ropşa” sanatoriyaları, “Kiçkine” turizm mərkəzi, “Yasnaya Polyana” pansionatı var. Qaspranın digər görməli yerləri arasında “Qaranquş yuvası” kimi tanınan Aurora qayasında yerləşən kiçik qala da var. Üç saray turistlərin diqqətinə layiqdir – indi eyni adlı sağlamlıq kurortlarının binaları olan "Xaraks", "Kichkine" və "Dulber" imperator ailəsinin keçmiş mülkləridir. Yaxınlıqda “Kichkine” “Kapitan körpüsü” adlanan baxış platformasıdır.

Mişxor. Ay-Petri qüllələrinin uçurumlar kimi yüksəldiyi Mişxor kurortu Krımın cənub sahilindəki ən isti kurort hesab olunur. 19-cu əsrin sonu və 20-ci əsrin əvvəllərində mənzərəli bağçılıq sənətinin görkəmli abidəsi Mişxorun geniş ərazisini park tutur.

Evpatoriyada, Krımın ən yaxşı qumlu çimərlikləri, Moynak gölünün müalicəvi palçığı və duzlu suyu, mineral suların termal bulaqları var.

Livadia 1945-ci ilin fevralında dünyaca məşhur anti-Hitler koalisiyasının üç müttəfiq dövlətinin dövlət başçılarının konfransı burada keçirilib. Prezident F. Ruzveltin başçılıq etdiyi ABŞ nümayəndə heyəti sarayda yerləşirdi. Sarayın Ağ zalında iclaslar keçirilirdi.1974-cü ildən sarayda sərgi kompleksi açılır.

Nikita (Botanika). Bu gün Nikita Nəbatat Bağı Böyük Yaltanın görməli yerlərindən biri, təbiət muzeyi, unikal elmi müəssisə və planetin bütün subtropik bölgələrinin florasının nadir nümunələrinin qoruyucusudur. Burada nadir, nəsli kəsilmiş və endemik olan subtropik, qozlu və texniki bitkilərin ən böyük kolleksiyaları toplanmışdır. Muzeyin fəxri dendraridir – dünyanın hər yerindən gətirilən vəhşi ağac və kolların kolleksiyası (təxminən 1900 növ və forma).

Simferopol Krımın əsas turizm mərkəzidir. Burada bir neçə tur-ist qurumları, o cümlədən Tavriya və başqaları yerləşir. Krımda demək olar ki, bütün turizm marşrutları buradan başlayır.

Ukraynanın xüsusi yeməkləri: borş, parçaları və kələm dolma-ları. Krım şərabları əladır, xüsusilə “Qırmızı daş” kimi desert şərabları; “Abrau” və “Misxako” quru şərabları, Massandrada zənginləşdirilmiş şərablar, xüsusən də “Qara Doktor”.

Belarusiyanın əsas turizm mərkəzləri. Belarusun paytaxtı Minsk Böyük Vətən Müharibəsi illərində demək olar ki, tamamilə dağıdılıb. Müasir Minsk Svisloş çayı boyunca simmetrik olaraq genişlənmişdir. Minskin mədəni həyatı müxtəlifdir: Belarus Baleti, Belarus Milli Tarix və Mədəniyyəti Muzeyi, Milli İncəsənət Muzeyi, Böyük Vətən Müharibəsi Tarixi Muzeyi və Belarus Mədəniyyəti Muzeyi. Turistlər Minsk ətrafındakı Trinity şəhərətrafı ərazini, Müqəddəs Peter Katedralini ziyarət edirlər. Duha Kilsəsini (1614), Müqəddəs Pyotr və Pavl Katedrali (1613) və Mariinski Katedrali orijinal formasına qaytarılmışdır.

İndi maraqlı etnoqrafik muzeyi olan Raubiçi kəndi mərkəzdən bir neçə dəqiqəlik məsafədə yerləşir.

Xatındakı memorial Böyük Vətən Müharibəsi qurbanlarının xatirəsinə həsr olunub.

Minskdən 70 km məsafədə yerləşən Vitebsk məşhur rəssam Mark Şaqalın doğulduğu yerdir. Orada onun adına mədəniyyət mərkəzi və muzeyə çevrilən bir evi var.

Polotsk – Qədim Rusiya dövründə xristyanlıq mərkəzi. Burada siz möhtəşəm müqəddəs Sofiya kilsəsini ziyarət edə bilərsiniz.

Brest qalası Böyük Vətən Müharibəsinin əvvəlində Hitler ordusuna şiddətli müqavimət göstərən qaladır. Qalanın içərisində 12-ci əsrin tarixini əks etdirən bir muzey var.

Belovejskaya Puşa 500 illik ağacları olan təbiət qoruğudur. Belovejski meşəsi Avropanın son yerlərindən biridir, burada təbii mühitdə nadir heyvanlara – bizonlara, ayılara və canavarlara rast gəlmək olar. Gəzinti yolları Berezina çayının mənbələrindən gölə qədər uzanan qoruğun hər tərəfinə səpələnmişdir.

Palik. Təmiz meşələr, bataqlıqlar, dərin çaylar, zəngin fauna və flora UNESCO tərəfindən qorunan ərazilər siyahısına daxil edilmiş bu unikal bölgədə üstünlük təşkil edir.

Belarus mətbəxinin əsasını kartof təşkil edir. Yerli yeməklər dracheni, göbələkli kartof yeməyi və turşu giləmeyvə ilə verilən kartof pancake, mosanka, donuz yağı ilə qalın şorba, isti pancake ilə verilir. Əsas yeməkləri Belarus borşu, Minsk filesi və Minsk kotletləridir.

Moldovanın əsas turizm mərkəzləri. Respublikanın paytaxtı Kişinyov kiçik Buq çayının sahilində yerləşir. Moldovanın tarixi Tarix Diyarşünaslıq Muzeyinin sərgilərində təqdim olunur. İncəsənət Muzeyində Rusiya, Qərbi Avropa və Moldova rəngkarlıq, heykəltəraşlıq və tətbiqi sənətin yaxşı nümunələri təqdim olunur. A.S. An-tonovskaya küçəsi böyük rus şairi Puşkinin sürgündə olduğu günlərdə yaşadığı yerdir. Burada Puşkin "Yevgeni Onegin" poeması üzərində işləməyə başladı.

Süni Kişinyov gölündə üzmək, mənzərəli çimərliklərdə günəş vannası qəbul etmək və qayıqla gəzmək olar.

Moldova şərab istehsal edən ölkədir. Bir çox kiçik restoran və kafelərdə xidmət son dərəcə rahatdır, lakin mətbəxi gözəldir.

Yerli yeməklərə soğan və bibər ilə xırda qızardılmış kolbasa, pendirlə verilən mamalpa (yağlı qarğıdalı tortu), şirin və turş qarpız və alma ilə bişmiş donuz əti daxildir. Spirtli içkilər: köhnə konyaklar və əla yerli şərabların daha çox növləri.

3.10. Asiya turizm resursları, zonaları və mərkəzləri

Asiyanın qonşu ölkələri

Rusiyanın yaxın xaricdəki Asiyasına birinci və ikinci regionlarla qonşu olan ölkələr daxildir: Mərkəzi Asiya ərazisi – Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbə kistan, Tacikistan, Türkmənistan; Zaqafqaziya ərazisi – Gürcüstan, Ermənistan, Azərbaycan, Abxaziya və Osetiya. Onları tarixən bu yaxınlarda vahid dövlətə – SSRİ-yə daxil olması, hər bir dövlətdə rus əhalisinin milli azlıq kimi olması, rus dilinin geniş yayılması (Qırğızıstanda, Qazaxıstanda və Tacikistanda ikinci dövlət dili) və millətlərarası ünsiyyət dili olması onları birləşdirir.

Coğrafi mövqe. Bu əraziləri Xəzər dənizi ayırır. Şimalda regionun Rusiya ilə, cənub-şərqdə Çinlə, cənubda Əfqanıstan, İran və Türkiyə ilə uzun sərhədi, qərbdə regionun Qara dəniz vasitəsilə dünya okeanına çıxışı var. Orta Asiya silsiləsinin sahəsi 4006 milyon km^2, əhalisi 58,7 milyon nəfərdir. Zaqafqaziya ərazisinin sahəsi 186 min km^2, əhalisi 15,6 milyon nəfərdir.

Orta Asiya ərazisi

Orta Asiyanın relyefi təzadlıdır. Geniş düzənliklərlə (Turan ovalığı) səciyyələnir, onların əhəmiyyətli bir hissəsini səhralar tutur: Qızılqum, Qaraqum. Dağlar və düzənliklər arasında çoxlu müvəqqəti axarları, çayları və süni kanalları olan dağətəyi vadilər zolağı (Fərqanə, Zərəvşan) var.

Ərazinin cənubunu dünyanın ən yüksək dağ sistemləri kimi təsnif edilən yüksək dağlar – İsmayıl Samani (7495 m) və Əbu Əli ibn Sina (7134 m) zirvələri ilə Tyan-Şan, Gissaro-Xlay və Pamir tutur.). Mərkəzi Tyan-Şanın dağ silsiləsində Pobeda zirvəsi (7439 m) və Xan Tenqrisi (6995 m) var. Buradan 300-400 km uzunluğunda dağ silsilələri yelçəkən kimi yayılır, eyni istiqamətdə mütləq yüksəkliklər 7439-dan 1000 m-ə qədər azalır. Bir çox silsilələr daimi qar və

buzlaqlarla örtülüdür. Ən böyük buzlaqlara İnılçək, Kainli və uzunluğu təxminən 77 km olan Fedçenko buzlaqları daxildir. Yüksək hündürlük, çətin və təhlükəli yamaclar, buzlaqlar, qar sahələri və qayalı zirvələr ekstremal, ekoloji və trekkinq turizmi həvəskarlarını cəlb edir.

Əsas nöqtədə alçaq Kopetdağ dağları – dərələrlə dərindən kəsilmiş bir sıra geniş yastı maili yaylalar yerləşir.

Dağlıq rayon seysmik zonada yerləşir, zəlzələlər daim baş verir, gün ərzində 5-6 zəif təkan qeydə alınır.

Qazaxıstan bölgəsi kontinental və qurudur. Onun xüsusiyyətləri qış və yay temperaturları arasında böyük fərq, quru hava, ərazinin əksər hissəsində az yağıntı, şimalda uzun sərt qış və qısa yay, cənubda qısa qış və isti yaydır. İyulda orta temperatur ölkənin şimalında 19 °C, cənubda 30 °C, yanvarda şimalda -18 °C -dən cənubda -3 °C -ə qədərdir. Ölkəyə səfər etmək üçün ən yaxşı vaxt yaz (aprel-iyun) və payız (sentyabrdan noyabr ayına qədər) hesab olunur.

Mərkəzi Asiya bölgəsi çox isti, kəskin kontinental, cənubda subtropiklərə yaxın, çox qurudur. İyulda orta temperatur 26-32 °C, yanvarda isə +3-10 °C -dir. Burada ultrabənövşəyi günəş radiasiyası çox əhəmiyyətlidir: Moskvadan 2 dəfə, Evpatoriya və Kislovodskdan 1,5 dəfə çoxdur. Xüsusilə yay aylarında çoxlu istilik verilir (sm 2 üçün 20 min kkal). Burada 8 ay helioterapiyadan istifadə edə bilərsiniz. Gecələr sərindir (iyulda 20 °C-yə qədər). Belə temperatur dəyi- şiklikləri Mərkəzi Asiya ölkələrində çox xarakterikdir. Yağıntılar qeyri-bərabər paylanıb: səhra düzənliklərində (Qızılqum, Aral dənizi rayonu) yağıntı azdır, ildə 100 mm dağətəyi və dağlarda 900 mm-ə qədərdir. Boş, seyrək bitki örtüyü və düzənliklərdəki quraq iqlim hətta yüngül küləklərlə (adətən yay və payızda) baş verən toz fırtınalarının yaranmasına kömək edir. Daxili sular daxili təbəqənin hövzəsinə aiddir. Çayların əksəriyyəti öz məcrasında quruyur (məsələn, Tedjen, Murqab), bölgənin ən böyük çayları – Amudərya və Sırdərya – yalnız bəzən yazda sularını Aral dənizinin çökəkliyinə gətirir. 1961-ci ildən başlayaraq təsərrüfat fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq Aral dənizinə su axını sistematik olaraq azalır, suyun səviyyəsi azalır, buna görə də su qıtlığı səbəbindən rayonda çətin ekoloji vəziyyət yaranıb.

Qırğızıstanda 3000 göl var. Onların arasında Sarı-Çələk gölü (1848 m yüksəklikdə) öz gözəlliyi ilə seçilir. İssık-Kul (qırğız dilindən tərcümədə "isti göl" deməkdir) "Qırğızıstanın incisi" adlanan dünyanın ən böyük alp göllərindən biridir. Su şəffaflığına görə müstəsna mavi rəngə malikdir, rəng doyma dərəcəsi məşhur Cenevrə gölünün sularından 3-4 dəfə yüksəkdir. İssık-Kul Tyan-Şan dağlarının içərisində dəniz səviyyəsindən 1608 m yüksəklikdə yerləşən böyük tektonik çökəkliyin dibindədir. Maksimum dərinliyi 668 m-dir. Göl endoreikdir: ona 80-ə yaxın çay axır, lakin bir dənə də sızmır, ona görə də axarı

yoxdur. Göldə 1 milyard tona yaxın müxtəlif duzlar var. Çaylar deltalar əmələ gətirərək gölün sahilinə böyük miqdarda zibil aparır. Çayların deltaları arasında daş-çınqıl yataqlarının yerini çınqıl və quma buraxan dar çimərliklər zolağı uzanır.

Tacikistanda turistlər üçün maraqlı olan çoxlu göllər var, məsələn, məşhur bəndlənmiş Sarez gölü, Zorkul, Yaşilkul, Şorkul və heyrətamiz dərəcədə gözəl İskəndərkul gölü.

Dağlıq Badampan zonasında, ilk növbədə, isti və soyuq müalicəvi bulaqların 50-dən çox çıxışı maraq doğurur.

Tacikistan mineral sularla zəngindir, xüsusilə Pamir və Hisarda çoxdur. Suyun geokimyəvi xüsusiyyətlərinə karbon qazı, hidrogen sulfid, yod brom, silisli və radon daxildir. Suyun minerallaşmasına görə onlar təzə və yüksək duzlu sulara bölünür. Mineral sular və minerallaşmış palçıq əsasında çoxsaylı sanatoriya-kurort müəssisələri yaradılmışdır.

Özbəkistanda müalicəvi mineral bulaqlar var: hidrogen sulfidli, yodlu, radonlu və az minerallaşmış qələvi termal sular müəyyən edilmişdir.

Təbiət abidələri 15-ci əsrdən məlum olan abidə ilə təmsil olunur. Kopetdağ silsiləsinin şimal ətəyində ümumi uzunluğu 250 km olan iki böyük mağaradan ibarət Baxarden karst mağarası var. Nəhəng (təxminən 3 min m2) yeraltı Kou-Ata (“Göllərin Atası”) gölü var, suyu müalicəvi xüsusiyyətlərə malikdir, çünki tərkibində 30-a yaxın element var – natrium, kalium, bor və s. MDB-də yeganə yarasa koloniyasına malik mağara evdir. İndi Kou-Ata milli qoruq statusuna malikdir.

Təbii attraksionlara həmçinin Xəzər dənizinin Qara-Boğaz-Göl körfəzi, Krasnovodsk və Badxız qoruqları, Uzboyun qədim məcrası və Badxız hövzəsi daxildir. Ekoturizm həvəskarları qulanları, flaminqoları, qutanları və qu quşlarını müşahidə edə biləcəyiniz Badxız Təbiət Qoruğuna baş çəkirlər. Səhra qoruqları, xüsusən Repetekski geniş şəkildə tanındı.

Çatkal silsiləsinin cənub-şərq yamacında 1000-4200 m hündürlükdə yerləşən İssık-Kul təbiət qoruğunda, Sarıçelek biosfer qoruğunda Qırğızıstanın unikal təbiəti ilə tanış ola bilərsiniz. Bu dağ-hövzə təbiət kompleksinin daxilində mənzərəli dərinsulu Sarıçələk gölü var. Beşaralski Təbiət Qoruğu sizi dağ və vadi landşaftları, o cümlədən Çatkal sahilləri boyunca bənzərsiz qovaq-ağcaqayın tuqay meşələri ilə tanış edir.

Qırğızıstan silsiləsi yamaclarında mütəşəkkil istirahət və turizm üçün şərait yaratmaq məqsədilə Alaarçinski Milli Parkı yaradılmışdır.

Qazaxıstanın milli parkları – Bayanaul, Karkaralinski, Korgaljinski Təbiət Qoruğu.

Qazaxıstanın əsas turizm mərkəzləri. Trans-Alatau və Kyongey-Alatau paytaxt Almata ilə Qırğızıstanın İssık-Kul gölü arasında şərqdən qərbə doğru iki silsilədə uzanan əzəmətli dağ silsilələridir. Onlar ekstremal idman həvəskarları üçün maraqlıdır: bu, müxtəlif uzunluqlarda və dairələrdə trekking üçün çoxlu dağ cığırlarının olduğu dağ buzlaqları, vəhşi çaylar və dərələr sahəsidir. Bəzi yollar İssık-Kul gölünə yaxınlaşır. Burada mövsüm iyundan sentyabr ayına qədər davam edir. Balxaş gölü Qazaxıstanın şərqindəki sahəsi nəhəng (təxminən 20 min km^2) və dayazlığı (26 m-ə qədər) olan unikal su anbarıdır. Şərq hissəsində su duzlu, qərb hissəsində isə kifayət qədər təzədir.

Almata. Şəhəri əhatə edən dağlar onun "vizit kartı"dır. Onları görmək üçün kanat yolu ilə dəniz səviyyəsindən 1130 m hündürlükdə yerləşən Kok-Tobe şəhərinin ən yüksək nöqtəsinə ("Mavi Dağ") qalxırlar. Panfilov adına şəhər parkında Şöhrət abidəsi, Əbədi məşəl, Xatirə xiyabanı tikildi. Eyni parkda yerləşən Müqəddəs Yüksəliş Pravoslav Katedrali bir mismar olmadan inşa edilmişdir. İstiqlal abidəsi və Mərkəzi Dövlət Muzeyi Respublika meydanında yerləşir.

Medeo və Çimbulak mülayim iqlimi, əzəmətli dağları və müasir idman qurğularının unikal kombinasiyası ilə tanınan Almatadan 15 km məsafədə yerləşən kurort zonalarıdır. Medeoda 1972-ci ildə tikilmiş dünyaca məşhur yüksək dağ konkisürmə meydançası var. Hər il Medeoda "Asiyanın səsləri" musiqi festivalı keçirilir.

Astana – yüksək səviyyəli otelləri, güzgülü göydələnləri və geniş prospektləri ilə Qazaxıstanın müasir paytaxtıdır. Şəhərin qonaqlarını "Astana-Baiterek" abidəsi – metal, şüşə və betondan hazırlanmış "qovaq", "Qazaxıstanın xəritəsi-Atameken" etno-memorial kompleksi, "uçan boşqab" arxitekturasına malik paytaxt sirki, "Nur-Astana" mərkəzi məscidi, Prezident Mərkəzinin mədəniyyət ansamblı, dövlət başçısının keçmiş iqamətgahındakı Birinci Prezident Muzeyi, Müasir İncəsənət Muzeyi, Milli Opera və Balet Teatrı cəlb edir. Şımkent və Taraz Böyük İpək yolu üzərində ən böyük orta əsr şəhərləri idi. Şımkent ətrafında ekskursiyalara Sayram rayonundakı "Müqəddəs yer"ə və müqəddəslərin ibadət yeri olan "Arıstanbaba"ya ziyarət daxildir.

Tarazda siz Tarix Muzeyini, müsəlmanların ziyarətgahı olan Aişə-Bibi məqbərəsini ziyarət edə bilərsiniz.

Baykonur dünyanın ilk və ən böyük kosmodromudur. Burada kosmodromda ekskursiya, Qaqarinin buraxılışına ekskursiya, Kosmonavtika Tarixi Muzeyinə, Y.Qaqarin və S.Korolevin xatirə evlərinə baxış, "Soyuz" və "Proton" buraxılış komplekslərinə ekskursiya təşkil olunur. Bu məşhur ekskursiyalar üçün ərizələr 2 ay əvvəldən tələb edilir.

Borovo kurortu (Burabay) qazax çölünün ortasında, alçaq relyef, dağlararası təzə və duzlu göllər və şam meşələrinin unikal birləşməsindən ibarət təbiətin heyrətamiz dərəcədə gözəl guşəsidir. Kurortun əsas gölləri Borovoe və Şuçeyedir. Burada, Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin iqamətgahı var.

Özbəkistanın əsas turizm mərkəzləri. Özbəkistanın paytaxtı Daşkənddə 22 muzey, o cümlədən Mərkəzi Asiyanın ən böyük heykəltəraşlıq, rəsm və sənətkarlıq kolleksiyalarından birinə malik olan Təsviri İncəsənət Muzeyi fəaliyyət göstərir. Özbəkistanın Tətbiqi Sənət Muzeyinin ekspozisiyasında 30 min eksponat – əl işləri, ənənəvi zərgərlik məmulatları və s.var. Daşkəndin turistlər üçün ən maraqlı yeri ən qədim şəhər bazarı olan Eski-Juva bazarıdır.

Müasir memarlığın görkəmli əsərlərinə dünyanın ən gözəllərindən biri olan Daşkənd metro stansiyaları daxil edilir. Daşkəndin attraksionunu tam əyləncəli Daşkənd-Lənd akvaparkı, Mərkəzi və Şərqi Asiya, Krım və Qafqazın dendroflorasının unikal kolleksiyasına malik botanika bağı, vəhşi təbiət muzeyi olan zooparkı ziyarət etmək olar.

Daşkənddən çox uzaqda Çimqan yüksək dağ turizm mərkəzi var – xizək turizmi mərkəzi, iqlim çex kurort zonası (şəhərdən 90 km), dağ iqlim kurortları Ak-Taş (şəhərdən 68 km) və Su-Kon (62 km).

Səmərqənd dünyanın ən qədim şəhərlərindən biridir, Zəravşan çayının vadisində, bağların və üzümlüklərin arasında yerləşmişdir. Şəhərin dünyada üç mədrəsə olan ansamblları Registan meydanı kimi məşhurdur – Uluqbek, Şir-Dor, Tilya-Kari; 11 məqbərədən ibarət Teymurun ən yaxın qohumlarının dəfn olunduğu Şahi-Zində nekropolu XIV-XV əsrlərə aid nadir şir bəzək nümunələri ilə; Bibi Xanım Məscidinin möhtəşəm sökülmüş binası. Orta əsr Şərq memarlığının ən gözəl nümunələrindən biri olan Səmərqənd şəhərinin ən məşhur abidəsi Gür-Əmir məqbərəsi – Teymurun, onun oğullarının və nəvələrinin türbəsidir. Şəhərin şimal-şərq hissəsində 1428-1429-cu illərdə tikilmiş məşhur alim, maarifçi və dövlət xadimi kimi seçilən Səmərqənd hökmdarı Uluqbəy rəsədxananın qalıqları var.

Müasir Səmərqənd çoxlu kölgəli parkları və meydanları olan səliqəli şəhərdir. Süni qoz, qarağac, akasiya plantasiyaları arasında sanatoriya və istirahət evləri var.

Səmərqənd Alay və Türküstan silsilələrinin birləşdiyi Matcha dağ qovşağına turistik yerlər üçün baza rolunu oynayır.

Buxara “canlı muzey” kimi tanınan və beynəlxalq turizmin mərkəzi olan Zeravşan vadisində yerləşir. Şəhərdə və onun ətrafında 140-a yaxın tarix və memarlıq abidəsi, xüsusilə dünya əhəmiyyətli qədim memarlıq nümunələri var. Onlardan ən məşhuru Samanilər sülaləsinin məqbərəsi, Əmir Ark sarayı – Buxaranın ən qədim tikilisidir.

Buxara qarakülün istehsalı və bədii sənətkarlıq sənəti ilə məşhurdur, onların arasında qızıl tikmə xüsusi yer tutur.

Buxara bölgəsinin diqqətəlayiq üstünlüklərindən biri onun təbii ehtiyatlarıdır – Vardanzi və Qızılqum. Burada Buxara maralını, çöl donuzu, Amudərya qırqovulunu, çöl suitisi, çaqqal görmək olar. Uzaq səhrada antiloplara, canavarlara, müxtəlif gəmiricilərə və ilanlara rast gəlmək olar.

Qızıl Fərqanə halqasına Fərqanə, Əndican, Margilan, Kokand, Şahmərdan, Xivə, Riştan şəhərləri daxildir.

Fərqanədə hər il "Satellite" seriyasından beynəlxalq turnirlərə ev sahibliyi edən müasir tennis kortu tikilib. Fərqanədən turistlər şəhərdən təqribən 150 km məsafədə, Alay və Trans-Alay silsilələri arasında yerləşən Alay dərəsinə yürüşlər edirlər.

Əndican – Böyük İpək Yolunun kəsişməsində yerləşən, Fərqanə vadisinin cənub-şərq hissəsində yerləşən ən qədim şəhərlərdən biridir. Turistləri memarlıq abidələri cəlb edir: Cami Mədrəsə binası, Xurmançilik Meydanı, burada qabartma, tikmə ustaları, rəssamlar açıq havada işləyir və onların məhsullarını ala bilərsiniz.

Margilan – Mərkəzi Asiyanın qədim şəhərlərindən biridir, meyvə bağları və ipəyi ilə məşhurdur. Böyük İpək yolu boyunca tacirlər Margilan ipəyini Bağdata, Kaşğara, Misirə və Yunanıstana aparırdılar.

Kokand – Fərqanə vilayətinin ikinci böyük şəhəri, mədəniyyət və turizm mərkəzlərindən biridir. Fərqanə vadisində həzm və qan dövranı sistemi xəstəliklərinin müalicə olunduğu Özbəkistanın ən böyük balneoloji-iqlim kurortları – Çartak (Namanqan şəhərindən 30 km aralı) və Çimyon (Fərqanədən 25 km) yerləşir.

Hiva dünyanın tarixi irsi kimi UNESCO-nun siyahısına daxil edilib. Şəhər 2500 illik tarixə malikdir və qədim zamanlardan öz tarixi forması ilə qorunub saxlanılır və buna görə də "açıq səma altında şəhər-muzey" adlandırılır. , "Şərqin incisi", "nağıl şəhəri". Hivada 54 tarixi-memarlıq tikilisi qorunub saxlanılmışdır. Bunlardan 8-i saray, biri karvansara, 16-sı minarə, çoxlu məscid və mədrəsələrdir. 1968-ci ildə Hiva qoruq şəhəri statusu elan edildi.

Respublika ərazisindən onlarla turist marşrutları keçir. Onlardan ən məşhurları "Özbəkistanın qədim şəhərləri", "Daşkənd-Səmərqənd", "Qızıl Fərqanə halqası", ilə "Qazaxıstandan Orta Asiyaya"dır.

Türkmənistanın əsas turizm mərkəzləri. Aşxabad (Aşqabad) ən böyük şəhərlərindən biridir – 1924-cü ildən ölkənin paytaxtıdır. Əlverişli yerləşməsi sayəsində Aşxabad mühüm ticarət və tranzit məntəqəsinə çevrilmişdir. Şəhərin mərkəzi hissəsinin cəlbedici cəhəti küçələr boyu parklar, meydanlar və kölgəli xiyabanlardır.

1948-ci ildə şəhər dəhşətli zəlzələ ilə praktiki olaraq yer üzün-dən silindi.

Müasir şəhərin əsas turistik obyekti nəhəng bazar günü – bazarıdır.

Şəhərdə dörd teatr, o cümlədən opera və balet teatrı, eləcə də bir sıra muzeylər, xüsusən də dünyanın ən böyük əl işi xalçasının nümayiş olunduğu Xalça Muzeyi var. Müasir binalara "Su və səhra" mövzusunda pediment üzərində rəsmləri olan Qlavkarakumstroy idarəsi, Dövlət Kitabxanası, Akademik Teatr, Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi və Dövlət Türkmən İncəsənət Muzeyi daxildir.

Qədim şəhər Kunya-Urgenç antik dövrün memarlıq abidələri kimi qoruğuna çevrildi.

Əsas kurortlar ölkənin cənub bölgəsində, Kopetdağ dağlarında və dağətəyi ərazilərdə yerləşir. Beləliklə, Fars kral ailəsinin köhnə ov iqamətgahı olan Firyuza hazırda məşhur dağ kurortudur.

Tacikistanın əsas turizm mərkəzləri: Ölkənin paytaxtı Düşənbə Vaxş çayı üzərində Hisar vadisində yerləşir. Dünyanın ən hündür paytaxtlarından biri və Asiyanın ən böyük mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Paytaxtda opera və balet teatrları, Akademik Dram Teatrı və beş muzey var.

Tacikistanda turistlər Hisar qalası, Xoca Məşhəd məqbərəsi, VII-VIII əsrlərə aid Buddist monastırlarının qalıqları kimi abidələri ziyarət edirlər.

Vaxş zonasında ən maraqlısı 17-ci əsrdə qurulmuş Kurqan-Tubedir. Kurqan-Tube yaxınlığında Acina-Təpə-Toxaristan memarlıq və incəsənət abidəsi var. Burada VII-VIII əsrlərə aid budda monastırlarının qalıqları, gildən heykəltəraşlıq (o cümlədən, 12 metr hündürlüyündə uzanmış Budda fiquru) və divar rəsmləri qorunub saxlanılmışdır.

Xoroq yüksək dağlıq botanik bağı olan bir şəhərdir, burada yüksək dağlıq şəraitdə bitkilərin iqlimə uyğunlaşdırılması üzrə işlər aparılmışdır.

Avropa, Afrika, Avstraliya və Amerikadan götürülmüş ağac və kollar sıldırım dağ terraslarında kök salıb.

Qırğızıstanın əsas turizm mərkəzləri. Ölkənin paytaxtı Bişkek (keçmiş Frunze) Çüy vadisinin mərkəzi hissəsində yerləşir. Şəhər çoxdan öz bağları, parkları və ictimai bağları ilə məşhurdur, yaşıllıqların sahəsi 1200 hektardan çoxdur.

Şəhərin mərkəzində Hökumət Evi, teatrlar və rəngli vitrajlarla bəzədilmiş gözəl şəhər filarmoniya binası var. Filarmoniyanın gi-rişində əfsanəvi qəhrəman Manasın heykəli var.

Prjevalsk, əsasən, meyvə bağları ilə əhatə olunmuş birmərtəbəli evlərdən ibarətdir. Burada N.M. Prjevalskinin məzarı və ona həsr olunmuş muzeyi var.

Milli xüsusiyyətlər. Ənənəvi qazax yeməyi südlü içkilərlə başlayır: qonaqlara kumis (madyan südü), şubat (dəvə südü) və ya ayran (turş inək südü) təklif olunur. Çörəklər və kiçik samsa piroqları ənənəvi gil sobada – təndirdə hazırlanır. Özbək yeməkləri əsasən ət, düyü və un xörəklərindən ibarətdir. Milli yeməyi plovdur. Süfrədə həmişə şərq şirniyyatları, qızardılmış qoz-fındıq və yaşıl çay verilir.

Xüsusən bayramlarda avropalı geyimlərlə birlikdə geyinilən milli geyimlərdə xalqların milli xüsusiyyətləri aydın şəkildə özünü göstərir. Məsələn, özbəklərdə zolaqlı, parlaq rəngli ipək xalat, papaq var. Qadınlar başlarına parlaq ipək yaylıq taxırlar.

Transqafqaz ərazisi.

Zaqafqaziya adətən Baş Qafqaz silsiləsinin cənubunda yerləşən Qafqaz istmusunun ərazisi adlanır, bura daxil olan dövlətlər: Gürcüstan, Ermənistan, Azərbaycan (onlar Rusiya QKDK və ya Kiçik Asiya bufer zonası kimi təsnif edilir), Abxaziya və Cənubi Osetiyadır.

Bu ərazi fövqəladə təbiət müxtəlifliyi, çoxlu tarixi, mədəniyyət və təbiət abidələri, çoxşaxəli əhalisi ilə seçilir.

İsti dənizlərin çimərliklərlə birləşməsi, şaquli təbii zonalar (rütubətli subtropiklərdən əbədi qar və buzlaqlara qədər), müalicəvi mineral sular, etnik və dini müxtəliflik, xalqların əsrlərə gedib çıxan tarixi müxtəlif profili turistləri cəlb edir.

Bu ərazilərdə nəqliyyatın əlçatanlığı eyni deyil. Beləliklə, Ermənistanın dənizə çıxışı yoxdur, amma Azərbaycanı Xəzər dənizi gölünün içindəki sular yuyur. Bu, turizmin inkişafı imkanlarına təsir etməyə bilməz.

Zaqafqaziya – ən böyük sanatoriya, istirahət və turizm mərkəzlərindən biridir. Son illərdə yeni konfortlu turizm bazalarının və mehmanxanaların tikintisi hesabına Zaqafqaziyanın maddi bazası xeyli genişlənmişdir.

Relyef. Zaqafqaziya əsasən dağlıq ərazidir (ərazisinin 2/3 hissəsini dağlar tutur). Rayonun şimal sərhədi boyunca yerləşən ayrı-ayrı zirvələri 5000 m-dən çox olan Baş Qafqaz silsiləsi (Kazbek, Bazar-Duzu) və məşhur dolamalar boyunca: Mamisonski (2829 m), Krestovı (2384 m), Rokski (2996 m) gəzinti yolları var. Ən yüksək zirvələri olan bir çox silsilənin olması, parçalanmış relyef və zirvəli yamaclar bölgəni alpinistlər üçün cəlbedici edir.

Dəniz səviyyəsindən 1000m-ə qədər yüksəklikdə olan silsilədə 470-dən çox karst mağarası var, onların arasında ən güclü (3285 m) və ərazidə ən böyüyü (təxminən 50 min m2) Novo Athons uçurum mağarası yoxlama üçün təchiz edilmişdir.

Turizm baxımından şimaldan daha yaxşı inkişaf etmiş cənub dağ zonasında (Kiçik Qafqazın gənc silsilələri) nisbətən yumşaq relyef formaları üstünlük təşkil edir.

Böyük və Kiçik Qafqazı dağ körpüsü – Lixski silsiləsi birləşdirir; Onların arasında Kolxili və Kür-Araz ovalıqları yerləşir.

Ararat dağı yarım vulkan, Ermənistan dağlarının ən yüksək tək dağıdır.

Zaqafqaziya ərazisi tektonik cəhətdən aktivdir, bunu seysmik müşahidə məlumatları sübut edir. Yüksək maqnitudalı (7-9 bal) zəlzələ zonaları Böyük Qafqazın cənub yamaclarını əhatə edir.

Turistlərin çoxunu cəlb edən unikal təbii çuxurlara Abşeron yarımadası və Xəzər dənizinin dayazsulu zonası üçün xarakterik olan vulkanizm daxildir. Palçıq vulkanları (nisbi hündürlüyü 300 m və ya daha çox olan) morfologiyasına görə (krater sahəsi olan kəsik konus, yuxarıdan yarğanlar yamaclar boyu radial şəkildə axır) tipik maqmatik vulkanlardır. Onların püskürmələri çox vaxt güclü Partlayışlarla müşayiət olunur və emissiyalar nəhəng məşəllərlə alovlanır.

İqlim. Zaqafqaziya soyuq şimal küləklərindən Qafqaz dağlarının güclü divarı ilə hasarlanıb. Ərazi mülayim və subtropik zonalarda yerləşir, lakin relyef iqlim şəraitində dəyişikliklərə səbəb olur.

Yüksək dağlıq rayonlar hündürlük zonallığı ilə xarakterizə olunur, yəni təbii şərait ayaqdan yuxarıya doğru dəyişir. Burada yay sərin, qış isə şaxtalı keçir. Yüksək dağlıq ərazilərdə yanvarın orta temperaturu -10 ilə -16 °C arasında dəyişir.

Zaqafqaziyanın qərb bölgələrində yay günəşli və isti keçir, iyulun orta temperaturu 22-24 °C-dir. Yağıntıların üstünlük təşkil edən hissəsi yaz aylarında düşür. İllik yağıntı 1000-2000 mm, maksimumu Acarıstanda müşahidə olunur (3200 mm-ə qədər). Burada qış mülayim keçir, yanvarın orta temperaturu 4-7°C-dir. Sahildə istilik davamlı küləklərlə yumşalır.

Üzgüçülük mövsümü 7 ay davam edir – maydan noyabrın ortalarına qədər. Bu iqlim kurort təsərrüfatının inkişafına və tropik bitkilərin (sitrus meyvələri, meyvələr, şərablar) becərilməsi üçün əlverişlidir ki, bu da regiona turistlərin cəlb edilməsində mühüm amildir.

Şərq rayonlarının iqlimi günəş radiasiyasının bolluğu, cüzi yağıntılar, hava şəraitinin dəyişkənliyi və mürəkkəb dağlıq relyefin yaratdığı dəqiq müəyyən edilmiş şaquli iqlim qurşağı ilə xarakterizə olunur. Yağıntılar ən çox yay və yaz aylarında sellərə səbəb olan və tez-tez dolu ilə müşayiət olunan leysan şəklində düşür. Ararat vadisində və alçaq dağlarda istirahət üçün əlverişli dövr 250 günə qədər, orta dağlarda 150 gündən 200 günə qədər, yüksək dağlarda 30 gündən 50 günə qədər davam edir.

Daxili sular. Çayların əksəriyyəti dağlıqdır və demək olar ki, hamısı gəmiçilik üçün mümkün deyil. Çay şəbəkəsi regionun qərbində ən sıxdır; ən böyük çaylar – Rioni, İnquri, Kodori - Qara dənizə axır.

Burada ən böyük alp göllərindən biri, qarla örtülmüş ən hündür dağlarla əhatə olunmuş Sevan gölü yerləşir. Göl tektonik-vulkanik mənşəlidir və Kiçik və Böyük Sevanlara bölünür. Gölün yaşı təxminən 25 min ildir. Ərazinin münbit iqlimi, çoxsaylı mineral bulaqları, nadir təbiət əraziləri Sevan ətrafına özünəməxsus cəlbedicilik verir və turizmin inkişafı üçün son dərəcə əlverişli şərait yaradır. Şimal-qərbdə yerləşən Sevan şəhəri yayda kütləvi turizm mərkəzinə çevrilir.

Rayonun şərqindəki ən böyük çay olan Kür Xəzər dənizinə tökülür, Gürcüstan daxilində uzunluğu 900 km-dir. Kuru rayonunun mənsəbindən 236 km aralıda Gürcüstanın ikinci böyük çayı Arazdır. Onun kanalının hissələri ilə Ermənistan və Azərbaycanın Türkiyə və İranla dövlət sərhədi keçir. Şərqdən və cənub-şərqdən 800 km-dən çox məsafədə Zaqafqaziyanın sahilləri Xəzər dənizinin suları – Yer kürəsinin ən böyük duzlu gölü ilə yuyulur. Sahildə hamamlar, solaryumlar, restoranlar və kafelər olan əsas dənizkənarı kurortların yerləşdiyi böyük qumlu çimərliklər (ən əlverişlisi Abşeron yarımadasının cənub sahillərindədir) var. Üzgüçülük mövsümü maydan sentyabr ayına qədər davam edir.

Zaqafqaziya müalicəvi məqsədlər üçün istifadə olunan mineral bulaqlarla zəngindir. Müxtəlif kimyəvi tərkibli soyuq mineral sular üstünlük təşkil edir: karbon-1 turşusu, hidrogen sulfid, radon, natrium xlorid, natrium bikarbonat, sulfat-kalış və s. Mineral bulaqlar əsasında 50-dən çox kurort yaradılıb.

Təbii Attraksionlar. Təbiəti qorumaq üçün 17 qoruq və milli park yaradılıb. Onlar ekoturizm üçün böyük bir mənbədir. Borjomi, Laqodeki, Ritsa və dağ meşəsi və alp və subalp çəmənlikləri olan dağ çəmən landşaftları mühafizəyə tabedir. Sataplia qoruğunda paleontoloji obyektlər (xüsusən dinozavr üzvlərinin izlərini saxlayan qayalar), karst mağaraları və Kolxiya yarpaqlı meşələri qorunur.

Ermənistan ərazisində Sevan gölünün və onun ətrafının mühafizəsi üçün yeganə milli park – Sevan yaradılmışdır. Park ərazisinə daxildir – əsas istirahət zonası; tədqiqat mərkəzi pansionatların, motellərin, istirahət mərkəzlərinin və beynəlxalq gənclər turist düşərgəsinin yerləşdiyi istirahət zonaları; mədəni-tarixi obyektləri və mineral bulaqları olan cənub zonası və təsərrüfat istifadə zonası.

Azərbaycanda ən böyük qoruq Qızılağac ornitoloji qoruğudur. 1929-cu ildə yaradılıb və dünyanın ən mühüm təbiət qoruqlarından biridir. Qoruqda 248 quş növü yaşayır. Burada qutanlar, qarabatanlar, flaminqolar, qu quşları, qarğalar və s.var.

Hirkan təbiət qoruğunda relikt rütubətsevər ağac növləri bitir - dəmirağac, şabalıdyarpaqlı palıd, əzəmətli ağcaqayın, ürəkyarpaqlı qızılağac və s.

Gürcüstanın əsas turizm mərkəzləri. Gürcüstanın paytaxtı Tbilisi Tbilisi hövzəsində yerləşir və Kür çayının vadisində və ona bitişik dağ yamacları boyunca, demək olar ki, 30 km-ə qədər dar bir zolağla uzanır. Tbilisinin cənub-şərq hissəsində orta əsr binalarının xüsusiyyətlərini qoruyub saxlayan dar küçələri olan qədim "Köhnə şəhər" var. Gürcüstan katolikosunun iqamətgahında gürcü kilsəsinin müqəddəs yadigarı olan Müqəddəs xaçı saxlanılır.

Yeni şəhər (müasir Tbilisinin mərkəzi) əsasən gürcü memarlığının milli formalarından (keçmiş Gürcüstan Soylu Torpaq Bankı) istifadə edilən ictimai və inzibati binalardan və son klassisizm üslubunda yaşayış binalarından tikilmişdir.

Şəhərdə çoxlu abidələr var: Ş.Rustaveli, A.G. Qriboyedov, Vaxtanq Qorqosali şəhərinin banisi, "Ana Gürcüstan" abidəsi, Gürcüstanın görkəmli xadimlərinin dəfn olunduğu Mtatsminda dağındakı panteon: İ.Çavçavadze, A.Tsereteli, A.S.Qriboyedov həyat yoldaşı ilə və s.

Tbilisi məşhur balneoloji kurortdur (isti dağ mineral bulaqları əsasında), Tbilisi kurortlar qrupunun mərkəzidir. Şəhər hüdudlarında Tbilisi dəniz su anbarı, vətəndaşların istirahəti və idman yarışlarının keçirilməsi üçün yer var.

Tbilisi milli parkı Tbilisidən 20 km məsafədə yerləşir və şəhərin yaşıllıq zonasını genişləndirmək məqsədi ilə təşkil edilib. Parkda tarixi abidələr var, düşərgələr və çadır şəhərcikləri təşkil olunub.

Borjomi ən böyük dağ iqlim və balneoloji kurortdur, Borjomi dərəsində (Tbilisidən 150 km) çay vadisində yerləşir. Kür 800-1000 m hündürlükdə yerləşir. Kurortun əsas müalicə amilləri subtermal karbon qazlı-hidrokarbonatlı-natriumlu mineral su və orta dağ iqlimidir.

Bakuriani dağ-iqlimli kurortdur (Borjomidən 37 km, 1800 m hündürlükdə, Borjomi dərəsində), dağ xizək idmanının mərkəzidir, burada ənənəvi olaraq qış idman növləri üzrə yarışlar – slalom, bobsley, biatlon və xizəklə tullanma keçirilir. O, müalicəvi bulaqları və gölləri (Tabatskuri) ilə məşhurdur, onun əsasında kurort fəaliyyət göstərir. Kurortun iqlim xüsusiyyətləri həm yay, həm də qış turizminin inkişafına imkan verir. Bakuriani Rusiya kral ailəsi üçün ənənəvi istirahət yeridir (kral sarayı və YUNESKO-nun siyahısına daxil edilmiş digər tarixi abidələr qorunub saxlanılıb).

Batumi, çoxsaylı təhsil və ekskursiya turizmi obyektlərinə malik Gürcüstanın ən cənub şəhəridir – Kraliça Tamaranın orta əsr qülləsi (indi memarlıq muzeyi, 1979-cu ildə yaradılmışdır); Acarıstan Dövlət Diyarşünaslıq Muzeyi, Batumi Nəbatat Bağı. Turistləri ən çox Qara dəniz sahilinin ən gözəllərindən biri olan, rəngarəng musiqili fəvvarələri,

beynəlxalq tennis kortu, futbol stadionu və öz miqyasına görə Avropada bənzəri olmayan şahmat sarayı olan dənizkənarı İstirahət və mədəniyyət parkı cəlb edir. Çimərlikdə və parkda diskotekalar və kafe-barlar, restoranlar, meyxanalar, saunalar və kazinolar tikilib. MDB məkanında ən böyük akvarium və delfinarium da burada yerləşir.

Sarpi dənizkənarı iqlim kurortu, Acarıstanın Qara dəniz sahillərindəki ən təmiz kurortlardan biri olan Batumidən 15 km məsafədə yerləşir. Dağ və dəniz iqliminin vəhdəti, kristal təmiz su, subtropik çayların bolluğu bu kurortun cəlbedici xüsusiyyətləridir. Şəhər Türkiyə sərhəddinin yanında yerləşir, buna görə də turistlərin bu ölkəyə səfər etmək imkanı var.

Kutaisi, Qafqazın ən qədim şəhərlərindən biri olan Kolxida ovalığının əsas turizm mərkəzidir.

Tshaltubo, dayaq-hərəkət sistemi xəstəliklərinin, ginekoloji və ürək-damar xəstəliklərinin müalicə olunduğu böyük balneoloji kurortdur. Kurortun əsas müalicəvi amilləri zəif radioaktiv, temperaturu 32-35 °C aralığında olan bir qədər minerallaşmış sulardır ki, bu da onları isitmə və soyutma olmadan vannalar üçün istifadə etməyə imkan verir.

Ermənistanın əsas turizm mərkəzləri. Ermənistanın paytaxtı İrəvan, öl- kənin əsas turizm mərkəzi, çoxlu muzeyləri, rəsm qalereyaları, kitabxanaları və teatrları olan ən böyük mədəniyyət mərkəzidir. İrəvanın turistik yerləri arasında Urartu dövlətinin qalalarından biri olan Erebuni qalası (eramızdan əvvəl VIII əsr), Qədim Əlyazmalar İnstitutu, Filarmoniyanın konsert zalı, İrəvan brendi fabriki, İrəvanın "Ana Ermənistan" panoraması, opera teatrı, botanika bağı və zoopark daxildir.

İrəvanda Respublika meydanında Ermənistan Dövlət Rəsm Qalereyasını, Dövlət Tarix Muzeyini, Ədəbiyyat və İncəsənət Muzeyini, İnqilab Muzeyini və Kiçik Filarmoniyanı birləşdirən geniş Muzey kompleksi ucaldılıb. Bundan əlavə, turistlərin marağına səbəb olan obyektlər Erebuni Muzeyi, A. Xaçaturyan ev-muzeyi, S. Paracanov muzeyi, Müasir İncəsənət Muzeyi, Uşaq Rəsm Qalereyası, Ermənistan Rəssamlar İttifaqının Sərgi Zalı, Dövlət Estetika Mərkəzi və s.

Cermuk İrəvandan 2 km aralıda yerləşir. Dəniz səviyyəsindən 2100 m hündürlükdə, Arpa çayı hövzəsində kiçik bir yaylada, yarpaqlı meşələr və alp çəmənlikləri ilə əhatə olunmuş müstəsna mənzərəli ərazidə yerləşir. İqlimi mülayim soyuq, dağlıqdır. Kurort möhtəşəm günəş işığı yüngül radiasiya ilə seçilir. Kurortun əsas müalicə amili, tərkibində Jeleznovodsk və Karlovı Varı kurortlarını n mineral sularına bənzəyən və hamam və içməli müalicə üçün istifadə edilən termal karbon qazlı hidrokarbonat-sulfat-natrium mineral sularıdır.

Kurortda dörd sanatoriya və xəstələr üçün ambulator müalicə var. Ambulator xəstələr yerli sakinlərlə birlikdə mənzillərdə yaşayır və

yaxşı təchiz olunmuş kurort klinikasında müalicə alırlar. Kurortda palçıqla müalicə şöbəsi və sualtı vanna şöbəsi olan hamam binası, Ermənistan Səhiyyə Nazirliyinin Kurortologiya və Sağlamlıq Terapiya İnstitutunun filialı var.

Sevan gölü və onun ətrafı Ermənistanda mühüm rekreasiya zonasıdır. Turistlərə nümayiş olunan byektləri bunlardır: yeraltı su elektrik stansiyası (105 m dərinlikdə) və Arpan çayından su verən yeraltı su təchizatı kanalının strukturları, Sevandakı balıq yetişdirmə zavodu (gölə Sevan alabalığı kürüsü buraxır), Yarımadada Sevan monastırının memarlıq kompleksi (IV-də yaradılmışdır), arxeoloji abidələr kompleksi (e.ə. II-ci minillikdən orta əsrlərə qədər), iki qədim kilsə (Müqəddəs Apostollar və Bizim Xanım),10-cu əsr Syunik kraliçası Mariam.

Sevan dağ-iqlim kurortudur. Dağ havası və gölün yaxınlığı Sevan sahillərini Ermənistan sakinlərinin əsas istirahət zonasına çevirib. Burada böyük turizm kompleksi yaradılmış, çoxsaylı pansionatlar, sanatoriyalar, istirahət mərkəzləri tikilmişdir.

Azərbaycanın əsas turizm mərkəzləri. Bakı Azərbaycanın paytaxtıdır. Şəhərin tarixi mərkəzi keçmişi xatırladır: labirint xiyabanlar, məscidlər, tikililər və istehkam qalıqları, o cümlədən Şirvanşahlar sarayı və Qız qalası (YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmişdir). Köhnə Bakı qa- lası təsiri altında olan müxtəlif mədəniyyətlərin xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışdır: Zərdüştilər, Sasanilər, Ərəblər, Farslar, Şirrvanşahlar, Türklər və Ruslar. İçəri şəhər (İçərişəhər) XII əsrə aid qala divarı ilə əhatə olunub.

Naftalan kurortu çöl zonasında, cənub istiqamətində – Kiçik Qafqazın dağ silsilələrində, şimal istiqamətində – Böyük Qafqazın ətəklərində yerləşir. Kurort ərazisi abadlaşdırılıb, kiçik park və çoxlu gül çəmənlikləri var. Əsas müalicəvi amil dayaq-hərəkət sistemi, sinir sistemi, dəri xəstəliklərinin profilaktikası kimi vannalar və aqreqasiyalar üçün istifadə olunan dərman naftalan yağıdır. Naftalan terapiyası ilə yanaşı, elektrofototerapiya, müalicəvi duşlar, fizioterapiya, masaj, inhalyasiya və s. var.

Kurort beş sanatoriyanı özündə birləşdirən sanatoriya-kurort müəssisələrinin birliyi təşkil etmişdir.

Xəzər dənizinin sahil zonası. Kurort ehtiyatlarının oxları bunlardır: subtropik iqlim, isti dəniz, çimmək üçün əlverişli qumlu çimərliklər, həmçinin Abşeron yarımadasının sulfidli (termal daxil olmaqla) və yod-bromlu mineral suları (Suraxanı, Şıxov, Bilgəh), termal sulu suları, Lənkəran rayonundakı bulaqlar, Masazır duz gölünün sulfidli lil palçığı və palçıq vulkanlarının təpə palçıqları.

Mərdəkan Abşeron yarımadasının şimal-şərq sahilində, Bakıdan 36 km məsafədə, Mərdəkan kəndində dənizkənarı iqlim kurortudur.

Lənkəran Xəzər dənizinin cənub-qərb sahilində, Bakıdan 285 km məsafədə yerləşən dənizkənarı iqlim kurortudur. Lənkəranın iqlimi rütubətli subtropikdir, payızın sonu və bütün qış Lənkəranda Abşeronla müqayisədə xeyli isti keçir. İsti iqlimi, dənizi, gümüşü qumlu gözəl çimərliyi, sahilyanı dağların və dağ dərələrinin gözəlliyi, zəngin meşələri, gur subtropik bitki örtüyü Lənkəran zonasını ölkənin digər kurort zonalarından fərqləndirir.

Lənkərandan 14 km qərbdə yarpaqlı meşədə hamam üçün istifadə olunan Meşə-Su hidrogen sulfidli isti mineral suları mövcuddur.

Abxaziyanın əsas turizm mərkəzləri. Abxaziyanın paytaxtı Suxumi Qafqazın Qara dəniz sahilində yerləşən ən qədim şəhərlərdən biridir. İndi Su- xumi dənizkənarı iqlim kurortudur, burada əlverişli rütubətli subtropik iqlimlə yanaşı, tərkibində azot sulfat-xlorid-natrium olan Basletka çayının vadisində (Suxumidən 5 km şimalda) tapılan zəif hidrogen sulfid metan xlorid natrium mineral termal sulardan istifadə olunur. Mineral termal sular (42 o C-yə qədər) təsnif edilir və əsasən hamam üçün istifadə olunur. Kurortda ürək-damar və sinir sistemləri, tənəffüs və hərəkət orqanları, həmçinin qadın xəstəlikləri olan xəstələrin müalicəsi üçün nəzərdə tutulub. Burada təhsil və ekskursiya turizmi obyektləri var: Abxaziya Dövlət Diyarşünaslıq Muzeyi (qədim tapıntıların sərgisi), Suxumi Nəbatat Bağı (l840-cı ildə H.H.Raevski tərəfindən yaradılmışdır), əsasən subtropik və tropik flora, meymun uşaq bağçası 5 mindən çox bitki növünü təmsil edir (1927-ci ildə yaradılmış), Suxumi (Gumistin) qalasının xarabalıqları (II əsr), Ritsa gölü Abxaziyanın ən hündür və ən gözəl gölüdür (dəniz səviyyəsindən 882 m hündürlükdə), Ritsa Təbiət Qoruğuna daxil olan meşəlik yamaclı dağlarla əhatə olunmuş, Kamanski məbədi (İohann Zilatoustomun dəfn yeri) ziyarət yeridir.

Qaqra dənizkənarı və balneoloji kurortdur (1933-cü ildə yaradılmışdır), Adlerdən 60 km, Suxumidən 80 km məsafədə yerləşir. Müalicə üçün çimməkdə yerli mineral sulardan və iqlim amillərindən istifadə olunur.

Pitsunda Pitsundskox burnunun cənub ucunda, Qaqradan 22 km məsafədə yerləşən şəhər tipli qəsəbədir. 1960-cı ildən Pitsunda dənizkənarı iqlim kurortu kimi inkişaf edir. Kurortun yaxınlığında: Pitsunda-Myusserski Təbiət Qoruğu, Pitsunda şam ağacı bağı (ayrı-ayrı ağacların yaşı 200-500 ildir; bu, dünyada üçüncü geoloji dövr florasının yeganə sağ qalan qalığıdır.) və şəmsid meşəsi var.

Qudauta 20-ci əsrin sonlarından dənizkənarı iqlim kurortu kimi etibarən inkişaf edir. Suxumidən 37 km məsafədə, subtropik sitrus və meyvə plantasiyaları ilə zəngin yüksək yaylada yerləşir. Kurortun ərazisində ("Qızıl Sahil" turizm bazası var.

Yeni Afon, Afon və İverskaya dağlarının yamaclarında (Suxumidən 20 km) yerləşən dənizkənarı iqlim kurortudur. Orta əsrlərdə bura Abxaziya hökmdarlarının iqamətgahı idi. Kurort 1922-ci ildə yaradılmışdır. Təbii müalicəvi amillərə mülayim dəniz iqlimi, günəşli günlərin bolluğu, dənizdə üzmək, kurort və onun ətrafında gəzintilər daxildir. İverskaya dağının dərinliklərində Novoafon buz mağara var (1961-ci ildə aşkar edilmişdir). Afonun cənub-möhürlənmiş yamacında "Abxaz speleoloqlarının mağarası" yerləşir, burada mağara ayılarının qalıqları aşkar edilmişdir. Karst boşluqları mağara həvəskarlarını cəlb edir.

Orijinal və unikal Qafqaz mətbəxi də turistləri cəlb edir. Bir çox Qafqaz yeməkləri, məsələn, şiş kabab, xarço şorbası və s. həqiqətən beynəlxalq halına gəldi. Milli mətbəx üçün ənənəsi çoxlu göyərti (salatlar, cəfəri, şüyüd, reyhan, tərxun), müxtəlif növ souslar və ədviyyatlar (tkemia, adjika, şerbetçiotu-suneli) təşkil edir.

IV FƏSİL
QƏRB SOSİOLOJİ MƏDƏNİYYƏT SİSTEMİ

4.1. Ümumi məlumat

Qərb sosioloji mədəniyyət sisteminə (SMS) üç regionun ölkələri daxildir: Avropanın əksər hissəsi, Şimali Amerikanın şimalı və mərkəzi hissələri, Avstraliya və Yeni Zelandiya. Ölkələrin bir sistemdə birləşməsi aşağıdaki səbəblərlə sıx bağlıdır:

ümumi dil birliyi (Hind-Avropa dil ailəsi);
eyni dünyəvi dinə mənsubluğu (xristianlıq);
üstünlük təşkil edən irqi;
dünya miqrasiyalarının tarixi və coğrafiyası;
demokratik institutların mövcudluğu;
mədəni xüsusiyyətlər;
turizm infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi;
cəmiyyətin inkişafının postsənaye mərhələsinə keçməsi.

Beynəlxalq turizmin ixtisaslaşması üzrə Avropa ölkələri üç qrupa bölünür.

Birinci qrupa, əlverişli rekreasiya resursları, saysız-hesabsız körfəz və adalara malik olan subtropik iqlimi, müxtəlif dağ, dənizkənarı və dağətəyi göl landşaftları ilə səciyyələnən Aralıq dənizinin ölkələri və regionları daxildir. Buranı hər il təxminən 160 milyon insan ziyarət edir. Turistləri bu ölkələrə ilk növbədə təbiət və mədəniyyət abidələri cəlb edir. Bura dünyanın əsas turizm bölgəsidir. Dəniz turizminin bu sahəsi özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətlərə malikdir. Ərazinin turizm və rekreasiya cəhətdən inkişafının üstünlüyü, adaların böyük rolu, çimərlik mövsümündə daha çox turist axınının üstünlük təşkil etməsi, turistlərin və istirahət edənlərin cəmləşdiyi böyük komplekslərin yaradılması ilə bağlıdır. Bu bölgəyə Cənubi Fransa, İspaniya, İtaliya, Portuqaliya, Xorvatiya, Yunanıstan, Bolqarıstan, Rumıniya kimi ölkələr daxildir.

Dənizkənarı turizm Şimal və Baltik dənizləri sahillərində də inkişaf etsə də, Böyük Britaniya, Almaniya, Polşa kimi ölkələrin beynəlxalq turizmdə əsas ixtisaslaşmasını təşkil etmir.

İkinci qrup isə Alp dağlıq silsilələrində (Pireney, Alp, Karpat və s.) yerləşən və dağ turizmi üzrə ixtisaslaşan Alp dağları ölkələrindən ibarətdir. Onları ildə 80 milyondan 150 milyona qədər turist ziyarət edir. Bu qrupa İsveçrə, Avstriya, Lixtenşteyn, Andorra, Sloveniya, Fransanın cənub-şərqi, İtaliyanın şimalı, Almaniyanın cənubu daxildir.

Dağ turizminin ikinci kiçik regionunu Mərkəzi Avropanın orta hündür dağları, Sudet, Karpat və Rila-Rodopa əhatə edir. Bu qrupda Polşa, Slovakiya, Rumıniya, Bolqarıstan kimi ölkələr təmsil

olunur. Turistlər bu dağlardan xizək sürmək, alpinizm, mağaraçılıq üçün istifadə edirlər.

Üçüncü qrupa əhali sıxlığı, urbanizasiya, yüksək yaşayış səviyəsi və mədəni-maarif turizmi üzrə üstünlük təşkil edən Böyük Britaniya, İrlandiya, Fransa, Almaniya, Skandinaviya ölkələri, Benilyuks kimi ölkələr daxildir.

Avropanın ikinci dərəcəli turizm rayonları göl turizmi üzrə (Finlandiya, Polşa, Macarıstan, İtaliya, Almaniya), çay turizmi üzrə (Dunay çayının hövzəsi, Fransa çaylarının və kanallarının ərazisi), balneoterapiya üzrə (Almaniya, Çexiya, Macarıstan, Polşa), ekoturizm üzrə (Skandinaviya ölkələri), ziyarət turizmi üzrə (Vatikan, Fransa) və təhsil turizmi üzrə (Böyük Britaniya) ixtisaslaşmışdır.

Turist səfərlərinin intensivliyini ölkəyə giriş və ya çıxış turizminin üstünlük təşkil etməsini yerli və xarici turizm xərcləri üzrə iqtisadi məlumatlardan müəyyənləşdirmək olar (cədvəl 4.1).

UNWTO-nun (Birləşmiş Millətlər Dünya Turizm Təşkilatı) proqnozuna görə, Avropaya gələnlərin sayı 2010-cu ildə təxminən 476 milyon turist olacaqdır. Avropada turizm sahəsində 35 milyona yaxın insan çalışır.

Cədvəl *4. 1. Daxili və xarici turizm üzrə xərclərin balansı*

Ölkələr	Xarici turizm üzrə gəlir, mln. dollar	Ziyarət turizmi üzrə xərclər, mln. dollar	Balans, mln. dollar
Avstriya	1680	553	+1127
Belçika	433	709	-276
Böyük Britaniya	1369	1317	+52
Almaniya	1853	4513	-2660
Yunanıstan	400	66	+334
Danimarka	491	374	+117
İspaniya	2608	190	+2418
İtaliya	2174	1049	+1125
Niderland	350	550	-200
Norveç	201	206	-5
Fransa	1620	1340	+280
İsveçrə	1062	438	+624
İsveç	180	670	-490

Mütəxəssislər tərəfindən 2009-cu ildə aparılan sorğunun nəticələrinə əsasən Avropa ölkələri müxtəlif nominasiyalarda aşağıdakı nəticələri göstərmişdir:

Nominasiya	*Ölkə*
Turist xidmətlərinin keyfiyyəti və qiyməti baxımından ən cəlbedici ölkə	Xorvatiya, İspaniya, Çexiya
Ən bahalı ölkə	Britaniya
Ən yaxşı alış-veriş şəhərləri	London (Böyük Britaniya) Paris (Fransa), Milan (İtaliya)
Ən gözəl mənzərələr	İsveçrə, Böyük Britaniya
Ən maraqlı görməli yerlər	Böyük Britaniya, İtaliya
Ən romantik şəhər	Paris (Fransa)
Ən ləzzətli mətbəx	Fransa
Qidanın keyfiyyətinə və qiymətinə görə	Çexiya (Praqa)
Ailəvi istirahət üçün ən yaxşı yer	Fransa (Disneyland)
İncəsənət əsərləri ilə tanış olmaq üçün ən yaxşı yer	İtaliya (Venesiya, Roma)
Ən maraqlı məkanlar	Eyfel qülləsi (Fransa), Kolizey(İtaliya), "Londonun gözü" dönmə çarxı (Böyük Britaniya).

4.2. Fransanın turizm resursları, zona və mərkəzləri

Coğrafi mövqeyi. Fransa Avropanın qərbində yerləşir, turizmin inkişafında əsas amil olan əlverişli coğrafi mövqeyə: geniş dəniz sahilləri, Belçika, Lüksemburq, Almaniya, İsveçrə, İtaliya, Monako, İspaniya, Andora kimi quru sərhədləri olan çox sayda qonşu ölkələrə malikdir. Əhalisinin sayına görə Ukraynadan sonra Avropanın ikinci ən böyük dövlətidir (551,6 min km²).

Fransa (şəkil 4.1) əyləncəli turizm növləri, çimərlik, təhsil, balneoloji və ziyarət turizmi üzrə ixtisaslaşmışdır. Fransada əsas gəlir mənbəyi turizmdir və ümumdaxili gəlirlərin 11%-ni təşkil edir. Fransızlar öz ölkələrində istirahətə əcnəbilərdən 4 dəfə çox pul xərcləyirlər.

Fransada 20.000 otel, 85.000 restoran, 40.000 kənd otelləri və 11.300 düşərgələr yerləşir. Düşərgələr 1 ulduzdan 4 ulduza qədər xüsusi qurulmuş ərazilərdə, 2300 düşərgə isə fermalarda və ya təbiətdə yerləşir.

Avropa Disneyləndi Parisdən 37 km şərqdə yerləşir.

Parisin hamı üçün maraqlı olan bir çox gəzinti yerləri vardır.

Luvr muzeyi Fransanın ən görkəmli sarayında yerləşir və kolleksiyalarının zənginliyinə görə dünyanın ən böyük muzeylərindən biridir. Luvrun bütün eksponatları ilə bir dəfə ziyarət etməklə tanış olmaq mümkün deyil. Luvr muzeyinə ildə 1 milyon ziyarətçi gəlir.

Milli Kitabxanada 25 milyondan çox sənəd – kitab, əlyazma, medal, qravüra və fotoşəkillər saxlanılır.

Pikasso muzeyində P.Pikassonun varisləri tərəfindən miras vergiləri hesabına dövlətə təhvil verilmiş əsərlər toplusu vardır. Böyük rəssamın ölümündən sonra qalan rəsm əsərlərini dağıtmamaq üçün varislər mirası öz aralarında bölməzdən əvvəl dövlətə muzey üçün əsərlər seçməyə icazə vermişdilər.

Şəhər adası - Sena çayı sahilində yerləşir, Parisin ürəyi, şəhərin ən qədim hissəsi, tarixi mərkəzidir.

Noterdam kafedralı - Parisin və Fransanın tam mərkəzidir, Fransanın istənilən nöqtəsinə olan məsafə buradan hesaplanır. Kafedral 1163-cü ildə tikilmişdir, 9 min insan yerləşə bilir.

San-Jermen-de-Pre – kilsəsinin binası XI əsrdə Paris yepiskopu Jermen tərəfindən tikilmişdir.

Eyfel qülləsi – Parisin simvoludur. Qüllə 1889-cu ildə Beynəlxalq sülh sərgisi üçün inşa edilmiş və bu layihənin memarı olan Q.Eyfelin şərəfinə adlandırılmışdır. Eyfel qülləsini hər il 3 milyon turist ziyarət edir.

Zəfər tağı –1806-cı ildə Napoleonun verdiyi xüsusi fərmanla tikilməsinə qərar verilmişdir. Zəfər tağı 12 küçənin şüalar kimi ayrıldığı Ulduz meydanında yerləşir.

Montparnasse – metropolitan bohemiyanın yaşadığı və yaratdığı təpədir.

Müasir İncəsənət müzeyi – eksponatlarında şəhərə aid olan və əsasən şəxsi hədiyyələrdən ibarət rəsm və digər sənət əsərlərinin kolleksiyaları var.

Aleksandr Nevski kilsəsi – Parisin Darge küçəsində yerləşən ən məşhur pravoslav kilsəsidir, rus mühacirlərinin sevimli kilsəsidir. 1861-ci ildə şəxsi ianələr hesabına tikilmişdir.

Per Laşe qəbiristanlığı – bir çox məşhur insanların dəfn olunduğu yerdir.

Parisin qərb məhəllələri – dəbdəbəli mülklərlə qurulmuşdur. Burada, parislilər üçün istirahət yeri olan gözəl park – Bulon meşəsi yerləşir.

Parisdə ekskursiyalar Konkord, Vandom, Karusel meydanları, Avenyu Yelisey çölü, Latın məhəlləsi (tələbə), Montmartr – rəssamlar məhəlləsi, Sen Jenevye-de-Bua qəbiristanlığı, Milli teatr binasının yanı, Böyük Opera, Napoleonun məzarı ilə Əlillər Katedralı sərhədi ilə keçir.

Ölkədə turizmin əsas obyektləri. *İl-de-Frans* – Paris ətrafındakı dağlıq bir əyalətdir.

Versal – fransız krallarının iqamətgahıdır. Versal sarayı Lui dövründə klassik üslubunda tikillmişdir. Sarayın tikintisi 50 il çəkib. Sarayda tavanının hündürlüyü 7,2 m olan Güzgü zalı yerləşir. Versal sarayını 1,2 milyona yaxın turist ziyarət edir.

Rambuye – Fransa Prezidentinin yay iqamətgahıdır.

Fonteneblo – Fransız hökmdarlarının şəhərkənarı iqamətgahıdır. Burada Kralın İtaliyadan gətirdiyi ustaların əsərləri ilə bəzədilmiş I Frensisin qalereyası daha maraqlıdır. Saray parkı – fransız üslublu park-bağçılıq sənətinin ən əhəmiyyətli nümunələrindən biridir.

Şatr özünəməxsus qotik üslubunda heykəlləri olan qotik Notr-Dam Katedrali ilə məşhurdur.

Normandiya – Fransanın şimal-qərbində yerləşən tarixi bir bölgədir. Janna d-Ark Ruen şəhərində yandırılmışdır.

Davil-sur-Mer- La-Manş sahilindəki dəniz kurortudur. Parisdən 2 saatlıq məsafədə yerləşir. Kurort il ərzində qonaq qəbul edə bilər, lakin ən əlverişli mövsüm may ayından oktyabra qədərdir. Bu zaman şəhərdə mədəniyyət və idman tədbirləri – aktiv üzgüçülük, balıqçılıq, at sürmə, tennis, qolf, kartinq və lotus yarışı həvəskarları üçün musiqi və film festivalları, at yarışları və auksionları canlanır. Balneoloji mərkəz cavanlaşma və sağlamlıq, kosmetologiya xidmətləri sahələrində fərdi müalicələr təklif edir.

Burqundiya – Sena çayı vadisində Fransanın tarixi bölgəsidir.

Luara çayı vadisi mənzərəli yerlərinə görə "Fransa bağı" adlanır. Ərazi memarlıq abidələri ilə məşhurdur.

Rona çayı vadisi. Mərkəzi massivin şərqində, Ron çayı kənarında yerləşən Lyon Parisdən sonra ölkənin ikinci sənaye və mədəniyyət mərkəzidir. Əsas turist obyekt Lyon muzeyidir. Burada 400 mindən çox ipək məmulatı nümunələri toplanmışdır.

Nimes eramızdan əvvəl 181-ci ildə qurulmuşdur. Turistlər antik məbədlərə, Roma amfiteatrına, hamamlara, qədim üç pilləli Vedukaya, *Oranj* şəhərində isə Zəfər tağına və Roma fiteatrına baş çəkirlər. *Avinyon* – 1309-1377-ci illərdə papanın iqamətgahı olmuşdur. Arlda Avropanın ən böyük məzarlığı yerləşir, eramızdan əvvəl 4000-ci illərdə qayalarda oyulmuşdur. Onun 12 m uzunluğunda lobbisi və üç zalı var. Ən böyük zalın uzunluğu 24 m., eni isə 3 m.-dir.

Riviera. Fransanın Aralıq dənizi sahillərinin uzaq cənub-şərqində Fransız Rivierası (Marsel və İtaliya ilə sərhəddə) yerləşir. Landşaftının gözəlliyi və subtropik iqlimi Fransanın bu guşəsini birinci dərəcəli kurort etmişdir. Bürünc dövrünə aid minlərlə qaya yazıları, qədim hamamlar və arenalar, iyirmidən çox keşikçi qülləsi, barokko dövrünün məbəd və sarayları, keçilməz qalalar və 83 muzey, o cümlədən Henri Matis, Fernan Lej, Mark Şaqala kimi Lazur gölünün mədəniyyət varisləri olan rəssamların muzeyləri.

Kann – 1830-cu ildə Lord Brouham tərəfindən əsası qoyulmuşdur, milyarderlərin istirahət məkanı sayılır və ildə bir dəfə (1946-cı ildən) dünya kinosunun paytaxtına çevrilir.

Nitsa – Fransız Rivierasının əsas şəhəridir, Mələklər Körfəzinin sahillərində və təpələrin yamaclarında yerləşir, Alp dəniz dağlarının ətəkləri ilə əhatə olunduğu üçün soyuq şimal küləklərindən qorunur. Nitsanın Aralıq dənizi təbiətinin xüsusiyyətləri ən çox XVII-XVIII əsrlərə aid tikililər, çox sayda bazarlar və çiçək bazarı olan mənzərəli qədim şəhərdə özünü göstərir. Şəhərin 7 km uzunluğunda sahilində rokoko üslubunda saraylar və villalar tikilmişdir.

Sen-Trope bir çox tədbirlərin, festivalların və bayramların mərkəzidir. Şəhərin əsas görməli yerlərindən biri də dağ silsilələrinə və qarla örtülü Alp dağlarına möhtəşəm mənzərəsi açılan qədim qaladır.

Monako Knyazlığı (ölkə daxilində ölkə) rahat iqlimi ilə xarakterizə olunur: qışda (yanvar-fevralda) orta temperatur 8°C, yayda 25,5°C, ilin əksər günləri günəşli olur. Turistlər knyaz saraylarını, Mum muzeyini, yeddi akvariumda dünyanın bütün dənizlərindən olan balıqların toplandığı Okeanoqrafiya muzeyini ziyarət edirlər.

Pireney. Mineral bulaqları olan Lurd şəhəri hər il minlərlə katoliki cəlb edən məşhur ziyarət məkanıdır.

Biarrits – Avropanın ən məşhur kurortlarından biridir, Fransanın Atlantik sahillərində, İspaniya ilə sərhəddən çox uzaqda yerləşir. Bura təkcə istirahət deyil, həm də minlərlə insan müalicə olunduğu yerdir. Mülayim iqlim, dəniz suyu və yod buxarı ilə doymuş təmiz okean havası canlılığı artırır və orqanizmin müdafiəsini bərpa edir. Biarritsin talassoterapiya mərkəzləri dünyaca məşhurdur. Bir çox restoranlarda fransız, bask və ispan mətbəxinin nümunələri təklif olunur.

Fransız Alpları. Şamoni ən qədim xizək kurortudur. İlk Qış Olimpiya oyunları 1924-cü ildə burada keçirilmişdir. Şamon vadisi Montblan (Avropanın ən yüksək dağı – 4807 m) və Eta Ruje arasında yerləşir. 1893-cü ildə burada ilk xizəkçilər meydana çıxdı. O vaxtdan başlayaraq Montblan ərazisi istər yeni başlayanlara, istərsə də təcrübəli idmançılara və istənilən hündürlükdə xizək sürmək fürsəti verir. Burada Alp dağlarının ən uzun yamaclarından biri olan (22 km

cığır) Bəyaz dərə yerləşir. Şamonda 64 km-lik Qran Monte massivində bir gündə tamamlanan eniş üzrə qaçışların uzunluğuna görə dünya rekordu qoyuldu. Bu rayon xizəksürmə sahəsi üzrə Alp dağlarının ən əlverişli "idman meydança"larından biri hesab olunur. Şamon vadisini sadə cığırlarla günəşli xizək sahəsi Balmes tamamlayır. İstənilən Avropa paytaxtından Şamona daxil olmaq asandır. Şəhər Fransa, İtaliya (Monblanın altında 11 km-lik dağ tuneli) və İsveçrə (16 km-lik Le Monte keçidi) sərhədlərinin kəsişməsində yerləşir.

Mejev – prestijli və dəbli xizək kurortudur. Müxtəlif relyefli cığırları həm yeni başlayanlar, həm də təcrübəli idmançıların üçün əla xizək sürməsi üçün rahatdır. Xizək sürməni qar motosikleti gəzintiləri, konkisürmə, at sürmə, ho- vuzlarda üzgüçülük, yamac paraşütü və Mont Blanc üzərində təyyarə uçuşları, tennis oynamaqla zənginləşdirilmək mümkündür.

Val de-Izer – Alp dağlarının mərkəzində, iki Vanoise milli parkı ilə İtaliyanın Qrand Paradisi arasında yerləşən xizək mərkəzidir. Burada 1992-ci il Olimpiya oyunları keçirildi və maksimum mailliyi 63° (maksimum sürət 140 km/saat) olan məşhur Bellevard eniş trası tikildi. Val de-Izerdə dünyada ən sürətli funikulyor fəaliyyət göstərir və buzlaqlarda bütün il boyu xizək sürmə təşkil edilir. 10 xizək məktəbinin 500-dən çox təlimatçısının kömək etdiyi uşaqlar və yeni başlayan xizəkçilər də daxil olmaqla, bütün səviyyələrdə olan xizəkçilər üçün müxtəlif səviyyəli yamaclar var. Val de-Izer hər il dağ xizəksürmə, böyük slalom (verilmiş çətin marşrut üzrə dağlardan aşağı xizək sürmək) – (noyabr-dekabr) və snoubord (qar oyunları) üzrə dünya kuboklarına ev sahibliyi edir.

Val Torens yaxşı təlim keçmiş dağ xizəkçiləri üçün kurortdur, onlara buzlaqlarda da daxil olmaqla yüzlərlə kilometr "vəhşi" və çətin xizək sürməyi təmin edir. Val Torensdə Avropanın ən böyük asma lifti var (150 nəfər üçün). Çoxlu sayda geniş cığırlar, xizəkçilərin sıxlığının olmadığı müxtəlif çətinlikli yamaclar toqquşma təhlükəsi olmadan "sürüşmə uçuşunu" hiss etməyə imkan yaradır. Kurortda həmçinin qar avtomobili, hovuzda üzgüçülük, yamac paraşütü, oyun zalları, tennis, squaş (divar tennisi) kimi idman fəaliyyətləri də təklif olunur.

Meribel kurortu – Avropanın ən gözəl kurortlarından biridir. Meribelin mərkəzi mövqeyi xizəkçilərə 600 km-lik pistlərdən (cığır) istifadə etməyə imkan verir. Meribel bazasında hər mövsüm beynəlxalq xizək yarışları, xokkey çem- pionatları, fiqurlu konkisürmə nümayişləri, it sürüşmə yarışları kimi çoxsaylı idman tədbirləri keçirilir.

Kourşavel idman və rahatlığı birləşdirmək istəyən xizəkçilər üçün ideal kurortdur, xüsusilə yüksək gəlirli ruslar arasında məşhurdur. Ən yaxşı restoranlar (onlardan bəziləri Alp dağlarının ən yaxşılarıdır) və birinci dərəcəli otellər, əla pistlər Kurşaveli bütün dünyada məşhur

etmişdir. Dörd səviyyədə (1030, 1550, 1650 və 1850 m) yerləşən kurort istənilən çətinlikdə pistləri olan əla xizək sahəsidir. Kurşaveldə turistlərə dağlarda xizəklərdə və qar motosikletlərində gəzinti, üzgüçülük, konkisürmə, qar skuteri, yamac paraşütü, təyyarə və isti hava şarları, tennis, squaş, boulinq, bilyard kimi idman fəaliyyəti təklif olunur.

Vişi kurortu Fransanın mərkəzində, mənzərəli gölün və Allier çayının sahilində yerləşir. Şəhərdə opera teatrı, kazino, hipodrom vardır. Vişinin mineral suları karbon qazı və çoxlu sayda mineral elementləri ilə zəngin hidrokarbonat-natrium su növünə aiddir. Suyun temperaturu 15-75°C arasında dəyişir. Vişidə ümumilikdə 15 bulaq var, onlardan altısı içməli mineral sudur. Kurortda dayaq-hərəkət sistemi, metabolizm pozulmaları, həzm orqanlarının xəstəlikləri müalicə olunur.

Fransada turizm xidmətləri üçün müqavilələr bağlayarkən nəzərə almaq lazımdır ki, sənədlər toplusu fransız dilində hazırlanır. Belə ki, fransızlar işgüzar münasibətlərdə ingilis və ya alman dillərindən istifadəyə mənfi reaksiya verirlər.

4.3. Böyük Britaniyanın turizm resursları, zona və mərkəzləri

Coğrafi mövqeyi. Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı ada dövlətidir (sahəsi 244, 046 kv.km); İngiltərə, Şotlandiya, Uels və Şimali İrlandiya daxildir (şəkil 4.2).

Avropanın şimal-qərbində yerləşir və əlverişli coğrafi mövqeyə malik olması. materiklə quru əlaqəsinin mövcudluğu (Avrotunel), geniş sərin dəniz sahilləri turizmin inkişafında əsas amil kimi çıxış edir. Ölkə turizmin təhsil və koqnitiv sahələri üzrə də ixtisaslaşmışdır.

İqlimi – Böyük Britaniyanın iqlimi okeanın yaxınlığı ilə müəyyən edilir; yumşaqlığını və rütubətini Qolfstrimə borcludur. Qışda şərq küləkləri səbəbindən tez-tez duman olur. Yaz aylarında dəniz suyunun temperaturu havanın temperaturundan cəmi bir neçə dərəcə aşağıdır

London – tarixi abidələr və möhtəşəm memarlıq ansamblları, dünya səviyyəli muzeylər, incəsənət qalereyaları və geniş kölgəli parklar şəhəridir.

Londondakı turizm obyektləri bunlardır:

- Ölkənin bir çox görkəmli xadimlərinin dəfn olunduğu (məs. İ.Nyuton, Ç.Darvin) Müqəddəs Pyotr məbədi;
- Müxtəlif dövrlərdə qala, saray, kral daş-qaşlarının saxlanması, saray xəzinəsi, həbsxana, rəsədxana, zoopark kimi fəaliyyət göstərən Müqəddəs Pyotr Katedrali.
- London yepiskopunun iqamətgahı və Siti dini mərkəzi olan müqəddəs Pavel məbədi;
- Rəngarəng gözətçi qaravulunun dəyişdirilməsi mərasimini görə biləcəyiniz Bukingem sarayı;
- XVIII və XIX əsrlərə aid təsviri və tətbiqi sənət əsərləri, heykəltəraşlıq nümunələri, mebel və geyimlərin sərgiləndiyi kraliça Viktoriya və Albert Muzeyi;
- Madam Tüsso mum muzeyi, Britaniya muzeyi, Milli qalereya, Teyt qalereyası;
- Parlament binası və Big Ben saat qülləsi. Biq Ben saatı 1859-cu ildən dəqiq vaxtı göstərir. Hündürlüyü 100 m-ə yaxın olan saat qülləsinin tikintisinə 1837-ci ildə başlanılıb. Çəkisi 13,5 ton olan zəng dörd saat əqrəbinin arxasında quraşdırılmışdır;
- Qırmızı kərpicdən tikilmiş evləri, qara olukları, sakit küçələri, bağları olan tipik Viktoriya dövrünə aid ərazi olan Cənubi Kensinqton;
- İngilis monarxlarının tacqoyma və dəfn yeri olan Vestminster abbatlığı;
- Londonun mərkəzində dairəvi, evlərlə əhatə olunmuş, mərkəzində fəvvarə yerləşən məşhur Pikkadilli meydanı;
- Soho – striptizin vətəni, öz kinostudiyalar və beynəlxalq kulinariya sənətlərinin vətənidir, restoranları və konsert salonları ilə məşhurdur.
- Vest End kvartalında – 30-dan çox teatr var; opera və balet həvəskarları məşhur Kral Opera Evinin, İngiltərə Milli Opera Evinin və ya Sndler Uels Teatrının möhtəşəm tamaşalarını izləyə bilərlər.
- Mərkəzdə 56 metrlik sütunlu Trafalqar Meydanı və 5 metrlik admiral Nelsonun abidəsi.

- Parklar – natiqlərin çıxış etdiyi Hayd park, Yaşıl Park, Kensinqton;
- "Londonun gözü" – 135 metrlik dönmə çarxı:
- "Minilliyin günbəzi" – böyük dairəvi örtü altında əyləncə parkı. Günbəz 14 zonaya bölünür, hər biri gələcək cəmiyyətin müəyyən tərəfi haqqında təsəvvür yaradır.

Londonda keçirilən bayram əyləncələri maraqlıdır – Çin kvartalında payız bayramı, atlıların bazar günü, köhnə avtomobillərin paradı, yolkalar, yeni il yürüşləri və s.

Londonun ətrafında ölkənin ən gözəl parkı ilə əhatə olunmuş, zəngin sənət qalereyası Hampton Kort sarayı, İngilis monarxlarının ölkə iqamətgahı –Vindzor sarayı (Londondan 20 km uzaqda) yerləşir.

Temza çayı hövzəsi sakit qədim qəsəbələri və mənzərəli kəndləri, orta əsr meydanları və görünüşü zamanla dəyişməmiş küçələri olan kiçik şəhərləri turistləri cəlb edir. Turizm baxımından ən diqqət çəkən şəhərlər Broadvey, Marlov, Morton-in-Marş və s.dir. Müalicəvi mineral suları ilə məşhur olan Çeltnem kurortu və XII əsrin ikinci yarısında əsası qoyulmuş universiteti olan Oksford da burada yerləşir.

İngiltərənin cənub sahili c qumlu çimərlikləri və La Manş kanalının mənzərəli sahilləri ilə əsasən yay tətili zonasıdır. Duvr limanından Bornmuta qədər olan sahil "İngilis Rivierası" adlanır. Brighton kral sarayları, dəbdəbəli otellər və restoranları, kilometrlərlə uzanan çimərlikləri, sahilboyu böyük şam meşələrilə – Bornmut ilə də məşhurdur. Bournmut qış festivalları, sərgilər, müsabiqələrə ev sahibliyi edir.

Böyük Britaniyanın cənub-qərb sahili, başqa cür deyimlə "Kornuel Riverası" kimi tanınır, kənd yerlərində və öz qədim yaşayış tərzini dəyişməmiş şəhərlərdə rahat istirahəti sevənlər üçün nəzərdə tutulmuş daxili turizm sahələrinə aiddir.

Mərkəzi İngiltərə. Əyalətin əsas turizm mərkəzi U.Şekspirin doğulduğu Stratford-on-Avon şəhəridir. Burada yazıçının məzarı yerləşir. İkinci Dünya müharibəsi zamanı faciəvi şəkildə dağıdılan maraqlı qədim şəhər Koventri.

Şərqi İngiltərə təhsil sahəsində ixtisaslaşmışdır, əsas obyekti XIII əsrdə bünövrəsi qoyulmuş Kembric Universitetidir. Burada İ.Nyuton, C.Tomson, E.Rezerford, Ç.Darvin fəaliyyət göstərmişdir.

Fransa sahillərində yerləşən Normand adaları ən mülayim dəniz iqliminə malikdir; əsas kurort adaları – Cersi və Gurney.

Uels ekoloji, etnoqrafik və mədəni turizm üzrə ixtisaslaşmışdır. Əyalət öz milli parkları ilə məşhurdur. Bura idman həvəskarları üçün əsl cənnətdir – gəzinti, at sürmə, balıqçılıq, dırmaşma, orta əsrlər həvəskarları üçün ideal yer: Uelsdə hər kvadrat kilometrə dünyanın hər yerindən daha çox qala var. Əyalətin paytaxtı Kardiffdir.

İngiltərənin şimalı. Bu əyalətdə əsas turizmin mərkəzi həftəlik "Bitlz" festivalı ilə dünyanın hər yerindən tələbələri cəlb edən gənclər paytaxtı – Li-verpoldur.

Şotlandiya – milli mədəni ənənələri sevənlər üçün ideal yerdir. Əyalət kral irsi, qüllələri olan qalaları, qaba qumlu səhra çimərlikləri, meşəlik çuxurlar arasında yerləşən tarixi şəhərləri, dağlar arasında yerləşən möhtəşəm əraziləri ilə məşhurdur. Başlıca turizm mərkəzi Şotlandiyanın paytaxtı Edinburqdur. Burada 100 m hündürlükdə Edinburq kral qalası var. Şotlandiyaya səfər edərkən turistlər əfsanəyə görə burada yaşayan nəhəng canavar Nessinin yaşadığı sirli Loh-Nessdə dayanmalıdırlar.

Man Adası. Burada 7000 cütlük üçün dünyanın ən böyük bal zalı yerləşir.

Böyük Britaniya – dünyanın ən bahalı ölkələrindən biridir, London da (xüsusən də otelləri) dünyanın ən bahalı paytaxtlarından biri kimi tanınır. Mərkəzdə səhər yeməyi ilə birlikdə bir nəfərlik otağın qiyməti təxminən 400 avrodur.

4.4. Almaniyanın turizm resursları, zona və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Almaniya Avropanın mərkəzində yerləşir, 357 min km² ərazini əhatə edir və Danimarka, Polşa, Çexiya, Avstriya, İsveçrə, Fransa, Lüksemburq, Belçika, Hollandiya kimi çoxsaylı qonşuları var. Şimalda onun sahilləri Baltik və Şimal dənizləri ilə yuyulur. Cənubda Alp dağlarının ətəkləri başlayır. Almaniyanın təbiəti zəngin və rəngarəngdir: sıx meşələr, dolu çaylar. Alman şəhərləri keçmişlə indinin maraqlı qarışığıdır. Almaniyanın mədəni həyatında qədim və əsrlər boyu davam edən bir ənənə var. Almaniya həm açıq hava həvəskarları, həm də dünya kurortlarda səhhətlərini yaxşılaşdırmaq istəyənlər üçün ideal yerdir.

Almaniyanın qərbində iqlim Atlantik, şərqdə isə kontinentaldır. Noyabrdan fevral ayına qədər artan rütubət var. Ölkə təhsil, biznes və müalicə turizmi üzrə ixtisaslaşmışdır. Turist xidmətlərinin istehsalında isə ABŞ-dan sonra dünyada ikinci yeri tutur. Burada turistlərin rahat istirahəti üçün hər cür şərait yaradılıb. Otellər adətən dəmiryol stansiyalarının yaxınlığında yerləşir və həmişə boş yerlər olur.

Almaniyada gözəl yollar – avtobanlar vardır. Yüngül döngələrdə yol yatağı təhlükəsizlik baxımından bir az bucaq altında qoyulur və enişlərdə yağış yağanda su yığılmasının qabağını alan örtükdən istifadə olunur. Təpələrdə səliqəli möhkəm hasarlar yolu buz yaradan soyuq küləkdən qoruyur.

Almaniyanın paytaxtı və ən böyük şəhəri olan *Berlin* Şpre çayı üzərində yerləşir. Şəhəri 28 il bir-birindən ayıran Berlin divarının yıxılmasından sonra Şərqi və Qərbi Berlinin birləşməsi Almaniyanı müharibədən əvvəlki vəziyyətinə qaytardı. Şəhərin şərq hissəsi yenidən qurulur; bankların göydələnləri, gözəl ticarət mərkəzləri, beynəlxalq korporasiyaların ofisləri və yaşayış binaları artır. Yeni Berlin hər il milyonlarla turisti cəlb edir. Şəhərin bir neçə nöqtəsindən turistləri gəzdirən avtobuslar yola düşür və şəhərin ən maraqlı görməli yerlərini gəzir: Brandenburq qapısı, Reyxstaq, Potsdamer meydanı, Berlin divarının qorunub saxlanmış hissəsi, Aleksandrplatz və yeni sinaqoq, Holokost abidəsi, Mərkəzi vağzal, Fil qapısı, televiziya qülləsi. Berlinin ən məşhur turistik məkanı böyük zooparkı hesab olunur.

Reyn vadisi balneoloji kurortlarla zəngindir. Burada böyük turizm mərkəzləri var.

Bonn I əsrdə romalıların istehkamı kimi yaradılmışdır, hazırda ölkənin ən qədim şəhərlərindən biri, Qərbi Almaniyanın keçmiş inzibati paytaxtıdır. Bu şəhərdə böyük bəstəkar L. van Bethoven doğulub böyüyümüş, bəstəkar R. Şumann yaşamışdır. Bonnun tarixi mərkəzində piyada gəzinti zamanı barokko üslublu şəhər meriyası, Münster Katedrali və Bethoven muzeyini görmək olar.

Rüdesheym – memarlıq abidələri və şərab muzeyi olan orta əsr şəhəridir.

Mainz şəhərində turistlərin oriyentasiyasını asanlaşdırmaq üçün Reyn çayına paralel küçələrin adları yazılmış lövhələr mavi rəngdə, ona gedənlər isə qırmızı rəhgdədir.

Frankfurt Main (İ.V. Hötenin doğulduğu yer) onlarla beynəlxalq sərgi və yarmarkaların keçirildiyi ən böyük maliyyə və sərgi mərkəzi, Almaniyanın nəqliyyat qovşağı və işgüzar turizm şəhəridir. Frankfurt hava limanı Avropanın ən böyük hava limanıdır. Kommersiya istiqamətinin ənənəvi inkişafı onu iqtisadiyyat sahəsində nailiyyətlər şəhərinə çevirib. Ucalan Frankfurt göydələnləri getdikcə daha çox firavan və özünə güvənən Almaniyanın simvoluna çevrilir. Köhnə şəhərin əsas hissəsi Main sahilində tikilir, burada tarixi binalar müasir tikililərlə ziddiyyət təşkil edir. Zaksenhauzen bölgəsi çoxlu ənənəvi alman skuaş və qurme restoranları ilə turistləri cəlb edir. Burada siz Frankfurtun da fəxri olan məşhur alma şərabının dadına baxa bilərsiniz.

Baden-Vürtemberq Şvarstvald dağ silsilələri, Nekkar çayı vadisi və Baden gölünün mənzərələri ilə məşhurdur. Bu bölgədəki ən məşhur kurort Baden-Badendir, burada müstəsna yüksək keyfiyyətli, hətta bəzilərinin temperaturu 68 °C-ə çatan müalicəvi mineral bulaqlar vardır. Burada gözəl parklar, təbiət qoruğu, qızılgül bağı, qolf üçün ideal meydançalar, cıdır meydançası, idman klubları, müalicəvi hamamlar (onlardan biri qədim Romadan məlumdur) və nəhayət,

dəbdəbəli kazino var. 1917-ci ilə qədər bu kurort rus zadəganları arasında məşhur idi. Bu bölgənin əsas mərkəzi Ştutqart şəhəridir. Baden gölüətrafında Konstanz, Merburq, Lindau və başqa kurortlar yerləşir.

Bavariya – Almaniyanın ərazisi (inzibati vahidi) ilk növbədə dağ kurortları ilə məşhurdur. Burada Nürnberq, Ayqsburq, Vürsburq, Koburg və Bamberq kimi böyük turizm mərkəzləri yerləşir.

Münhen – Bavariyanın paytaxtı və Cənubi Almaniyanın ən böyük şəhəridir, dünyanın ən maraqlı şəhərlərindən biri hesab olunur. Köhnə bələdiyyə binası və qədim pivə zalı Hofbrayzhaus, Köhnə və Yeni Pinakoteki kimi gözəl muzeylər, Şak qalereyası, Bavariya milli muzeyi, pivə festivalları dünyanın hər yerindən turistləri Münhenə cəlb edir. Şəhərdən cəmi bir saatlıq məsafədə inanılmaz dərəcədə gözəl Mittenvald kəndi, Königsee gölü, Neyşvanştayn qalası və Qarmiş-Partenkirxen xizək kurortu yerləşir.

Bu turistik məkanlara gedən yol Füssen şəhərindən başlayır.

Ekskursiya proqramları turistlərə "nağıl kralı"nın üç qalasına səyahət təklif edir:

- Hohenşvanqau qalası Vittelbaxlara məxsusdur. Ekskursiyalar qalanın bir hissəsində həyata keçirilir. Qaladan qu quşlarının yaşadığı Alpzee gölünün əsrarəngiz mənzərəsi açılır. Məhz burada P.I. Çaykovskidə "Qu gölü" baletinin ideyası yaranmışdı;
- Noyşvanşteyn qəsri "romantik yol" yaxınlığında qaya üzərində tikilib. Qaya, Bavariya Alplarının əsas massivindən üzərindən çox hündürdə turist körpüsü atılmış, bir neçə çay tökülən bir dərə ilə ayrılır. Qala orta əsr cəngavərlərinə və R.Vaqnerin Tannhauser və Lohenqrin operalarına həsr olunub. Bu qala dünyada elektrik enerjisi, lift və digər texniki yeniliklərlə təchiz edilmiş ilk qala idi. Qalada ekkursiya turu audio bələdçi ilə müşayət olunur;
- Versal üslubunda tikilmiş Linderhof qalası. Qalanın yanında Mavritan pavilyonu, süni mağara, fəvvarələri olan gözəl park var.

Ölkənin sahillərində əsas turizm mərkəzləri olan Hamburq və Bremen, Peenemünde şəhərləri yerləşir.

Hannoverdə asfalt üzərində qırmızı zolaq küçələr boyu dolanır və turistləri bir attraksiondan digərinə aparır.

4.5. İtaliyanın turizm resursları, zona və mərkəzləri

Coğrafi mövqeyi. İtaliya Apennin yarımadasında, Alp dağlarının cənub yamaclarında, Sardiniya, Siciliya adaları və bir sıra kiçik adalarda (sahəsi 301,2 min km²) yerləşir. İtaliyanın əsrarəngiz

təbiəti bütün dünyada məşhurdur: isti dənizlər, göllər, Avropanın ən yüksək dağları, Monblan və Monte Rosa, düzənliklər, mənzərəli təpələr, şəlalələr və kanyonlar. İtaliyanın paytaxtı Roma – "əbədi şəhər"in tarixi təxminən 3 min ildir. Bütün tarixi memarlıq, heykəltəraşlıq abidələrinin, o cümlədən dünya əhəmiyyətli freskalar, rəsmlər və mozaikaların 80%-dən çoxu burada yerləşir.

Şimali İtaliyanın *iqlimi* kontinentaldır, mərkəzi hissədə dəniz iqlimi üstünlük təşkil edir. İtaliyanın cənubunda tipik Aralıq dənizi iqlimi var.

İtaliya – arxeoloji, tarixi və dünyada kəsb etdiyi siyasi əhəmiyyəti sayəsində bütün il boyu turizm ölkəsidir. Turistləri İtaliyaya cəlb edən əsas amillər 4.2. cədvəlində təqdim olunur.

Cədvəl 4.2. Beynəlxalq turistləri İtaliyaya cəlb edən amillər, %

Cəlbedici amillər	**Turistlərin vətəni**					
	Avstriya	**Belçika**	**Böyük Britaniya**	**ABŞ**	**Fransa**	**Almaniya**
Tarix	11	8	13	15	9	10
Mədəniyyət və arxitektura	15	17	19	19	21	17
Təbiət və iqlim	40	51	39	21	38	51
Mətbəx	8	6	10	11	3	5
Din	5	2	1	4	3	2

Əsas turizm bölgələri Roma və Mərkəzi İtaliya, Neapol və Cənubi İtaliya, Florensiya və Şimali İtaliya, Lombardiya, şimal-şərq və şimal-qərbdir.

Roma. Turistləri qədim abidələr cəlb edir: ən qədim körpü (e.ə. 61-ci il), 50 min romalının yerləşdiyi Kolizey, Panteon, şüalar formasında ayrılan əsas magistral yolları ayrılan Viktor II Emmanuelin abidəsinin olduğu Romanın mərkəzində yerləşən Venesiya meydanı, turistlərin xırda pullar (sikkələr) atdığı Trevi bulağı. Villa Borqeze parkı yalnız gözəl mənzərələri ilə deyil, həm də böyük orta əsr İtaliyan heykəltaraşı A. Berninin ("Apollon və Dafna") əsərlərinin olduğu Borqeze qalereyası ilə də məşhurdur.

Romanın mərkəzində dini dövlət olan Vatikan katolik kilsəsinin mərkəzi, əsas iqamətgahı yerləşir. Bura Mikelancelo, Botticelli, Rafael, Leonardo da Vinci, Titian, Verones kimi böyük rəssamların əsərlərinin yer aldığı muzeyləri ilə məşhurdur. Xristian bayramlarında

on minlərlə dindarı bir yerə toplaşdığı olduğu əzəmətli Müqəddəs Pyotr Meydanı və kafedralı.

Tirren dənizinin sahillərində böyük Fiumicino və Lido di Roma kurortları yerləşir.

Cənubi İtaliya və Neapol. Neapol ənənələr şəhəridir; spagetti və pizzanın vətənidir. Şəhər məşhur körfəz sahilində yerləşir. Neapolda turistlərin baş çəkdikləri obyektlər Zəfər tağı, Kral və Milli muzey, şəhərin yaxınlığında yeni dövrün əvvəllərinə aid divar rəsmləri olan katakombalardır. Kapri sahillərində yerləşən ada gözəlliyi və dərin mağaraları ilə məşhurdur. Arxeoloji abidə 79-cu ildə Vezuvi püskürməsi nəticəsində vulkanik qayalar və kül təbəqəsi ilə örtülmüş Pompey şəhəridir. Bu bölgənin ən böyük kurortları Sorrento, Positano, Ravello, Salernodur.

İskiya – Neapol körfəzinin ən böyük adasıdır və istirahət və müalicə üçün ən çox ziyarət edilən yerlərdən biridir. Vulkan mənşəli bu ada qədim zamanlardan (e.ə. V əsr) termal mineral bulaqları, təbii geyzerləri və isti qumları ilə tanınır. Son illərdə ada sağlamlıq və gözəlliyin aparıcı mərkəzlərindən birinə çevrilib. Yamyaşıl bitki örtüyü, təbiət gözəllikləri, çimərliklər, köhnə İtaliya şəhərlərinin ləzzətini çatdıran dar küçələr və il boyu xüsusilə əlverişli və mülayim iqlim İşkiyanı unikal istirahət məkanına çevirmişdir.

Şimali İtaliya və Florensiya. Leonardo da Vinçinin, Mikelancelonun və Qalileonun həyat və yaradıcılığı bu bölgə ilə sıx bağlıdır. İtaliyanın bütün şəhərləri arasında Florensiya İtaliya İntibahının memarlığını, abidələrini və rəssamlığını tam şəkildə qoruyub saxlamışdır, buna görə də Florensiya "muzey şəhəri" adlanır. Burada italyan incəsənətinin, ədəbiyyatının, elminin nümayəndələri yaşayıb yaratmışlar. Dantenin dövründən qalan bir çox evlər şəhərdə, xüsusən köhnə, dar küçələr hələ də qorunub saxlanılır. Uffizi qalereyasında və şəhərin çox saylı muzeylərində turistlər İntibah dövrünün böyük ustalarının əsərlərinin ən zəngin kolleksiyalarını, o cümlədən, Leonardo da Vinçi, Mikelancelo, Rafael, Botiçelli, Dürer, Titian, Rubens, van Deyk, Rembrandın şah əsərlərini görəcəklər. Uffizi qalereyasının yaxınlığında Mikelancelonun məşhur "David" heykəli dayanır.

Lombardiya və Piemont əyalətləri Alp dağlarının ətəklərindən çaylara qədər uzanır. Lombardiyada mənzərəli göllər var: Como, Luqano, Laqo Major, İtaliyanın ən böyük gölü olan Qarda Alp dağlarının ətəklərində, Veronadan 30 dəqiqə şimalda yerləşir. Təmiz dağ havası və saf suyu, yumşaq, lakin isti olmayan hava Qarda kurortlarını yay tətili üçün xüsusilə cəlbedici edir. Gölün sahilindəki kiçik şəhərlərdən sanki zaman yan keçmişdir. Bəzi şəhərlərdə XII-XIII əsrlərə aid qalaları görmək olar. İtaliyanın əsas sənaye mərkəzləri Turin və Milan da burada yerləşir.

Milan dəfələrlə Roma İmperiyasının paytaxtı olmuşdur. Dinamik olaraq inkişaf edən şəhər olan Milan, hazırda dünyada moda və dizaynın paytaxtı hesab edilir. “La Skala” – teatrı dünya opera sənətinin məbədidir. Duomo məbədi italyan qotikasının ən mükəmməl nümunələrindən biridir. Ambrosian kitabxanasında incisi Leonardo da Vinçi, Brueghel və Caravaggio əsərləri olan rəsm muzeyi var. Milanın ən məşhur kilsəsi – Santa Maria della Qrazie Leonardo da Vinçinin "Son şam yeməyi" tablosuna sahibdir. Milanda çiçəkliklər və fəvvarələr olan İtaliyanın ən gözəl ictimai bağları var.

Kurmayeur müasir və yaxşı təchiz olunmuş xizək kurortudur. Kurmayeur yamacları əsasən orta çətinlikdədir, lakin Dünya kuboku və Avropa üçün beynəlxalq yarışların keçirildiyi "qara"lar da var. Kurort təkcə xizək sürmə həvəskarlarını cəlb etmir. Aktiv sosial həyatı sevənlər gecə klublarında, barlarda, restoranlarda və mağazalarda müxtəlif əyləncələr tapırlar.

İtaliyanın şimal-şərqindəki *Venesiya* sahildən 4 km məsafədə 118 adada tikilib və sanki gözəl bir mənzərə kimi laqunun üzərində üzür. Böyük Kanal (Qrande) boyunca zərif sarayları, gözəl körpüləri və meydanları, gözəl kilsələri ilə Venesiya "Avropanın qonaq otağı" adlanır. Turistlər qondola minirlər, dünyaca məşhur meydanları gəzirlər. Şəhərin tarixi mərkəzi Müqəddəs Mark meydanıdır. Məşhur Venesiya karnavalına və ya illik film festivalına səfər Unudulmayacaq təəssürat oyadır.

Əyalətin böyük şəhərləri Padua, Verona və Boloniyadır.

İtaliyanın şimal-qərbində sahil boyu *Liquriya Rivierası* Fransa sərhədindən Piza şəhərinə qədər uzanır. Böyük dəniz limanı olan Genuya burada yerləşir.

Adriatik Riviera Adriatik dənizinin sahilləri boyunca Ravennadan Ankonaya qədər uzanır. Bu kurort zonasına Pesaro və Fano kurortları daxildir. Rimini kurortu ruslar arasında xüsusilə məşhurdur. Bu ərazidən cırtdan San Marino dövlətinə ekskursiyalar təşkil edilir.

Sardiniya Aralıq dənizində Siciliyadan sonra ikinci ən böyük adadır və dağlıq mənzərələrin və qızılı çimərliklərin növbələşməsi səbəbindən İtaliyanın ən gözəl sahili hesab olunur. Sardiniya ailə dəyərləri kultunu və qonaqpərvərlik ənənələrini qoruyub saxlayaraq müstəqil mədəniyyət inkişaf etdirmişdir. Sardiniyanın şərq sahilini – Kosta Smeralda (“Zümrüd Sahil”) və Porto Cervo şəhəri elit turizm məkanıdır. Ən yaxşı və eksklüziv otellər, eləcə də yüksək keyfiyyətli tətil üçün lazım olan hər şey burada yerləşir. Kosta Smeralda folklor, qurme mətbəx, maraqlı ekskursiyalar və idman fəaliyyəti üçün ideal şəraiti olan məkandır.

Mətbəx. İtalyan mətbəxi dünyada geniş yayılmışdır. Aralıq dənizi pəhrizi ən sağlam qidalanma hesab edilir: zeytun yağı, balıq, göyərti, pendir, bərk buğda makaronu (30 növdə) və tərəvəzlər. Ənənəvi yeməkləri pizza və makarondur.

4.6. İspaniyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri

Coğrafi mövqeyi. İspaniya Avropanın cənub-qərbində yerləşir və yarımadanın təxminən 85%-ni tutur. İspaniya Aralıq dənizində Balear adalarına, Atlantik okeanında Kanar adalarına sahibdir. Ölkənin ümumi sahəsi 307,6 min km²-dir. İspaniya ərazisinin böyük hissəsi Meseta yaylasında yerləşir, meşələr yalnız 10%-ni əhatə edir. İspaniya qızğın flamenko və öküz döyüşləri ölkəsi, çimərlikdə dincəlmək istəyənlər üçün cənnət, incəsənətə dəyər verənlər üçün gözəl ziyarət məkanıdır.

İspaniyanın *iqlimi* qurudur. Yayı olduqca isti, qışlar isə olduqca mülayimdir. İstirahət üçün ən yaxşı tətil dövrü maydan sentyabra qədərdir.

Madrid İspaniyanın paytaxtı, qədim qala şəhəridir. Müxtəlif dö-vrlərdə İspaniyanın paytaxtı: Elçe, Merida, Toledo, Kordova, Qranada olmuşdur. Madrid biznes, mədəni və təhsil turizmi növləri üzrə ixtisaslaşmışdır. Burada çoxlu sayda muzey, abidə və qədim saraylar, Romantizm muzeyi və sənət kolleksiyası ilə məşhur olan Lazaro Quardiano muzeyi, kral sarayı və ilk muzey – Luvr və Ermitaj muzey-inin layiqli rəqibi olan rəsm və heykəltəraşlıq əsərlərinin nümayiş etdirildiyi muzeyi Prado yerləşir. Madriddə çoxlu abidələr var, on-lardan ən məşhuru Servantesə və Kolumba həsr olunub. Madrid təkcə Avropanın ən gözəl şəhərlərindən biri deyil, həm də dünyanın ən ləzzətli şəhərlərindən biridir. Kiçik kafelərdə ləzzətli qızardılmış kala-mar və digər dəniz məhsulları təklif edilir. Ekzotik ispan korridaları paytaxta çoxsaylı turistləri cəlb edir.

Korrida üçün xüsusi bir öküz cinsi seçilir, adətən qara rəngdə və çox güclü olmalıdır. Döyüş proseduru çox təntənəli şəkildə qurulur. Öküz arenaya buraxılanda matador ucunda iti iynəsi olan və lent bağlanmış qarmağı heyvanın boynuna yapışdırır ki, bu da öküzü qıcıqlandıraraq ona kəskin ağrı verir. Sonra arenada atlı, gözləri bağlı pikadolar peyda olur. Kəskin zərbələrlə öküzü qıcıqlandırırlar. Qəzəbli heyvan atların üstünə cumur. Atların ölümündən sonra pikadoların yerini lentlə bəzədilmiş və ucu qarmaqlı banderilla çubuqlu çulolar tutur. Növbəti iştirakçı öküz döyüşçüsü – toreadordur. O, öküzü qılıncın mahir zərbəsi ilə öldürməlidir. Adətən hər tamaşada 5-6 döyüş keçirilir. Ölkə daxilində həftədə bir neçə yüz atın öldürülməsi qatırların, əsasən, kənd təsərrüfatında istifadə olunmasına səbəb olub.

İspaniyanın ən böyük şəhəri olan *Barselona* həm də turizm mərkəzidir. Tarix və müasirliyin iç-içə olduğu, qədim dar küçələri və geniş prospektləri olan Barselona Kataloniyanın paytaxtıdır. Şəhərin əsas turizm küçəsi Rambla piyada küçəsidir, burada ərzaq və quş bazarı, gül dükanları, "canlı heykəllər" var.

Mərkəzin planlaşdırma strukturu qədim Romadan bəri qorunub saxlanılmışdır. Turistlər qotik məhəlləsinin dar küçələrindən keçir, erkən orta əsrlər və İntibah dövrünün bir çox abidələrini, Kataloniya meydanında dünyanın ən yaxşısı sayılan rəngli-musiqili fəvvarəni seyr edirlər. Şəhərdə turistləri böyük memar Antonio Qaudinin memarlıq əsərləri – onun ən böyük (yarımçıq) şah əsəri olan Böyük Ailə məbədi, Mila Evi, Sera Evi, Komalat Evi, Tapies Fondunun Evi, Qaudinin şedevri Qauel parkı ilə tanış edən ekskursiya keçirilir.

Şəhər təpələrdə yerləşir, onlardan biri də buraya kanat yolu ilə çıxılan Fort Montjuikdir. Təpənin ətəyində Miro muzeyi və Yunan açıq teatrı yerləşir.

Sahildə müren balığı, stingraylar, köpəkbalığı və digər balıqlarla zəngin olan okeanarium var.

Fiquerosda (Barselonadan 70 km aralıda) məşhur Salvador Dalinin teatr-muzeyi – Dalinin və dostlarının ekstravaqant əsərlərinin nümayiş olunduğu nəhəng sürrealistik məkan yerləşir. Rəssam burada dəfn edilmişdir və onun ən məşhur rəsmləri burada saxlanılır.

Barselona ətrafındakı dəniz olduqca sərindir (təxminən 20°C). Çimərliklərdə dəniz dalğalarının səviyyəsini – yaşıl bayraq zəif, sarı orta, qırmızı güclü olduğunu göstərən bayraqlar asılmışdır.

Monserat monastırı – Barselonanın kənarında yerləşən "qara Madonnaya" sitayiş etmək istəyən katoliklərin ziyarət yeridir.

Barselonadan kiçik Pireney əyaləti – Andorraya turist marşrutları təşkil olunur.

Sevilyada dünyanın ən gözəl kilsələrindən biri – məşhur rəssam Murillonun öz əsərləri ilə bəzədilmiş ən böyük qotik tikilisi olan dini məbəd yerləşir.

Qranada – Alhambranın taxtının dayandığı və səfirlərin qəbul edildiyi Mərsin bağçası, qış iqamətgahı və hərəmxananın yerləşdiyi Aslan həyəti olan mavritan hökmdarlarının qala-sarayıdır.

Kordova eramızdan əvvəl I əsrdə inşa edilmiş Gvadalkvir üzərində qədim Roma körpüsü, ərəb dəyirmanları və sarayları ilə məşhurdur. Kordova, VIII-XI əsrlərdə müsəlman dövləti olan Kordova xilafətinin paytaxtı olmuşdur. Kordovada XIII əsrdə tikilmiş məscid sonradan xristian kilsəsinə çevrilmişdir. Burada 850 mərmər, yəşəm və qranitdən hazırlanmış sütun üzərində at nalı formalı iki mərtəbəli tağlar dayanır. Məbəd 4 min tunc və mis lampa ilə işıqlandırılır. Məbədin tağları boyalı və oymalı sidr ağacından hazırlanmışdır.

İspaniyanın kurort şəhərləri və qəsəbələri:

- Kosta Brava (“Qayalı Sahil”) Fransadan Barselonaya qədər sahildə yerləşir, Rosas, Palamos, Blanes, Mataro, Santa Sussana, Badalona və digər kurortları əhatə edir;
- Kosta Doradaya ("Qızıl Sahil") Barselonadan Tarraqonaya Tarragona, Sitges və digər kurortlar;
- Costa del Asairə (“Portağal çiçəyi sahili”) Tarraqonadan Deniyaya qədər, Vinaros, Benikarlo, Benicasim, Oliva, Denia, Gandia kurortları;
- Kosta Blanka ("Ağ Sahil") Nao burnundan Qata burnuna qədər, sahil qumlu çimərliklərlə dolu limanlara daxil olan Altea, Alicante, Aguilas, Mojacar kurortları;
- Kosta del Sol (“Günəşli çimərlik”), Qata burnundan Marrokiyə qədər: Almeria, Motril, Malaga, Tarifa və s. kurortları. İqlim il boyu olduqca mü- layimdir, hətta noyabrın sonunda burada havanın temperaturu 25 ° C, suyun temperaturu isə 20 ° C-dən aşağı düşmür. İspaniyada yaxşı istirahət edə biləcəyiniz onlarla yer və məkanlar var, lakin imkanlı müştərilər üçün qonaqları Torremolinos və Marbella kurortlarında qəbul edən – Avropa aristokratiyasının və kino bohemiyasının əsas tətil məkanı hesab edilən Kosta del Sol liderlik edir.

Palma, Soller, Alkudiya, Mahon, İbiza kurortları ilə *Balear adaları*nda rahat qumlu çimərliklər, mülayim iqlim və sulu bitki örtüyü istirahət edənlərin ixtiyarındadır.

Kanar arxipelaqı Atlantik okeanının şərq hissəsində yerləşir. Şiddətli vulkanik fəaliyyət nəticəsində okeanın dibinin bir hissəsinin səthə qalxması nəticəsində altı ada – Tenerife, Qran Kanariya, Lanserote, Qomera, Fuertoventura, La Palma yaranmışdır. Adalar və ona bitişik su sahəsi Atlantik okeanının ən təmiz yeri hesab olunur. İspaniya kralı Xuan Karlosun iqamətgahı burada yerləşməsi təsadüfi deyil.

Mətbəxi. Ənənəvi ispan yeməkləri tortilla (kartof, yumurta, soğan), munkauçita (portağal, soğan, zeytun və zeytun yağı), qaspaçodur (soyuq tərəvəz şorbası).

4.7. Avstriyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri

Coğrafi mövqeyi. Avstriya Avropanın mərkəzində yerləşir və Almaniya, Çexiya, Slovakiya, Macarıstan, Sloveniya, İtaliya, İsveçrə və Lixtenşteynlə həmsərhəddir. Sahəsi 83,8 min km²-dir. Ərazinin çox hissəsini Avstriya Alp dağları tutur. Ölkənin şərqi meyvə bağları, üzüm bağları və tarlalardır. Bu Alp ölkəsində İsveçrə, Çexiya, Lixtenşteyndə olduğu kimi, xizək idmanı turizmdə beynəlxalq ixtisaslaşmanın əsas

qoluna çevrilib. Dövlət ikinci ən böyük gəlir mənbəyi olan turizmi fəal şəkildə dəstəkləyir. Burada xüsusilə Almaniyadan çoxlu turist var.

Avstriyanın paytaxtı, *Vyana* turistlərə hər üslubda memarlıq şedevrləri təqdim edir və dünyanın musiqi mərkəzlərindən biridir. Vyanada dünyanın hər yerindən çoxsaylı sənətsevərləri bir araya gətirən beynəlxalq sərgi və festivallar keçirilir. Paytaxtın görməli yerləri bunlardır: Hofburq İmperator sarayı, Dram teatrı, Parlament binası, İmperator Mariya Tereza Meydanı ilə Təbiət muzeyi və İncəsənət Muzeyi. İncəsənət qalereyaları, konsert salonları və dünyaca məşhur Vyana operası sayəsində şəhər Avropanın mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdir. Vyana Avropanın açıq ürəyi adlanır.

Paytaxtın yaxınlığında balneoloji mərkəz – Baden şəhəri yerləşir. İstirahətçilər Bethoven Evini, Müqəddəs Stiven kilsəsini, C.Ştraussun "Yarasa" operettasında adı çəkilən məşhur binaları görə bilərlər.

Salsburq nəinki Avstriyanın, həm də Avropanın ən gözəl şəhərlərindən biridir. Şəhərdə əzəmətli qala ucalır. Çoxlu zərif binalardan və dar küçələrdən ibarət tarixi mərkəz aşağıda yerləşir. Volfqanq Amalei Motsartın doğulduğu yer olan Salzburq mədəniyyət mərkəzi kimi geniş tanınır. Hər il keçirilən festivallarda dünyanın ən yaxşı ifaçıları və orkestrləri toplaşır.

Tirol – turistləri, xizəkçiləri və alpinistləri cəlb edən dağlıq bir əyalətdir.

İnsbruk – yüksək səviyyəli xizək kurortunun üstünlüklərini və dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biri olmaq məziyyətini özündə birləşdirən qış turizminin mərkəzi olan Tirolun paytaxtıdır. İnsbrukda turistlərin görməli yerləri memarlıq abidələri və sənət əsərləri kayzerlərin iqamətgahı və muzeylər, qalalar və kilsələrdir. *İqle* şəhərində Olimpiya xizək yarışları keçirilmşdir. 2870 m-ə qədər yüksəklikdə yerləşən "Silvretta" xizək arenasının 170 km-lik yamacları xüsusilə məşhurdur.

Saalbax – dəniz səviyyəsindən 1003 m yüksəklikdə yerləşən məşhur xizək kurortudur. Xizək enişləri sirk formasında tikilib və müxtəlif səviyyəli xizəkçilər üçün müxtəlif yamaclar mövcuddur. Bütün yüksək sürətli yamaclarda qar topları yerləşdirilib və işıqlandırılmış qızak yamacları hətta gecələr də xizək sürməyə imkan verir.

Seefeld – tipik bir Tirol kəndidir, lakin ən yaxşı xizək kurortları ilə rəqabət aparmağa qadirdir. Qış idmanının bütün növləri ilə məşğul olmaq üçün yüksək səviyyəli şərait var. Yeni başlayan xizəkçilərə xüsusi diqqət yetirilir, onlar üçün xüsusi çığırlar salınmışdır. Bundan əlavə iki konkisürmə meydançası və bir neçə körlinq sahələri mövcuddur.

Ş*ladminq* – dörd dağ zirvəsinin ətəyində yerləşir. Geniş cığır sistemi hər dəfə eniş üçün yeni marşrut seçməyə imkan verir. Şladminqdə həyat gecə-gündüz dayanmır. Kurortun qonaqlarını çoxsaylı meyxana və klublar, işıqlandırılmış xizək və qızak yamaclarında gecə xizək sürmək kimi əyləncələr gözləyir.

Ramsau – dağ yaylalarında yerləşən bir neçə mənzərəli kənddən ibarətdir. 1998-ci ildə burada qış idman növləri üzrə dünya çempionatı keçirilmişdir. Ramsau yamacları demək olar ki, hər mövsümdə istifadə oluna bilər. Aprel, mas, sentyabr və oktyabr aylarında turistləri buzlaqdakı gözəl yamaclar, qışda əla snoubord yolları və yeni başlayan xizəkçilər üçün incə yamaçlar gözləyir.

Zeller gölünün sahilindəki *Zell am See Kaprun kurortlarına* XIX əsrin ortalarından. Avropanın hər yerindən idman tamaşaçıları gəlir. Möhtəşəm təbii şərait burada 40-dan çox idman və istirahət növünün inkişafına imkan verir. Kitzsteinhorn buzlaqındakı yollar (3029 m) bütün il boyu xizək sürmək imkanı yaradır. Kaprundan insanlar kurortun əlamətdar yeri sayılan dağ qatarı ilə buzlaq ərazisinə qalxırlar.

4.8. Macarıstanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri

*Coğrafi mövqe*yi. Macarıstan Mərkəzi Avropanın cənub-şərq hissəsində yerləşir, Avstriya, Slovakiya, Ukrayna, Rumıniya, Serbiya, Xorvatiya və Sloveniya ilə həmsərhəddir. Sahəsi 93 min km²-dir. Macarıstanın beynəlxalq turizmdə əsas turizm sahələri müalicə və mədəni-maarifçilik turizmidir.

İqlimi əhəmiyyətli mövsümi temperatur dəyişikliyi ilə müşayiət olunan mü- layim kontinentaldır. Bir qayda olaraq, ən soyuq ay yanvar, ən isti aylar iyun, iyul və avqustdur. Orta gündəlik temperatur: Yanvar 0°C, iyul 25°C.

Budapeşt Macarıstanın paytaxtıdır, haqlı olaraq dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biri kimi tanınır. Şəhərin Dunay çayına baxan mərkəzi hissəsinin panoraması UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilib. Ma- carıstanın paytaxtı üç tarixi hissədən ibarətdir – Peşt, Buda və Obuda. Budapeşt dünyada 80-dən çox termal bulaq olan yeganə şəhərdir. Paytaxtda müalicəvi su ilə qidalanan 20 hamam, hovuz və hamam var. Onların yarıdan çoxu müalicəvi xidmət göstərir.

Dunayın ortasındakı mənzərəli Marqaret adası – "Budapeştin xəzinəsi", onun əsas görməli yerlərindən biridir. Bu təəccüblü şəkildə paytaxtının mərkəzində qorunan gözəl dendrari parkı və xüsusi mikroiqlimi və təmiz havası olan təbiət qoruğudur. Marqitdə qonaqları ən müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuş müasir balneoloji müalicə mərkəzi olan vahid kompleksli iki yüksək səviyyəli otel qarşılayır.

Paytaxtın muzeyləri arasında Macarıstan Milli Tarix muzeyi, Macarıstan İncəsənət muzeyi və Macarıstan Milli Təbii Tarix Muzeyi, həmçinin Budada qotika üslubuna məxsus məbədi olan saray kompleksi və Belvaroşdakı Xəzinə kilsəsi fərqlənir.

Budada əsas turistik yerlər bunlardır: Matias kilsəsi (XII əsr), kral sarayı, mərkəzində heyrətamiz dərəcədə gözəl Balıqçı qalası olan Buda qalası. Qellert təpəsində (235 m) çoxsaylı yeraltı bulaqlar, dünya dinləri abidəsi, Budapeştin heykəltəraşlıq təsviri, 40 metrlik Azadlıq abidəsi olan Sitadel, dağın ətəyində isə ən böyük macar hamamlarından biri olan "Gellert".

Varoşliget ("Şəhər bağı") parkında yerləşən şəhər müalicəvi suyu və hamamı olan "Seçeni" 1913-cü ildə tikilib. Parkda 1896-cı ildə tikilmiş Roma dövründən barokkoya qədər müxtəlif memarlıq üslublu 21 binadan ibarət "Vaidahunyad" qalası yerləşir.

Budapeştin şah əsərlərinə Dunay çayının Peşt sahilində Parlament binası (1896) və Geodeziya Cəmiyyətinin binası daxildir.

Eger - Budapeştdən 130 km məsafədə yerləşən şəhərdir, beşbucaqlı qa- lası, memarlıq abidələri, şərabları və termal suları ilə məşhurdur. Turistlərə əyləncəli fəaliyyətlər təklif olunur: köhnə silahları sınaqdan keçirmək imkanı yaradan "Ay atıcılığı poliqonu", zirzəmilərdə şərabların dequstasiyası, yeraltı kasematlarda gəzinti və sikkələrin əl istehsalı ilə zərbi. Muzeydə hər il iyul ayının son həftəsinin cümə axşamından bazar gününə kimi cəngavər turniri, musiqi və rəqs proqramı, kamandan oxatma və yarmarka ilə zəngin "Sərhəd qalasının əyləncəsi" qala oyunları keçirilir.

Macarıstan qalaları ilə məşhurdur:

- Brunsvik qalası – paytaxtdan 30 km aralıda Martonvasarda yerləşir və gözəl ingilis parkına malikdir. Brunsvik qalası Macarıstanda Bethoven mərkəzidir, burada 1960-cı ildən bəri hər yay onun musiqisinin konsertləri keçirilir;
- Qraşşalkovic qalası – Qodelldə yerləşir, təxminən 17.000 m² ərazini və təxminən 29 hektara yaxın parka əhatə edir. Qala il ərzində at yarışlarından tutmuş memorial tədbirlərə qədər tarixi hadisələrə həsr olunmuş proqramlara və müxtəlif tədbirlərə ev sahibliyi edir;
- Feşteiç qalası – Kesthel şəhərində Balaton gölünün şimal-qərb sahilində yerləşir, birinci mərtəbədəki salonlarında Milli muzeydə nümayiş olunan macar silahlarının nümunələri sərgilənir;
- Vışeqrad – qala və marzipan muzeyi.

Sentendr – kiçik bir şəhərdir, serb kilsəsinə mənsub macar provoslavlarının mərkəzidir. "Labirint" Şərab muzeyi.

Balaton gölü Orta Dunay düzənliyində, Bakoni dağlarının cənub-şərq ətəkləri boyunca uzanan tektonik mənşəli hövzədə yerləşir. Sahəsi 596 km², uzunluğu 78 km, eni 12 km-ə qədər, orta dərinliyi 3 m, maksimum dərinliyi 11 m-dir. Gölün sahillərində rahat çimərliklər var. Cənub sahilində əsas kurortlar Siofok, Balatonfeldvar və Fonyod, şimal sahilində Keszthel, Badaçon, Tihan və Balatonfyuredir. Göl tez isinir və yazdan payıza qədər çimmək mümkündür. Xüsusi cənub mikroiqlimi dənizkənarı tətilin demək olar ki, tam illüziyasını yaradır. Bundan əlavə, gölün suyu yumşaq, bir qədər qələvidir, tərkibində yod yüksəkdir və dibi nazik məxmər qumla örtülmüşdür ki, bu da cənub sahilinin dayaz sularında xüsusilə nəzərə çarpır. Küləkli günlərdə Balatonun suyu çox vaxt havadan daha isti olur. Yayda onun temperaturu nadir hallarda 22°C-dən aşağı düşür, yayın qızmarında isə 27-28°C-ə çata bilir.

Heviz gölü Macarıstanda ən məşhur balneoloji göllərdən biridir. Keszthelydən 6 km və Budapeştdən 210 km uzaqlıqda, Balaton gölünün cənub-qərb yaxınlığında yerləşir. Avropanın ən böyük isti su gölüdür (47,5 min m²), yeraltı mənbədən qidalanır, zəif radioaktiv suyunda kalsium, kalium və hidrokarbonatlar mövcuddur. Qidalandığı mənbə çox güclüdür və hər 28 saatdan bir göldəki su yenidən tamamilə yenilənir. Burada bütün il boyu üzmək olar, suyun temperaturu yayda 33-34°C, qışda isə 26-28°C-dir.

Gölün üzərindəki sıx duman və gur bitki örtüyü ətrafda unikal mikroiqlim yaradır, müalicəvi təsiri gücləndirir. Gölün üzəri Hindistandan gətirilmiş ən gözəl su zanbaqları ilə örtülüdür.

Müalicə: Dincəlmək və müalicə almaq üçün əsas kurortlar – Budapeştdə, Debrecendə, Marqit adasında, Heviz gölündə yerləşir.

Mətbəx: Balaton gölündəki kiçik restoranlarda və meyxanalarda iki növlü (ətli və lobyalı) qulyaş (Çexiyanın milli mətbəxinə aid olan mal ətindən souslarda bişirilmiş yemək növü), paprikaş, lobyalı şorba, palacsinta (farş köftələri), vişnəli soyuq şorba, balıqlı şorba xüsusilə yaxşıdır. Budapeştdə üç minə yaxın milli Macarıstan yeməklərini və ümumdünya mətbəxinin yeməklərini təklif edən restoranlar var. “Moskva Ter” metrosu yaxınlığında açılmış məşhur “Trom-bitaş” adlı restoranda donuz ətli rulet sifariş etmək olar.

Satınalma: Macarıstandan tokayan şərabını, bitki mənşəli toniklənmiş “Unikum”, ərikli və albalılı araq “Palinka”, xrustal məhsullarını, tikmələr, şirəli qablar, milli – xalq sənətkarlarının məhsullarını, milli geyimli gəlincikləri, Herend zavodunun çini əl yazısını və “Jolnai”, halaş krujevalarını, antikvariat, Macarıstan paprikasını , qazın qaraciyərini, “Ryük” kolbasasını gətirirlər.

4.9. Çexiyanın turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Çexiya Mərkəzi Avropada yerləşir. Almaniya, Polşa, Slovakiya, Avstriya ilə həmsərhəddir. Ərazisi 78,9 min km^2-dir. Çexiya mədəni-təhsil və müalicəvi turizm üzrə beynəlxalq turizmdə ixtisaslaşır.

İqlim: Çexiyada iqlim mülayimdir, dənizdən kontinentala keçir. Yaz və payızda isti, dağlıq ərazilərdə isə düzənliklərə nisbətən soyuq olur, lakin o qədər də deyil, lakin Çexiyada dağlar hündür deyil. May, iyun və sentyabr ölkəni ziyarət etmək üçün ən yaxşı aylardır, həmçinin daha ucuz alternativ kimi, havaların kifayət qədər isti olduğu aprel və oktyabr aylarıdır. Qış isə sərin (0°C-dən 15°C-dək) və nəmişlik olur.

Çexiyanın paytaxtı olan Praqa haqlı olaraq "Dünyanın ən gözəl şəhərləri" siyahısına daxildir. Burada ciddi qotika və incə barokko, klassizm və renessans bir-biri ilə vəhdət təşkil edir. "Yüzlərlə iti ucluqlar şəhəri" öz tarixini X əsrdə başladır və yüz illər boyu çex kralların, şahzadələrin, imperatorların və prezidentlərin yaşadığı yer olub. Hər əsr Praqada öz izini saxlayıb. Sevilən turistik obyektlər – Məryəmin qotik katedralı olan mərkəzi köhnə şəhər meydanı, Karlovz küçəsi, Müqəddəs Nikolay kilsəsi ilə kiçik şəhər meydanıdır. Çexiya paytaxtının ən gözəl yeri Praqa Kremli ilə min il ərzində tikilmiş nəhəng Kral sarayı sayılır. Daha sonra Müqəddəs Vita katedralı (burada bohemiya krallarının çoxu dəfn olunub), Köhnə – yer (köhnə şəhər), şəhər zalı, Tin kilsəsi, Qolts-Kinskiy sarayı – Praqanın tarixi mərkəzi, Karlov Universiteti gəlir. Köhnə şəhər turistlərin dilək tutduğu Karlov körpüsü (tikilib 1357-1380-ci illərdə) ilə birləşir.

Kurortlar – Çexiyanın daha bir əmlakıdır. *Karlovi-Varı* – Praqadan 127 km, ölkənin şərqində Tepla çay vadisində yerləşən ən böyük və tanınmış çex kurortudur. Şəhər öz mədəni proqramı ilə məşhurdur: beynəlxalq caz festivalı, turistik məzmunlu film festivalı və beynəlxalq kino festivalıdır ki, buraya dünyanın ən məşhur ulduzları yığılır. Şəhərdə hava limanı var.

Kurortun gözəlliyi və müalicəvi iqlimi avropalılar tərəfindən layiqli qiymətləndirilib. Burada Pyotr I və Karl Marks, Göte və Şopen, Ziqmund Freyd, Motsart və Bethoven olub. Kurortda uğurlu olaraq metabolik pozğunluqları, mədə-bağırsaq traktanının pozulması və digər xəstəlikləri müalicə edirlər. Müalicə məqsədi ilə 13 qaynar su mənbələrindən, temperaturu 30°-dən 72°C-yə kimi, kimyəvi tərkibi oxşar olan, lakin tərkibcə ayrı-ayrı karbon qazından ibarət sulardan istifadə olunur. Müalicə-şəfa bulaqlarında su içmək, vanna qəbul etmək mümkündür, palçıq tətbiqləri, fizioterapiya və digər prosedurlar mövcuddur. Müalicə almaq üçün məsləhət görülən zaman 14 gündən 21 günə kimidir. Bütün həkimlər rus, alman və ingilis dilini bilirlər.

Kurort Marianske-Lazne – Karlovi-Varlidən şimal-şərqə 48 km, dəniz səviyyəsindən 630 m hündürlükdə yerləşir. Kurortun yerləşdiyi təpə hər tərəfdən yüksək meşəliklər ilə əhatələnib. Sanatoriyalardan, otellərdən və şəfa bulaqları olan tibb müəssələrindən ibarət şəhərin tarixi mərkəzi 1889-cu ildə tikilmiş kolonnada ətrafında cəmləşib.

Marianske-Lazne şəhərinin özündə 40, ətrafında 100-ə yaxın şəfa bulaqları var. Bütün dayaz bulaqlar temperaturu 7-10°C olan, orta və yükək minerallaşma dərəcəsinə və nisbətən yüksək dəmir tərkibinə malik soyuq, turşulu mineral sular kimi təsnif edilir. Kimyəvi tərkibinə görə su üç yerə bölünür: qələvi turşusu qlauber duzunun iştirakı ilə olan, dəmirli karbonat və sadə turşulu su. Bu sular içmək, inqalyasiya və vannalar üçün istifadə olunur. Müalicə üçün həmçinin kurort yaxınlığında olan müalicəvi palçıq yataqları və güclü təbii karbon qazı mənbəyindən istifadə olunur.

Tövsiyə olunan müalicə müddəti 14-28 gündür.

Kurortun diqqətə layiq abidələri: Məryəm adına katolik kilsə, Müqəddəs Vladimir adına Rus Pravoslav çini ikonlu kilsəsi, Rudolf bulağının kolannadası, İngilis ibadətgahı, Müqəddəs Məryəm kilsəsi, F.Şopenin abidəsi, Ferdinand bulağı, meşə bulağı, geoloji park, Kladska qoruğu, rəngli-musiqili park, "Minibohemiya" parkı, burada Çexiyanın bütün memarlıq və mədəniyyət abidələrinin miniatürləri nümayiş olunur.

Kurortda maraqlı ekskursiyalar təklif edirlər: Kladrub monastrına gəzinti, Kinjvard sarayları, Loket, Orlik, Zvikov, "Qayada" restoranına və 1862-ci ildən bəri işləyən, yerli pivə zavodlarının ənənəsini davam edən Xadovarda yerləşən pivə zavoduna ekskursiya.

Xadovar pivə zavodu – bazara qeyri-adi pivə növünü çıxardıb – "Çimmək üçün". Alkoqolu 10 dərəcə olan bu pivələr 1.5 l-lik qablaşdırılmada buraxılır ki, bu qablar həqiqətən vanna qəbul etmək və spa prosedurlarında istifadə olunur. Yenilənmiş pivə anbarlarında pivələr yeddi nəhəng viktorian üslubunda olan çəlləklərdə və hovuzlarda saxlanılır ki, buraya gələn ziyarətçilər həmin hovuzlarda təravətləndirici içkidə çimə, habelə pivə masajından, bükmədən və pivə kosmetikasından həzz ala bilərlər. Pivə vannaları əzələləri rahatladır, oynaqları qızdırır, dəriyə və saçlara canlandırıcı və cavanlaşdırma effektini bəxş edir.

Frantişkovi-Lazne – genetik xəstəliklərin müalicəsinə yönəlmiş bu kurort ətrafı meşə parkı ilə əhatələnmiş hündür düzənlikdə (dəniz səviyyəsindən 450 m hündürlükdə) yerləşir. Yerli mineral mənbələr keyfiyyətli zəngin qazlı su (Kurort şəhərində 24 su qaynağı var. Aralarında 12 ədədi vanna, içmək və inqolyasiya üçün istifadə olunur) və dəmir-sulfid tərkibli palçıq verir.

Kompleksli müalicəvi kurort özündə sanatoriyada müalicəni, həmçinin müalicə mərkəziləri Lazne I, Lazne II və Lazne III, prosedur qəbulu ilə olan Şarko duşu, "mirvari" oksigenli, karbonlu, aromatik və burulğan vannaları, habelə müalicəvi palçıqlar, qazlı inyeksiyalar, oksigenoterpiya və s. prosedurları cəmləşdirir.

Kurortun turistik obyektləri: təbii qaz mənbələri – moffetlər: bataqlıqdan keçən ekskursiya cığırları; zooloji stansiya; bir sıra qaynaqlı meşə-park "Amerika", burada icarəyə verilən qayıqlar gölməçəsi və zoopark var; "Güvələr ferması" (istixanada tropik güvələrdən ibarət unikal kolleksiya), Siberq - əvvəlcə Roma orta dövr qalası, lakin sonralar renessans üslubunda yenidən tikilib, "Hebs vilayəti XIX əsr" adlı muzey ekspozisiyası, XV əsrə aid ticarət evlərindən ibarət kompleks, Müqəddəs Xaçın ucalmış kilsə, Müqəddəs Olqa pravoslav məbədi, Evangelist qalası.

Filis dağlarında Teplisa kurortu yerləşir.

Pilsen şəhərində ən maraqlı mədəniyyət obyektləri qotik üslubunda tikilmiş Müqəddəs Varfolomey kilsəsi və bələdiyyə zalı, Brnoda isə Müqəddəs Pyotr və Pavlov kilsəsi ilə XVI əsrə aid bələdiyyə zalıdır.

Mətbəx: Çexiyanın milli mətbəxi: sarımsaqlı şorba, veprovo dizi (bişmiş donuz ayağı), maral əti bişmiş armudlar ilə, knedliklər.

Satınalma: Çexiyada məhsullar Qərbi Avropa ilə müqayisədə daha ucuzdur. Bu məhsullara Çexiyadan absentin (spirtli içki növü) bir neçə növünü, "Bexerovka"nı, qranat daşından hazırlanmış zərgərlik məhsulları, xrustal və şüşədən hazırlanmış məhsulları, qaynaqlardan gətirilmiş içməli su üçün qablaşdırmanı misal gətirmək olar.

4.10. ABŞ-ın turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Amerika Birləşmiş Ştatları Şimali Amerikanın mərkəzi və şimal-qərb hissəsini əhatə edir, Kanada və Meksika ilə həmsərhəddir. Kontinentin torpaqlarını şərqdə Atlantik okeanı, qərbdə isə Sakit okean dalğaları yuyur. Bir ştat – Havay adaları – Sakit okeanın mərkəzi şimal hissəsində yerləşir. Ölkənin ərazisi 9529,1 min km^2-dir. ABŞ-ın rekreasiya fondu əhalinin kütləvi istirahətinin təşkili üçün istifadə olunan və potensial əraziləri – 196,2 milyon hektar və ya dövlət torpaqlarının ümumi sahəsinin 57%-ni təşkil edir. Hal-hazırda 52 milyon hektar istifadə olunur.

İstirahət zonaları ABŞ ərazisində son dərəcə qeyri-bərabər paylanmışdır (dağlıq və Sakit okean ərazisindəki ştatlarda 15% yaşayan əhaliyə istirahət zonaların 72%-i düşür), buna görə də, əsasən şəhər ətrafı ərazilərdə ölkədə istirahət zonalarının çatışmazlığı hiss edilir. Bu problem torpaqların xüsusi mülkiyyət olması daha da dərinləşir. Mülki rekreasiya fondunun torpaqları əsasən meşə ərazilərini əhatə edir, bu da 200 milyon

hektar təşkil edir; bu ərazilər kütləvi ziyarət üçün nəzərdə tutulmayıb. Hökumətə yalnız okean sahilyanı xəttinin yalnız 6%-i aiddir. Dövlət torpağı alır, inkişafın "sıfır dövrü"nü hazırlayır (velorasiya, yollar), özəl kapital isə praktiki olaraq bütün rekreasiya xidmətləri sistemini və onun idarə edilməsini təşkil edir. Əsas rekreasiya fondlarının ərazisinə milli parklar və təbii qoruqlar, milli meşələr, rekreasiya zonaları, təbiət parkları və ayrılmış ştatların istirahət əraziləri, parklar və ayrı-ayrı rayonların və bələdiyyələrin istirahət zonaları, qoruqlar, milli dəniz sahilləri daxildir.

ABŞ-da dünyada ən böyük turistik-rekreasiya (əsasən, nəqliyyat) infrastrukturu yaradılıb. Üstünlük təşkil edən istirahət forması "təkər üzərində"dir.

ABŞ hökuməti istirahətə olan böyük tələbata və eyni zamanda sənaye, yaşayış, nəqliyyat tikintisi və kənd təsərrüfatında olan torpaq sahələri üçün rəqabətin güclənməsi nəticəsində rekreasiya resurslarının tətbiqi və mühafizəsinə daha çox diqqət yetirməyə məcbur olur. ABŞ-da şəhərətrafı istirahət üçün ehtiyatların uçotu üzrə komissiya var. İstirahət sahəsində çoxsaylı tədqiqatlar aparılır, ABŞ-ın istirahət fondunu təhlil edən şəhərətrafı rekreasiyanın inkişafı üçün milli plan qəbul olunmuşdur, rekreasiya fəaliyyətinin, problemlərinin həllində dövlət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirmək üçün tövsiyələr tərtib etmişdir.

ABŞ-ın milli park təşkilatları, xüsusilə diqqətəlayiqdir, habelə onların sayı 38, birinin sahəsi isə 325 min hektar ərazidir. Demək olar ki, bütün milli parklarda magistral yollar var. Hər il 200 mln. insan milli parkları ziyarət edir.

Əsas rekreasiya yükü, əsasən şəhər aqlomerasiyalarının yaxınlığında yerləşən və qısamüddətli istirahət üçün xidmət göstərən ərazilərə düşür – milli rekreasiya zonaları, təbiət parkları və ayrı olan ştatlar üçün nəzərdə tutulmuş istirahət zonaları, ərazi və bələdiyyələr. Belə ki, milli parklarda 1 hektara düşən yük ildə 15 səfərdən çox, milli meşələrdə 3, şəhərətrafı istirahət zonalarında 115-dən çoxdur. Rekreasiya formaların maraqlısından biri də turistik cığırlardır ki, bu yollar unikal rayonlardan keçir. Ən çox məşhurluq qazanan Appalaç (3200km) və Sakit okean (3680km) adlı yollardır.

İqlim: Ölkənin ərazisində, demək olar ki, bütün iqlim qurşaqları mövcuddur. Belə ki, Havay adalarında tropik, Sakit okean sahillərində mülayim və subtropik dəniz, Atlantika sahilində – kontinental-dəniz, daxili düzənliklərdə – kontinental, daxili yaylaq, kiçik yamaclarda və Kordilyer dağlarında – kəskin kontinental, Alyaskada – arktik və subarktik iqlim qurşaqları mövcuddur.

Resurslar: ABŞ ərazisində bir sıra ərazilər resurs tərkibinə görə üstünlük təşkil edən inkişaf növünə görə bir-birindən fərqlənir.

ABŞ-ın şərqi ən məskunlaşmış və sənayeləşmiş bölgə olaraq, digər bölgələrə nisbətən daha az təbii rekreasiya resurslarına malikdir. Məlumatlandırıcı tipli əsas rekreasiya sistemləri şəhərlərin mədəni-tarixi resurslarıdır: Milli parklar, turistik cığırlar, qoruqlar, yaşayış və kənd təsərrüfatından uzaq yerləşən təbii istirahət zonaları olan Appalaç, Qraniy massivi Adirondak, Long-İsland adasının şərq hissəsi, Delever çay dərəsi, Minnesotanın və Viskonsinin dəniz-göl landşafının şimalı və digər əraziləri.

ABŞ-ın qərb hissəsi, Kordilyer sıra dağları daxil olmaqla, özündə yaxşı qalmış nəhəng təbii kompleks ərazilərini cəmləyir. Burada milli parkların əsas hissələri yerləşir, əsasən həm ərazisinə görə ən böyük, həm də tanınmış çoxlu sayda (200-ə yaxın) qeyzerləri olan Yellouston parkı. Çöllük ərazilərlə dolu olan ABŞ-ın mərkəzi sahillərində yerləşən rekreasiya zonaları böyük su anbarları ilə təchiz olunmuşdur.

Arkanzas ştatında mineral bulaqlar üzərində məşhur balneoloji kurortlar qurulub. ABŞ əhalisinin istirahətində Sakit və Atlantik okeanın, Meksika körfəzinin isti suları son dərəcə vacib rol oynayır.

Meksikan körfəzinin sahilində bir sıra dəniz sahili kurortları var, bunların arasında uzunluğu 50 km olan Halveston çimərliyi seçilir. Onlarla dəniz sahili kurortları Sakit okeanın sahilində olan Kaliforniyada tikilmişdir.

ABŞ-da bir neçə turistik zonalar seçilir.

ABŞ-ın şimal-şərqi özündə aşağıdakı federal vahidləri – ştatlarını birləşdirir: Nyu-York, Nyu-Cersi, Pensilvaniya, Men, Nyu-Hempşir, Vermont, Massaçusets, Rod-Aylend, Konnektikut, Merilend, Delaver və Kolumbiyanın federal ərazisi.

Paytaxt Vaşinqton: Əgər Vaşinqtonun xəritəsinə baxsaq, o, düzbucaqlı formada, diaqonal prospektləri və şəhərləri birləşdirən bir şəbəkəyə bənzəyir. Ən maraqlı turistik zonalar siyahısına daxildir: Ağ Ev – ABŞ Prezidentinin yaşadığı yer, Kapitoliya – ABŞ konqres binası (Amerika paytaxtının ən hündür binası, Vaşinqtonda heç bir bina bu binadan hündür olmalı deyil), Konqress Kitabxanası – dünyada ən böyük kitabxanalardan biri, Milli Şəkil Qalereyası, Linkoln abidəsi, naməlum əsgərin qəbri olan Arlinqton Milli Qəbiristanlığı, Milli Təsviri İncəsənət Qalereyası, Milli Hava Üzgüçülük Muzeyi, Smitsonov Muzeyi, Ali Məhkəmə və digər dövlət qurumları. Şəhərdən 25 km uzaqda, Maunt-Vernon adlı yerdə C.Vaşinqtonun qəbri yerləşir.

Nyu-York – biznes və dünya mədəniyyətinin ən böyük paytaxtlarından biridir. Bura müxtəlif memarlıq şəhəridir: qədim holland evləri, parlaq göydələnlər, Çin kvartalı və Beşinci prospektdə yerləşən möhtəşəm dükanlar, “Greenwich Village”də yerləşən gözəl malikanələr. Şəhərin maliyyə və ticarət mərkəzi Manhetten adasıdır. Turistik maraq doğuran obyektlər: Broadway – Nyu-Yorkun ən uzun küçəsidir, burada Broadway teatrlarında çoxsaylı tamaşalar göstərilir, uzunluğu 2 km ola Brooklyn körpüsü, Liberti adasındakı Azadlıq heykəli, Soxoda qalereyalar, Mərkəzi Park, Karneqi Hall (teatr mərkəzi) BMT qərargahı, Rockfeller mərkəzi, “Müasir İncəsənət Muzeyi”, “Primitiv İncəsənət Muzeyi”, “Amerikan Hindularının Muzeyi”, “Dəniz, Tarixi və Nümizmatika Muzeyi”.

Filadelfiya – görməli yerlərin sayına görə ikinci böyük şəhərdir – "İncə İncəsənət Muzeyi", Azadlıq Zəngi, universitet, zoopark, botanika bağı.

Atlantik-Şəhər – Nyu-Cersinin əsas turistik mərkəzi və hər il 18 milyon turist gələn, ölkənin ən əsas okean kurortlarından biridir. Burada hər il "Miss Amerika" müsabiqəsi keçirilir. Həmçinin Pittsburq və Boston şəhərləri, əlavə olaraq 1636-cı ildə əsası qoyulmuş Harvard Universitetinin yerləşdiyi Kembric şəhəri böyük turistik obyektləridir.

ABŞ-ın cənub-şərqi özündə Virciniya, Qərbi Virciniya, Kentukki, Tennessi, Şimali və Cənubi Karolina, Corciya, Alabama, Missisippi, Florida ştatlarını birləşdirir. Kentukki ştatında "Milli Mamontlar Mağarası" adlı park yerləşir.

Florida ştatı: gözəl iqlimi və qumlu çimərlikləri ilə seçilir. Hər il 22 milyon turist bu ştatı ziyarət edir. *Mayami Beach* – dəniz xəttinin uzunluğu 240 km olan Atlantik kurortudur. *Mayami* postmodern üslublu göydələnlər kvartalı, sıra adaları və tikilmiş möhtəşəm villaları ilə məşhurdur.

"Everglades" milli qoruğu: Şimali Amerikanın ən böyük (557 min hektar yer və su ərazisi) nəm tropikli sulu rayonu, nadir heyvan və bitkilər üçün "cənnət". Burada vəhşi subtropik təbiət, manqrovlar, nadir heyvanat aləmi və unikal tropik bitkiləri yaxşı qorunub. *Key West* 28 mərcan adalarının arasında ən gözəl adada Ernest Hemenquey yaşamışdır. Burada iqlim subtropikdir. Havanın orta temperaturu 35°C-dən (yay) 22°C-yə (qış) kimidir. Okeanda suyun temperaturu 20-24°C-dir.

Orlandoda (Kaliforniya ştatı) dünyaca məşhur "Walt Disney World" əyləncə parkı burada yerləşir. Parkda "Gələcəyin Şəhəri" və "Dəniz dünyası" 11.000 hektar ərazidə yerləşir – dəniz heyvanları ilə şoular təqdim edən dünyanın ən məşhur dəniz parkları, nəhəng şəffaf akvarium tuneli, Harry Potter nağılına həsr olunmuş əyləncə parkı, Azadlıq meydanı, "Prezidentlər zalı"nda Amerika liderlərinin mum fiqurları və bir çox digər attraksionlar yer alır.

"Cape Canaveral" kosmik gəmilərin buraxıldığı məkan.

"Great Stokes" milli parkı, Şimali Karolinada yerləşir və öz məşhur peyzajları ilə tanınır.

ABŞ-ın şimal mərkəzi özündə Miçiqan, Oqayo, İndiana, İllinoys, Viskonsin, Minnesota, Şimali və Cənubi Dakota, böyük göllər üzərində yerləşən kurortları ilə tanınan Nebraska regionunu cəmləşdirir.

Çikaqo (İllinoys ştatı) – müasir memarlığın vətəni, şəhərə təkrarolunmaz mənzərəni göydələnlər yaradır. Ərazidə 29 göl, 31 çimərlik və demək olar ki, 283 hektar park var. Turistik maraqlı obyektlərə gəldikdə, Çikaqo İncəsənət Universiteti, burada ABŞ-ın

ixtiraçılıq sənətinin ən yaxşı muzey kolleksiyalarından biri yerləşir, "Elm və sənaye muzeyi", Çikaqo Universitetinin kompleksi, şəkil qalereyası, "Təbii tarix muzeyi Filda".

Buffalo – Böyük Gölün sahilində, Eri gölünü Ontario gölü ilə birləşdirən, Niaqara şəlaləsi ilə Niaqara çayının başında yerləşən şəhər.

Black Hills dağ silsiləsi Cənubi Dakotada yerləşir, dörd Amerikan prezidentlərinin – Vaşinqton, Cefferson, Linkoln, Ruzvelt heykəlləri, həmçinin hindu heykəli "Crazy Horse" ilə tanınır.

ABŞ-ın cənub mərkəzi hissəsi özündə Missuri, Kanzas, Arkanzas, Oklahoma, Luiziana, Texas ştatlarını birləşdirir. Ərazi mineral bulaqlar ilə zəngindir. Məsələn, Eureka Springs kurortunda 63 bulaq var.

Murfrisboro turistləri almaz mədənləri ilə cəlb edir, onlar pul ödəyərək özləri almaz tapmağa cəhd edə bilərlər.

Yeni Orlean çoxsaylı tarixi və memarlıq abidələri, köhnə fransız məhəllələri arasında dar küçələri olan mühüm turizm şəhəri idi, lakin 2008-ci ildə "Katrina" qasırğası nəticəsində ciddi ziyan görüb və hazırda turistik cəlbedicilik dərəcəsini itirib. Cəlbedicilik cəhətini pisləşdirən hadisə neftin Meksika körfəzinə dağılması oldu, bu da sahilyanı ekologiyanı korladı.

Luizianada dünyanın ən uzun körpüsü yerləşir – 38 422 m.

ABŞ-ın şimal-qərbi əraziyə Montana, Vayominq, Aydaho, Oreqon, Vaşinqton ştatları daxildir.

Montana ştatında Qayalı Dağlar üzərində 60 ədəd buzlaqlı milli park "Glacier" yerləşir.

Vayominq ştatında 0,9 milyon hektarlıq milli park "Yellouston" yerləşir. Bu təbiətin geoloji möcüzəsində 200 qeyzer, kükürd buxarlandıran bulaqlı dərələr var. Qeyzerlər 60-70 m hündürlükdə havaya rəngarəng su sütunlarını püskürdürlər. Park gölləri, şəlalələri və kanyonları ilə məşhurdur. Hər il 200 milyona yaxın turist buranı ziyarət edir.

Aydaho ştatında dünyada ən məşhur dağ xizəksürmə kurortlarından biri "Sun Valley" (Günə Dərə) yerləşir, burada səkkiz qaldırıcı, onlarla hotel və motellər fəaliyyət göstərir.

Oreqon ştatının "Crater Lake" milli parkında sönmüş vulkan yerləşir, onun kraterində diametri 10 km, dərinliyi 700 m olan qeyri-adi mavi rəngli sulu göl əmələ gəlib.

ABŞ-ın cənub-qərbinə Kolorado, Yeni Meksika, Arizona, Yuta, Nevada, Kaliforniya ştatları daxildir.

Koloradoda Qayalı Dağlarda milli "Rocky-Mountain" parkı yerləşir.

Arizona ştatında turistlər Kolorado çayı üzərindəki "Böyük Kanyon" milli parkını, Arizona kraterini, "Göy qurşağı" körpüsünü,

Abidələr Vadisini, Daşlaşmış Meşəni ziyarət edirlər. Ən məşhur marşrut – Kanyon üzərində helikopterlə və gəmi ilə aşağı, Kolorado çayının düzənliyə axan hissəsinə kimidir. Kanyona açılan ən yaxşı mənzərə – Yaki Pointdir, burada qərb mənzərə nöqtələrindən Kanyon əyriliklərinə daha möhtəşəm mənzərə açılır.

Las-Veqas – ABŞ-ın 74 kazinosu olan "oyun" oazisidir. Şəhər kazino və hotel gəlirləri sayəsində yaşayır. Las-Veqasda dünyada ən böyük hotel – MGM (5005 otaqlı) yerləşir. Mərkəzi bulvarda qədim Roma və qədim Yunan üslubunda tikilmiş qumarxanalar, Sahara səhrasını və dənizkənarı rivieranı təqlid edən, sirk formasında "stratosferə qalxan" binalar, Nyu-Yorkun miniatürü və qədim Misir piramidası – otel-kazino "Luksor"; "Gizli xəzinə adası" və balaca kazino "Kilsə qərbdə" adlı kazinolar var. Hər gün burada fişənglər, tamaşalar və festivallar keçirilir.

Los-Anceles (Kaliforniya ştatı) – əyləncə paytaxtıdır. Burada "Müasir İncəsənət Muzeyi"ndə hər il film premyerası "Oscar" mükafatının verilmə mərasimi keçirilir, Beverly Hills məhəlləsində Hollivud ulduzları yaşayır. Los-Ancelesdən kənarda sənaye və video biznesin mərkəzi – Hollivud yerləşir. Burada ən böyük kinostudiyalar yerləşir. Bundan əlavə, turistik maraqlı obyektlər – "Marineland" delfin və dəniz şirləri olan okeanarium, 15 ilə 100 milyon insan ziyarət etmiş əyləncə parkı "Disneyland", nəhəng okeanarium layneri "Queen Mary" – dəniz muzeyi. Los-Anceles narıncı meşələkləri ilə əhatə olunub, bu da bütün ölkəni sitrusla təmin edir. Los-Ancelesdən 150 km-dən cənub-şərqdə bahalı maraqlı "Palm-Springs" kurortu yerləşir, buraya ildə 1 milyon yaxın adam ziyarət edir. Burada 3 min hovuz, yüzlərlə hotel nömrəsi, motellər və restoranlar yerləşir.

San-Fransisko (Kaliforniya) – ABŞ-ın Sakit okean sahilinin əsas liman və maliyyə mərkəzidir. San-Fransisko üçün mülayim qış və sərin yay xarakterikdir. Şəhər uzunluğu 1280 m olan "Qızıl Qapı" körpüsü, Junior meydanı, "Market Street" biznes mərkəzi, maliyyə maqnatlarının şüşəli saraylı Montgomery küçəsi, ən böyük Çin məhəlləsi və hippi nəslinin məhəlləsi ilə məşhurdur.

Turistlərdə əsas marağı milli parklar olan **Kings Kanyon** və **Sequoia** doğurur, burada 30 m-lik ətrafda 100 m hündürlüyü olan ağaclar yetişir. Ağacların yaşı 2500 ilə kimidir.

Maraqlı təbii obyekt **"Ölüm Vadisi"** adlı səhradır, ərazidə avtomobillərin ən yüksək sürətə çatması kimi yarışlar təşkil olunur.

Alyaska – Şimali Amerikanın şimal-qərb hissəsində yerləşir və ekoloji turizm üzrə ixtisaslaşır.

Havay adaları – Sakit okeanda, 8 böyük və 12 kiçik, ümumi sahəsi 17 min km² olan adalardır. Ərazidə Sakit okean regionunun ən hündür dağları Mauna Kea və Mauna Loa yerləşir. **Honolulu**da məşhur Pearl Harbor dəniz bazası və Arizona memorialı yerləşir.

Muzeydə yaponların Pearl Harbora 1941-ci ildəki hücumuna həsr olunan filmə baxmaq, “Dəniz dünyası” parkını və Hanauma portunu ziyarət etmək olar, burada delfinarium yerləşir, balığın 2000 növünə yaxın olan böyük okeanarium yerləşir. Polineziya mədəniyyətinin mərkəzində turistlər Polineziya xalqının tarixi, onun mədəniyyəti və adət-ənənələri ilə tanış olurlar. Honolulu-dan təşkil olunmuş ekskursiyalar tropik cəngəlliklərə, **Waikiki** turistik mərkəzində yerləşən Moana şəlaləsində qızıl çimərliyə aparır. Kauai ada-bağı öz gözəl landşaftı ilə cəlb edir – yaşıl kanyonlar, ağappaq çimərliklər və tropik meşələr.

Beləliklə, ABŞ-ın əsas turistik mərkəzləri Florida (23 mln amerikalı turistlər), Nyu-York (16,5 mln), Kaliforniya ştatı (15 mln), Great Smokey milli parkları (6 mln), Lake Mead (3,5 mln), Cape Cod-dur (2,5 mln).

V FƏSİL
MÜSƏLMAN SOSİAL-MƏDƏNİYYƏT SİSTEMİ

5.1. Misirin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Müsəlman sosial mədəniyyət sistemi, əsasən, iki diapazondan ibarətdir: Asiya (Cənub-qərb, Cənubi Asiya) və Afrika (şimali və qismən Şərqi Afrika). Bu əraziyə dini cəhətdən birləşmiş ölkələr daxildir. Qeyri-sabit siyasi vəziyyət, bir sıra ölkələrdə dəyişdirilmiş siyasi rejimlər (Tunis, Misir, Liviya), Ərəb ölkələri və İsrail ilə tez-tez baş vermiş hərbi münaqişələr, geniş yayılmış terroristik fəaliyyətlər bu ölkələrdə turizmdə qeyri-sabitlik yaradır. Lakin siyasi məsələlərdə sabitlik yaranan kimi turist axını böhrandan əvvəlki səviyyəyə qayıdır, bu da regionun rekreasiya resurslarının zənginliyi və müxtəlifliyi ilə izah olunur.

Misirin coğrafi mövqeyi unikaldır: ərazinin çox hissəsi Afrikanın şimal-şərq ərazisinə düşür, amma Sinay yarımadası Asiya ərazisindədir. Ölkəni şimalda Aralıq dənizi, şərqdə Qırmızı dəniz suları yuyur. Misirdən ən mühüm beynəlxalq nəqliyyat marşrutu – Süveyş kanalı keçir. Ölkənin ərazisi 1001,5 min km²-dir.

Qonaqpərvərlik sənayesi Misir iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır. Turistlər Süveyş kanalından və Asvan bəndindən daha çox gəlir gətirirlər – 11,5 milyard dollar. Hər il ölkəni 13 milyon turist ziyarət edir. 2008-ci ildə rusiyalı xarici qonaqlar sayına görə 1-ci yeri, 2-ci yeri Böyük Britaniya turistləri, 3-cü yeri isə italyanlar və almanlar tutur.

Misirin rus turistləri arasında yüksək populyarlığı təklif olunan xidmətlərin qiymət və keyfiyyətin optimal nisbəti ilə izah olunur. Rusiya ərazisinin kiçik hissəsi – Qafqazın Qara dəniz sahillərində istirahət üçün rahat iqlimi və turist xidmətləri üçün yüksək qiymətləri olduğuna görə rusların xaricə səyahət lehinə seçiminə təsir göstərir.

İqlim. İyul ayının orta temperaturu 32°C, fevralda 20°C-dir. Dənizdən gələn meh təravətləndirir, ona görə də sahildə küləyə qarşı səbətlər qoyulub. Meh zamanı günəş vannası hiss olunmur, buna görə günəşin altında 2 saata insan qaralır. Ölkəni ziyarət etmək üçün əlverişsiz zaman – mart və aprel, qum fırtınaları olan zamandır.

Misirdə əsasən iki növ beynəlxalq turizm ixtisası birləşib – çimərlik turizmi və mədəni maarifləndirici. Misirin mədəni maarifləndirmə turizm əraziləri – paytaxt Qahirə, yaxınlığındakı Qiza, Luksor yaylası (keçmiş Fivin paytaxtı) Karnak məbədləri, Hatşepsut, Kral-lar vadisində Tutanxamonun dəfni.

Qahirədə ən böyük otellər – 5 ulduzlu Qahirə Mariott, Qahirə Şeraton, Qahirə Ramzes Hilton, Şeraton Royal Qardens, 4 ulduzlu Atlas. Burada turistik proqramlar Əbu-Səidin görməli yerlərinə Nil ilə kruizi təklif edirlər.

Qiza yaylası şəhərin kənarında yerləşir. Ekskursiya avtobusları buraya ölkənin bütün kurortlarından turistlərin hamısını gətirirlər. Onlar burada Coserin piramidasını – ən qədimi 60 m hündürlüyü olan piramidanı və ən yüksək – Xeopsun və Xefranın piramidalarını görə bilərlər. Axşamlar piramidaların fonunda lazer şouları keçirilir.

İsti dənizlərin sahilində Misirdə bir neçə kurort məhəlləsi yerləşir.

Hurqada Qırmızı dənizin sahilində yerləşir, burada 200-ə yaxın otel var. Yalnız Hurqadada yüksək kateqoriyalı 60-a yaxın otel fəaliyyət göstərir. Hurqada adambaşına düşən otellərin sayına görə dünyada birinci yerdədir. Demək olar ki, burada bütün məşhur otel zəncirləri yerləşir: Hilton, Mariott, Şeraton, Qitələr arası və s. Otellərin ərazisi böyüməyə davam edir. Sahillərdə yeni otellər inşa olunur. Hər səhər çimərlik qumlarını hamar edirlər.

Hurqadanın cənub hissəsində "Min bir gecə" adlı otel yerləşir, burada hər axşam fironların həyatından süjetli rəngarəng tamaşalar göstərilir və rəqqasələr çıxış edirlər. Kurortda ekskursiya proqramı çox müxtəlifdir. Turistlər arasında suvenir, papirus və buxar mağazalarına ekskursiyalar populyardır. Ancaq papirus, dekorativ daşlardan hazırlanmış suvenirlər çox zaman saxta olurlar. Turistlərə Qahirə və Luksora avtobus səfərləri, Qırmızı dəniz boyunca mərcan adalarına qayıqla səyahət, bədəvilərin həyatına baxmaq, dəvəyə minmək üçün səhraya cip və ya kvadrosikl safariləri təşkil olunur. Dalğıc həvəskarları ya təlimatçının nəzarəti altında, ya da təkbaşına akvalanqı icarəyə götürə bilərlər. Sualtı dünyasının gözəlliyini Sinbad sualtı qayığının pəncərələrindən görmək olar.

El-Gouna Hurqadanın şimalındakı adalarda yerləşən bir şəhərdir. "Qırmızı dənizdə Venesiya" adlanır. Qayıqlar adalar arasında boğazlarda hərəkət edir. Adalarda şərq üslubunda kiçik koteclər tikilib. Restoranlar, kafelər, kinoteatrlar, diskotekalar, sağlamlıq kompleksi, məlumat və biznes mərkəzi, akvarium, go-kartinq istirahət xidmətləri mövcuddur. El-Gounanın ürəyi ənənəvi üslubda tikilmiş Kafr otelidir. Kurortun xüsusi qüruru gözəl qolf klubudur.

Səfaqa kəndi Hurqadadan 60 km məsafədə yerləşir, onun yaxınlığında bir neçə rahat otel yerləşir. Daha üç otel Hurqadadan xeyli aralıda, kiçik kəndlərin yaxınlığında yerləşir. Bütün bu otellər səs-küylü şəhərlərdən uzaqlıqda, dəniz kənarında tənha istirahət etmək imkanını birləşdirir. Liviya səhrasının ərazisində yerləşən bədəvi kəndlərində ekskursiyalar və Qırmızı dənizin mərcan adalarında dalğıc – dayvinq təklif olunur.

Şarm əl-Şeyx (ərəb dilindən “şeyx körfəzi”) – Sinay yarımadasının cənub ucunda yerləşən Misirin ikinci böyük kurortudur. Burada 60-dan çox otel fəaliyyət göstərir. Onların əksəriyyəti ərəb üslubunda tikilmişdir ki, bu da onlara özünəməxsus şərq koloritini verir. Naama-bey körfəzinin şimalında və cənubunda yeni otellər tikilir.

Çimərlik istirahətləri ilə yanaşı burada tennis, mini-qolf, yarış atlarını sürmə, külək sörfinqi kimi idman növləri təklif olunur.

Bir çox turist xristian ziyarətgahları – Müqəddəs Yekaterina monastırı və əvəzolunmaz kolun kilsəsini ziyarət etməyə meyllidir. Monastr Sinay dağlarının ətəyində yerləşir. Bir çox turist monastırdan Sinay dağlarına sübhü qarşılamaq və pis əməllərdən təmizlənmək üçün qalxırlar. Nuveyba – tənha və rahat istirahətə üstünlük verənlər üçün Sinay yarımadasında yeni kurortdur. Otellər gözəl qumlu çimərlikləri olan sahildə yerləşir. Nuveyba misilsiz gözəlliyi və müxtəlif mərcanları ilə məşhurdur ki, bu da dalğıc üçün əla şərait yaradır.

Dəhab (ər. “qızıl”) – bədəvi kəndinin yerində böyüyüb. Əlverişli külək mehi sayəsində dalğıc ilə məşğul olmaq üçün cəlbedici məkandır. Ekskursiya proqramları İsrailə, İordaniyaya, Müqəddəs Yekaterina monastırına və rəngli kanyona səyahətlər təklif edir.

Taba – Misirin İsraillə sərhədinə ən yaxın kurortdur. Burada dünyanın ən yaxşı sistemlərinin 5 ulduzlu otelləri yerləşir – Hyatt Taba, Hilton Taba.

Misirin əsas turizm rayonlarının xidmət və rekreasiya resurslarının ümumi səviyyəsini qiymətləndirərkən ölkənin paytaxtı Qahirənin otellərini əhəmiyyətli dərəcədə üstələyən Hurqada otellərini birinci yerə qoymaq olar.

İskəndəriyyə şəhərinin yaxınlığındakı Aralıq dənizinin sahili çimərlik tətili üçün sahədir. Montaza və Maamura ən məşhur çimərlikləri şəhərin şərq hissəsində yerləşir. Onlardan bir qədər aralıda Əbu Kir şəhəri yerləşir. İskəndəriyyənin qərbində El Alameynə qədər (təxminən 100 km) dünyanın hər yerindən turistlərin gəldiyi kurort zonası uzanır. İskəndəriyyədəki ən böyük 5 ulduzlu Hilton Borg, El Arab Resort, Helnan Palestine, Sheraton Montazah və 4 ulduzlu Aidad otelləri yerləşir.

Cədvəl 5.1. Hurqada və Qahirədə otellərin xidmət səviyyəsinin bal qiymətləndirilməsi

Xidmət səviyyələri	Hurqada			Qahirə
	Golden 5	Sultan Beach	Grand Plaza	Cairo
Çimərliklərin keyfiyyəti	5	2	5	-
Restoranların servisi	5	3	5	4
Otaqların dekorasiyası	3	4	5	4
Qulluq	5-4	4-3	5	4-3
Abadlıq və otaqların dekorasiyası	4	5	3	1
Tərcüməçilərin səviyyəsi	2	4	3	1
Asudə	5	4	4	-
Telekommunikasiya servisi	3	5	4	2
Orta bal	3,94	3,81	4,25	1,94

5.2. BƏƏ-nin turizm resursları, əraziləri və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Fars (Ərəb dənizi) və Oman körfəzinin suları ilə yuyulan Ərəbistan yarımadasının cənub-şərq hissəsində yerləşir və Qətər, Oman Sultanlığı və Səudiyyə Ərəbistanı ilə həmsərhəddir. BƏƏ yeddi əmirlikdən ibarətdir. Rəsmi dil ərəb dilidir və ingilis dili geniş yayılıb.

İqlimi tropik, dənizkənarıdır. Maydan sentyabr ayına kimi gündüz temperaturu yüksək rütubətlə 45°C-ə çatır. Dekabrdan fevral ayına kimi o qədər də isti deyil, 20-30°C, yağıntılar da mümkündür. BƏƏ-yə səyahət üçün ən yaxşı vaxt oktyabrdan may ayına qədərdir. Ölkədə xidmət çox yüksək səviyyədədir.

Əbu-Dabi BƏƏ-nin paytaxtıdır. Yarım milyonluq bu şəhərin "vitrini" parıldayan göydələnlərdən ibarət, eyni zamanda Şərqin ən böyük park ərazisi olan 10 km uzunluğunda bənddir. Bu səbəbdən şəhər bağ şəhəri adlandırılır – hər ağac və kol duzlaşdırma suvarma üçün istifadə olunur. Paytaxtın 90 fəvvarəsi, o cümlədən ən məşhurları: "Qəhvə-ləqəb", "Qu quşu", "Vulkan", "Mirvari" və s. yerləşir.

Şəhərə baxan mənzərəli yerdə “Tarixi irs Kəndi” ölkənin milli həyatı və mədəniyyəti ilə tanış ola biləcəyiniz açıq səma altında etnoqrafik muzeydir. Liman ərazisindəki balıq bazarı çox rəngarəng yerdir, alış-veriş məqsədi ilə olmasa, orada foto çəkmək məqsədi ilə gəlmək lazımdır.

Abu-Dabidə olduqca çoxlu abidələr var. Aralarında ən maraqlısı – şəhərin inkişafı haqqında audiovizual məlumat verən neft sərgisidir. Elə burada xüsusi hazırlanmış tərsanələr yerləşir. Ərəb qayıqlarının hazırlandığı yenidən qurulmuş korniçi gəmiqayırma zavodu da var. Ən gözəl Şeyx Zayel məscidi dünyaca məşhurdur – dünyanın üçüncü ən böyük məscididir. Onun daxili bəzəyi dəbdəbəsilə diqqəti cəlb edir. Divarları bəzək daşları ilə düzəlmiş daş naxışlı mərmərdəndir – nefrit, lapis, lazuli, sədəf və s. daşlarla bəzədilib. Daxili otaqları bohem şüşəsindən hazırlanmış nəhəng çilçıraqlarla işıqlandırılır. Otaq dünyanın ən böyük xalçası ilə bəzədilib.

Əbu-Dabidəki nəhəng yeni göydələn dünyanın ən mailli sünni qülləsi kimi Ginnes Rekordlar kitabına düşüb: 35 mərtəbəli, 160 m hündürlüyündə Capital Place binası 18° əyilib, məşhur Piza qülləsi isə 4° bucaq altında durur. Bununla belə, Piza qülləsindən fərqli olaraq, paytaxt qapısı əvvəldən maili şəkildə dizayn edilmişdir. Döşəmə plitələrin yerdəyişməsi 12-ci mərtəbədən başlayır. Göydələnin 5 ulduzlu Hyatt oteli və təxminən 20.000 m² premium sinif-ofis sahəsi var.

Şarja – Şəriət qanunlarına ən ciddi riayət edilən əmirlikdir. Əsas görməli yerləri bunlardır: dünyanın ən hündür fəvvarələrindən biri, nefti simvolizə edən Səudiyyə Ərəbistan kralı tərəfindən bağışlanan məscid. Şeyx Sarayı, Cəzirə Parkı, burada cümə axşamı ictimai edamlar keçirilir.

Ras-əl-Xaymə BƏƏ-ni təşkil edən yeddi əmirlikdən ən şimalıdır və Dubay şəhərindən bir saatlıq məsafədədir. Bu dağların ətəyində çox mənzərəli yerdir. Əmirliyin paytaxtı Ras-əl-Xaymə şəhəri körfəzlə iki yerə bölünür – Qərb və qədim Ras-əl-Xaymə. Qədim Ras-əl-Xaymədə Milli Muzey və bəzi dövlət idarələri yerləşir. Şərq hissəsində El-Hamranye beynəlxalq hava limanı, cənub-şərqdə müalicəvi mineral suları ilə məşhur olan Haat turizm bölgəsi və Masafi bölgəsi var. Ras-əl-Xaymədə turistlər tərəfindən praktiki olaraq inkişaf etdirilməyən möhtəşəm çimərliklər, Masafi mineral su mənbəyi və bütün əmirlikləri bu su ilə təmin edən zavod var.

Əl-Ayn – qum təpələri ilə əhatə olunmuş çiçəklər şəhəridir. Əsas görməli yerlər: muzey, zoopark, akvarium, heyvan bazarı, botanika bağı, dəvə bazarı və böyük əyləncə parkı.

Əl-Füceyrədə – ən qədim məscid “Beliya” yerləşir.

Umm-el-Kayvayn – Bu əmirlikdə turistlər dayvinq mərkəzini və böyük su parkını ziyarət edirlər. Gecə zamanı körfəzin dayaz sularında xərçəng və mürəkkəb balığını ovlamaq xüsusilə həyəcanlıdır. Ovun sonunda müvəffəqiyyətli ovçulara dəniz məhsulundan bişmiş yeməklər təqdim olunur.

Dubay – BƏƏ-nin biznes paytaxtı, ən liberal və kosmopolit şəhərdir. Burada gecə həyatı olduqca zəngin və rəngarəngdir. Dubay şəhərində iki böyük rayon var: Bura Dubay (şəhərin qədim rayonu, Deyra) və ən yaxşı otellərin yerləşdiyi Cumeyra sahil rayonudur. Burada iki yeddi ulduzlu otel, yelkənli qayığa bənzəyən Burj El Arab oteli, hündürlüyü 828 m, ən çox mərtəbəyə sahib (163) olan Burj Dubay yerləşir (adını dəyişərək Burj Khalifa). Qüllənin dizaynı İslam memarlığına xas olan nazik ləçəkləri və naxışları olan çiçəyin həndəsəsinə əsaslanır. Dubayın əsas görməli yerlərinə Dubay Milli Muzeyi, Şeyx Səidin etnoqrafik evi, Qızıl və ədviyyat bazarı daxildir.

Palma adaları 17 budaqdan ibarət palma ağacının "gövdəsini" və "tacını" təmsil edən süni şəkildə yaradılmış üç nəhəng adadır. Onların ətrafında ərəb əlifbası ilə yazılan iki aypara (qoruyucu baryer rifi) var: "Suda cizgilər buraxmaq üçün bəsirət lazımdır", "Hikmətə sahib olandan bilik əldə et", "Ata oturan hər kəs ata sahib deyil". Palm Cumeyra 2006-cı ildə, Palm Jebel Ali 2008-ci ildə və Palm Deira 2010-cu ildə tamamlandı. Palm adaları Dubayın sahil xəttini 520 km genişləndirir.

"Sülh" adaları – Burj el Arab oteli ilə üzbəüz iki Palma arasında sahildən 2 km məsafədə yerləşən 300 süni adalardır. Adaların forması və yerləşməsi dünya xəritəsində qitələrin konturlarını izləyir və hər adanın inkişafı üçün memarlıq həllərinin xüsusiyyətləri onun simvollaşdırdığı ölkənin milli koloritə və adət-ənənələrinə uyğundur. Sülh adasına yalnız su yolu ilə getmək mümkündür. Sakit mənzərə çoxsaylı göllər və kanallar ilə bəzədilib. Adaları iki dalğaqıran silsiləsi qoruyur: biri suyun üstündəki bənd şəklində, ikincisi isə qismən qaya şəklində və suyun altındadır.

Mətbəx. BƏƏ-də siz ərəb ölkələrinin müxtəlif yeməklərini dada bilərsiniz – düyü, ədviyyatlı quzu əti, bişmiş buğda quzu əti ilə, şaurma, dolma – üzüm yarpaqlı, küncüt və noxud pastası, əzilmiş buğda cəfəri və nanə ilə, dəniz məhsulları və kokos südlü şorba, xərçəng və s.

Satınalmalar: Şopinq üzrə alış-veriş liderləri – 40-a yaxın böyük ticarət mərkəzinin olduğu Dubayda "mağazalar küçəsi" yerləşir. Alış-veriş küçələrində mallar böyük ticarət mərkəzlərinə nisbətdə qat-qat ucuzdur.

VI FƏSİL
ÇİN, HİNDİSTAN, CƏNUBİ AMERİKA VƏ AFRİKA SOSİAL-MƏDƏNİ SİSTEMİ

6.1. Çinin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Çin Asiyanın şərqində yerləşir və Sarı, Şərqi və Cənubi Çin dəniz suları ilə yuyulur. Geniş dəniz sahili çimərlik istirahət mərkəzlərinin formalaşmasına kömək edir. Quru sərhədləri Çini Şimali Koreya, Rusiya, Əfqanıstan, Pakistan, Qırğızıstan, Tacikistan, Qazaxıstan, Hindistan, Nepal, Butan, Myanma, Laos və Vyetnamdan ayırır. Sahəsinə görə dünyada üçüncü yerdədir – 9536,5 min km².

Beynəlxalq turizm əmək bölgüsündə Çin çimərlik, işgüzar, mədəni, təhsil və müalicəvi turizm, habelə həcc ziyarəti üzrə ixtisaslaşmışdır. Ən populyar proqramlar paytaxt Pekinə ekskursiyalar, Haynan adasında istirahət və müalicə üçün turlar və "böyük Çin" turudur.

Çin – qədim və heyrətamiz orijinal ölkədir. Mədəniyyəti, ənənələri, fəlsəfi və həyat tərzi uzaq keçmişə kök atmışdır.

Üç iqlim qurşağında yerləşən ölkənin müxtəlif yerlərində iqlim fərqlidir:

1. qərbdə və şimalda yayı isti, qışı sərt keçən mülayim kontinental.
2. ölkənin şərqi-mərkəzi rayonlarında yayda yüksək rütubətli subtropik.
3. cənub sahillərində və adalarında tropik musson.

Şimal bölgələrində orta temperatur qışda təxminən -7°C (-20°C qeyri-adi hal deyil), yayda 20°C isti və olduqca quraq keçir. Çinin mərkəzi hissəsində qışda 0-dan -5°C, yayda təxminən 20°C. Cənub bölgəsində qışda -6°C-dən, -15°C, yayda 25°C-dən yuxarı olur. Çinə səyahət etmək üçün ən yaxşı zaman yaz fəsli (aprel və may) və payızdır (sentyabr, oktyabr, cənuba isə noyabr, dekabr). Bütün il boyu orta illik temperaturu 28°C, dəniz suyunun temperaturu 25,6°C olan Hainan adasına səyahət edə bilərsiniz.

Çinlilər qonaqpərvər, yardımsevər və nəzakətlidirlər, turistlərə hörmət və maraqla yanaşırlar, xüsusən də bir çox turizm məkanlarında vəziyyətin əyləncəli şəkildə alt-üst olduğu ucqar yerlərdə. Burada yerli sakinlər çox vaxt turistləri kamera ilə lentə alır və ya şəkil çəkdirir. Böyük şəhərlərdə "ağ adamdan" (əsasən, avropalı qızlar və uşaqlar) nəzakətlə onlarla şəkil çəkməyi xahiş edirlər.

Çində olan əcnəbinin həmişə yanında çin dilində yazısı olan otel vizit kartı və ya çin tərcüməçisi tərəfindən doldurulmuş bir kart olmalıdır. Turist yerli incəliklərdə azıbsa, onu yerli sakinlərə təqdim edə bilər.

Tibetə müstəqil səyahətlər qadağandır: ev sahibi tərəfindən verilmiş xüsusi icazə vərəqi tələb olunur. Əvvəlcədən razılaşdırılmış və hazırlamış marşrut üzrə bir qrupla Tibetə səfərə çıxmaq olar.

Turizm zonaları və mərkəzləri: Çində turistlər üçün dövlət tərəfindən qorunan 750 unikal abidə, 99 şəhər, həmçinin 119 peyzajlı yerlər var.

Çin ekskursiyalarında turistlər tanınmış monastrları, o cümlədən Şaolin monastrını, Cinxay əyalətində jenşen fermalarını, Böyük Çin səddini, Qobi və Takla-Makan səhralarında çoxsaylı arxeoloji qazıntıları, Malay və Qarakorumun şərq yamaclarında alpinist bazalarını, çoxlu dağ çayları, şəlalələr və dərin mağaraları

olan mənzərəli Yunnan-Quizhou dağlarını, unikal Taibu və Sixu göllərini, Taişan, Hangşan, Emeyşan dağlarını, Dunxaun mağaraları – qədim buddist incəsənətinin yatağı, Yun-Qanq mağarasını, Xuanqo-Şu şəlaləsini, karst mağarası və "daş meşənin" xəzinə sandığı – Vanşen, Quylində Ludi-Yan mağaralarını ziyarət edirlər. Qədim İpək yolu ilə səyahət edərkən Çin müsəlmanlarının yaşadığı Sincan-Uyğur Muxtar Rayonunu ziyarət etmək olar. Siçuan əyalətində arzu edənlər Yantszı çayı (üç məşhur Sanxia kanyonu) boyunca kruiz edə, Emei dağını ziyarət edə, unikal gözəllik bölgəsi olan Jiuzhaigou təbiət qoruğuna səfər edə bilər.

Pekin, həqiqətən, ziyarət etməyə dəyər yerləri ilə məşhurdur. Bu dünyaca məşhur Tiananmen Meydanıdır. Burada 1 mln-a yaxın insan yerləşə bilər. Çində ən böyük Quqonq Dövlət Muzeyi, keçmiş imperator sarayı, Minq və Qing sülalələrinin 24-cü imperatorunun iqamətgahı, Pekinin mərkəzindəki mənzərəli Beihai ("Şimal dənizi") parkı, burada Qionghuadao adasında Ağ Paqoda ucalır.

Şanxay ən çox buddist ziyarətgahı olan Yuyuan parkı (Sevinc Zalı) ilə tanınır – Jade Buddanın Məbədi. Longhuasi Monastrı Şanxayın ən qədim və ən böyük monastr kompleksidir. Şəhərin müasir görməli yerlərindən biri Asiyanın ən hündür teleqülləsidir.

Guançjouda görüləcək ilk şey kral məzarında mindən çox əşyanın nümayiş olunduğu Nanyuedəki İmperator Mavzoleyidir. Bölgənin ən qədim kilsələrdən biri şəhərin mərkəzində yerləşir – III əsrdə tikilmiş Quangxiao məbədi. İsanın Müqəddəs Ürəyi kilsəsi çox vaxt Daş Ev adlandırılır – bu, Roma-katolik kafedral kilsəsidir, Çinin ən böyük xristian kilsəsi. Yuesyu parkının yaxınlığındakı meydanda, qayalarla və şəlalələrlə əhatə olunmuş, bitki qablarında yüzdən çox növü bitən səlhəb bağı yerləşir.

Hainan adası Çinin cənubundakı böyük tropik adadır. Tədricən Haynan kurortu ən yaxşı beynəlxalq kurortlar səviyyəsinə çatır, lakin hələlik burada istirahət etməyin əsas üstünlüyü onun nisbətən aşağı qiymətə olduğudur. Amma bu üstünlük, əsasən, Sibir və Rusiyanın Çinlə həmsərhəd rayonlarının sakinləri tərəfindən hiss olunur (ucuz uçuş). Hainan uşaqlı ailələrə və dalğıc həvəskarlarına tövsiyə oluna bilər. Ada Cənubi Çin suları ilə yuyulur, burada havanın orta illik temperaturu 28°C, suyun temperaturu 26°C və ildə 300 gün günəşli olur. Rus turistləri əsasən adanın cənubunda Sanya, Dadonghai və Yalongvan körfəzində istirahət edirlər. Sanya körfəzində adanın əsas kurort mərkəzlərindən biri olan Sanya şəhəri yerləşir; bu ərazidə otellər, əsasən, çimərlik yolunun qarşı tərəfində yerləşir. Dadonghai kurort zonası Sanya şəhərindən 3-4 km aralıda yerləşir və orada bütün otellər sahildə tikilib. Yalongvan istirahət zonasında isə qar kimi ağ qumlu seyrək çimərliklər var.

Sanya kurortundan 23 km aralıda yerləşən “Göyünün və dənizin kənarı” adlı burun maraqlıdır, çünki burada siz çoxlu qəribə formalı daşlar, “Tarixi və Folklor Muzeyi”, təlim keçmiş delfinləri olan delfinarium və dəniz pişikləri, tropik balıqları olan akvarium, tropik quşları olan quşxana, timsahlarla şou, kəpənək dərəsi – yuxarı çaya olan mənzərəli dərə, nəhəng bir çadırın altında uçuşan tropik kəpənəkləri və Çində ən böyük tropik kəpənəklər muzeyini görə bilərsiniz. Bir qayda olaraq, turistlər yüzdən çox nadir nümunəni özündə birləşdirən Tropik Qabıqlar Muzeyinin ekspozisiyası ilə tanış olurlar; Xrustal Muzeyinə və Çini Muzeyinə daxil olurlar; Meymun adasını ziyarət edirlər – mənzərəli adada yerləşən təbii qoruq, meymunların burada təbii mühitdə yaşadığı, Li və Myao etnoqrafik kəndlərini və maral parkını, burada folklor ansamblının tamaşasını və əhliləşdirilmiş maralları görmək olar.

Turistlər “Yatmış Myao Czuedunun mağarası”nı ziyarət edir, hansı ki, həqiqətən, yatmış generala oxşayır (buradaca onun şərəfinə memorial qoyulub), “Maral Dağı” – Sanyanın ən uca və ən mənzərəli hesab olunan dağına da səyahət edirlər.

Yanşan Dağları (Cənubi Dağlar) Buddist mədəniyyətinin və etnoqrafik abidələrin yığıldığı, Sanyadan 40 km uzaqda yerləşən beynəlxalq turistik zonadır. Məbədlərin birində, Qinnes Rekordlar Kitabına daxil olan, Asiyanın ən böyük abidəsi olan, bütünlüklə təmiz qızıldan (140 kq) hazırlanmış “Quan”inn ilahəsinin şərəfinə ucaldılmış abidə yerləşir.

Hainanda “Taylandın kiçik hissəsi” adlandırılan Tayland parkı açılıb; burada işçilərin əksəriyyəti taylandlıdır. Turistləri əyləndirmək məqsədi ilə burada milli rəqslər, Taylanddan gətirilmiş heyvanların tamaşası, donuzların qaçışı və digər tamaşalar göstərilir.

Müalicə. Adada mədə-bağırsaq traktatını, ağciyər, dermatoloji, uroloji, revmatizm, osteoxondroz və hipertoniya xəstəlikləri müalicə olunur. Müalicə yalnız ənənəvi Çin prosedurları ilə (akupunktur, nöqtə masajı, fitoterapiya və su prosedurları) təbii dərman preparatlarının istifadəsi ilə həyata keçirilir. Yeri gəlmişkən, adada 137 xərçəng əleyhinə bitki bitir. Dadonghai rayonunda “Çini çayının bağı” mehmanxanasında “Uzunömürlülük bağı” ənənəvi Çin təbabəti mərkəzi açılmışdır; başqa bir mərkəz Sanyada açılmışdır. Bundan əlavə, radon və digər müalicəvi termal bulaqlar kurortda, ilk növbədə, Sanyadan 25 km məsafədə yerləşən “Uzunömürlülər Vadisi” istirahət mərkəzində sağlamlığın yaxşılaşdırılmasına kömək edir.

Mətbəx: Çin mətbəxi düyü, soya və tərəvəzlərin geniş istifadəsi ilə xarakterizə olunur. Düyü, qarğıdalı və darıdan hazırlanan sıyıq həm çörək əvəzi, həm də başqa yeməklər üçün istifadə olunur. Yemək bişirmək üçün açıq oddan istifadə olunur. Bütün məhsullar, o cümlədən meyvələr, bitki yağları və yağlardan istifadə etmədən

təmizlənməyə məruz qalır. Pekin aşpazlarının şah əsəri xüsusi temperatur rejimində, 24 saatdan çox bişirilən "Pekin ördəyi"dir. Çində çox sayda köftə növləri mövcuddur. Yerli aşpazların mükəmməl yeməyi, 24 saat özəl temperatur rejimində bişirilən Pekin tipli ördəkdir. Qaranquş yuvası şorbası, lunkouda qızardılmış ayı pəncələri (əjdahapələng döyüşü), vəhşi bəbir pişiyi və ilandan yemək ən ekzotik olanlardır. Şandunq əyalətində qızardılmış əqrəblər çox məşhurdur. Buranın yüngül və güclü düyü pivəsi çox yayılmışdır. Ucuz və keyfiyyətli, ən yaxşı növü isə Qingdao və Vuhsinqdir. Çində yemək üçün çubuqlardan istifadə etmək adətdir, lakin turist istəyi ilə ona həmişə çəngəl-bıçaq verirlər. Porsiya ölçüləri adətən olduqca böyükdür, ona görə də iki (və ya daha çox) adam üçün bir sifariş vermək tövsiyə olunur.

Satınalmalar: Suvenirlərin seçimi böyükdür, lakin onların çoxu keyfiyyətsizdir. Çubuqlar, incə çini, fincanlar, lak qutuları, möhürlər və vərəqlər hər yerdə alına bilər. Hangzhou və Suzhou əla çay və ipəkləri ilə məşhurdur. Çay və toplu məhsullar alarkən nəzərə almaq lazımdır ki, Çində çəki ölçüsü təxminən 500 qram olan jindir və göstərilən qiymət bu ölçüyə tam uyğun gəlir. Böyük mağazalarda malların alınması çox vaxt çox sayda qəbz və sənədlərin icrası ilə müşayiət olunur. Buna görə qaydalarla əvvəlcədən tanış olmaq lazımdır. Əsl antik əşyalar bir qayda olaraq, dövlət mağazalarında satılır və bahadır. Onu alarkən mütləq satıcıdan ixrac icazəsini almalısınız. Hainan adasından mirvarilər, qaya bülluru, ipək, çini, ağacdan hazırlanmış əl işləri, Buddist suvenirləri və feng şui simvolları olan məhsullar gətirə bilərsiniz.

6.2. Hindistanın turizm resursları, ərazi və mərkəzləri

Coğrafi mövqe – Hindistan geniş Hindistan yarımadasını və ona bitişik kontinental düzənliklər və yaylaları tutur. Bu ərazilər Asiyanın qalan hissəsindən dağ silsilələri ilə ayrılır. Ən yüksək dağ Himalaydır. Qərbdə ölkəni Hind okeanı, cənubda Ərəb dənizi, şərqdə Benqal körfəzinin suları yuyur. Ölkənin sahəsi 3.3 milyon km²-dir. Hindistan dünyanın çoxmillətli ölkələrindən biridir, burada bir çox dinlərin nümayəndələri yaşayır. Hindi dili (əhalinin yarıdan çoxu danışır) və ingilis dili geniş yayılıb. Bundan əlavə, müxtəlif ştatlarda daha 14 rəsmi dildən istifadə olunur. Ölkədə hakim din Hinduizmdir. Müsəlmanlar əhalinin təxminən 10%-ni təşkil edir. Əhalinin təxminən 3%-i digər dinləri, o cümlədən xristianlıq və siqhizmi təmsil edir.

İqlim – Ölkənin müxtəlif yerlərində iqlim fərqlidir – subtropik, tropik, dağlıq, musson. Yağışlı mövsüm (iyun-oktyabr) ən çox Mumbayda özünü göstərir. Ölkənin əsas turizm marşrutları və kurortlarına daha çox ruslar gəlməyə başlamışdır. Onlar qızıl üçbucaq boyunca səyahət edirlər: Dehli – Aqra – Caypur, hindu məbədlərini ziyarət edir və artıq "rus kurortu" ləqəbini qazanmış ən məşhur kurort Qao.

Himalay – dünyanın ən yüksək dağları, turistlərin getməyə meyilli olduqları əsas təbii obyektdir. Bu ərazinin əsas ixtisası dağ turizmi, alpinizm və həcc ziyarətidir. Rusiyalılar üçün xüsusən Rerixlərin incəsənəti maraqlıdır.

Qanq çayı – Hindular üçün dini məkandır. Bu çayın vadisi etnoqrafik turizm üzrə ixtisaslaşmışdır. Burada müxtəlif ayinlər keçirilir və yerli sakinlərin təsərrüfat həyatı sürətlə gedir. Onlar burada ölüləri yuyur, külünü suya atır, Qanqın suyundan içirlər. Eyni zamanda, suda kətan yuyulması və mal-qaranın suyla təmin edilməsi baş verir.

Hindistanda hər gün ən azı bir yarmarka və ya festival keçirilir. Bu, hindililərin gündəlik həyatına müəyyən bir ləzzət verir. Ən vacibləri – Racarstandakı Puşkar Yarmarkası, Surajkund əl sənəti sərgisi, Kerala Holi, Pəncab Baisaki, Bihu, Assam, Karjuraho və Mahabalipuramda rəqs festivallarıdır.

Zəngin flora və faunaya malik Qərbi qatların tropik meşələri ekoturizm üzrə ixtisaslaşmışdır. Ölkədə bir neçə min kvadrat kilometr ərazini əhatə edən təbiət qoruqları yaradılmışdır. Bəzi qoruqlarda yalnız bu qoruq üçün xarakterik olan faunanın nümayəndələri, həmçinin nadir və nəsli kəsilməkdə olan heyvanlar yaşayır. Məsələn, Gir (Qücərat) meşəsində asiyalı aslan cinsi, Manas və Kazarnqda (Assam ştatı) çoxlu kərgədan var, Periyada (Kerala ştatı) vəhşi filləri görmək mümkündür. Yalnız Keibul Lamjao Milli Parkının ərazisində Txamin maralı yaşayır, Daçiqamda Hangul və ya Kəşmir maralları (Srinaqar ştatı) məskunlaşıb, qara marallara isə yalnız Velavadharda (Qücərat ştatı) rast gəlmək olar.

Çimərlik turizmi Hindistanda son dərəcə inkişaf etmişdir. Hind okeanı, Ərəbistan dənizi və Benqal körfəzi sahillərində yüzlərlə dəniz kurortları tikilmişdir. Ölkə tropik çimərliklərlə zəngindir, bunların arasında Qoa Hindistan sahillərinin mirvarisi, dünyaca məşhur kurortdur. Hind okeanının sahilində, Mumbaydan təxminən 400 km cənubda yerləşir. Bundan əlavə, Andaman (Nikobar) adaları və Lakşadvip adalarında ada turizmi inkişaf edir.

Yeni Dehlidə təhsil turizmi görməli yerlərin gəzməyinə əsaslanır – Hindistan Qapısı, Qırmızı Qala, Parlament Evi, Milli Müasir İncəsənət Qalereyası, Milli Muzey, Milli Sənətkarlıq Muzeyi, C. Nehru Muzeyi, Cama Məscidi Böyük Məscidi, zooparkı, Lakşmi Narayan məbədi, İnci məscidi, Böyük Moğolların ictimai qəbul zalı, əsrlər boyu paslanmayan metal sütun (sütunun yaranma tarixi və onun qorunub saxlanmasının səbəbi hələ də aydın deyil).

Caypur "çəhrayı şəhər" adlanır, çünki evlərin əksəriyyətinin divarları çəhrayı rəngə boyanmışdır. Ən gözəl obyektlər Küləklər Sarayı, Berl Sarayı, bütün dinlərin mərmər sarayı, Zal-el-Berta yay sarayı, şah tərəfindən tikilmiş Jantar-Mantar rəsədxanasıdır. Caypur Bələdiyyə Korporasiyasının bir hissəsi "İnci şəhəri" adlanır. O, öz rəngini tikinti üçün istifadə olunmuş yerli qum daşından almışdır. Hindistanda başqa "rəngli" şəhərlər də var. Məsələn, Codhpur şəhəri "mavi" adlanır, çünki oradakı evlər mavi rəngə boyanmışdır.

Aqra şəhəri Moğol İmperiyasının paytaxtı idi. Əsas görməli yer burada Sultan Şah Cahanın həyat yoldaşına olan böyük sevgisinin şərəfinə tikdirdiyi Talc Mahal məqbərəsidir. Orada iki məzar var – Mümtaz Mahalın və Şah Cahanın. Ekskursiya obyektləri Aqra qalasındakı saraylar, imperator Əkbərin məqbərəsidir. Bu şəhər həm

də əhilləşdirilmiş meymunların toplanması və fillərin üstündə gəzintilər ilə məşhurdur.

Fatehpur-Sikri "Qızıl Üçbucaq" marşrutu üzrə turistlərin ziyarət etdiyi daha bir şəhərdir. Bu, ölü şəhərdir, orada heç kim yaşamır və Müqəddəs Salma Çiştinin ağ mərmərdən məzarı tikilib.

Mumbay (keçmiş Bombey) – iri beynəlxalq dəniz limanıdır, buna görə də şəhəri "Hindistanın qapısı" adlandırırlar. Mumbay həm də kino sənayesinin əsas mərkəzlərindən biridir (Bollivud adlandırılır).

Şəhərin əsas görməli yerləri bunlardır: "Hindistan qapısı", beşulduzlu "Tac Mahal" oteli, Uels Şahzadəsi Muzeyi, Biq Benə bənzəyən saat qülləsi ilə bəzədilmiş universitet, dənizkənarı Marine Drive, Taraporeval akvariumu, Çoupati çimərliyi, şəhəri su ilə təmin etmək üçün tikilmiş nəhəng su anbarı olan Malabar təpəsi. Bu su anbarının damında müxtəlif heyvanlar şəklində bitkilərin kəsildiyi "asma bağlar" təşkil edilmişdir. "Asma bağlar"ın yanında dəfn mərasiminin parsi üslubunda həyata keçirildiyi "sükut qüllələri" var. Parsilər (Farsların yerliləri) zərdüştlük dininin ardıcıllarıdır, onların mövqeyinə əsasən su, od və torpaq müqəddəs sayılır, buna görə də ölülərin cəsədlərini dəfn etməklə onları murdarlamaq olmaz.

Elloranın mağaraları Hindistanın maraqlı gəzməli və görməli yeridir.

Vrindavan şəhəri dini ziyarət yeridir, çünki Krişna burada anadan olub. Onu "beş min məbəd" şəhəri adlandırırlar.

Amritsar şəhəri siqhizm ardıcılları üçün müqəddəs bir yerdir. Burada müqəddəs ölümsüzlük su anbarı ilə əhatə olunmuş sikxların Qızıl Məbədi yerləşir.

Kolkata (Kəlküttə) Şərqi Hindistanın ən böyük çox milyonlu şəhəridir. Turistlərin gəzəcəyi obyektlər bunlardır: Birla Texnologiya Muzeyi, Hindistan Muzeyi, Müqəddəs Paul Katedrali, Maydan parkında Kraliça Viktoriya Anıtı, Hökumət Evi (Raj Bhavan), Nəbatat bağı.

Mədrəsdə hökumət muzeyi və milli incəsənət qalereyası yerləşir.

Varanasidə Sarnat Muzeyini, 1500 məbədi ziyarət etmək olar, əsas – Qızıl Məbəddir.

Uzun illərdir ki, Hindistan otel biznesini inkişaf etdirir, bu istiqamətdə dünya standartlarına çatmağa çalışır. Bu günə qədər ümumi otaq sayı 100 minə çatır. Qiymətlər xidmət səviyyəsindən asılıdır. Hindistanda mehmanxana biznesinin əsas qonaq qrupları – "Oberoys", "Tac" qrupu, "Velkam" və "Hindistan Turizm İnkişafı Korporasiyası".

Mətbəx. Hind mətbəxi çoxlu ədviyyatların istifadəsi ilə xarakterizə olunur və əksər hallarda avropalının mədəsi üçün uyğun deyil.

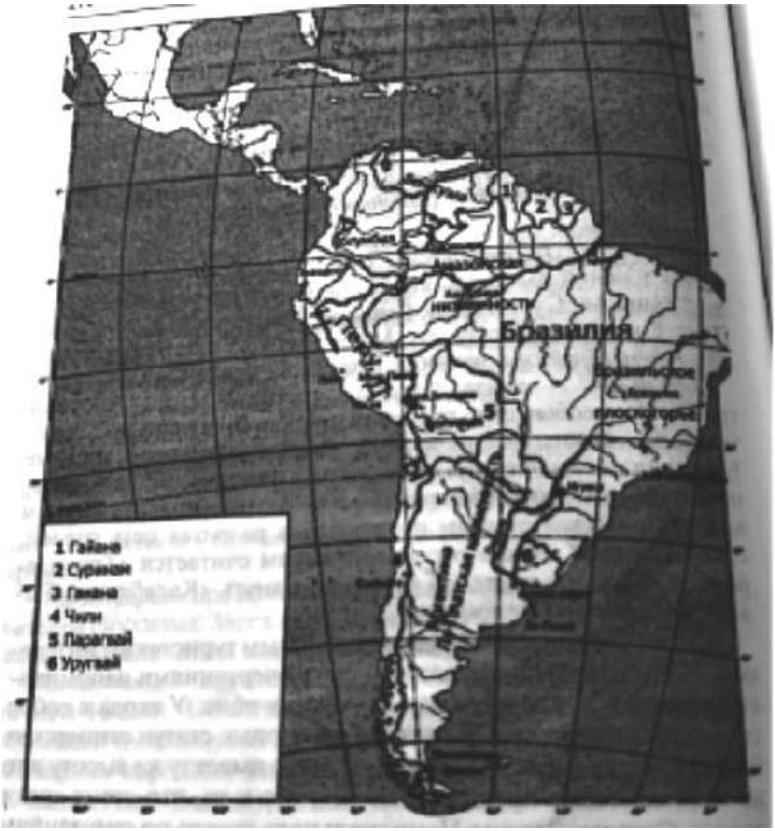
6.3. Braziliyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri (Cənubi Amerika)

Coğrafi mövqe. Braziliya Cənubi Amerikanın şərqini əhatə edir, Qviana, Surinam, Qayana, Venesuela, Kolumbiya, Peru, Boliviya, Paraqvay, Argentina və Uruqvay ilə geniş quru sərhədləri var və Atlantik okean ilə yuyulur. Ölkənin sahəsi 8512 min km2-dir.

Braziliya qeyri-adi gözəl təbiəti, maraqlı memarlığı və ekzotik mətbəxi olan Cənubi Amerikanın ən böyük ölkəsidir (şəkil 6.3). Beynəlxalq turizmdə Braziliya ekoloji, əyləncə, çimərlik, etnoqrafik, mədəni və maarifləndirici turizm növləri üzrə ixtisaslaşmışdır. Turistlərə inkişaf etmiş otellər şəbəkəsi təklif olunur, onların arasında ən mötəbərlisi “Trokadero” hesab edilir, 4 ulduzlu otellər arasında “Kasablanka Palas”, “Miramar Palas”-ı qeyd etmək lazımdır.

Paytaxt *Brazilia* xüsusi turistik marağı olan şəhərdir. Məsələn, Milli Teatrın konturları Xeops piramidasına, planda isə ibis quşuna bənzəyir. Misir tanrılarının qoşa heykəlləri bir vaxtlar məbədlərin girişində dayandığı kimi, dörd peyğəmbərin heykəlləri kilsənin girişində dayanır. Piramida Sahara qumları arasında dayanan piramida ilə eyni hündürlüyə və eyni "kosmik məqsədə" malikdir. Konturda Milli Konqres binası II Ramzes məbədinin formasını təkrarlayır. Burada Avropa anlayışında şəhər mərkəzi yoxdur, amma uzun və geniş prospektlər var. Amazondan və hətta Afrikadan buraya çoxlu ağaclar gətirilib, lakin hələ də kifayət qədər ağac yoxdur.

Turist rayonlaşdırılmasına görə ölkədə beş region fərqləndirilir: şimal, şimal-şərq, cənub-şərq, mərkəzi-qərb və uzaq cənub.

Amazon çayı bölgəsi (şimal regionu) təbiətin əzəməti, etnoqrafik xüsusiyyətləri və tərk edilmiş bir mədəndə müstəqil olaraq qızıl axtarışı imkanı ilə turistləri cəlb edir. Amazon çayı vadisi dünyada ən böyükdür, rütubətli ekvator meşələri ilə əhatə olunur, bununla əlaqədar burada ekoloji turizm inkişaf edir.

Manausda 24 otel fəaliyyət göstərir; bunlar Braziliyanın ən bahalı otelləridir.

Şimal-şərq bölgəsi uzun çimərlik zolağı (3500 km), kapoeyra, karnaval, barokko kilsələri ilə turistləri cəlb edir. Suyun temperaturu heç vaxt 27°C-dən aşağı düşmür. Mağazalarda turistlər adətən yerli əhalinin dağ çaylarında yuduğu almazları alırlar.

Rio-de-Janeyro (cənub-şərq bölgəsi) – barokko üslubunda tikililəri, uzun çimərlikləri, karnavalları, kulinariyası, dünyanın ən böyük Marakana adlı stadionu olan ölkənin keçmiş paytaxtıdır. Rio-de-Janeyro tunellərlə birləşən bir neçə vadidə yerləşir və üç tərəfdən su ilə əhatə olunub.

Demək olar ki, şəhərin mərkəzində, Korkovado dağında, *Məsihin* 30 metrlik fiquru ucaldılıb. Onu şəhərin istənilən yerindən görmək olar. Turistləri Korkovado dağına (704 m yüksəklik) funikulyor çatdırır. Kosme Velyo küçəsindəki başlanğıc stansiyasından qoşqular dağın zirvəsinə 30-40 dəqiqəyə çatır. Korkovadoda abidə 1924-1931-ci illərdə ucaldılıb. Heykəlin müəllifi Pol Landovskidir. Dəmir-betondan hazırlanmış və tolsitdən – qaranlıqda işıq saçan bir daşdan hazırlanmış mozaika ilə örtülmüşdür. Fiqurun içində otaq var.

Şəhərin əsas küçəsində – Prezident Varqosun avenidasında hərbi paradlar və karnaval yürüşləri keçirilir. Bu zaman küçənin hər iki tərəfində tribunalar qurulur. Şəhərin ən məşhur küçəsi yalnız bir tərəfdən tikilmiş Avenida Atlantikadır, onun digər tərəfi isə Kopakabana çimərliyidir. Rionun ən dar küçəsi – Beko das Kanselas – eni cəmi 35 sm-dir. Rioda səkilər kiçik qara və ağ daşlardan ibarət paralel dalğaya bənzər zolaqlar şəklində mozaika ilə döşənib. Bu, iki irqin – qara və ağ birliyinin bir növ simvoludur.

Turistlər "şüşəli" adlandırılan Müqəddəs İosif Kilsəsinin müasir binasını ziyarət edirlər. Mehrab xaçlı sement bloku şəklində hazırlanıb. Kilsənin içərisində heç bir bəzək yoxdur. Məsihin həyatı binanın perimetri boyunca içəridə yerləşən 14 xaç üzərində qısa yazılarda öz əksini tapmışdır. Kənardan kilsə başdan-başa görünür.

Pao de Askuar dağına kanat yolu ilə qalxmaq olar; onun yuxarı hissəsində müşahidə göyərtəsi və restoran var.

Rionun *Nəbatət Bağında* 7000-dən çox bitki, o cümlədən məşhur orxideya kolleksiyası (600 növ) bitir. Bağ zona prinsipinə görə bölünüb: tropik zona, savanna, dağ qurşağı və herbariumu, akvariumu və kitabxanası var.

Karnaval Rioda əsas hadisədir. Fevralın sonu – martın əvvəlində keçirilir, 4 gün 4 gecə davam edir, lakin bütün il boyu buna hazırlaşırlar. Karnavalda hər il ən yaxşı qrup müəyyən edilir – samba ifaçısı və bu ritmdə ən yaxşı mahnı.

Makumba – Yeni il gecəsində, qaradərili və mulatların qədim mərasimini yerinə yetirdiyi karnavala bənzər bir bayramdır: içkilər və yeməklər düz sahildə qoyulur, quma basırılan şamlar yandırılır. İnsanlar şamların ətrafında bir dairədə gəzir, mahnı oxuyurlar. Gecə yarısı suya hədiyyələr – şərab, çiçəklər, muncuklar və ya konfetlər atılır. Əgər okean onları qəbul edərsə, demək o duaları qəbul etmişdir.

Mərkəzi və qərb bölgələri turistləri Pantanalın heyvanlar aləmini, göllərini, isti bulaqlarını, hindu rezervasiyalarını, mağaraları, balıq ovunu, kabus şəhərlərini görməyə dəvət edir.

Uzaq cənub. Burada məşhur İquasu şəlaləsi, təbii parklar, çimərliklər, şam meşələri və pampaslar yerləşir.

6.4. Cənubi Afrikanın turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri

Coğrafi mövqe. Cənubi Afrika Respublikası Afrikanın cənubunu tutur, Hind və Atlantik okeanlarının suları ilə yuyulur və Namibiya, Botsvana, Zimbabve, Mozambik, Lesoto və Svazilendlə həmsərhəddir. Ölkənin sahəsi 1223,2 min km²-dir.

Afrikanın ən zəngin flora və faunasını kompleksdə görmək istəyən səyahətçilər qara qitə xalqlarının etnoqrafik xüsusiyyətləri və köhnə Avropa koloniyasının mədəniyyəti ilə tanış olurlar (şək. 6.4), Cənubi Afrika Respublikasına üz tuturlar. Burada aktiv turizm üçün yaxşı imkanlar var – dalğıc, sörfinq, velosiped sürmə, "cip safari", raftinq, ovçuluq və balıq ovu, həmçinin avtomobillə ölkə daxilində müstəqil hərəkət etmək üçün çoxlu ekskursiya marşrutları. Bundan əlavə, balneoterapiya üçün geniş imkanlar var: bir çox otellərdə SPA mərkəzləri və hər cür tibbi-kosmetik prosedurlar (şərab terapiyası daxil olmaqla) var.

Ölkədəki otellər yüksək səviyyəlidir və xidmət səviyyəsinə görə beynəl- xalq standartlara cavab verir. Milli parklarda və qoruqlarda, bir qayda olaraq, lojalar və düşərgələr yaşayış yeri kimi xidmət edir. Əksər otellərdə yemək səhər yeməyinə əsaslanır. Milli

parkların və qoruqların ərazisində yerləşən otellərdə gündə bir və ya iki safari və gündə üç dəfə yemək qiymətə daxildir.

CAR-da turistlər xüsusi ehtiyat tədbirləri görməlidirlər: özləri ilə bahalı əşyalar və külli miqdarda pul aparmaq, qiymətli əşyaları seyfdən kənar otaqlarda qoymaq, axşamlar avtobuslarda, taksilərdə və qatarlarda tək səyahət etmək tövsiyə edilmir, müşayiətsiz gəzməkdən çəkinmək daha yaxşı olar, çünki Cənubi Afrikanın böyük şəhərləri dünyanın ən kriminogen zonaları hesab olunur.

Ölkədə günəş radiasiyası yüksək səviyyədədir, ona görə də günəş eynəyi, papaqlar və uzunqollu yüngül paltarlar taxmaq təkidlə tövsiyə olunur. Mozambik ilə sərhəddə yerləşən Kruger Parkına və qoruqlarına getməzdən əvvəl malyariya həbləri qəbul edilməlidir. İçməli su və yerli sərinləşdirici içkilərin əksəriyyəti içmək üçün olduqca təhlükəsizdir.

İqlim. CAR-da yay oktyabrdan mart ayına qədər davam edir: səhər günəşli, günortadan sonra ildırımlı. Yağışların əsasən qışda yağdığı Cape əyalətləri istisna olmaqla, belə təzadlı hava bütün ölkə üçün xarakterikdir. Transvaal və Natalda isə əksinə, qış ayları ən quraq aylardır. Yaz aylarında orta gündəlik hava temperaturu təxminən 30° C-dir, gecə termometr 15-20° C-ə enir. Qış iyundan avqusta qədər davam edir. Gündüz hava quru, günəşli və sərin (20° C-yə qədər), gecə temperaturu 5° C-ə qədər azalır. Kvazulu-Natalda qış daha isti olur: gecələr 10-15°C, gündüzlər 25-27°C arasında dəyişir. Ölkədə yaz (avqust-sentyabr) və payız (aprel-may) qısadır. Milli parkları ziyarət etmək üçün ən uyğun dövr may-iyul aylarıdır, bu zaman az ot, quraqlıq, bütün heyvanlar suvarma yerinə toplaşır.

Ölkə üzrə *ekskursiyalar* son dərəcə müxtəlifdir: iyul-noyabr aylarında yaxınlıqdakı qoruqlara safarilər, məşhur üzümçülük rayonlarına dequstasiya turları, yarımada ətrafında vertolyot turları, yaxta və qayıqlarda kruizlər, Robin adasına səfərlər, zərgərlik fabriklərinə səfərlər edilir, Qansbaedə ağ köpək balığı qəfəsinə dalış, balina seyri (Kap yarımadası).

Milli parklar. *Kruger Parkı* bu gün dünyanın ən gəlirli milli parkı olan beynəlxalq səviyyədə tanınan bir parkdır. O, iki vilayətin ərazisində yerləşir və təxminən 2 milyon hektar ərazini əhatə edir. Burada 147 növdən 250 mindən çox heyvan, o cümlədən "böyük beşlik" nümayəndələri – 300 qara kərgədan (dünyada onlardan 2500-dən bir qədər çoxu qalıb), 2,5 min ağ kərgədan, 8 min fil, 900 bəbir, 15 min camış və 2 min şir, o cümlədən 507 növ quş, 49 növ balıq və 148 növ sürünən yaşayır, 336 növ ağac bitir.

Şuşluvi-Umfolozi üç qoruqdan – Şuşluvi, Umfolozi və Koridordan ibarət ölkənin ən böyük parklarından biridir. Qara və ağ kərgədanların dünya populyasiyasının 20%-dən çoxu parkda yaşayır.

Şuşluvi sıx bitki örtüyü və dağlardır, Umfolozi isə açıq, nisbətən quru buşdur (savanna).

Santa Lucia təbiət qoruğu eyni adlı gölün sahili boyunca 70 km uzanır. Burada dünyanın ən yüksək sahil qum təpələri, tropik bitkilər, o cümlədən 7 minə yaxın begemot və timsahlar daxil olmaqla, çoxlu sayda heyvanlar var.

Tembi Parkı Mozambiklə sərhəddə yerləşir və fil populyasiyasını qorumaq üçün yaradılıb. Bu gün parkda onların sayı yüzdən çoxdur.

Addo Parkı Şərqi Keypdə Port Elizabetdən 70 km məsafədə yerləşir. Onun ərazisində iki yüz fil, kap camışları və 20-yə yaxın qara kərgədan, həmçinin çoxlu antiloplar, sürünənlər və 185-dən çox quş növü yaşayır.

Tsitsikamma Afrikanın ilk milli dəniz parkıdır. Sakit körfəzləri, yarğanları, meşələri və qumlu çimərlikləri olan 80 km qayalı sahil xəttidir. Burada çoxlu kiçik meşə heyvanları və quşları yaşayır və turistlər üçün müxtəlif uzunluqda və mürəkkəblikdə çoxlu gəzinti yolları hazırlanmışdır.

Qoruğun 5 km okeana baxan dəniz hissəsi suya dalış üçün əla imkanlar yaradır.

Vest Kost Milli Parkı Keyptaundan 122 km şimalda yerləşir. Parkın əsas sakinləri quşlardır – qutanlar, flaminqolar və qağayılar da daxil olmaqla onların sayı 55 mindən çoxdur. Avqustdan oktyabr ayına qədər parkda yüz minlərlə çöl gülü çiçək açır.

Pilanesberq Milli Parkı sönmüş vulkanın kraterində yerləşir. Heyvanların çoxu bura CAR-ın müxtəlif bölgələrindən və qonşu ölkələrdən gətirilib. Parkda "böyük beşlik" və bir çox başqa heyvanlar, həmçinin 340-dan çox quş növü var.

Kalahari-Qemsbok iki ölkənin – CAR və Botsvananın ərazisində yerləşir. Parkın landşaftını nəhəng qırmızı qum təpələrindən ibarətdir. Əsas sakinlər yüzlərlə antilop, yırtıcı quş, şir, bəbir, çitadır.

Qolden Geyt parkı möhtəşəm mənzərələri və dağ mənzərələri ilə sevindirir. Əsas sakinləri zebralar, müxtəlif növ antiloplar və 140-dan çox quş növüdür.

“Sentral-Kalaxari” milli parkı buşmenlərin yaşayış yerlərini qorumaq üçün yaradılmışdır. Nadir turistlər ibtidai icma quruluşu ənənələrində yaşayan insanların həyat tərzi ilə tanış olmaq üçün qoruğa baş çəkirlər.

Əsas turizm mərkəzləri. *Qauteng* əyaləti ən sıx əhalisi olan və eyni zamanda ərazi baxımından ən kiçikdir. Əslində, bu, Cənubi Afrikanın maliyyə, sənaye və nəqliyyat paytaxtı – Yohannesburq, eləcə də ölkənin rəsmi paytaxtı – Pretoriyanı əhatə edən vahid nəhəng bir meqapolisdir.

Qərbi Keypdə turistlər üçün ən maraqlı yerlər – Keyptaun, əfsanəvi Ümid burnunun olduğu Keyp yarımadası, şərab bölgələri və məşhur “Qarden-Rut” marşrutudur. Əl dəyməmiş təbiətin bakirə mənzərələri, əyalətin sahillərini yuyan iki okean, mülayim "Aralıq dənizi" iqlimi və əla

infrastruktur sayəsində Qərbi Keyp Afrikanın cənubunda ən əhəmiyyətli turizm bölgəsinə çevrilib. Garden Route (“Bağ yolu”) Keyptaundan 300 km şərqdən başlayır və Port Elizabetə qədər demək olar ki, 350 km uzanır. Bu marşruta əyalət şəhərləri və qoruqları, tropik meşələr və isti Hind okeanının qumlu çimərlikləri daxildir. Garden Route həm Keyptaun sakinlərinin, həm də aktiv avropalı turistlərin sevimli istirahət ye ridir.

Şərqi Keyp təpəli mənzərələr və laqunalar və qayalıq sıldırımlarla örtülmüş okean sahilinə malikdir, lakin turistlər arasında hələ kifayət qədər populyar deyil. Yerli turizm mərkəzi olan Port Elizabet şəhərinin uzunluğu təxminən 40 km olan isti qumlu çimərlikləri var. Şəhər bir çox maraqlı idman tədbirlərinə və festivallarına ev sahibliyi edir. Yaxınlıqda ölkənin ən məşhur milli parklarından biri – Eddo, eləcə də bir neçə özəl qoruq var.

Kwazulu-Natalda həmişə isti Hind okeanının sonsuz qumlu çimərlikləri Zululendin yaşıl təpələri və əzəmətli Əjdaha dağları ilə həmsərhəddir. Burda zulusların krallığı, Durban şəhəri və UNESCO tərəfindən siyahıya alınmış Santa Lucia relikt gölü var.

Durban – şərq bazarları, qızıl çimərlikləri, Hind okeanı sahillərində çimərlik tətilləri, dalğıc və sörfinq üçün əla yerləri ilə tanınan böyük bir liman şəhəridir.

Dünyanın ən yaxşı kurort və əyləncə mərkəzlərindən biri olan San-Siti *Şimal-Qərb əyalətində* yerləşir. Bu kurort Yohannesburqdan iki saatlıq məsafədə yerləşir. Burada səhra düzənliyinin ortasında süni qayalar və tropik meşələr, göllər və şəlalələr yaradılıb. San-Sitidə qolf meydançaları, çoxlu bar və restoranlar, boulinq, binqo, skvoş zalları, fitnes və at sürmə klubu, 11 tennis kortu, kazino, kinoteatrlar, gecə klubu, konsert zalı, mini zooparklı uşaq klubu, "Dalğalar Vadisi" su parkı var. Monorels yolu ilə kompleksin istənilən nöqtəsinə tez çatmaq olar.

Limpopo əyaləti Afrikanın cənubunda əsas qorunan və ovçuluq ərazilərinin yerləşdiyi sıx tropik meşələrlə örtülüdür.

Mətbəx. Ölkənin kulinariya ənənələri onun xalqı qədər müxtəlifdir. Burada Şərqin ədviyyatlı və ləzzətli mətbəxləri, Avropadan gəlib burada məskunlaşanların rasional ənənələri və Afrika qəbilələrinin istifadə etdiyi orijinal yemək üsulları qarışıb. Qəhvə ölkədə çox məşhurdur (adətən zəif hazırlanır və bir çox çay növləri kimi südlə verilir), həmçinin milli içkilər "Appletiser" və "Grapetiser" – meyvə şirələrindən hazırlanmış qazlı içkilərdir. CAR-da yaxşı inkişaf etmiş şərab sənayesi var.

Alış-veriş. “Brilyantlar ölkəsi”ndə brilyantları ən yaxşısı Yohannesburq və Keyptaunda almaqdır. Qara sənətkarların məhsulları həmçinin qitənin hər yerindən Keyptaun və Yohannesburq “birə bazarlarına” (suvenir bazarlarına) gətirilir.

VII FƏSİL
BALTİK, BALKAN, ASİYA, MONQOLİYA BUFER ZONALARI

7.1. Latviyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri (Baltik bufer zonası)

Coğrafi mövqe. Latviya Baltik dənizinin sahilində yerləşir, şimalda Estoniya, şərqdə Rusiya, cənub-şərqdə Belarus və cənubda Litva ilə həmsərhəddir. Ölkənin sahəsi 64,5 min km²-dir.

Beynəlxalq əmək bölgüsündə Latviya mədəni, təhsil, etnoqrafik və dənizkənarı turizm üzrə ixtisaslaşmışdır.

Keçmiş SSRİ-nin Baltikyanı respublikalarından ən çox ziyarət edilən Latviyadır. Turistləri köhnə Riqanın memarlıq abidələri, Riqa körfəzinin sakit (mövsümdəki) suları və Yurmalanın qumlu çimərlikləri cəlb edir. Yurmala ölkənin ən məşhur kurortu olsa da, şəhərdə az sayda otel var. Nömrələrin sayı çox olan otellərdə "tur klass"dan 4-5 ulduzlu otaqlara qədər var. Latviyada sanatoriyalar azdır, bəziləri isə təzəcə bərpa olunmağa başlayıb.

Latviyanın *iqlimi* dəniz iqlimindən kontinental iqlimə keçid xarakteri daşıyır. İyulun orta temperaturu 18 ilə 20 °C arasındadır. Yanvarda Baltik dənizinin sahillərində təxminən -2 ° C, şərq bölgələrində -7 ° C-ə qədərdir. Ən günəşli və ən quraq ay may ayıdır.

Latviyanın paytaxtı *Riqa* qumlu düzənlikdə Dauqava çayının mənsəbindən 15 km məsafədə yerləşir və ən gözəl Baltik şəhərlərindən biridir. Əsas turistləri cəlb edən Latviyanın paytaxtı yaxşı hava, dəmir yolu və avtomobil əlaqələrinə malikdir. Köhnə Şəhərdə müxtəlif memarlıq üslubları təmsil olunur, onlar bəlkə də ən parlaq şəkildə köhnə *Dome Katedralında* təcəssüm olunur. XII əsrdən başlayaraq Katedralin binası əsrlər boyu tikilib tamamlanıb və üslubların qarışığıdır – roman, qotika, renessans, barokko, klassik. Müntəzəm olaraq konsertlərə ev sahibliyi edən katedralın orqanında 7000-ə yaxın boru var və dünyanın ən böyük musiqi alətlərindən biri hesab olunur. Binaların əksəriyyəti XV-ci əsrə aiddir və roman və qotika üslublarının qarışığında tikilmişdir. Riqanın qədim tarixi binaları turistləri Latviyanın tarixi ilə tanış edir. Şəhərin köhnə məhəlləsi Birinci Dünya Müharibəsindən sonra yenidən qurulandan bəri dövlət tərəfindən qorunan tarixi rayon olmuşdur.

Turistlərin görməli yerləri Riqanın simvolu olan İsveç darvazaları, müşahidə göyərtəsi olan, şəhərin 137 m hündürlüyündə ucaldılmış Müqəddəs Peter Kilsəsinin qülləsidir, XIV əsrdə tikilmiş Müqəddəs Jonun keçmiş monastırı, XVI-cı əsrdə tikilmiş və qotika memarlığının nümunəsi olan Müqəddəs Yakobun kilsəsi, 1330-cu ildə

tikilmiş Barıt Qülləsi (Pulvertornis), Köhnə şəhərin divarları, Albert küçəsi və Kalku küçəsindəki modern üslubunda evlər – Riqanın Beşinci prospekti. Vermanes bağı istirahət üçün mükəmməl yerdir. Bu bağ daş plitə ilə işarələnmiş ilk ağacı əkən I Pyotr tərəfindən qurulub. Parkın girişindəki Aleksandr qapıları Rusiyanın Napoleon üzərində qələbəsi şərəfinə ucaldılıb. 1873-cü ildə bu parkda ilk Latviya Mahnı Festivalı keçirilmişdir. XVIII əsrin sonlarında II Yekaterina qalanın şimalında Pyotr və Pavel kilsəsini tikdirdi. İçəri Şəhərdə "Üç qardaş" kimi orta əsrlərə aid ticarət binaları və anbarlar Latviya memarlığının parlaq nümunələridir.

Riqada çoxlu maraqlı muzeylər var: qalada yerləşən Latviya Tarix Muzeyi (1896-cı ildə yaradılmışdır), Latviya Tibb Muzeyi, iki rəsm qalereyası – Flamand ustalarının şah əsərlərini nümayiş etdirən Xarici İncəsənət Muzeyi və Latviyanın Dövlət İncəsənət Qalereyası, Riqa Avtomobil Muzeyi. Şəhərin mərkəzində Latviyanın üç tarixi bölgəsini – Kurzeme, Vidzeme və Latqaliyanı simvolizə edən, əlində üç ulduz olan qadın fiqurlu obelisk olan Azadlıq abidəsi (1935) ucaldılıb. Nyu-Yorkdakı məşhur Azadlıq heykəlini xatırladan bu obelisk (lakin xeyli kiçik – 4 m) Avropanın ən görkəmli abidələri arasında xüsusi yer tutur.

Şəhərin yaxınlığında açıq səma altında Latviya Etnoqrafiya Muzeyi yerləşir. Buraya ölkənin hər yerindən tikililər gətirilmişdir – taxta kilsələrdən tutmuş yel dəyirmanlarına qədər, o ənənəvi kənd memarlığını (XVI-XIX əsrlər) əhatə edir.

Yurmala Latviya paytaxtından 17 km məsafədə yerləşən, bir sıra kiçik kəndlərdən ibarət olan və Riqa körfəzi (Riqanın dənizkənarı) boyunca 30 km uzanan Baltik kurortudur. Şam ağacları havası, günəş və qumlu çimərliklər hər yaşda olan istirahət edənləri əraziyə cəlb edir.

Ərazi Riqa ilə şəhərətrafı dəmir yolu ilə bağlıdır. Yurmalaya daxil olan sürücülər xüsusi icazə almalıdırlar.

Siqulda kurortu Riqadan 53 km məsafədə, Qauya çayının mənzərəli sahilində yerləşir. Şəhər XIII əsrin əvvəllərində qurulmuşdur və onun görməli yerləri arasında köhnə qalanın xarabalıqları və yerli mağaralar, Turayda qalası (XIII əsr) və onun Milli Parkdakı muzeyi, Latviya xalq poeziyasının daşda təsvir olunduğu heykəltəraşlıq parkı var. Yayda Siqulda avarçəkmə üçün məşhur yerdir.

Kuldiqa yaxınlığında, Venta çayının sahilində Latviyanın ən hündür şəlaləsi və latviyalıların sevimli istirahət yeri var.

Latviyada turistlərə zəngin ekskursiya imkanları yaradılır. Sesisedə yerləşən Kurzem İsveçrəsi, Rundale, cəngavər turniri, balıqçılara səfərlər (bu zaman yerli yeməklər dequstasiya olunur) çox maraqlıdır və oraya ekskursiyalar tövsiyə olunur.

Mətbəx. Milli Latviya mətbəxi müxtəlif balıq yeməklərini təklif edir – salaka, siyənək, ilanbalığı, minoqa, treska, Baltik qızılbalığı, həmçinin soyuq çuğundur şorbası, donuz piyi ilə noxud, çörək şorbası, soğan sousu ilə bifşteks. Milli alkoqollu içkilərdən zirə və pomidor arağı və XVII əsrdən istehsal edilən məşhur "Qara Balzam" önə çıxır. Dəqiq resept ciddi şəkildə qorunan bir sirrdir, lakin bəzi maddələr məlumdur: zəncəfil, palıd qabığı, portağal qabığı və konyak. Bir qayda olaraq, balzam qəhvəyə əlavə olunur.

Satınalmalar. Baltik kəhrəbası yüksək keyfiyyətlidir və ondan məhsullara tələbat var. Həmçinin xalq sənəti əşyaları alınır.

7.2. Bolqarıstanın turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri (Balkan bufer zonası)

Coğrafi mövqe. Bolqarıstan Balkan yarımadasının şərqində yerləşir, şimalda Rumıniya, qərbdə Serbiya və Makedoniya, cənubda Yunanıstan, cənub-şərqdə Türkiyə ilə həmsərhəddir və şərqdə Qara dənizlə yuyulur. Ölkənin sahəsi 110,9 min km²-dir. Avropa İttifaqının turizm xidmətləri bazarında Bolqarıstan ucuz ölkədir. Bu üstünlüyə ölkənin gözəl rekreasiya resursları əlavə olunur – uzun sahil xətti, isti və mülayim iqlim, müxtəlif mədəni və maarifləndirici proqramlar. Beynəlxalq əmək bölgüsündə Bolqarıstan uşaqlarla ucuz ailə tətilləri, çimərlik və mədəni-maarifçilik turizm növləri üzrə ixtisaslaşmışdır.

Bolqarıstan kontinental, cənubda Aralıq dənizi iqliminə keçən iqlimə malikdir. Eyni enlikdə yerləşən Avropanın başqa yerlərindən daha sərindir. Sofiyada iyulun temperaturu 16 ilə 27 °C arasında, Varnada isə 19 ilə 30 °C arasında dəyişir. Yayda dəniz suyunun orta temperaturu 21-23 °C-dir. Bolqarıstan çimərliklərinin əksəriyyəti ekoloji təmizliyin əlaməti olan Avropa İttifaqının "mavi bayrağı"na layiq görülüb.

Bolqarıstanın paytaxtı *Sofiyada* aşağıdakı turizm məhsulları təklif olunur:

- Sofiyanın görməli yerləri turu – Rila Monastırı (gecələmə ilə iki gün), Güllər Vadisi (Qabrovo-Şipka);
- Qara dəniz sahilində ən qədim yunan koloniyası olan Sozopola ekskursiya;
- kiçik bir qayıqla ağ su zanbaqlarının "plantasiyaları"ından keçən Ropotamo çayı boyunca üzü yuxarı səyahət
- Balçik – Kaliakraya səyahət – zəngin kaktuslar və aloe kolleksiyasına malik botanika bağı;
- Varnanın görməli yerləri turu (şərab dequstasiyası ilə);
- Bolqar folklor axşamına səfər (isti kömür üzərində rəqslə);

- "Lonqozanın sirləri" ekskursiyası – Kamçiya qoruğu, Longoza boyunca qayıqla gəzinti, camış südündən hazırlanmış qatıq dequstasiyası, ciplə gəzinti, nəlbəkiyə atış;
- "pirat kruiz".

"Qızıl Qumlar" kurortu Varnadan 18 km şimal-şərqdə, eyniadlı milli parkın ərazisində yerləşir. Bu, Avropa İttifaqının "mavi bayrağı" ilə layiqincə qeyd olunan ekoloji cəhətdən təmiz kurortdur. "Qızıl Qumlar" dinamik tətil üçün çox uyğundur, çünki burada çoxlu su sürüşdürmələri, böyüklər və uşaqlar üçün attraksionlar və canlı gecə həyatı var. Relyef dağlıqdır, ona görə də sahilə eniş adətən dikdir.

Kurortda ürək-damar və sinir sistemlərinin, həmçinin dayaq-hərəkət aparatının xəstəliklərinin müalicəsində ixtisaslaşan müasir avadanlıq və ixtisaslı kadrlarla təchiz olunmuş iki balneoloji mərkəz fəaliyyət göstərir. Müalicə üçün yerli mineral bulaqdan az miner-allaşdırılmış hipertermal su istifadə olunur.

Albena kurortu Bolqarıstan Rivyerasının şimal hissəsində, Balta-ta təbiət qoruğunun ərazisində (dəniz və liana meşəsinin nadir birləşməsi) yerləşir və sahildəki ən müasir kurortlardan biri hesab olunur. Almanların və fransızların bu kurorta məhəbbəti qiymətlərə təsir göstərib və göstərilən xidmət səviyyəsinə görə burada onlar bahadır. Kurortda uşaqlara xüsusi diqqət yetirilir. Çimərlik 5 km uzunluğunda və 150 m enində, gözəl bir meşə ilə əhatə olunmuş incə qızıl qumludur.

Kranevo kurort qəsəbəsi Albenadan 4 km cənubda və Qızıl Qumlardan 12 km məsafədə yerləşir. Təmiz qızılı çimərlik, sakit dəniz, aşağı qiymətlər, milli bolqar mətbəxi ilə çoxlu restoranlar və dis-kotekalar var. Eyni adlı məşhur gənclər düşərgəsi də burada yerləşir. O dəniz kənarında, sərv, cökə, palıd və əncir ağaclarının bitdiyi bir əsrlik parkın ərazisində salınmışdır. Kompleksin ərazisində çoxlu id-man meydançaları (voleybol, basketbol, futbol meydançası, tennis kortu), yay teatrı, kompüter otağı, diskoteka, video salonlar, stolüstü tennis stolları və nəhəng qumlu çimərlik var.

Rivyera klub Varnadan 17 km məsafədə yerləşən və keçmiş hökumət iqamətgahı olan Qızıl Qumlardan uzaq olmayan kiçik bir ku-rortdur. *Rivyera klub* ailəvi istirahət və balneoloji müalicə üçün əla yerə çevrilib.

Günəşli gün, Varnadan 10 km və Varna hava limanından 16 km məsafədə yerləşən lüks bir kurortdur. Burada gözəl təbiət parkı, təmiz dəniz və mineral bulaqlar var.

Müqəddəs Konstantin və Elena – sakit, rahat bir istirahəti təmin edən Bolqarıstanın ən qədim dənizkənarı kurortudur. Burada nadir növ ağacları və müalicəvi termal mineral bulaqları (suyun tem-peraturu 38-46 ° C) olan, xüsusi mikroiqlim yaradan və havanı mənfi ionlarla doyuran nəhəng bir əsrlik parkın arasında tikilmiş 2-3 ulduzlu otellər üstünlük təşkil edir.

Obzor şəhəri həm Varnadan, həm də Burqasdan 60 km məsafədə yerləşir. Bu inkişaf etməkdə olan bir kurortdur, buna görə burada qiymətlər böyük kurortlardan 2-3 dəfə aşağıdır və dəniz həmişə Albena və Qızıl Qumlara nisbətən 3-5 ° C isti olur.

"Günəşli sahil" turizm kompleksi Burqas şəhərindən 30 km şimalda yeddi kilometrlik sahil zolağında yerləşir və uşaqlı ailələr üçün çox uyğundur: düz dibi olan dayaz bir körfəz, çoxlu uşaq hovuzları, yelləncəklər və sürüşmələr olan oyun meydançaları var, daim mükafatlı oyunlar və müsabiqələr, uşaq diskotekaları keçirilir. 2003-cü ildə kurortdan 10 km aralıda akvapark açılıb. Günəşli çimərlikdəki otellər sahil boyu yerləşir və dağdan və ya pilləkənlərlə dənizə enmək məcburiyyətində deyilsiniz. Orada Balkanlarda ən böyük kazino-varyete açılıb, yay teatrı və açıq kinoteatrlar var.

Bolqarıstanın məşhur xizək kurortları Pamporovo, Bansko, Borovets Sofiya və Plovdivdən bir günlük məsafədə yerləşir. Kurortlarda xizək mövsümü dekabrın ortalarından aprelin ortalarına qədər davam edir.

Nesebr şəhər-muzeyi Avropanın ən qədim şəhərlərindən biridir. Burada klassik kurort tətili memarlıq abidələrinə ekskursiyalarla eyni zamanda keçirilə bilər.

Bolqar **mətbəxi** ləzzətli dadı, acı ədviyyatları, bol tərəvəzi və açıq ocaq və saxsı qablara olan həvəsi ilə seçilir. Kabab – şiş üzərində ət, kababçe – qızardılmış ət kolbasaları, qyuveç – kartof və tərəvəz ilə pörtlədilmiş ət, kavarma – göbələk, soğan və kartof ilə ət yeməyi, bolqar şorbası tarator və banitsa – pendirli pirojnalar – bunların dadına baxmağa dəyər.

Satınalmalar. Bolqarıstandan naxışlı paltarlar, kətan parçalar, kilimlər, Qızıl gül vadisindən ətirlər, əl işi olan dəri, mis, gümüş məmulatları gətirə bilərsiniz.

7.3. Türkiyənin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri (Kiçik Asiya bufer zonası)

Türkiyənin *coğrafi mövqeyi* çox əlverişlidir, dünyanın iki hissəsində – Avropa və Asiyada yerləşir. Ölkənin paytaxtı Ankara Asiya hissəsində, ən böyük şəhəri İstanbul isə həm Avropa, həm də Asiya hissəsində yerləşir. Türkiyənin geniş dəniz sərhədləri var: şimaldan Qara dəniz, şimal-qərbdən Mərmərə dənizi, qərbdən Egey dənizi, cənubdan Aralıq dənizi ilə yuyulur. Qara dənizdən Aralıq dənizinə turistlərin dəniz kruiz marşrutları Türkiyə sularından keçir. Bosfor üzərindən keçən körpü Avropa və Asiyanın quru nəqliyyat marşrutlarını birləşdirir.

Rusiya turist axınında Türkiyə kütləvi destinasiyalar arasında ən yaxşı qiymət/keyfiyyət nisbətinə malikdir və birinci yerdədir. Müxtəlif maddi imkanlara malik olan bir çox turist Türkiyəni uşaqlı ailələr üçün ideal yer hesab edir, çünki kurortların əksəriyyətində yumşaq qumlu çimərliklər, uşaq hovuzları, su sürüşmələri, su parkları, uşaq mini klubları, animatorlar və şou proqramları, sərfəli alış-veriş və su və digər idman növləri – rafting, sualtı üzgüçülük, vindsörfinq, qolf, at sürmə və s. məşğul olmaq üçün yaxşı imkanlar var.

Türkiyənin iqlimi subtropikdir. Ənənəvi olaraq, mayın əvvəlində rusiyalı turistlər üçün "türk" mövsümü açılır. Bu dövrdə dəniz 18-20 ° C-ə qədər istiləşir, arabir qısamüddətli yağış yağması mümkündür. Hava və dəniz temperaturu iyunun sonu-iyulun ortalarında pik həddinə çatana qədər yüksəlməyə davam edir. Sentyabr Türkiyə sahillərində tətil üçün ən xoş vaxtdır: istilik azalır və suyun temperaturu kifayət qədər yüksəkdir (ən yüksək deyilsə), gecə onlar demək olar ki, bərabər olur. Rusiyalılar üçün tətil mövsümü oktyabrın sonunda bitir. Gün ərzində havanın temperaturu hələ də çox yüksəkdir – günəş vannası qəbul edə bilərsiniz, ancaq axşam isti paltar geyinməli olacaqsınız.

Bir çox avropalı Türkiyəyə payızın əvvəlində gedir, buna görə də bu dövrdə otel otaqları tapmaq bəzən "yüksək" mövsümdə olduğundan daha çətindir.

Türkiyənin Aralıq dənizindəki bütün otellərin, demək olar ki, 99%-i "hər şey daxildir" sistemi ilə fəaliyyət göstərir, lakin Egey dənizi sahillərində və "daxili" Türkiyədə belə otellər olduqca azdır. İstanbul və Ankara otellərində hətta tam pansiyon nadir haldır, burada əsasən səhər yeməyi və yarım pansiyon qəbul olunub.

Türkiyədə istirahətin özəlliyi ondan ibarətdir ki, burada bütün əyləncələr otelin ərazisindədir, infrastruktur geniş inkişaf etdiyi üçün bir çox xidmətlər pulsuz təklif olunur.

Antalya bölgəsi Türkiyənin Aralıq dənizi sahilində yerləşir və ölkənin əsas turizm mərkəzlərindən biridir. Həm də ən isti regiondur: çimərlik mövsümü burada apreldə başlayır və yalnız noyabrda bitir.

Antalya sahilində bunlar var: Antalyanın görməli yerləri turu, "Türk gecəsi" adlı folklor gecəsi, yaxta turu, Pamukkale ("Pambıq Qala") ekskursiyası, Alanyanın görməli yerləri turu, cip safari, Likiyadakı Mira şəhərinə ekskursiya (Mira antik şəhəri eramızdan əvvəl V əsrdə qurulmuşdur) Likiya Birliyi dövrünə aid qaya məzarlarına və yunan-roma teatrına baxış, Kekova adasına və "sualtı şəhərə" ekskursiya; Kapadokya – Yahlar kanyonuna ekskursiya, yeddi mərtəbəli yeraltı Derinköy və Qaymaqlı şəhərlərinə, həmçinin Gerem şəhər-muzeyinə, Olimpos dağına ekskursiyası.

Antalya böyük, müasir, sürətlə inkişaf edən bir şəhərdir. Hava limanı 12 km məsafədə yerləşir. Burada müasir mehmanxanaların, çoxlu restoranların, milli üslubda qəhvəxanaların, əyləncə mərkəzlərinin və diskotekaların, saysız-hesabsız mağazaların inkişaf etmiş şəbəkəsi mövcuddur. Ümumiyyətlə, Antalya çimərlikdən daha çox şəhər kurortudur. Konyaaltı bölgəsində yerləşən Antalya otelləri tətil edənlərə iri ağ çınqıllarla bələdiyyə çimərlikləri təklif edir; mərkəzi qayalı hissədə yerləşənlər platformalı çimərliklər təklif edir, Lara bölgəsində tikilənlərin isə öz qumlu çimərlikləri var.

Kəmər dənizlə dağlar arasındakı sahil zolağında yerləşən bir kurortdur. Dağlar küləklərdən qoruyur, dəniz yüksək rütubətə zəmanət verir və iqlimi mülayimləşdirir. Kəmərdə çimərlik mövsümü maydan oktyabr ayına qədər davam edir. Kemer otellərinin əksəriyyəti geniş əraziyə malikdir, çimərliyin birinci xəttində yerləşir və il boyu açıqdır. Kəmərin kurort zonasına Beldibi, Geynkj rayonları, Kəmər şəhərinin özü, Kiriş, Çamyuva və Tekirova daxildir.

Belek, Antalya ilə Side arasında yerləşən evkalipt, sidr və şam meşələrinin gözəlliyi ilə məşhur bir bölgədədir. Əsasən burada orijinal arxitekturaya malik, ən son otel texnologiyaları ilə təchiz edilmiş prestijli lüks otellər və klublar fəaliyyət göstərir. Demək olar ki, hər bir otelin öz qolf meydançası və at sürmək üçün lazım olan hər şey var.

Türkiyənin cənubundakı ən canlı kurortlardan biri olan *Side* Antalyadan 75 km aralıda yarımadada yerləşən kiçik bir şəhərdir. Burada Kəmər və ya Belekdən daha az bitki örtüyü var, lakin Alanyadan daha yaşıldır. Side özü açıq səma altında muzey şəhəridir və Türkiyənin əsas arxeoloji zonalarından biridir, dövlət tərəfindən diqqətlə qorunur.

Əla qumlu çimərliklər Sidenin qərbində yerləşir, lakin burada izdiham olur. Sidenin şərqindəki çimərliklər həmişə daha az izdihamlıdır. Kurort hər zövqə uyğun otellər təklif edir – çoxmərtəbəli yüksək səviyyəli komplekslərdən tutmuş apartotellərə qədər.

Alanyanın kurort zonasına İncekum, Konaklı, Karaburun və Mahmutlar rayonları daxildir. Ən ekonomik variantları seçən zəngin olmayan turistlər, xüsusən də gənclər burada istirahət edirlər. Burada çimərlik mövsümü aprelin sonundan noyabrın ortalarına qədər davam edir.

Bir çox otel çimərlikdən 50 metr məsafədə yerləşir. Otellərin kiçik əraziləri var və əksəriyyəti qış üçün bağlanır. Kurortun nal formalı sahili dənizə çıxan qayalı burunlarla rahat körfəzlərə bölünür, onların yumşaq maili çimərlikləri uşaqlı ailələr üçün xüsusilə yaxşıdır.

Türkiyənin *Egey sahilləri* bir çox cəhətdən Antalyaya bənzəmir. Burada iqlim daha qurudur, kurort infrastrukturu (barlar, diskotekalar, mağazalar və s.) daha yığcamdır.

Egey sahillərində çoxsaylı ekskursiyalar təşkil edilir: eramızdan əvvəl XI əsrdə əsası qoyulmuş Kiçik Asiyanın ən qədim Ellin müstəmləkə şəhərlərindən biri olan Efesə, Pamukkaleyə, Rodos adasına, Aralıq dənizi tısbağalarının nadir karetta növünün ikinci ən böyük məskunlaşma yeri olan "Tısbağa adası" adlanan Dalyana, Didimdə Apollon məbədində, Kleopatra adasına (burada xüsusi qum var – qum dənələri kiçik mirvarilərə bənzəyir, o, Kleopatra dövründə xüsusi olaraq Şimali Afrikadan gətirilib) və s.

Marmaris ölkənin ən yaxşı dənizkənarı kurortlarından biri və Türkiyənin ən "avropalı" kurortu sayılır. Marmaris əsasən gənclərin kurortudur, burada gecə-gündüz həyat tam sürətlə gedir. Egey və Aralıq dənizlərinin sərhəddində, tənha körfəzlərlə dolu üç adadan ibarət bir körfəzdə yerləşir. Marmarisdə iqlim rütubətli Antalyadan qat-qat qurudur, buna görə də bütün turistlər, xüsusən də ağciyər xəstəliklərindən əziyyət çəkənlərə çox yaxşı təsir edir.

Coğrafi baxımdan, kurort Marmaris körfəzi, İçmələr körfəzi və bu iki ərazini birləşdirən park sahəsinə bölünə bilər. Kurort qapalı körfəzdə yerləşdiyindən burada dənizdə demək olar ki, dənizin dalğalanması yoxdur. Dənizə giriş hamardır, dərinliyi getdikcə artır. Şəhər çimərliyində şezlonqlar və çətirlər, əsasən, pulludur, lakin bəzi otellərin bələdiyyələrlə xüsusi müqavilələri var və onlardan istifadə haqqı qiymətə daxildir. Otellərin əksəriyyəti şəhərin özündə cəmləşib, onlardan bir neçəsinin öz çimərlikləri var və burada yerləşmə qiymətləri Alanyadakından bir qədər yüksəkdir.

İçmələr Marmarisdən 7 km qərbdə, kiçik mənzərəli bir körfəzdə yerləşir. Son vaxtlara qədər İçmələr Marmarisin bir hissəsi hesab olunurdu, lakin bu gün o, sürətlə bütün lazımi kurort atributlarına malik müstəqil bir kurorta çevrilir və burada hər mövsüm getdikcə daha çox turist gəlir. Kurortda otellərə aparan bağlarla əhatə olunmuş gözəl bir çimərlik var.

İçmələrdəki otellər, ümumiyyətlə, Marmarisdəkindən yaxşıdır, çünki burada torpaq əvvəlcə daha ucuz idi və otellər üçün böyük torpaq sahələri alınmışdı. Bundan əlavə, otellər daha sonra, onlara olan tələblər nəzərəçarpacaq dərəcədə yüksək olduqda tikilmişdir.

Bodrum coğrafi baxımdan Türkiyənin cənub-qərbində, Egey dənizi ilə yuyulan yarımadadır. Yarımadanın 14 körfəzində (ən məşhur Bitez və Gümbət) kəndlər və mehmanxanalar var və onun mərkəzində eyniadlı şəhər salınıb. Bu, hər kvadrat kilometrə rekord sayda bar, gecə klubu, restoran və diskoteka sıxlığı ilə ölkənin gecə həyatının paytaxtı olan Türkiyənin ən "party" kurortudur. Buraya fransızlar, skandinaviyalılar və ingilislər gəlir, digər türk kurortlarında isə Almaniyadan gələn turistlər üstünlük təşkil edir. Egey dənizinin küləkli havası bu kurortu sörfinq, dalğıc və digər su idman növlərini sevənlər üçün ən yaxşı məkana çevirir.

Kuşadası (“Quş adası”) təmiz və yaşıl bir kurort şəhəridir. Burada demək olar ki, bütün otellər sahildə yerləşir. Burada yaşayış dəyəri Antalyadan daha aşağıdır. Çimərliklər əsasən qumludur, lakin qayalı platformalar da var. Turizm mövsümü yalnız iyundan avqusta qədər davam edir, qalan aylarda sərin və güclü külək əsir. Şəhərdə çoxlu restoranlar, mağazalar, diskotekalar (ən məşhuru Akdəniz klubu), mərkəzdə iki akvaparkı var. İnsanlar buraya rahat mehmanxanalarda dincəlmək, su və sualtı idman növləri ilə məşğul olmaq, təzə balıqdan həzz almaq, su parklarında əylənmək, karvansarayda milli folklor şousunun konsertinə baxmaq üçün gəlirlər.

Pamukkaledə (“Pambıq Qala”) yerin səthinə yüksək konsentrasiyada kalsium oksidi olan unikal isti bulaqlar mövcuddur. Şəhərin yuxarı hissəsində, Karxaitdə üç növ termal su var: müxtəlif çalarlı "zolaqlı" temperaturu 40 ° C-dən çox olan su kiçik bir təpədən 40 l/s sürətlə axır, başqa bir mənbənin 30 ° C olan kükürdlü suları dəri xəstəliklərini müalicə edir, terrasları dolduran üçüncü mənbə isə cavanlaşdırıcı xüsusiyyətlərə malikdir. Bu terraslar nəhəng vannalara bənzəyir – hər birində su toplanaraq, 10 sm-ə qədər dayaz hovuzlar əmələ gətirir.

Satınalmalar. Türkiyə şoppinq sevənlər üçün cənnətdir. Türkiyənin kurort şəhərlərində çoxlu sayda mağazalar var. Antalyanın yeni limanında rüsumsuz və vergisiz mal ala biləcəyiniz “azad ticarət zonası” var. Zərgərlik, dəri və xalça mağazaları turistlər arasında populyardır.

7.4. Monqol bufer zonası

Coğrafi mövqe. Monqolustan Mərkəzi Asiyanın şimal-şərqində, şimalda Rusiya, cənub, şərq və qərbdə Çinlə həmsərhəd olan bir ölkədir. Ölkənin sahəsi 1566,5 min km²-dir. Monqolustan əhalisi ən az olan ölkələrdən biridir. Paytaxtı *Ulan-Batordur*. Əsas din buddizmdir (lamaizm).

Ölkə qitənin mərkəzində, okeanlardan uzaqda yerləşdiyindən, yüksək orta mütləq hündürlüklərə malikdir və dağ sistemləri ilə əhatə olunduğundan burada yağıntı az olur və kəskin kontinental *iqlim* formalaşır.

Çingiz xanın həyatı ilə bağlı yerləri ziyarət etmək turistlərin böyük marağına səbəb olur. Xara-Xorin şəhəri yaxınlığında Orxon çayının sol sahilində Çingizlər dövründə Monqol İmperiyasının paytaxtı olmuş *Qarakorumda* qazıntı işləri aparılır. Çöllərin açıq ərazilərində runik stelləri – türk kaqanlarının və sərkərdələrinin məzar daşlarını görmək olar.

Ölkənin şimalından cənubuna təbii zonaların dəyişməsi baş verir: dağ tayqa meşələri, dağ meşə-çöl və çöllər, çöllər, yarımsəhralar və səhralar.

Boqdo-Ula dağ qoruğu Ulan-Bator yaxınlığında yerləşir. Dağın ətəyində, Tola çayının sahilində istirahət evləri, sanatoriyalar, uşaq düşərgələri, şəhər sakinlərinin yay yurdları var.

Ən böyük Buddist monastırlarından biri indi məşhur bir muzeyə çevrilmiş Şimali Monqolustanda yerləşir.

Təbii rekreasiya məkanlarından ən maraqlısı Orxon çayının yuxarı axınındakı 24 m hündürlüyündə olan şəlalədir.

Qobi səhrasında, Qobi Altayının təpələrinin yaxınlığında, Yura və Təbaşir dövrlərinə aid heyvan qalıqlarının qəbiristanlıqları var.

Son zamanlar Monqolustan və Rusiya arasında turist əlaqələri intensivləşib. Belə ki, *Xubsuğul gölünün* sahilində turizm mərkəzi formalaşmağa başlayır, “Altay-Qızıl dağlar” və “Baykal-Xubsuğul” birgə turizm layihələri hazırlanır, transsərhəd xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərində (biosfer qoruğunun bufer zonası – Ubsunur hövzəsi – Monqolustan qoruğu Uvs- Nur) ekoloji marşrutlar yaradılır.

Tsetserleq Monqolustanın inzibati mərkəzi, Ulan-Batordan Tsaqaan-Nuur gölünə gedən turist marşrutu üzərində tranzit məntəqəsidir. Diyarşünaslıq muzeyi və iki Buddist monastırı var.

Xarhorin Monqol İmperiyasının paytaxtı idi. Monqolustanda ilk Buddist monastırı olan Erdene-Zuunun xarabalıqları bu günə qədər gəlib çatmışdır.

Xovd Monqolustanın ən qədim şəhərlərindən biridir, turistləri diyarşünaslıq muzeyi, Buddist məbədi və uyğur qalası cəlb edir.

Mətbəx. Monqol çayı özünəməxsusdur, o, kərpic çayı, undan, yak piyi və ya yağından, düyüdən, duzdan və süddən hazırlanır.

MÜNDƏRİCAT

I FƏSİL 3
"TURİZMİN COĞRAFİYASI" FƏNNİNİN MÖVZUSU VƏ MƏZMUNU 3
1.1. Kursun mövzusu, məqsədi və vəzifələri. Turizm coğrafiyasının digər elmlərlə əlaqəsi 3
1.2. Kursun coğrafi və iqtisadi əsasları 5
II FƏSİL 10
TURİZM COĞRAFİYASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI 10
2.1. Turizm mərkəzlərinin və axınlarının konsepsiyası 10
2.2. Sosial-mədəni məkan anlayışı 15
2.3. Turizm fəaliyyətinin gəlirlərinin və xərclərinin göstəriciləri ... 19
2.4. ÜTT-nın təsnifatına görə turizm regionlarının xüsusiyyətləri 22
III FƏSİL 26
TURİZM REGİONŞÜNASLIĞI 26
3.1. Rusiya Mərkəzi Federal Dairənin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri 26
3.2. Rusiya Şimal-Qərb Federal Dairəsinin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri..... 33
3.3. Volqa Federal Dairəsinin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri 46
3.4. Rusiya Cənub Federal Dairəsinin turizm resursları, zonaları və mərkəzləri..... 51
3.5. Şimali Qafqaz Federal Dairəsinin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri..... 59
3.6. Rusiya Ural Federal Dairənin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri..... 64
3.7. Rusiya Sibir Federal Dairənin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri..... 68
3.8. Rusiya Uzaq Şərq Federal Dairəsinin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri..... 79
3.9. Avropanın Yaxın Xaricdəki turizm resursları, zonaları və mərkəzləri 85
3.10. Asiya turizm resursları, zonaları və mərkəzləri. Asiyanın qonşu ölkələri 90

IV FƏSİL 105
QƏRB SOSİOLOJİ MƏDƏNİYYƏT SİSTEMİ 105
4.1. Ümumi məlumat 105
4.2. Fransanın turizm resursları, zona və mərkəzləri 108
4.3. Böyük Britaniyanın turizm resursları, zona və mərkəzləri ... 114
4.4. Almaniyanın turizm resursları, zona və mərkəzləri 117
4.5. İtaliyanın turizm resursları, zona və mərkəzləri 119
4.6. İspaniyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri 123
4.7. Avstriyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri 125
4.8. Macarıstanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri 127
4.9. Çexiyanın turizm resursları, ərazi və mərkəzləri 130
4.10. ABŞ-ın turizm resursları, ərazi və mərkəzləri 132
V FƏSİL 140
MÜSƏLMAN SOSİAL-MƏDƏNİYYƏT SİSTEMİ 140
5.1. Misirin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri 140
5.2. BƏƏ-nin turizm resursları, əraziləri və mərkəzləri 143
VI FƏSİL 146
ÇİN, HİNDİSTAN, CƏNUBİ AMERİKA VƏ AFRİKA SOSİAL-MƏDƏNİ SİSTEMİ 146
6.1. Çinin turizm resursları, ərazi və mərkəzləri 146
6.2. Hindistanın turizm resursları, ərazi və mərkəzləri 150
6.3. Braziliyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri (Cənubi Amerika) 154
6.4. Cənubi Afrikanın turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri ...157
VII FƏSİL 161
BALTİK, BALKAN, ASİYA, MONQOLİYA BUFER ZONALARI 161
7.1. Latviyanın turizm resursları, zonaları və mərkəzləri (Baltik bufer zonası) 161
7.2. Bolqarıstanın turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri (Balkan bufer zonası) 163
7.3. Türkiyənin turizm ehtiyatları, zonaları və mərkəzləri (Kiçik Asiya bufer zonası) 165
7.4. Monqol bufer zonası 169

P.V.Bolşanik

Turizmin coğrafiyası

Dərs vəsaiti

Bakı – 2024

Tiraj: 100.

"BİROL GROUP" MMC-də çap olunmuşdur.
AZ1065, Azərbaycan, Bakı, Yasamal rayonu,
Z.Əhmədbəyov küç., 65